

Radostaw Liwoch

**Stan badań nad grodziskami wczesnośredniowiecznymi i z początków
późnego średniowiecza na zachodniej Ukrainie
(obwody: iwano-frankowski, lwowski i tarnopolski)**

*O, jasno jaśniejąca i pięknie przybrana
Ziemio Ruska!
Wieloma pięknościami zadziwić potrafisz:
chlubisz się jeziorami wieloma,
rzekami i źródłami u nas czczonymi,
górami i stromymi wzgórzami,
dąbrowami wysokimi,
polami czystymi,
zwierzętami podziwu godnymi,
ptakami przeróżnymi,
niezliczonymi grodami wielkimi ...*

Anonim, XIII w.
(wg W. Mokry 1996, s. 154)

WSTĘP

Zadaniem prezentowanej pracy jest przedstawienie stanu dostępnej w obiegu naukowym wiedzy o zachodnioukraińskich grodziskach¹ wczesnośredniowiecznych i z początków późnego średniowiecza. Składa się ona z trzech części: I – zawierającej zagadnienia wstępne, przegląd i ocenę zaawansowania badań nad grodziskami oraz zakresu publikacji ich wyników, a także podsumowanie; II – katalogu zawierającego informacje o poszczególnych stanowiskach, do którego dołączona jest zbiorcza mapka stanowisk; III – bibliografii. Studium to jest zmienioną nieco wersją pracy magisterskiej obronionej we wrześniu 2001 r. w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Autor chce w tym miejscu podziękować promotorowi – prof. dr. hab. M. Parczewskiemu za inspirację i rzeczowe rady, dr. J. Poleskiemu za trud recenzowania tej pracy oraz W. Petehyryczowi ze Lwowa za pomoc w gromadzeniu materiałów.

¹ W pracy tej przyjęto najpowszechniej stosowaną definicję grodziska jako pozostałości dawniej funkcjonującego, sztucznie ogrodzonego w celach obronnych obiektu – grodu. Na oznaczenie tzw. grodu właściwego używany jest – ze względu na zakres terytorialny pracy – ukrainizujący termin *dytynec* (ukr. дитинець) zamiast powszechniejszego *dietiniec* (ros., starorus. детинец), czy też rzadszej formy spolszczonej *dzieciniec*. Podgrodzie określane jest terminem *posad* (ros., staroruski, ukr. посад). Nazwy miejscowości i stanowisk podawane są w transliterowanej formie ukraińskiej, rzadko – tylko, gdy nie występuje w literaturze nazwa ukraińska – w również transliterowanej rosyjskiej lub – głównie w tekście części analitycznej – polskiej.

W artykule niniejszym omówione zostaną trzy zachodnioukraińskie obwody – iwano-frankowski (13,9 tys. km²), lwowski (21,8 tys. km²) i tarnopolski (13,8 tys. km²) – o łącznej powierzchni 49,5 tys. km². Jest to obszar wchodzący w skład kilku stref przyrodniczych. W strefie lasów mieszanych znajduje się niewielka część obwodów – lwowskiego i tarnopolskiego. Do strefy lasostepu wchodzi północna i centralna część obwodu lwowskiego, obwód tarnopolski (bez skraju północnego) oraz północna część obwodu iwano-frankowskiego. Gleby w tej strefie to czarnoziemny stepowe i leśno-łąkowe oraz leśne gleby szare. Południowo-zachodnia część obwodu lwowskiego oraz większość obwodu iwano-frankowskiego leży w strefie Karpat i związanego z nimi genetycznie Przykarpacia z glebami górskimi i szarymi leśnymi. Obszar wspomnianych obwodów podzielony jest między dorzecza: Dniestru, Dniepru (tereny nad górnymi: Styrem, Ikwią i Horyniem), Dunaju (tereny nad górnym Prutem) i Wiśły (tereny nad górnym Bugiem).

Praca ta obejmuje okres między IX a połową XIV wieku². Dolna granica chronologiczna to IX w. dlatego, iż zapewne wtedy powstały na omawianym terenie pierwsze wczesnośredniowieczne grody³, górna zaś granica wiąże się

² Rys historyczny został opracowany w oparciu o: W. Serczyk 1990, s. 26–56; M. Parczewski 1991, s. 37–45; W. Szymański 1996, s. 104–110; J. Wyrozumski 1999, s. 322–328.

³ Na omawianym terenie nie odkryto grodziska tak wczesnego, jak położone w sąsiednim obwodzie wołyńskim grodzisko w Zim-

ze zmianami politycznymi, a także w architekturze obronnej⁴. Symboliczną datą końcową może być dzień tragicznej śmierci ostatniego z książąt halicko-włodzimierskich Jerzego II – 7 kwietnia 1340 r.

Przynależność plemienna omawianych terytoriów jest wciąż jeszcze dyskusyjna. Z wysokim prawdopodobieństwem przyjąć można, że większa część tych terenów zamieszkała była w IX i X w. przez plemię Lędzian⁵, a część północną zamieszkiwali Wołynianie (sekwencja chronologiczna Dulebowie – Bużanie – Wołynianie?). Być może południowej części omawianego obszaru sięgały plemienne domeny Tywerców⁶. Między piątym dziesięcioleciem X w. a r. 973/974 ziemie „aż po Bug i Styr” uzależnione zostały od państwa czeskiego, a w r. 981 terytoria lędziańskie (Lachów) – Grody Czerwieńskie i Przemyśl podbił kijowski książę Włodzimierz. W 1018 r., podczas powrotu z wyprawy kijowskiej, zajął je Bolesław Chrobry, jednak w 1031 r. znów wróciły pod panowanie ruskie. W 1097 r. na zjeździe w Lubeczu książęta ruscy przypieczętowali wcześniejsze tendencje do podziału Rusi stwierdzając „niech każdy dzierży ojcowiznę swoją”. We Włodzimierzu Wołyńskim i Łucku panował Dawid Igorowicz, a w Trembowli, Przemyślu i Czerwieniu Wasylko i Wołodar Rościszlawowicze. Włodzimierz Monomach – jeden z wybitnych wielkich książąt kijowskich (1113–1125) – po usunięciu przedstawicieli innej linii dynastycznej, osadził we Włodzimierzu Wołyńskim swego syna Andrzeja, a władców księstw pogranicza polskiego podporządkował sobie. Ziemie halicka i wołyńska stały się w XII i XIII w. jedną z najszybciej rozwijających się części Rusi, choć początkowo leżały one na politycznym uboczu, jako że władający nimi trembowelski Wasylko, przemyski Wołodar i włodzimierski Dawid nie liczyli się niemal zupełnie w rozgrywkach dynastycznych. Księstwo Halickie pojawiło się w połowie XII w. Władał nim najpierw Włodzimierz (1141–1153), a potem jego syn Jarosław Ośmiomysł (1153–1187), który przyłączył do księstwa ziemie nad dolnym Dunajem. Po śmierci Jarosława nastąpiły zamieszki, w których główną rolę odgrywali bojarzy, występujący przeciw chcącemu rządzić samodzielnie synowi Ośmiomyśla Włodzimierzowi. Włodzimierza Jarosławowicza z Halicza usunął wołyński Roman Mściśławowicz, tego zaś wygnał król węgierski Bela

nem (V. Aulich 1972b). Jako ciekawostkę można podać datowanie przez archeologa-amatora W. Kobylnika początków grodziska w Spasie (Spas I) na VIII w. (N. Bilas 1995, s. 11).

⁴ Określenie „zmiany w architekturze obronnej” dane jest nieco na wyrost, ponieważ przy dzisiejszym stanie wiedzy archeologicznej nie sposób odróżnić fortyfikacji z 1. poł. XIV w. od nieco młodszych (por. M. Parczewski 1999, s. 183). Może ono dotyczyć zamków budowanych przez króla Kazimierza Wielkiego (Halicz, Lwów, Trembowla, Tustan), choć pamiętać trzeba, że początki budowy kamiennych umocnień sięgać mogą XIII w. (Lwów i, co mniej prawdopodobne, Tustan).

⁵ M. Parczewski (1991; tam literatura), lokalizuje na terenie górnego Naddniestrza Lędzian, uczeni zaś rosyjscy i ukraińscy, m.in. M. Kuczinko (1975, s. 80–81), I. Rusanowa i B. Tymoszczuk (1993, s. 89) oraz B. Tomenczuk (1995, s. 70), uważają, że zamieszkiwali tam Chorwaci.

⁶ Przypuszcza tak O. Ratycz (1955b, s. 26). Ostatnio analizy etnopolitycznej omawianego terenu dokonał W. Szymański (1996, s. 104–110; tam literatura).

III (który uwięził szukającego pomocy Włodzimierza), osadzając na stolcu halickim swego brata Andrzeja. Po kilkunastu miesiącach na tron halicki powrócił tryumfalnie Włodzimierz Jarosławowicz, który po ucieczce z węgierskiego więzienia uzyskał pomoc cesarza Fryderyka Barbarossy i poparcie z Polski. Po śmierci Włodzimierza (1199) Halicz zajęty został przez wybitnego – władającego też w Kijowie – księcia wołyńskiego Romana (zginął w 1205 r. pod Zawichostem w starciu z Leszkiem Białym i Konradem Mazowieckim). W chwili śmierci Romana Mściśławowicza jego syn Daniel miał cztery lata. Zaczął on panować we Włodzimierzu w 1221 r., ziemią halicką zaś zawładnął dopiero w 1234 r. (po licznych starciach z bojarami). W czasie panowania Daniela nastąpił rozwój jego władztwa, przyłączona została część Lubelszczyzny i Rusi Zakarpackiej. Książę ten raniony został w bitwie z Mongołami, która odbyła się w 1223 r. nad Kałką. Księstwo Daniela Romanowicza dotknięte zostało – po zdobyciu Kijowa w końcu 1240 r. – niszczącym najazdem mongolskim i uzależnione przez Złotą Orde Batu-chana. W 1253 r. Daniel koronował się – za zgodą papieża – w Drohiczynie, jednak wkrótce zerwał z papieństwem i rozpoczął samotną walkę przeciw Tatarom. W 1254 r. zdołał wypędzić ich z kilku miast podolskich, jednakże po pięciu latach zmusili go oni do ucieczki (na Węgry). Potem Daniel Romanowicz uznał zwierzchnictwo Tatarów po raz wtóry i na ich żądanie zniszczył umocnienia Lwowa, Krzemieńca i in. Po śmierci Daniela (ok. 1264 r.) jego państwo rozpadło się. Panujący we Lwowie i Przemyślu od 1264 r., a od 1269 r. w Haliczu, Belzie, Chełmie i Drohiczynie Lew Daniłowicz (zm. 1301) próbował kontynuować politykę ojca, jednak z powodu najazdów tatarskich ziemia halicko-wołyńska podupadła. Mimo niepowodzeń, o wyswobodzenie się spod mongolskiego jarzma walczył też Jerzy Lwowicz (1301–1308) i jego potomkowie. Doprowadziło to do zrzućcia bezpośredniej zależności, jednak zagrożenie pozostało. Ostatni z linii Romanowiczów – książęta Lew i Andrzej – zostali otruci przez bojarów. Po nich na tron halicki wstąpił ich siostrzeniec Jerzy Bolesław, syn księcia mazowieckiego Trojdena. W 1338 r., szukając pomocy przeciw bojarom, uznał on za dziedzica Rusi Kazimierza Wielkiego. Jerzy Trojdenowicz otruty został w 1340 r. Dziewięć dni po jego śmierci we Lwowie stanął z wojskiem król Kazimierz, który zapewne spieszył księciu z pomocą. Król toczył walki o Ruś z opozycją bojarską wspomaganą przez Tatarów oraz z Litwą, która zajęła część ziem ruskich (po śmierci księcia litewskiego Giedymina w 1341 r. jeden z jego synów Lubart-Dymitr został księciem włodzimiersko-łuckim). W 1344 r. przyłączył do Polski ziemię sanocką i przemyską, a w 1349 r. zajął Lwów, całą Ruś Halicką, Chełm, Brześć, Belz i Włodzimierz Wołyński (wydarty Lubartowi). W 1350 r. Litwini odebrali ziemię wołyńską. Po pięciu latach król Kazimierz Wielki ponownie zdobył Włodzimierz. Wyprawy polskie na Ruś trwały do roku 1366, kiedy to zawarto pokój z Litwą, zholdowano Podole, ziemię chełmską i bełską oddano w lenno księciu Jerzemu Narymuntowiczowi, zajęty Włodzimierz księciu Aleksandrowi Koriatowiczowi, książę Lubart (władający w Łucku) zatrzymał zaś mniejszą część ziemi włodzimierskiej. Warunki pokoju polsko-litewskiego nie dotyczyły Rusi

Halickej, gdzie panowanie Kazimierza Wielkiego było od lat ustabilizowane. Sytuacja polityczna na Rusi zmieniła się po śmierci króla Kazimierza (1370).

Wspomnieć można, że zainteresowanie grodziskami jako zabytkami archeologicznymi pojawiło się w XIX w.⁷ Pisał o nich i badał je m.in. A. H. Kirkor – przewodniczący sekcji wykopalisk Komisji Archeologicznej Akademii Umiejętności. Jedne z pierwszych badań wykopaliskowych przeprowadzili w latach 1887–1882 na grodzisku w Horodnicy nad Dniestrem W. Przybysławski i I. Kopernicki, w Pleśniku zaś w latach 1881–1883 T. Ziemięcki. Zainteresowanie wzbudzał też Kryłos i jego okolice, gdzie działał m.in. ks. Ł. Ławrecki – odkrywca reliktyw siedmiu cerkwi, oraz Dźwinogród badany przez I. Szaraniewicza. Informacje o grodziskach zawarte były w *Repertorium zabytków przedhistorycznych na obszarze szesnastu powiatów Galicyi wschodniej* zestawionym przez W. Przybysławskiego (1906), a także w *Zabytkach przedhistorycznych Galicyi wschodniej* B. Janusza (1918; tam literatura). W okresie międzywojennym na omawianym terenie pracowali m.in.: M. Śmiszko (wykopaliska w Grzybowicach Małych i naddniestrzańskich Horodnicy), J. Pasternak (nb. pierwszy Ukrainiec, który otrzymał doktorat jako archeolog; badania w Kryłosie i in.) oraz archeolodzy-amatorzy, jak W. Kobylnyk działający na Bojkowszczyźnie. Działalność badawczą w okresie powojennym prowadzili m.in.: O. Ratycz (wykopaliska w Sądowej Wiszni i in.), który zestawiał informacje archeologiczne o wczesnym średniowieczu

w pracy *Drevn'orus'ki archeolohični pam'jatky na terytorii zachodnich oblastej URSR* (O. Ratycz 1957a; tam literatura); na Wołyniu A. Cynkałowski (od lat 30. XX w.) będący autorem *Materiałów do pradziejów Wołynia i Polesia Wołyńskiego* (A. Cynkałowski 1961); a w latach 60. XX w. P. Rappoport, który napisał *Voennoe zoddčestvo zapadnorusskich zemel' X–XIV w.* (P. Rappoport 1967b)⁸. Badania na terenach zachodnioukraińskich prowadzili także: W. Aulich (w dawnym Haliczu i in.), I. Swiesznikow (m.in. w Dźwinogrodzie pod Lwowem) i in. W ostatnich latach (80. i 90. ubiegłego wieku) prace wykopaliskowe prowadzili m.in.: W. Petehyrycz (Bełz i in.), M. Rożko (w Uryczu-Tustaniu), I. Rusanova i B. Tymoszczuk (na grodziskach – Dźwinogród nad Zbruczem, Bohut i in.) oraz O. Korczyński⁹, który – jak się wydaje – działa szczególnie aktywnie, jednak wyniki swych badań przedstawia w nadzwyczaj skróty sposób.

Autor ma nadzieję, że praca ta – mimo nieuniknionych niedociągnięć – pokazuje wierny obraz stanu dostępnej wiedzy o zachodnioukraińskich grodziskach z IX – I. poł. XIV w. Zaznaczyć trzeba, że nie ma ona mieć charakteru monograficznego, a stanowi jedynie wstępny zarys wiedzy na ich temat. Autor starał się zebrać literaturę archeologiczną dotyczącą tematu i ma nadzieję, że jej zestawienie jest w miarę pełne, nie korzystał jednak – co byłoby niezbędne w przypadku monografii – z publikacji starszych niż kompilacyjne prace B. Janusza (1918) i W. Przybysławskiego (1906).

STAN BADAŃ I PUBLIKACJI OCENA WIARYGODNOŚCI STANOWISK

Grodziska zachodniej Ukrainy mogą być ważnymi źródłami, pomocnymi w próbach rekonstrukcji procesu dziejowego zachodzącego na tych terenach we wczesnym średniowieczu i początkach późnego średniowiecza. Jednakże, aby były źródłami wiarygodnymi, muszą zostać należycie rozpoznane, a wyniki badań powinny być przedstawione tak, by możliwa była ich weryfikacja w obiegu naukowym.

W rozdziale tym przeprowadzona zostanie analiza stanu badań i ocena wiarygodności atrybucji grodziskowej i datowania stanowisk – określanych jako grodziska wczesnośredniowieczne i z początków późnego średniowiecza – z obwodów: iwano-frankowskiego, lwowskiego i tarnopolskiego. Analiza ta oparta będzie na publikacjach, stanowiąc zarazem przegląd¹⁰ i omówienie ich wartości informacyjnej. Umożli-

wi ona uzyskanie obrazu naszej wiedzy o grodziskach we wspomnianych trzech obwodach Ukrainy.

W poprzednim akapicie była mowa o stanowiskach, a nie grodziskach wczesnośredniowiecznych i nieco młodszych, ponieważ często nie wiadomo (patrz niżej), na jakiej podstawie stanowiska te (czy zawsze stanowiska archeologiczne?) zostały określone jako grodziska i datowane na wczesne średniowiecze i/lub początki średniowiecza późnego. M. Parczewski (1986, s. 185) uważa, że głównymi przesłankami do uznania stanowiska za grodzisko wczesnośredniowieczne są: istnienie umocnień oraz synchroniczne występowanie powiązanych z nimi wczesnośredniowiecznych zabytków ruchomych, a rolę uzupełniającą mają dane toponomastyczne¹¹, informacje źródeł pisanych, treść dawnych map i planów katastralnych, tradycja lokalna oraz naturalne warunki obronności danego miejsca. Z poglądem powyższym należy się zgodzić. Za szczególnie ważne uznać trzeba wczesnośrednio-

⁷ Pełniejsza informacja o historii badań poszczególnych stanowisk umieszczona została, o ile było to możliwe, w punkcie E odpowiednich haseł katalogowych, tam literatura.

⁸ Prace O. Ratycza (1957b) i A. Cynkałowskiego (1961) są już mocno przestarzałe i one właśnie stanowią (A. Cynkałowski 1961 – tylko dla Wołynia) główne źródła stanowisk-grodzisk o najniższym stopniu wiarygodności. Książka P. Rappoporta (1967b) jest dobrze przygotowanym i wiarygodnym opracowaniem monograficznym, jednak ze względu na swój charakter nie stanowi dobrego źródła informacji o ruchomym materiale zabytkowym.

⁹ W quasi-syntetycznych pracach (np.: 1998a) O. Korczyński pisze o bardzo licznych (ok. 120) osiedlach obronnych na ukraińskim Przykarpaciu, przy czym nie podaje nawet pełnego zestawu nazw stanowisk (por. M. Parczewski 1999, s. 182–183).

¹⁰ Pełniejszy obraz stanu publikacji rysuje się w „Katalogu”, gdzie prócz podstawowych informacji o poszczególnych stanowiskach podano także literaturę ich dotyczącą.

¹¹ M. Parczewski (1986, s. 187) słusznie zauważa, że nazwy typu Zamek, Zamczysko są z reguły genetycznie młodsze. Na omawianym terenie są jednak stanowiska – grodziska wczesnośredniowieczne, na których – jak się wydaje – nie zbudowano zamków, określane mianem: „Zamčys'ko” (Hlyns'ko I; Vorobljačyn); „Zamčyšče” (Nyžnij Strutyn'; Olešiv; Staryj Dobryniv; Zvenyhorod, rej. Husjatyn); „Zamok” (Strilky; Vorobljačyn).

wieczne przekazy pisane dotyczące grodów, które – o ile możliwa jest identyfikacja danych ze źródeł ze stanowiskiem – uwiarygodniają i chronologię i atrybucję grodziskową obiektu. W odniesieniu do tradycji lokalnej zauważyć można tylko, że przekazy ludowe – jak świadczy przykład legend dotyczących Urycza-Tustania (K. Przyboś 1992, s. 113–114) – niewiele mają wspólnego z niegdyśszą rzeczywistością. Wydaje się, że niektóre „bardziej historyczne” legendy narodzić się mogły stosunkowo niedawno (w XIX w.?) w związku z działalnością oświatową i zainteresowaniami krajoznawców.

Działania podobne do podjętych w tej pracy wykonał wcześniej – dla obszaru sąsiadującego z omawianym od zachodu – M. Parczewski, podając zestaw elementów koniecznych do tego, by informacja była pełna (M. Parczewski 1986, s. 182–183) i proponując wzór kwestionariusza dla stanowiska – grodziska lub zamczyska (M. Parczewski 1999, s. 182). Owe elementy informacji podzielone zostały na dwie części, tj. realia uchwycone w wyniku badań archeologicznych (rozmięszczenie, wielkość i rozplanowanie grodzisk, rodzaj i stan zachowania umocnień, a także rodzaj, liczba i stan zachowania zabytków ruchomych) oraz zagadnienia związane z oceną sposobów prowadzenia badań i możliwościami wykorzystania nagromadzonych źródeł (zakres oraz poziom fachowy badań, stan archiwaliów i zbiorów, zakres publikacji źródeł, a ponadto jakość opracowań analityczno-syntetycznych lub eseistycznych). Rozważania podjęte w tym artykule różnią się od analizy M. Parczewskiego rodzajem źródeł informacji, ponieważ autor ów korzystał z archiwów (wgląd w dokumentację badań), a materiał zabytkowy z większości stanowisk znał z autopsji, studium zaś niniejsze uzależnione jest wyłącznie od publikacji różnego rodzaju i jakości. Nie zostanie zatem omówiony stan archiwaliów i zbiorów (niekiedy podana będzie informacja o miejscu ich złożenia), a także nie będzie dana szczegółowa ocena poziomu prac badawczych, ponieważ taka oparta być może tylko na pełnej publikacji źródłowej lub na analizie dokumentacji. Ocenę będzie można jedynie poziom i zakres publikacji. Zauważyć trzeba, że w kwestii składników informacji i elementów kwestionariusza nie sposób nie zgodzić się z M. Parczewskim.

Prawidłowa informacja o stanowisku archeologicznym – grodzisku winna zawierać dane uporządkowane wg następującego kwestionariusza:

KWESTIONARIUSZ – OPRACOWANIE GRODZISKA

- A. (NR PORZĄDKOWY) DANE ADMINISTRACYJNE
- B. ŹRÓDŁA PISANE, RYS HISTORYCZNY
- C. FIZJOGRAFIA TERENU, POŁOŻENIE OBIEKTU
- D. OPIS OBIEKTU
- E. DZIEJE I ZAKRES BADAŃ
- F. STAN ROZPOZNANIA ARCHEOLOGICZNEGO

F.1. UMOCNIEŃ

- rozplanowanie
- stratygrafia
- zabytki ruchome (datowniki)

F.2. ZABUDOWA WNĘTRZA

- architektura monumentalna
- budowlę mieszkalne
- budowlę gospodarcze
- inne

F.3. ZABYTKI RUCHOME

- ilość
- rodzaj
- datowniki

G. INTERPRETACJA

G.1. CHRONOLOGIA

G.2. FUNKCJA

G.3. REKONSTRUKCJA

H. OSADY I CMENTARZYSKA PRZYGRODOWE

I. MIEJSCE ZŁOŻENIA ZABYTKÓW I DOKUMENTACJI

J. UWAGI

K. MAPY, PLANY, RYCINY

L. LITERATURA

Szczególnie istotne wydaje się właściwe przedstawienie danych o stanie zachowania i obecnym wyglądzie obiektu (D) oraz stanie rozpoznania archeologicznego (F) wraz z częścią ilustracyjną, tj. planami, zdjęciami i rysunkami (K). W ramach punktu F mieścić się powinny wyniki analiz dendrochronologicznych, radiowęglowych, petrograficznych i in. Oczywiście wiarygodność obiektu jako grodziska wczesnośredniowiecznego lub / i z początków średniowiecza późnego potwierdza – bądź zwiększa, gdy są wątpliwości związane z identyfikacją – wzmianka w ówczesnych źródłach pisanych (B). Dopiero po należytych zaprezentowaniu takich danych może być przedstawiona interpretacja (G), ponieważ wtedy możliwe będzie sprawdzenie jej poprawności. Zaznaczyć można, że nieliczne uwagi (J) w niżej przedstawionym „Katalogu” pochodzą – o ile nie zaznaczono inaczej – od autora.

Zakres informacji o wielu zachodnioukraińskich stanowiskach¹² (mogą być wątpliwości, czy wszystkie z wymienianych w literaturze są stanowiskami archeologicznymi) określanych jako grodziska wczesnośredniowieczne lub z początków późnego średniowiecza, nie tylko nie jest pełny, ale zawiera podstawowe braki, które powodują, że stanowisko nie powinno być rozpatrywane jako umocniony obiekt z IX – 1. poł. XIV w. Oczywiście braki w publikacjach nie rozstrzygają o rodzaju czy chronologii stanowiska ostatecznie, a powinny być bodźcem do podjęcia badań archeologicznych i prawidłowego przekazania ich wyników do obiegu na-

¹² Jeszcze we wstępnym etapie z rozważań wyłączyć należy grupę stanowisk, które okazały się – jak świadczą wyniki badań – nie być grodziskami wczesnośredniowiecznymi. Stanowiska te to: Knjaże – kurhan (B. Janusz 1918, s. 280), a nie grodzisko wczesnośredniowieczne (APPV 1982, s. 176; mylnie cytowanie pracy B. Janusza); Chom'jakivka, Kryvče, Lysyčnyky – grodziska kultury holihradskiej z okresu halsztackiego; Rudanci (Remeniv), Suchodoly (Holoskovyči), Vysoc'ke – zamczyska XVI–XVII w.; Vyspa – fortalicja XVII–XVIII w. Przykłady te świadczyć mogą, że są obiekty uznane za grodziska wczesnośredniowieczne zbyt pochopnie i, najprawdopodobniej, dalsze badania przyniosą znaczne powiększenie tej grupy.

ukowego (większość przeprowadzonych prac badawczych nie doczekała się – niestety – należytego opublikowania wyników).

Jedyną informacją o ok. 39% stanowisk jest ich lokalizacja (nazwa miejscowości) z sugestią, że są to grodziska wczesnośredniowieczne czy też z początków późnego średniowiecza. W przypadku tej grupy nie wiadomo, na jakiej podstawie uznano stanowiska (?) za grodziska i określono ich chronologię.

Liczną grupę (ok. 14%) stanowią obiekty, w informacji o których zawarte są dane o umocnieniach (często w formie bardzo krótkiej wzmianki), czy nawet o badaniach i / lub datowaniu, jednak bez bezpośredniej wiadomości o zabytkach ruchomych.

Liczna (ok. 11%) jest również grupa obiektów, w wiadomości o których zawarte są wzmianki o zabytkach ruchomych, lecz brak danych o umocnieniach, ewentualnie jest informacja o ich całkowitym zniszczeniu.

Zatem weryfikacja prawie 2/3 zbioru stanowisk zawartego w „Katalogu” jest na podstawie publikacji – ze względu na elementarne braki w przedstawieniu danych – niemożliwa. Oczywiście są w tej części zbioru stanowiska badane przez kompetentnych archeologów i przez to bardziej wiarygodne, jak np.: Bilcze (stanowisko badań W. Aulich) i Horodyszcze (rej. Kozowa; stanowisko badań P. Rappoport), ale nie zmienia to faktu, iż opublikowane są w sposób dalece niewystarczający.

Stanowiska, w informacji o których zawarte są dane o umocnieniach i zabytkach ruchomych, stanowią ok. 1/3 wszystkich wziętych pod uwagę, jednak nie znaczy to, że informacja o nich jest zadowalająca (patrz: „Katalog”). Najczęściej poświęcone im są krótkie komunikaty lub niedługie artykuły, niosące wiadomość dalece niedoskonałą, często pozbawioną części ilustracyjnej (jeśli jest to raczej ograniczona; patrz niżej).

Elementami informacji o grodzisku powinny być: jego plan (najlepiej z zaznaczeniem obszaru eksplorowanego) oraz rysunki przedstawiające obiekty, profile umocnień (wałów, fos) i materiały ruchome. W publikacjach przedstawiono plany 18% stanowisk (patrz: „Katalog”). Część ilustracyjną o bardzo różnym zakresie – od przedstawień pojedynczych do prezentacji bardzo licznych zabytków ruchomych i obiektów – ma ok. 12% stanowisk.

Najlepiej opublikowane, a także przebadane, są stanowiska: Dźwinogród i Bohut (rej. Husiatyn); Dźwinogród (rej. Pustomyty); Kryłos i okolice; Pleśńisko; Sądowa Wisznia; Urycz-Tustań; i właśnie do nich przedstawiony zostanie poniżej krótki komentarz.

Dźwinogród i Bohut (> Zvenyhorod i Bohyt) są stanowiskami stosunkowo zadowalająco przedstawionymi w monografii autorstwa I. Rusanowej i B. Tymoszczuka (1993; recenzje: V. Darkevič 1996, W. Szymański 1997; patrz też: I. Rusanova, B. Timoščuk 1998a). Zaprezentowane zostały amatorskie plany tych grodzisk oraz ryciny i fotografie zabytków ruchomych i obiektów. Można wyrazić zdziwienie interpretacją (por. W. Szymański 1995–1996, s. 237, 242), która zaciążyła nad monografią, pozbawiając ją koniecznego w nauce obiektywizmu.

Dźwinogród (> Zvenyhorod; wzmiankowany pod r. 1087 i później) jest stanowiskiem badanym przez wiele sezonów. Wyniki badań publikowane są w sposób zadowalający (zwłaszcza nowsze artykuły). Brakuje jednak pełnej informacji o badaniach radiowęglowych i dendrochronologicznych, które miały być wykonane w związku z wykopaliskami 1988 r. (I. Svešnikov 1990, s. 109) oraz o pozostałościach umocnień, które zachowały się – choć w znikomym stopniu – mimo robót niwelacyjnych w XVIII w. Nie ma również dobrego planu reliktyw dawnego Dźwinogrodu (plan z artykułu I. Swiesznikowa i W. Hupała 1996, s. 178, jest zbyt minimalistyczny).

Kryłos i okolice (> Krylos i okolice; wczesnośredniowieczny Halicz; wzmiankowany pod r. 1121 i później) badane są już od 2. poł. XIX w. Wyniki badań opublikowano stosunkowo dobrze. W 1944 r. wydana została przez J. Pasternaka monografia dawnego Halicza (nowe wydanie – J. Pasternak 1998), lecz jest to dzieło już nieaktualne i istnieje konieczność, by po wielu sezonach badań powstało nowe opracowanie, odpowiadające współczesnym standardom. Zwrócić uwagę należy na brak publikacji dotyczącej umocnień kryłoskich (badania w latach 90. XX w.) i opracowania ceramiki z tego istotnego ośrodka (nie spełnia wymagań i chyba nie było to zakładane, artykuł M. Malewskiej z 1969 r.).

Pleśńisko (> Plisnes'k; wzmiankowany pod r. 1188 i 1233) było badane wykopaliskowo już w XIX w. Badania archeologiczne kontynuowane są po 1940 r. Pleśńisko doczekało się stosunkowo obfitej publikacji. Obszerny monograficzny artykuł poświęcił mu M. Kuczera (1962a), który opracował także ceramikę z tego stanowiska (M. Kučera 1960b, 1961, 1962b) z wykorzystaniem – jak sam pisze – m.in. danych stratygraficznych (M. Kučera 1961, s. 143), jednak wydaje się, że nie wykorzystano możliwości związanych z połączeniem stratyfikacji wału i uwarstwienia majdanu. Zaznaczyć należy, że informacje o nowszych badaniach są skrótkowe, dalece niewystarczające. Zwrócić uwagę trzeba na kwestię niebywalej wielkości grodziska i ewentualną obecność umocnień z wczesnej epoki żelaza (por. P. Rappoport 1965b, s. 95–96). Jego wielkość – prawie 160 ha – zupełnie nie przystaje do przeciętnej wielkości grodzisk staroruskich. Zapewne rację ma P. Rappoport (1967b, s. 189) przypuszczając, że w okresie staroruskim gród miał powierzchnię od 3 do 5 ha.

Sądowa Wisznia I (> Sudova Vyšnja I) jest grodziskiem badanym na przełomie lat 50. i 60. XX w. przez O. Ratycza. Eksplorował on ponad 3/4 wału (dobrze czytelne drewniane konstrukcje obronne) i znaczną część majdanu dytynca oraz wykonał wykopy sondażowe na posadzie. Niestety, zakres publikacji wyników badań jest – mimo że bardzo wiarygodny – nader ograniczony.

Urycz-Tustań (> Uryč-Tustan') jest stanowiskiem badanym przez wiele sezonów, z dużym nakładem pracy i z wykorzystaniem nawet – jako że była to twierdza skalna – sprzętu alpinistycznego. Ukazało się monograficzne opracowanie wyników badań, które jednak pozostawia wiele do życzenia (wskazana byłaby recenzja analizująca dokładnie to wydawnictwo). W monografii razi szczególnie brak należytego przedstawienia zabytków ruchomych oraz właściwej

prezentacji badań radiowęglowych i dendrochronologicznych, co poddaje w wątpliwość IX–X w. początki grodziska (M. Rożko 1996, s. 141, 197). Wyraźnie niedoceniona jest faza późnośredniowieczna twierdzy, m. in. mury datowane są na w. XIII, choć przekazy świadczą, że zamek zbudował król Kazimierz Wielki (Janko z Czarnkowa 1996, s. 17).

Na podstawie publikacji stwierdzić można, że badania archeologiczne prowadzone były na stosunkowo licznych stanowiskach określanych jako grodziska wczesnośredniowieczne i z początków późnego średniowiecza. Niestety, nie zawsze możliwe jest prawidłowe określenie charakteru badań, jednak wydaje się, że badania wykopaliskowe – zarówno na większą skalę, jak i sondażowe, jako że trudno przeprowadzić między nimi granicę – prowadzone były na ok. 15% stanowisk, a niewielkie badania sondażowe prowadzono na ok. 14%. W różnym stopniu rozpoznano umocnienia ok. 12%. Zauważyć trzeba – na co zwraca uwagę J. Poleski (1992, s. 99) – że areal ma znaczenie drugorzędne, a bardziej istotne są wartości poznawcze stanowiska oraz właściwe metody jego badania i dokumentacji. Badania powierzchniowe i o nieokreślonym charakterze – zapewne powierzchniowe – prowadzono na ok. 24% stanowisk. Przypuszczać można, że powierzchniowo badane były jeszcze inne stanowiska, jednak nie ma o tym bezpośrednich wiadomości w literaturze.

Wspomnieć należy o badaniach dendrochronologicznych i radiowęglowych, które przeprowadzono na materiałach z Urycza-Tustania i Dźwinogrodu (rej. Pustomyty) – niestety nie ma o nich szerszej informacji; o analizie rentgenowsko-strukturalnej części fragmentów ceramiki z ostatniego grodziska, a także o analizie spektralnej szkła (bransolety) i szkliska płytek posadzkowych oraz badaniach osteologicznych, które przeprowadzono na materiałach ze Stożka I. Próbkę do badań dendrochronologicznych pobrano także w trakcie badań we Lwowie I w 1992 r.

Jak wcześniej zauważono, praca ta nie jest monografią grodzisk zachodnioukraińskich IX – 1. poł. XIV w., jednakże konieczne jest – choćby nadzwyczaj skrótowe – rozpatrzenie kilku zagadnień z grodziskami związanych, tj.: wielkości i typologii, konstrukcji umocnień, reliktyw zabudowy, zabytków ruchomych, obecności materiału zabytkowego starszego i młodszego niż IX – 1. poł. XIV w. i chronologii (pełniejsza informacja w punktach D, F, G haseł katalogowych).

Wielkość grodzisk z trzech omawianych obwodów Ukrainy jest nadzwyczaj zróżnicowana. Występują grody małe¹³ – poniżej 1 ha (Isakiv – 0,1 ha; Holohory – 0,6 ha); średnie – 1–5 ha (Hlyns'ko I – ok. 1 ha; Kopačynci – ok. 1 ha; Stiżok I – 1,2 ha; Ševčenkove I – 1,2 ha; Koropec' – ok. 1,5 ha; Romaniv – ok. 2 ha; Chotymyr I – 2,5 ha; Šums'k – 2,7 ha; Uryč-Tustan' – ok. 3 ha; Žydačiv II – 3,7 ha; Pidverbci – prawie 4 ha); duże – 5–10 ha (Horodnycja – 6 ha; Belz – 7 ha; Korčivka – ok. 9 ha) i wielkie – ponad 10 ha (Ševčenkove II – ponad 10 ha; Horodok – 19 ha; Žydačiv I – 34 ha; Pidhoroddja IIa – ponad 42 ha; Krylos – ponad 50 ha). Osobnej uwagi potrzeba w przypadku grodzisk w Pleśniku (> Plisnes'k; patrz wyżej) i Stulsku (> Stil's'ko; patrz niżej).

¹³ Określenia: mały, średni, duży, wielki, są oczywiście umowne.

Na typizację omawianych grodzisk jest zbyt wcześnie, jednak można przedstawić kilka uwag na temat typologii. Zagadnieniem tym zajmował się P. Rappoport (1966b; 1967b, s. 194–206) i wydaje się, że można przyjąć jego wywody. Zauważa on, że lokalizacja grodzisk X–XI w. na obszarze późniejszej Rusi Halickiej jest w pełni uzależniona od naturalnych warunków ochronnych terenu i – oczywiście – warunki te są w odpowiedni sposób wykorzystane. Występują grodziska cyplowe (Nyžnij Strutyn') i złożone, których dytyniec położony jest na cyplu (Stupnycja), czy też skalne (Uryč-Tustan'). Nie ma grodzisk o regularnym planie charakterystycznych dla innych obszarów zachodnioruskich. Wyjątkiem jest dytyniec w „typie wołyńskim” (na planie kwadratu z zaokrąglonymi narożnikami) grodziska w Sądowej Wiszni I. Zwyczaj wykorzystywania miejsc naturalnie obronnych kontynuowany był i później – w XII–XIII w. (cyplowe: Holohory I; Pidhoroddja I). Grodziska na planie koła, charakterystyczne dla całej Rusi, pojawiły się też na Rusi Halickiej, lecz tylko w jej części wschodniej (Olešiv – grodzisko na planie zbliżonym do koła). P. Rappoport uważa, że budownictwo obronne na Rusi Halickiej było związane z urządzeniami obronnymi sąsiedniej Małopolski i rozwijało się odmiennie niż na innych ziemiach ruskich. I rzeczywiście – grodziska zachodnioukraińskie mieszczą się w dwu wzorcach typizacji grodzisk małopolskich, ale zauważyć trzeba, że jeden (E. Dąbrowska 1973, s. 51–56) ma niezbyt precyzyjne kryteria różnicujące, a drugi (Żaki 1974, s. 37–51) dopuszcza odmiany i krzyżówki typów.

Rozpoznanie techniki konstruowania umocnień na grodziskach wczesnośredniowiecznych jest – jak się wydaje – wciąż niezadowolające. Są informacje, że prowadzono rozpoznanie konstrukcji wału(-ów) na ok. 12% stanowisk (grodzisk) ujętych w „Katalogu”, jednak przedstawienie wyników tego rozpoznania jest zwykle bardzo skrótowe, a ryciny z profilami wałów występują sporadycznie. Przypuszczać można, że rozpoznanie umocnień zachodnioukraińskich grodzisk ograniczało się do niewielkich cięć przez wały (fosy), a niekiedy tylko do obserwacji odkrywek związanych z niearcheologicznymi robotami ziemnymi (Mykulynci, Žydačiv I). Wyjątkiem jest Sądowa Wisznia I, na którym to grodzisku eksplorowano większość wału, dając przy tym w miarę dokładny opis i plan reliktyw umocnień. Grody były chronione przez wały ziemne z konstrukcjami zrębowymi¹⁴ (Belz, Krylos, Olešiv, Sudova Vyšnja I i in.), bądź też wzmocnione rdzeniem kamiennym (Holohirki, Holohory I, Stil's'ko). Podczas budowy wału grody w Brzeźcu wykorzystano – być może – konstrukcję przekładkową, gród zaś w Szewczenkowie I chroniony był tylko częstokołem. Wieża kamienna w typie „baszt wołyńskich” broniła klasztoru w Spasie II. Oczywiście różnego rodzaju wieże chroniły także inne grody (Olešiv; Plisnes'k; Vorobljačyn). Zdarzało się, że umocnienia celowo niszczone, jak – na żądanie Tatarów – w Krzemieńcu i obu grodach stożeckich w 1261 r.

¹⁴ W grodach ruskich izbice, których nie wypełniono ziemią, wykorzystywano jako pracownie oraz pomieszczenia mieszkalne i gospodarcze.

Bardzo interesujące są relikty architektury odkryte na grodziskach – zarówno pozostałości domostw i budynków gospodarczych, jak i architektury monumentalnej (ostatnio zestawienie wyników badań tejże w: E. Kubica 1996). Pozostałości wczesnośredniowiecznej zabudowy mieszkalnej odkryto na wielu stanowiskach. Widoczne były na powierzchni w postaci zagłębień, bądź też odkrywano je w trakcie eksploatacji. Budynki mieszkalne rekonstruuje się jako półziemianki lub chaty naziemne, o konstrukcji zrębowej bądź słupowej z piecem w narożu. Piece zbudowane były z kamieni lub gliny, a niekiedy – jak w Horodnicy (rej. Horodenka) – wydrążone w ścianie. Interesujące studium *Drevnerusskoe žilišče* poświęcone staroruskim domostwom – w tym także z omawianego terenu – dał P. Rappoport (1975a). Na kilku grodziskach odkryto relikty chrześcijańskiej architektury sakralnej (Krylos i okolice; Oleśkiv i Zvenyhorod, rej. Pustomyty). Osobno rozpatrywać trzeba Lwów I, gdzie w pobliżu grodu zbudowano we wczesnym średniowieczu kościół św. Jana Chrzciciela oraz cerkwie św. Mikołaja i św. Paraskewii Pjatnicy. Tam również odkryto kamienną basztę z XIII w. i pozostałości kamiennej budowli datowanej na XI w.¹⁵ Ciekawe są obiekty, interpretowane jako służące kultowi pogańskiemu (mają to być sanktuaria – *kapiszcza* i miejsca ofiarne – *żertwienniki*) z Bohutu i Dźwinogrodu (rej. Husiatyn), a także długie domy odkryte na grodzisku Bohut, w Kobakach, Rudnikach, Trembowli i nadzbruckim Dźwinogrodzie (budynek tego rodzaju, którego pozostałości odkryto w Rudnykach miał mieć niebywałą długość – 70 m). Wspomnieć można – choć kurhan to szczególny rodzaj budowli – o „Halyčynie mohyle”, w której odkryto pochówek eponima (?) Halicza.

Najpowszechniejszym (masowym) rodzajem materiału archeologicznego występującym na wczesnośredniowiecznych i z początków późnego średniowiecza grodziskach zachodniej Ukrainy jest ceramika, która w wielu przypadkach jest jedyną podstawą prób określenia czasu funkcjonowania grodu. Jest to jednak datownik obciążony wieloma wadami, z których stan poznania nie jest ostatnią. O niedostatecznym stanie badań nad ceramiką staroruską pisała pod koniec lat 60. zeszłego stulecia M. Malewska (1969, s. 3), zauważając, że jest bardzo niewiele prac na temat ceramiki grodów – miast staroruskich. Jak się wydaje, nie nastąpiła od tamtej pory znacząca poprawa w zakresie studiów nad wyrobami garncarskimi. Ostatnio ceramiką zachodnioukraińską zajmuje się W. Hupało: *Srednevekovaja keramika zapada Ukrainy (koniec VIII–XV w.)*¹⁶, a także *Transformacija drevnerusskich tradicij modelirovanija keramiki vo II pol. XIII–XV w.* (V. Gupało 1994). Wcześniej ceramice ziemi halickiej i Daniłowa (Stiżok I) poświęciła artykuły M. Malewska (1969;

1971, s. 27, 31–34), lecz nie są to wyczerpujące monografie, a tylko zarysy. Jedyne stanowiskiem, z którego materiały ceramiczne opracowane zostały dokładniej, jest Pleśnisko (M. Kučera 1960b; 1961; 1962b), ale prace ich dotyczące są już w pewnym stopniu zdezaktualizowane. Tak więc uzasadnione wydaje się być mniemanie, że datowanie ceramiki z grodzisk zachodnioukraińskich opiera się bardziej na intuicji i doświadczeniu badaczy, niż na pogłębionych studiach nad formą, surowcem i techniką wykonania naczyń.

Na grodziskach – zwłaszcza z młodszych faz wczesnego średniowiecza – stosunkowo licznie występują także zabytki inne niż ułamki naczyń czy gliniane przęsliki. Są to wyroby kościane, kamienne (m.in. przęsliki), szklane i metalowe. Rzadziej odkrywa się wyroby z drewna lub skóry (Uryč-Tustan’; Zvenyhorod, rej. Pustomyty).

Zabytkom ruchomym poświęcili w swej pracy podrozdział I. Rusanowa i B. Tymoszczuk (1993, s. 51–59; tam dalsza literatura), wydaje się jednak, że – jak na dzieło w założeniu monograficzne – jest to zbyt mało. Mimo to zauważyć trzeba, że jest to najszerza w literaturze dotyczącej grodzisk wczesnośredniowiecznych zachodniej Ukrainy informacja o występujących na nich zabytkach, mogących być datownikami.

Nie ma wątpliwości, że część miejsc, których naturalna obronność sprzyjała budowie grodów w IX – 1. poł. XIV w., była zamieszkała także wcześniej i później. Na licznych stanowiskach określanych jako grodziska z tegoż okresu odkryto materiał zabytkowy starszy i/lub młodszy niż wczesne średniowiecze i początki średniowiecza późnego. Zabytki (głównie ceramikę) starszą niż wczesnośredniowieczna odkryto m.in. w Antonowcach I (VI–V w. p.n.e.), Horodnicy nad Dniestrem (kultura trypolska, epoka brązu, okres halsztacki) i Pleśnisku (wczesna epoka żelaza), zabytki zaś młodsze niż wczesnośredniowieczne i z początków późnego średniowiecza (zwykle ceramikę) odkryto m.in. w Antonowcach I (XVI–XVII w.), Brzeźcu („ceramika późnofeudalna”), Gologórach I (XVII–XIX w.), Stradczu (po współczesne). Na kilku stanowiskach (Bohyt; Iliv; Krylos; Rudnyky; Terebovlja; Zalissja; „Zamčyšče” przy grodzisku Zvenyhorod, rej. Husiatyn) stwierdzono obecność umocnień z wczesnej epoki żelaza, a umocnienia młodsze niż wczesnośredniowieczne i z początku późnego średniowiecza znajdują się m.in. w: Gologórach II (XIV–XV i XVI–XVII w.), Spasie I (też zamek) i Synowódzku Wyżnym („późnofeudalne”, bastionowe). Na dawnych grodziskach od XIV w. (częściej w okresie nowożytnym) budowano zamki kamienne i ceglane (Terebovlja, Uryč-Tustan’ i in.).

W publikacjach dotyczących grodzisk wczesnośredniowiecznych i z początków późnego średniowiecza podano *expressis verbis* datowanie tylko ok. 19% obiektów, w pozostałych zaś przypadkach ograniczono się do określenia chronologii zabytków ruchomych lub też jedynie do sugestii o wczesnośredniowiecznym pochodzeniu stanowiska. Wiarygodność datowania poszczególnych grodzisk – zwłaszcza tych, których nie wzmiankowano w źródłach pisanych oraz datowanych tylko na podstawie materiału ceramicznego – może budzić wątpliwości. Bywa, że chronologia badanych

¹⁵ Budowla, którą datuje się na XI w. zbudowana jest na planie koła o średnicy 10 m. Datowanie jej na w. XI nie wydaje się wiarygodne, lecz jeśli jest prawidłowe, można wysunąć teorię, że jest to relikty kaplicy-rotundy wchodzącej w skład zespołu sakralno-pałatnego (analogicznego do przemyskiego) zbudowanego przez Bolesława Chrobrego, i dowód na zajęcie przez niego w 1018 r. także okolic dzisiejszego Lwowa. Teoria taka jest – oczywiście – mało prawdopodobna.

¹⁶ Autoreferat rozprawy na stopień kandydata nauk historycznych, Moskwa (I. Swiesznikow, W. Hupało 1996, s. 194).

grodzisk (np.: Stil's'ko, Vorobljačyn) jest dość swobodnie zmieniana, przy czym uzasadnienie zmian nie jest wyraźnie wyartykułowane. Zwrócić należy uwagę na fakt, że datowanie stanowisk w oparciu o materiał ceramiczny uzależnione jest od doświadczenia i intuicji badacza, jako że stan badań nad ceramiką z omawianego obszaru nie jest zaawansowany, inne zaś zabytki, które spełniać mogłyby rolę niezależnych wyznaczników chronologii, odkrywane są w większości poza kontekstem stratygraficznym z liniami umocnień.

Wiarygodność chronologii wczesnośredniowiecznej i z początków późnego średniowiecza oraz atrybucji grodziskowej stanowisk omawianych w niniejszej pracy jest skrajnie różna. Niżej podjęta zostanie próba ich podziału – przyznać trzeba, że bardzo mechanicznego – wg stopnia wiarygodności. Próba ta jest jednak obciążona dużym prawdopodobieństwem błędu, a ułomność tę powoduje niewystarczający stopień opublikowania wyników badań archeologicznych (interesujące, że jakość i ilość informacji często nie jest proporcjonalna do zakresu badań). Ze względu na to przedstawiony poniżej podział na kategorie wiarygodności stanowisk jako grodzisk IX – I. poł. XIV w. ma wartość raczej symboliczną i traktować go należy jak wstępną sugestię, która może być uwiarygodniona bądź sfalsyfikowana w toku dalszych studiów archeologicznych nad średniowieczem.

Stanowiska (przy ich wyliczaniu zastosowana będzie transliterowana forma ukraińska nazwy) określane jako grodziska wczesnośredniowieczne i z początków średniowiecza późnego podzielone zostaną na trzy grupy – w zależności od stopnia ich wiarygodności w świetle opublikowanych danych:

- grupa I – stanowiska o najniższym stopniu wiarygodności;
- grupa II – stanowiska w pewnym stopniu wiarygodne;
- grupa III – stanowiska o wysokim stopniu wiarygodności (wczesnośredniowieczne lub / i z początku średniowiecza późnego grodziska);

Możliwy byłby podział na liczniejsze grupy, jednak zaciemniłby on niepotrzebnie obraz dostępnej w obiegu naukowym wiedzy na temat grodzisk – czy tzw. grodzisk – wczesnośredniowiecznych i z początków średniowiecza późnego. Pamiętać trzeba, że przedstawiona niżej ocena nie zawsze jest zgodna z rzeczywistym stanem rzeczy.

GRUPA I – STANOWISKA O NAJNIŻSZEJ WIARYGODNOŚCI

W grupie tej znajdują się obiekty, w informacji o których brak danych o umocnieniach i/lub zabytkach ruchomych. Tego rodzaju niepewne obiekty bywają nazywane *domniemanymi* (np.: A. Żaki 1974, s. 37), lecz, jak się zdaje, lepsze byłoby – w większości przypadków – określenie *rzekome*. Wspomnieć trzeba, że większość w tym zbiorze stanowić będą stanowiska, o których jedyną informacją jest ich lokalizacja (nazwa miejscowości) z sugestią, że są wczesnośredniowiecznymi grodziskami.

Stanowiska, których atrybucja grodziskowa oraz chronologia wczesnośredniowieczna i z początków późnego średniowiecza są niewiarygodne:

Andriivka; Antonivci II; Babynici; Berezyna; Bibrka; Bila I; Bila II; Bila III; Bilče; Birk; Bodaky; Borščiv; Boryslav; Bryn'; Bubnyšče; Budaniv; Chotymyr II; Chudykivci; Čemerynci; Čerče-Zalaniv; Černelycja; Červonohrad; Červonohrady; Čyranka; Derevač-Rakovec'; Dešyči; Dobrohostiv; Domažyr; Dovhe; Drohobyč; Drohovyž; Dubyna; Dudyn; Dvirec'; Dzvyňača; Fit'kiv; Hai Nyžni; Halyč; Hanačivka; Holešiv; Holhoča; Horod; Horodyšče (rejon Sambir); Horodyšče (rejon Žydačiv); Horodyšče (rejon Kozova); Hrabovec'; Hradivka; Hrebeniv; Hroz'ova; Hryhoriv; Husjatyn; Ivanivka; Jaseniv Pil'nyj; Jasenycja Sil'na; Josypivka; Kapustyni; Kavs'ke II; Knjaždvor; Kobylovolyky; Kocjubynčyky; Kolinky; Kolodne; Kolomyja; Koltiv; Kolyndjany I, II (?); Komarivka; Kordyšiv; Korniv; Koropec' II; Kostjukyny; Kotjužyny; Kotoryny I; Kotoryny II; Kotoryny III; Kotoryny IV; Kotoryny V; Krasnosilci; Krużyky; Kul'čyci I; Kul'čyci II; Kulykiv (rejon Žovkva); Kunyči; Kunysivci; Kuropatnyky; Kuty; Kuty I; Kutyšče; Lanivci (rejon Borščiv); Lanivci (miasto rejonowe); Lišnja; Litovyšče; Ljubkivci; Lopatyn; Lopusna; Lopusne (rejon Kremenec'); Lopusne (rejon Lanivci); Lošniv; Lozy; Luhove; Luka; L'viv IV; Lysivci; Lytvyniv; Markopil'; Matviivci; Mavkovyči; Mežihirci; Mražnycja; Mychal'če; Mykolaiv; Nadiiv; Nadvirna; Nem'jač; Neznaniiv; Nežuchiv; Nova Huta; Novoselycja; Novyj Mizun'; Novycja; Nyvyci; Nyžnij Turiv; Nyžnje Syn'ovydyne; Obyč; Oderadivka; Okopy; Oles'ko; Oliiv; Onyškivci; Oplyc'ke II; Ostrožec'; Penjaky; Peredmirka; Perehins'ke; Petriv; Pidhirci; Pidhoroddja III; Pidhorodna; Pidkamin'; Pjatyčany; Počaiv; Poljany; Popivci; Posada-Novomis'ka; Potelyč; Potočyšče; Pukiv; Putjatyni; Pyratyn; Pyščatyni; Radelyči; Remezivci; Rozhirče; Rozluč; Rozžaliv; Sasiv; Selyšče; Semyčiv; Silec'; Smil'nycja; Snjatyn; Sokolivka; Solons'ke; Sozan'; Stare Selo; Starhorod; Staryj Sambir; Stebnyk (rejon Ivano-Frankivs'k); Stratyn; Stremil'če; Strusiv; Suraž; Ščyrec'; Ševčenkove; Šumbar; Teršiv; Trostjanec' (rejon Zboriv); Trostjanec' (rejon Zoločiv); Truskavec'; Turady; Tur''je; Turka; Tys'menycja; Uhors'k; Urman'; Ušnja; Velykyj Ljubyn'; Verbovec'; Verchnja-Nyžnja Lypycja; Verchnje Syn'ovydyne I; Viktoriv; Vološynove; Vovkivci; Vyhoda; Vynnyky I; Vynnyky II; Vyšička; Vyšhorodok; Vyškiv; Zalis'ci; Zarudci; Zaruddja; Žabynja; Žoloby; Žovten'.

Zauważyć można, że głównymi „źródłami grodzisk” tej grupy są artykuły O. Korczyńskiego oraz praca O. Ratycza *Drevn'orus'ki archeolohični pam''jatyky na terytorii zachidnych oblastej URSR* (O. Ratyč 1957a). Grodziska: Fit'kiv i Posada-Novomis'ka, zaliczone zostały do grupy niewiarygodnych, ze względu na różne wyniki badań, które przeprowadzono na nich dwukrotnie, jednak z różnymi efektami (w trakcie badań pierwotnych odkryto materiał zabytkowy, podczas badań powtórnych zabytków zaś nie znaleziono). Drohobyč; Kolomyja i Tys'menycja były wzmiankowane w źródłach wczesnośredniowiecznych, lecz nie jest znana lokalizacja reliktywów dwóch ostatnich grodów, a potwierdzenia wymaga wiadomość o położeniu grodziska drohobyckiego. Stanowiska: Bodaky i Lozy włączone zostały do tej grupy ze względu na wątpliwości związane z ich identyfikacją. Na kilku stanowiskach (Josypivka; Korniv; Koropec' II; Lopusna;

Mychal'če; Nadvirna; Verchnje Syn'ovydyne I) nie odkryto zabytków ruchomych (jest o tym informacja). Przypuszczać można, na podstawie nadzwyczaj krótkiego opisu, że obiekt w miejscowości Popivci jest zamczyskiem (zapewne nowożytnym), obiekt zaś we wsi Markopil' nowożytną twierdzą bastionową. Z 1692 r. pochodzą umocnienia w Okopach („Okopy św. Trójcy”), o ile – oczywiście – nie wykorzystano wtedy starszych fortyfikacji lub nie mamy do czynienia z dwoma różnymi twierdzami (wczesnośredniowieczną i nowożytną). Kulykiv (rejon Žovkva) i Lopatyn włączone zostały do grupy o najniższej wiarygodności, ponieważ jest prawdopodobne, iż dolna granica chronologiczna ich funkcjonowania jest późniejsza niż ramy czasowe tej pracy. Wśród umieszczonych w grupie I stanowisk szczególną uwagę zwraca Mykolaiv, który ma być wg O. Korczyńskiego (2000, s. 73, 80) zespołem pieczar o przeznaczeniu kultowym z IX–X w. Jednak na podstawie przedstawionego opisu, rycin i zdjęcia trudno zgodzić się z taką interpretacją. Jeśli obiekt ten, który miał być uwiarygodniony rzadkimi w pracach tego badacza rycinami i zdjęciem, wydaje się cytowanemu autorowi miejscem kultu dawnych Słowian, to niepokój musi budzić wiarygodność (właściwiej – brak wiarygodności) innych podawanych przez niego informacji, nie mówiąc już o interpretacji. Godne uwagi jest zdanie z artykułu O. Korczyńskiego (1998b, s. 75) dotyczące tego stanowiska: „В згаданих печерних комплексах було виявлено археологічні матеріали, переважно у вигляді уламків кружального посуду IX–X та XV–XVI ст., що вказує на тривалий період функціонування останніх.”

GRUPA II – STANOWISKA, KTÓRYCH ATRYBUCJA GRODZISKOWA ORAZ CHRONOLOGIA WZESNOŚREDNIOWIECZNA I Z POCZĄTKÓW PÓŹNEGO ŚREDNIOWIECZA SĄ W PEWNYM STOPNIU WIARYGODNE

W grupie tej umieszczono obiekty, w informacji o których zawarte zostały dane (zazwyczaj enigmatyczne, choć niekiedy informacja jest stosunkowo obszerna) o umocnieniach i materiale zabytkowym, jednak ze względu na słabość badań i publikacji nie można ich określić jako *w pełni wiarygodne*. Prawdopodobnie większość z nich to relikty grodów wczesnośredniowiecznych, czy też z początków późnego średniowiecza. Ujęto w tej grupie grodziska, na których nie prowadzono badań na szeroką skalę, a także badane wykopaliskowo, na których cięto wały (są oczywiście stanowiska, na których wykopaliskowo badany był tylko majdan, np.: Voroblačyn; Žydačiv II).

Stanowiska będące prawdopodobnie grodziskami wczesnośredniowiecznymi: Antonivci I; Berezec'; Bil'če-Zolote; Borščivka; Brykiv; Bukivna; Bus'k II; Bus'k III; Byblo; Chotymyr I; Dobrostan; Dubrova; Dzvenyhorod; Fedorivka; Hlyns'ko I; Hlyns'ko II; Holohirky; Holohory I; Holohory II; Horody; Horodys'ko; Hrobys'ko; Hrynčuky; Iliv; Isakiv; Kavs'ke I; Kobaky; Kopačyn; Korčivka; Koropec' I; Kozyna-Pitryč; Kulykiv, rejon Kremenec'; Kutry II; L'viv II; L'viv III; Mali Hrybovyčy; Muškativka; Mykulyn; Ne-

myriv; Nyžnij Strutyn'; Oplyč'ke I; Pachynja I; Pachynja II; Pidhoroddja I; Pidhorodyšče; Pidverbci; Rokytne; Romaniv; Rudnyky; Sokal'; Spas I; Spas II; Staryj Dobryniv; Staryj Zbaraž I; Staryj Zbaraž II; Stebnyk; Stil's'ko; Stinka; Stižok II; Stradč; Strilky; Ševčenkove I; Ševčenkove II; Tuchlja; Tyljavka; Ustja; Vas'kivci; Verchnje Syn'ovydyne II; Veselivka; Voroblačyn; Zalissja; Zavadiiv.

Grody: Mykulyn; Staryj Zbaraž i Stižok II były wzmiankowane w źródłach wczesnośredniowiecznych. Przypuszczać można, że stanowisko w Byble jest reliktem młodszej fortyfikacji – może obronnego dworu. Świadczyć na korzyść tej teorii mogą niewielkie wymiary obiektu i warstwa kulturowa o miąższości 1,5 m, w której odkryto ceramikę staroruską, lecz dopiero w części spągowej. Wątpliwości budzą stanowiska: Dubrova i Romaniv, które interpretowane są jako kultowe. W przypadku grodziska we wsi Fedorivka nie można – jak się wydaje – wykluczyć, że jest reliktem grodu ludności kultury holihradzkiej (ewentualnie wtórnie wykorzystanym we wczesnym średniowieczu), co potwierdzać może dominujący na stanowisku materiał zabytkowy, jakim jest ceramika kultury holihradzkiej. Grodzisko w miejscowości Stil's'ko włączone zostało do grupy prawdopodobnych ze względu na jednoznaczne stwierdzenia jego badacza O. Korczyńskiego (1984; 1986; 1987; 1998b, s. 76; 1998c, s. 80; O. Korčinskij, V. Petegirič 1988, s. 289), który nie ma wątpliwości co do jego wczesnośredniowiecznej chronologii. Jednakże można mieć zastrzeżenia, które dotyczą zwłaszcza niebywalej wielkości grodziska. Obiekt 250 ha byłby ponad dwukrotnie większy od Kijowa w czasie panowania Jarosława Mądrego (101 ha, wg P. Rappoport 1967b, s. 187), a pięciokrotnie większy od grodziska kryłoskiego. A. Kuza (1989, s. 41) pisze, że obszar ponad 40 ha miały tylko grody stołeczne i że wszystkie tak wielkie obiekty były wzmiankowane w źródłach pisanych. Istnieje możliwość, że gród przestał funkcjonować zanim jego istnienie uchwyciły latopisy, ale jest to raczej mało prawdopodobne. Jeśli grodzisko jest rzeczywiście wczesnośredniowieczne, to jest obiektem wyjątkowym w skali całej Słowiańszczyzny. Skłaniać się raczej należy ku myśli, że jest to wtórnie zasiedlone, zapewne tylko częściowo, grodzisko z wczesnej epoki żelaza.

GRUPA III – GRODZISKA WZESNOŚREDNIOWIECZNE I Z POCZĄTKÓW PÓŹNEGO ŚREDNIOWIECZA

Belz; Bohyt; Bus'k I; Horodnycja; Horodok; Hovda; Kremenec'; Krylos; L'viv I; Oleškiv; Pidhoroddja II; Plišnes'k; Stižok I; Stupnycja; Sudova Vyšnja I; Sudova Vyšnja II; Šums'k; Terebovlja; Uryč-Tustan'; Zvenyhorod (rejon Pustomyty); Zvenyhorod (rejon Husjatyn); Žydačiv I; Žydačiv II.

Stanowiska umieszczone w tej grupie są przebadane, a wyniki ich badań opublikowane, w różnym stopniu, lecz nie ma wątpliwości, że były one we wczesnym średniowieczu grodami. Potwierdzają to źródła pisane i materiał zabytkowy na grodziskach tych odkryty.

PODSUMOWANIE

Stan dostępnej wiedzy o grodziskach wczesnośredniowiecznych i z początków późnego średniowiecza trzech zachodnich obwodów (iwano-frankowski, lwowski, tarnopolski) Ukrainy jest niezadowalający. Zasięg rozpoznania grodzisk, a zwłaszcza zakres publikacji wyników badań, jest niedostateczny i – co gorsza – nic nie wskazuje na to, by sytuacja miała się w najbliższym czasie poprawić. Na omawianym terenie brakuje archeologów – mediewistów, jak w obwodzie iwano-frankowskim, gdzie jest tylko jeden archeolog z tytułem naukowym, który jednak nie prowadzi prac badawczych (M. Pan'kiv 1998, s. 106), a zdarza się też, że osobom prowadzącym prace badawcze, nie staje kompetencji i przedstawiane przez nie informacje (?) nie wzbogacają stanu wiedzy o grodziskach. Ostatnio zwrócił na to uwagę – dając komentarz do quasi-syntetycznych artykułów O. Korczyńskiego (1998a; 1998c) – M. Parczewski (1999, s. 182–183). Napisał on, że: „Do tej pory wyniki licznych prac terenowych O. Korczyńskiego nie zostały wprowadzone do obiegu naukowego w formie publikacji źródłowych. Ogłoszono natomiast kilkustronicowe wypowiedzi o charakterze daleko idących wniosków i uogólnień, które imitują jakieś rzekome ustalenia syntetyczne. Trudno je zaakceptować, gdyż ani nie są poparte należycie przedstawionymi danymi źródłowymi, ani nie wynikają z zastosowania kompletnej i w pełni profesjonalnej analizy wspomnianych obiektów średniowiecznych”. Bywa też, że stanowisku przypisuje się atrybucję grodziskową, w oparciu o niewystarczające przesłanki. Przykładem może być stanowisko Turka 3 („Kruh”), gdzie „odkryto” „...городище княжої доби складномисового типа. (...) Памятка, від якої не збереглися сліди оборонних укріплень, ... (...) ...можливо, існуючі в княжу добу вали та оборонні рови були зруйновані ще в період пізнього середньовіччя. На користь версії про існування городища в цьому місці вказують, по-перше, знахідки гончарного посуду XII–XIV ст., а по-друге, назви сусідніх з ним урочищ: Вередин (північний схил мисоподібного уступу); Ровінь – прилегла із сходу ділянка заплави Яблуньки і дещо далі – Локіть. Всі вони мають в основі давньослов'янське походження.” (V. Bončuk, V. Komarnyc'kyj, V. Konoplja 1995, s. 13).

Na podstawie dostępnych publikacji nie sposób przedstawić w miarę obiektywnej oceny poprawności metodycznej badań i interpretacji ich wyników (jest to możliwe tylko w oparciu o dokumentację badań lub pełną publikację źródłową), jednak wydaje się, że nie wykorzystano w pełni wartości poznawczych potencjalnie bardzo wartościowych stanowisk, jakimi są grodziska. Pozostaje mieć nadzieję, że słowa – może zbyt pesymistyczne – B. Janusza (1918, s. 120): „Na wielką szkodę nauki zbadane zostały wszystkie zabytki tej prawdziwej skarbnicy archeologicznej całkiem nienaukowo i niesystematycznie tak, że dziś mowy już niema o odrobieniu zła tego.”, dotyczące naddniestrzańskiej Horodnicy nie odnoszą się i do pozostałych grodzisk.

Poprawić stan dostępnej w obiegu naukowym wiedzy może tylko profesjonalne opracowanie oraz publikacja do-

kumentacji badań (o ile taka istnieje; patrz: punkt I hasel katalogowych) i materiałów zabytkowych. Należy mieć nadzieję, że stanowiska badane archeologicznie – czy to powierzchniowo, czy sondażowo/wykopaliskowo – mają prawidłowo sporządzoną dokumentację, złożoną w odpowiednich archiwach.

Zwrócić należy uwagę na skłonność niektórych współczesnych badaczy (O. Korczyński, B. Tymoszczuk i in.) do interpretacji grodzisk (domniemanych grodzisk?) jako miejsc kultu pogańskiego (*gorodišča-svjatilišča*). Nie można wykluczyć, że w obrębie wielu grodów wykonywane były różnorodne czynności obrzędowe, jednak stwierdzić trzeba, iż określanie grodziska mianem kultowego na podstawie wątpliwych przesłanek prowadzi do absurdu poszerzenia pojęcia ośrodek kultu (por. np. Iliv). Można przypomnieć słowa – stanowiące komentarz do pewnych znalezisk we Lwowie – cytowanego już lwowskiego archeologa z początków XX w. B. Janusza, które – jak się zdaje – nie straciły aktualności i odnieść je można do współczesnej archeologii średniowiecza na zachodniej Ukrainie: „W miejscu, gdzie znaleźć miało figurę, znajdowało się mnóstwo płyt kamiennych, nie wiedzieć jakiego pochodzenia, ale wystarczających, by niekrytyczni archeologowie ówczesni widzieć w nich mogli ślady świątyń i ołtarzy pogańskich. Fakt znalezienia posągu tem bardziej pobudzał ich fantazję, której lada czerep wystarczył, by widzieć już całe cmentarzysko kurhanowe, a lada kamień lub krzemik urastał do niezwyklej wartości młotków kamiennych i noży krzemiennych” (B. Janusz 1913, s. 75). Aby przedstawione wyżej uwagi nie wyglądały na nieuzasadnione, przytoczyć można zdanie z artykułu B. Tymoszczuka (1993, s. 29) o grodzisku w Iłowie: „На майдані-капиші розмірами до 40 м в діаметрі, обмеженому давньоруським культовим валом з ровами та урвищами, розкопані жертівні ями з великою кількістю кісток тварин та уламків глиняного посуду XII–XIII ст. В одній з таких ям разом з кістками свині лежать уламки глиняного посуду XVII ст. Очевидно прихильники старих вірувань в цей час по якійсь-то причині почали звертатись з молитвами до поганських богів.” Szczególnym przypadkiem „świątyń pogańskich” jest też zespół skalnych korytarzy w Mikołajowie (patrz wyżej) badany i interpretowany przez O. Korczyńskiego (również niektóre inne „ustalenia” tegoż badacza mogą budzić wątpliwości).

Zestawiony w „Katalogu” i pokrótce przedstawiony w części analitycznej pracy zbiór stanowisk – grodzisk wczesnośredniowiecznych i z początków późnego średniowiecza oraz za takie bezpodstawnie uznawanych jest bardzo obszerny (zapewne najpełniejszy z dotychczas sporządzonych). Nie ma wątpliwości, że znaczna część stanowisk ujętych w tej pracy to nie grodziska wczesnośredniowieczne i z początków średniowiecza późnego, a obiekty obronne (czy zawsze?) wcześniejsze lub młodsze. Takimi jest zapewne większość stanowisk umieszczonych w grupie I – o najniższej wiarygodności i – przypuszczalnie – część obiektów z grupy II – prawdopodobnych. Nie będą przeprowadzone żadne próby

oceny liczebności grodzisk, ani sporządzone mapy z przedstawieniem rozmieszczenia w czasie i przestrzeni obiektów obronnych na omawianym terenie. Nie jest to celowe ze względu na obciążenie znacznym marginesem (!) błędu, który spowodowany jest dalece niewystarczającym stanem informacji na temat grodzisk IX – 1. poł. XIV w. Jak wiadomo, obok nielicznych pewnych grodzisk, występują bardzo liczne, o których informacja jest szczątkowa i niepewna.

Sądzić można, że sieć grodów na omawianym terenie nie różniła się zasadniczo od tej na przyległych terenach obecnej Polski – w Małopolsce, a zwłaszcza w dorzeczu górnego i środkowego Sanu i Wisłoki. M. Parczewski (1999, s. 182) obliczył, że w strefie karpackiej Polski pd.-wsch. wczesnośredniowieczny obiekt obronny przypada na ok. 625 km², a w skali całej Małopolski na ok. 780 km². Pamiętać jednak trzeba, że w pracy tej górna granica chronologiczna to połowa XIV w., a nie – jak w Małopolsce – połowa XIII w. oraz że Ruś – w przeciwieństwie do Małopolski – była przez pewien czas uzależniona od Złotej Ordy, co miało wpływ na stan budownictwa obronnego (uwaga ostatnia dotyczy, oczywiście, także Polski pd.-wsch. stanowiącej niegdyś część te-

rytorium ruskiego). Przypuszczać można, że sytuacja na terenie trzech omawianych zachodnioukraińskich obwodów jest analogiczna do małopolskiej, gdzie duży zbiór różnej wiarygodności obiektów (311 – A. Zaki 1973, s. 37) okrawa się ostatnio do 88 pewniejszych, na których prowadzone były badania wykopaliskowe (J. Poleski 1996). Zauważyć trzeba, że znaczna część obiektów obronnych ujętych w „Katalogu” to prawdopodobnie pozostałości późnośredniowiecznych i nowożytnych ufortyfikowanych dworów szlacheckich, zwanych przez niektórych (L. Kajzer 1996, s. 181) „grodziskami folwarcznymi” lub – niezbyt szczęśliwie – „grodziskami sarmackimi”.

Końcowe rozważania zakończyć można kolejnym cytatem z M. Parczewskiego (1999, s. 183), który dotyczy górnego Naddniestrza, ale myśl w nim zawartą odnieść można do całego omawianego w tej pracy obszaru: „Tylko profesjonalne i rzetelne potraktowanie informacji źródłowych może sprawić, że – zamiast debatować nad sieczką niekompletnych, nieusystematyzowanych i niesprawdzalnych doniesień – zidentyfikujemy autentyczne cząstki prawdziwego obrazu rzeczywistości dziejowej na górnym Naddniestrzu w IX–XIV w.”.

KATALOG

Skróty stosowane w „Katalogu”:

g. – grodzisko

st. – stanowisko

DKM – Drohobyckie Muzeum Krajoznawcze

DNM – Drohobyckie Muzeum Narodowe

IA AN Ukrainy – Instytut Archeologii Akademii Nauk Ukrainy

IA AN USSR – Instytut Archeologii Akademii Nauk Ukrainskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej

IA RAN – Instytut Archeologii Rosyjskiej Akademii Nauk

IFKM – Iwano-Frankowskie Muzeum Krajoznawcze

IFOOPIK – Iwano-Frankowska Obwodowa Organizacja Ochrony Zabytków Historii i Kultury

INS AN USSR – Instytut Nauk Społecznych Akademii Nauk Ukrainskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej

IU (N)AN Ukrainy – Instytut Ukrainoznawstwa im. I. Kryp’jaka-
vyča (Narodowej) Akademii Nauk Ukrainy

KKM – Krzemienieckie Muzeum Krajoznawcze

LMH – Lwowskie Muzeum Historyczne

LO IA AN ZSRR – Leningradzki Oddział Instytutu Archeologii Akademii Nauk Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich

LOOPIK – Lwowska Obwodowa Organizacja Ochrony Zabytków Historii i Kultury

LOOUOPIK – Lwowska Obwodowa Organizacja Ukraińskiego Towarzystwa Ochrony Zabytków Historii i Kultury

MAK – Muzeum Archeologiczne w Krakowie

PMA – Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie

TKM – Tarnopolskie Muzeum Krajoznawcze (Historyczno-Krajoznawcze)

UL – Uniwersytet Lwowski

1. **ANDRIJKA** rejon Bus’k obwód L’viv

(ukr. Андріївка)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 78.

2. **ANTONIVCI I (wieś STIŻOK)**, rejon Šums’k, obwód Ternopil’
(pol. Antonowce – Stożek, ros. Антоновцы – Стожок,
ukr. Антонівці – Стіжок)

C: G. położone są na płaskich wierzchołkach góry Wielki Unias (Unias, 385 m n.p.m.) i Łysej Góry, wchodzących w skład wapiennych Gór Krzemienieckich. Kompleks g. znajduje się na lewym brzegu rzeczki Iłowicy, 800–900 m na pd.-wsch. od chutoru A.

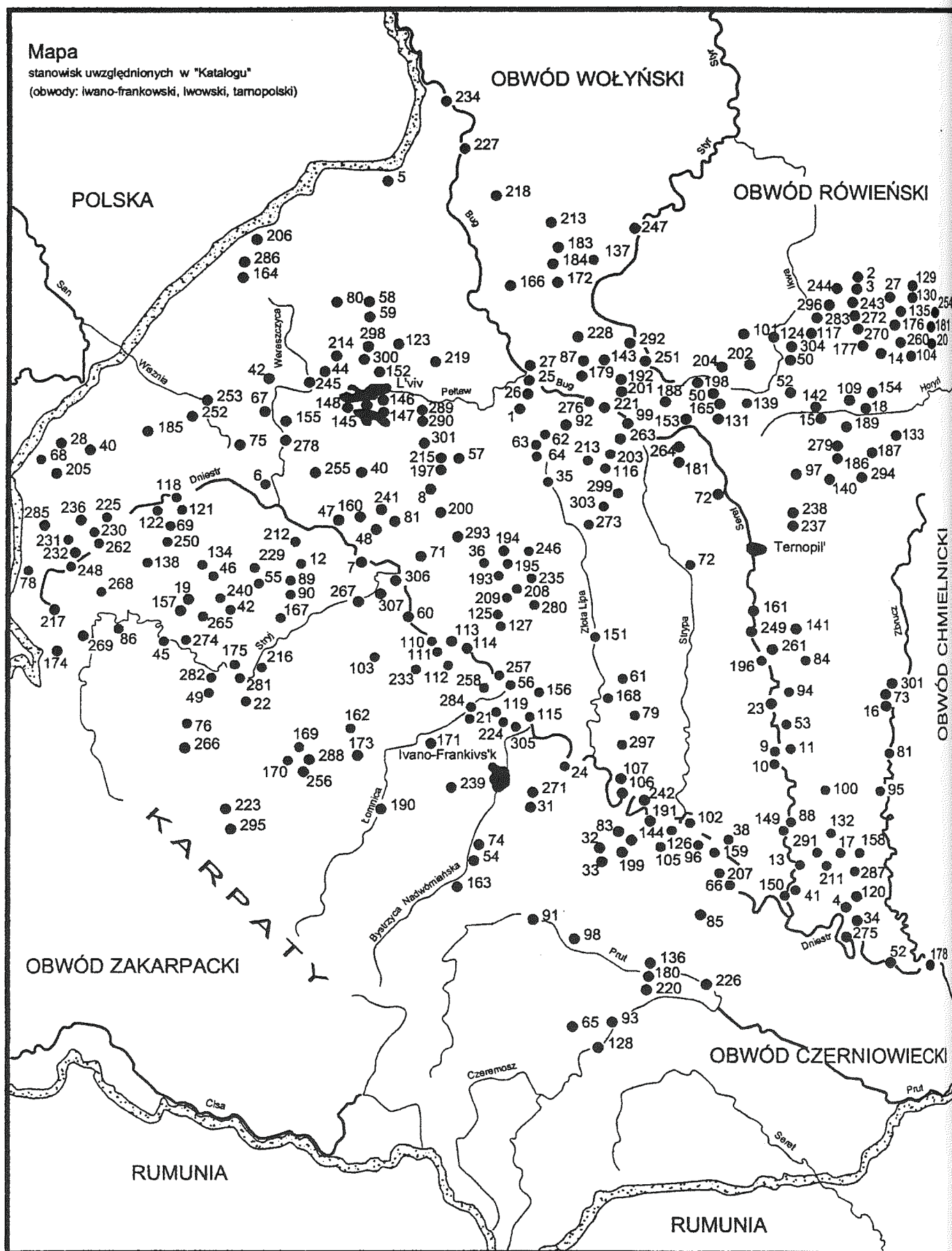
D: G. w chutorze A. składa się z kilku części, które określane są mianem grodzisk (? – aut.).

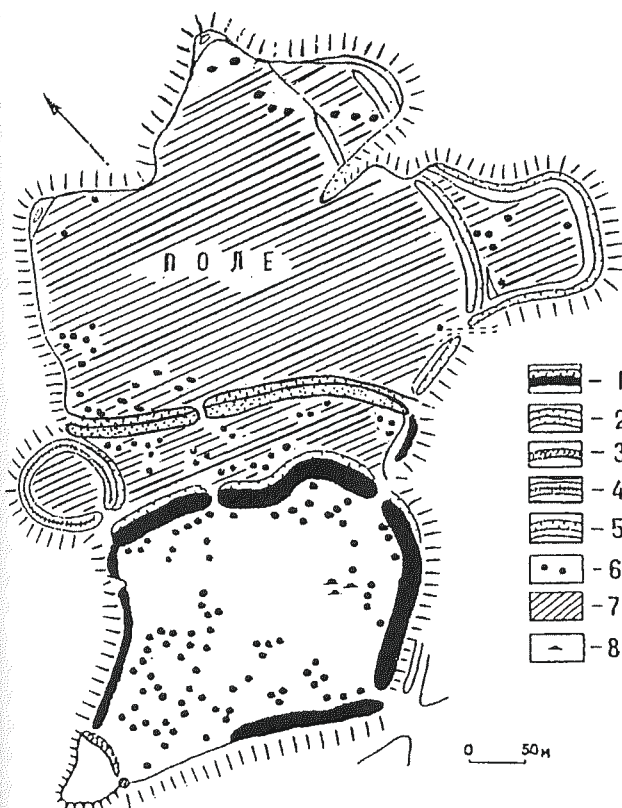
G. „Unias” położone jest na górze Unias. Dytyniec g. ma plan zbliżony do prostokąta (250 x 200 m). Chroniony jest wałem (wys. 1,8–4,0 m) i, częściowo, fosą (szer. 5–9 m, gł. ok. 3 m), a od pd., zach. i, częściowo, od pn. i wsch. stromymi zboczami wzniesienia. Na terenie g. znajdują się trzy kurhany (wys. ok. 1 m, śred. 3–4 m) oraz 94 zagłębienia (pozostałości budowli mieszkalnych i gospodarczych), których część położona jest przy pn., wsch. i pd. odcinkach wału. W pn.-wsch. części dytyńca odkryto studnię (gł. ponad 5 m). Niemal w centralnej jego części, na powierzchni 100 x 100 m nie ma zagłębień. Wjazd na dytyniec znajduje się po jego pd. stronie.

G. „Unias II” leży na zach., skalnym występie góry Unias. W planie zbliżone jest do trójkąta (66 x 60 x 55 m). Od wsch. chronione jest wałem (wys. ok. 2 m) i, częściowo, fosą (szer. 4–5 m, gł. 1,0–1,5 m). Na g. znajdują się dwa skalne zagłębienia znacznych rozmiarów (interpretowane jako cysterny). W centralnej jego części zachowane są pozostałości fundamentu budowli kamiennej na planie czworokąta (8 x 4 m), wznoszące się do 0,5 m nad poziom gruntu.

G. „Lysa Hora” położone jest na występie przylegającym od strony pn. do góry Unias. Ma formę zbliżoną do owalu (80 x 60–65 m). Otoczone jest wałem (wys. 0,5–2,3 m), a od strony wsch. i, częściowo, pd. chronione jest fosą (gł. ok. 1,5 m). Na badanym terenie odkryto 9 zagłębień. Wjazd na g. znajduje się w jego pd. części.

Opisane grodziska oddziela od wypłaszczenia zewnętrzny wał (wys. 2,5–4,0 m) i fosa (szer. 5–8 m, gł. 1,0–1,5 m). Na tymże wy-

Ryc. 1. Grodzisko – twierdza książęca X–XIII w. w chutorze Antonowce. 1 – główna linia umocnień twierdzy; 2 – uzupełniająca linia umocnień; 3 – wał o przeznaczeniu obrzędowym grodziska kultowego; 4 – linia umocnień grodziska – centrum wspólnoty; 5 – linie umocnień o nieokreślonej chronologii; 6 – zagłębienia po chatach; 7 – teren osady podgrodowej; 8 – kurhan; (wg B. Timoščuk 1995, s. 92)

Abb. 1. Burgwall – Fürsten – Festung X–XIII Jh im Vorwerk Antonivci. 1 – Hauptlinie der Festigungsanlagen, 2 – Verlauf der zsäztlichen Festigungsanlagen, 3 – ritueller Deich des Burgwalls, 4 – Festigungsanlagen des Burgwalls-Zentrum der Gemeinschaft, 5 – Festigungsanlagen mit der unbekannten Chronologie, 6 – Hüttenspure 7 – Reichweite der am Fuße der Burg angelegten Siedlung, 8 – Kurgan (nach B. Timoščuk 1995, s. 92)

Рис. 1. Городище – княжеская крепость X–XIII вв. на хуторе Антоновцы. 1 – основная линия укреплений крепости; 2 – дополнительная линия укреплений; 3 – вал ритуального назначения городища-святилища; 4 – линия укреплений городища – детинец; 5 – линии укреплений неопределенной хронологии; 6 – западины от жилищ; 7 – территория пригорода; 8 – курган (согл. Б. Тимошук 1995, с. 92)

dzielonym terenie odnotowano 24 zagłębienia, z których część znajduje się przy wale zewnętrznym, a część rozmieszczona jest grupami w różnych miejscach.

Na wypłaszczeniu (360 x 320 m) znajduje się 36 zagłębień. Jego wsch. część przechodzi w dwa cyfrowate występy przedzielone głębokim jarem, a oddzielone od wypłaszczenia wałami (wys. ok. 1 m) i płytkimi, zapłniętymi fosami (szer. 3–4 m, gł. 0,5 m). Niemal na całej długości skraju wypłaszczenia, chronionego stromymi stokami, znajduje się wał. Po jego wewnętrznej stronie przebiega fosa. W pn. części wypłaszczenia i na jednym z cyfłów znajduje się 6 kurhanów (śred. ok. 3 m, wys. 0,5–0,7 m) (ryc. 1).

E: G. „Unias” nazywane jest też „Utoh” (nazwę tę wprowadził M. Teodorowycz, a stosowali: V. Antonovycz, O. Ratyč i in.). Odkrył

je w 1860 r. i opisał w 1865 r. L. Rafalski. W latach 30. XX w. badania na g. prowadził A. Cynkałowski, w 1968 r. P. Rappoport, w latach 80. XX w. I. Rusanova i B. Tymoščuk, a w latach 1987–1992 O. Havryljuk (ekspedycja TKM). Badania powierzchniowe g. przed II wojną światową prowadzone były przez PMA*.

Łączna powierzchnia pięciu założonych na g. wykopów archeologicznych wynosi 665 m².

F: Wykopem przecięto wał wys. 1,8 m, odkrywając opalone belki ułożone wzdłuż wału i kamienne wzmocnienie. W nasypie wału wystąpiła ceramika XI–XIII w. oraz kilka ułamków ceramiki z wczesnego okresu żelaza.

Badano zagłębienie, które jest pozostałością spalonej chaty, z pomieszczeniem (3,6 x 3,3 m) pod podłogą, zagłębionym do 1,4–1,7 m. W narożach odkryto wyrąbane w skale dolki posłupowe. Drewniane ściany piwnicy miały grubość 15 cm, a od części naziemnej dzieliła ją podłoga o grubości 5–8 cm. W wypełniku odkryto skupisko opalonych kamieni z ułamkiem ceramiki z końca X w. oraz kośćmi i zębami zwierząt (są to pozostałości pieca, który wpadł do piwnicy w wyniku pożaru). Obszar wokół wypełnika wyłożony był kamiennymi płytkami, na których mogła znajdować się konstrukcja zrębowa (ok. 4,5 x 4,5 m), a jej pozostałościami są liczne węgle. Odkryto pozostałość pieca z kamienia wapiennego (w narożu pd.-zach.), wyroby z żelaza (krzesiwo, dłuto, skobel drzwi, nóż), dwa kościane przekłuwacze, ułamek szklanej bransolety, paciorek, dwa gliniane przęśliki, czworokątny przedmiot gliniany z otworem i cztery sztopy do gry w warcaby.

Badano czworokątną ziemiankę (3,15 x 3,05 x 3 x 2,8 m) z okragłymi narożami, zagłębioną na 1,05 m, która wyrąbana była w wapiennym podłożu. W pd.-wsch. jej narożu odkryto pozostałości pieca kamiennego z dwoma ułamkami ceramiki z końca IX – pocz. X w.

Eksporowano też pozostałości konstrukcji gospodarczych zagłębionych na 1,1–1,45 m, w których znajdowały się rozbite kamienie żarnowe, prawdopodobnie z XI w. W jednej z nich odkryto szkielet dziecka (dziewczynka 8–10-letnia), które zginęło podczas pożaru. W wypełniskach znaleziono żelazną ostrogę, grot strzały, krzesiwo, sprzączkę, 6 noży, brązowy pierścień, srebrne ozdoby skroni, 11 kościanych przekłuwaczy, zgrzebło ze zwierzęcego żebra, 7 przęślików glinianych, ułamek bransolety szklanej oraz ceramikę staroruską z XI w. i nieliczne ułamki naczyń zbliżone do ceramiki kultury sąłowo-majackiej.

Ceramika odkryta na g. pochodzi z X–XI w., wyjąwszy nieznacznie jej część pochodzącą z wczesnej epoki żelaza (VI–V w. p.n.e.) oraz z XII–XIII i XVI–XVII w.

H: W skład zespołu osadniczego (powierzchnia prawie 30 ha, w tym powierzchnia g. – ponad 10 ha) wchodzi grodziska A. I i Antonivci II oraz osiem osad na stanowiskach: „Verstav”ja”, „Hrabyńska”, „Huta”, „Dżyrylivka”, „Za Kurhancem”, „Kurhanec”, „Pid Uniasom”.

I: Materiały z badań PMA złożone są w tymże muzeum.

J: *L. Rauhut (1960, s. 233) pisze o badaniach PMA na g. „Utoh” („Góra Trójca”), a tę drugą nazwę nosi wzgórze, na którym położone jest g. > Stizok I, zapewne wspomniane przez niego (s. 251) jako g. „Góra Świętej Trójcy”.

L: O. Ratyč 1957a, s. 59; L. Rauhut 1960, s. 233–234, tabl. I 1; A. Cynkałowski 1961, s. 173; P. Rappoport 1971, s. 86; O. Havryljuk 1993; 1994; B. Timoščuk 1995, s. 91–92.

3. ANTONIVCI II (wieś STIŻOK), rejon Šums’k, obwód Ternopil’ (pol. Antonowce – Stożek, ukr. Анто́нівці – Стіжок)

CD: G. „Budnyky” położone jest na wzgórzu o tej samej nazwie. Od strony pd. do dytynca przylega posad (280 x 245 m). Posad chroniony jest od pd., gdzie ciągnie się grzbiet wzniesienia, wałem

(dł. ponad 170 m, wys. ok. 2 m) i fosą (dł. ok. 170 m, szer. 4–6 m, gł. do 1 m).

G: O. Havryljuk (1993, s. 46) łączy g. „Budnyky” z sąsiednim g. oraz osadami (> Antonivci I) we „wczesny kompleks staroruski”.
L: O. Havryljuk 1993, s. 46.

4. **BABYNCI**, rejon Borščiv, obwód Ternopil’
(pol. Babińce, ukr. Бабинці)

C: St. określone jako g. położone jest nad rz. Cyganką*.

D: St. jest obszerne i otoczone głębokim parowem.

J: *Janusz (1918, s. 47) – na stromym brzegu rz. Nieclawy.
Na g. zbudowano zamek.

L: B. Janusz 1918, s. 47; O. Ratyč 1957a, s. 80; APPV 1982, s. 149.

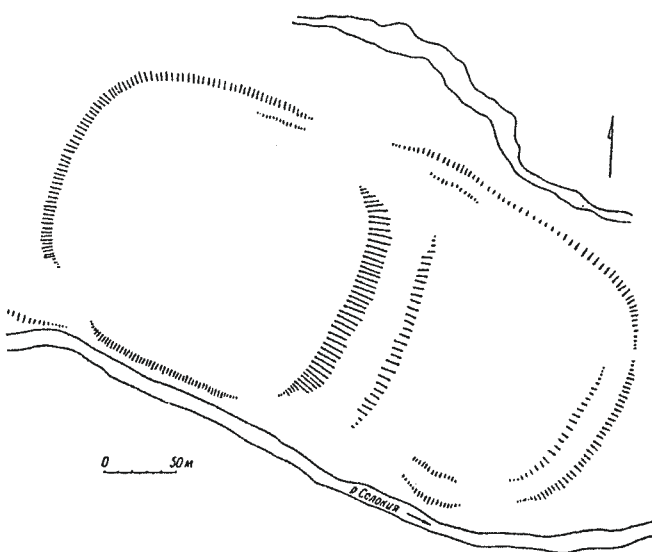
5. **BELZ**, rejon Sokal’, obwód L’viv
(pol. Belz, ros. Белз, ukr. Белз)

B: B. po raz pierwszy wzmiankowany był w „Powieści minionych lat” pod r. 1030. W XI–XIII w. był ważnym ośrodkiem miejskim Rusi Halicko-Włodzimierskiej. W 2. poł. XII w., po śmierci Mściława Włodzimierskiego (1170 r.), był stolicą odrębnej dzielnicy pod panowaniem jego syna Wsiewołoda.

C: G. „Zamoček” położone jest na pd.-wsch. peryferiach miasta B., na niewielkim wzniesieniu pośród podmokłego terenu nizinnego, oddzielnym od pn., wsch. i pd. dwoma ramionami Załoki (Sokolii), a od strony zach. kanałem je łączącym.

D: Umocnienia g. są zniszczone, jednak widać jego kontury w formie owalu. G. składa się z dwóch obronnych części – dytynca i posadu. Dytyncę zajmuje zach. część, wzniesioną 4–5 m nad okoliczny teren. Od wsch. przylega do niego, oddzielony zniszczonym wałem i zapłyniętą fosą, nieco niżej położony posad. Niewielkie pozostałości wału widoczne są we wsch. i pn. części g. G. (umocniona część) zajmuje 7 ha (ryc. 2).

E: Na początku lat 30. XX w. obserwację układu funkcjonalno-przestrzennego B. przeprowadził archeolog-amator L. Čačkovs’kyj, badania zaś archeologiczne na g. i w jego sąsiedztwie prowadził w latach 1935, 1936 i 1938 Ja. Pasternak. W 1963 r. badania umocnień przeprowadził i plan g. sporządził P. Rappoport. W 1974 r. przeprowadzono badania rozpoznawcze, a od 1979 r. (1979, 1980, 1981, 1982, 1984, 1985, 1987, 1988) na terenie g. i w jego pobliżu prowadzone były wykopaliska, którymi kierował V. Petehyryč (ekspedycja INS AN USRR i LMH).

Ryc. 2. Belz. Grodzisko „Zamoček” (wg P. Rappoport 1967b, s. 64)

Abb. 2. Belz. Burgwall „Zamoček” (nach P. Rappoport 1967 b, s. 64)

Рис. 2. Белз. Городище «Замочек» (согл. П. Раппопорт 1967б, с. 64)

F: W 1974 r. prowadzono badania na g. „Zamoček”. Złożono wykop (20 x 2 m) w centralnej części posadu. W warstwie kulturowej (ponad 2,5 m) odkryto ceramikę X–XIII w. i „późnofeudalną”. W zach. części wykopu, na gł. 1,2–1,3 m, pod warstwą spalonego drewna, znajdowały się pozostałości glinianych podłóg, dolki posłupowe i dwa paleniska, będące pozostałościami chat o konstrukcji słupowej, datowanych ceramiką na XII–XIII w.

Odkryto też liczne wyroby metalowe (noże, klucze, sprzączki, gwoździe), oselki, kościane przekłuwacze, szklane bransolety i paciorki, przeszłiki z łupku, imacze amfor, srebrny grosz Jana Luksemburskiego.

Pozostałości osady wczesnośredniowiecznej odkryto na pn.-wsch. od g. na st. „Hora”.

W 1979 r. prowadzono badania na st. „Hora” (odsłonięto 100 m²) odkrywając budynek (3,5 x 3,2 m) z glinianą podłogą (10–15 cm) i jamą gospodarczą. W budynku i warstwie kulturowej zebrano ceramikę XI–XIII w., srebrny krzyżyk i in.

W 1980 r. wykonano wykop (200 m²) na posadzie. Warstwa kulturowa miała miąższość 1,5 m. Odkryto pozostałości dwóch budowli naziemnych XII–XIII w., jamy gospodarcze, ceramikę (w tym polewaną pisankę i zespół ceramiki X–XI w.), wyroby żelazne, kościane, szklane bransolety i paciorki oraz pierścieni brązowy.

Warstwa kulturowa w wykopie na dytyncu miała miąższość 2,5 m. Odkryto pozostałości chaty (gliniane: podłoga i piec), a obok całe naczynie garnkowe (kon. XI – pocz. XII w.), oraz rozwalisko pieca garncarskiego z kilkuset ułamkami ceramiki. W warstwie kulturowej znaleziono wyroby żelazne i kościane, szklane bransolety i paciorki, fragment polewanej płytki.

W wykopie sondazowym na miejscu zniszczonego wału, na gł. 1,5–1,65 m, odkryto dwa opalone, równoległe do siebie w odległości 2,5 m ułożone pnie. Pod jednym z nich wkopane było pionowo pięć słupów (śred. 0,2–0,3 m).

W 1981 r. przeprowadzono badania na dytyncu i posadzie g. Na dytyncu odkryto budowle zrębowe (m.in. budynek z ceramiką XII–XIII w. wcinający się w starszy, w wypełnisku którego znaleziono ceramikę XI w.). W warstwie kulturowej znaleziono wyroby ceramiczne, żelazne, kamienne, kościane i szklane.

Na posadzie, na st. „Za rekoj” na gł. 0,55–0,65 m odkryto pozostałości naziemnej chaty o planie zbliżonym do prostokąta (4,0 x 3,6 m) z polepą glinianą na podłodze i glinianym piecem w pd.-wsch. narożu. Na dnie obiektu zebrano ceramikę XII–XIII w. oraz wyroby żelazne (noże, nożyce, klucz, haczyk do wędki). W warstwie czarnoziemiu pod chatą znaleziono ceramikę X–XI w. i przeszłiki wapienne. W całość wkopane były jamy gospodarcze z materiałem staroruskim i ceramiką kultury trzcinieckiej.

W 1982 r. wykonano wykop w pn.-zach. części dytynca odkrywając w górnym horyzoncie, na gł. 0,4–0,9 m, źle zachowane pozostałości drewnianych budynków (fragmenty desek podłogi, polepa, kamienie i piece), które na podstawie ceramiki, ostróg, grotów strzał i in. datuje się na XIII–XIV w. W górnym horyzoncie warstwy kulturowej i w części warstwy oddzielającej młodszy horyzont budowlany od starszego znaleziono szklane bransolety, wyroby metalowe, ceramikę i in. XII–XIII w. W dolnym horyzoncie odkryto pozostałości dwóch budynków.

W 1983 r. odsłonięto obszar 110 m². Badano m.in. moszczoną drewnem (sosnowe pnie i bierwiona ułożone na legarach) ulicę. Na pd. od ulicy odkryto pozostałości dwóch budynków. Pozostałościami pierwszego (3,6 x 1,5 m) była warstwa pni sosnowych na gł. 0,6–0,8 m. Reliktem drugiego był zawalony (dł. zwaliska 3,5 m, szer. 2,3 m) dach z opalonych desek sosnowych. Pod nim, w warstwie czarnoziemiu, znaleziono korę brzożową, drewno, ceramikę XII–XIII w. i in. Od pd. budynki ogradał częstokół.

Zebrano zabytki (ułamki garnków, pokrywek, amfor, dzbanów; wyroby żelazne: noże, sprzączki, klucze, podkowki i in.; przedmioty rógowe; szklany pierścień i fragmenty szklanych bransolet) XI–XIII w.

W 1984 r. badano odcinek moszczonicy mającej dwa poziomy. Górny (szer. ok. 4,2–4,4 m, na gł. 0,8–1,05 m) zachował się w postaci dwóch legarów (dł. 2,7 i 2 m) i silnie przegniłych, poprzecznych desek i bierwion. Obok odkryto dwa gliniane piece. Lepiej zachowany był dolny poziom ulicy (szer. do 4 m, na gł. 1,0–1,3 m). Jej podstawę stanowiły leżące w dwóch lub trzech rzędach, wzdłuż i na płask, połowy bierwion sosnowych (śred. do 0,3 m, dł. do 5 m). Na nich spoczywały ułożone w sposób zwarty kłocce, bierwiona i deski. Dolny poziom drogi zbudowano, być może, w 2. poł. XI w., zaś poziom górny w 1. poł. XII w. Odsłonięto także (częściowo) pozostałości zrębowej chaty (dwa poziomy podłogi) oraz zebrano zabytki XI–XIII w., m.in. brązowy rylec, kościanny grot strzały, 18 fragmentów bransolet szklanych i pierścieni z zielonego szkła.

W 1985 r. założono wykop (112 m²) na pn.-zach. skraju g. Miąższość warstwy kulturowej sięgała 1,9–2,0 m. W górnej części nasycona była ceramiką XII–XIII w. Znalezione także (w warstwie XI–XII w.) fragmenty bransolet szklanych, paciorki (w tym bursztynowy), przesiłki łupkowe, wyroby żelazne (noże, okucie łopaty, podkowa, ostroga i in.) i kościane (w tym zdobiona rękojeść). Odkryto też (na dł. 11,5 m) pozostałości wału. Na gł. 0,8–1,2 m odsłonięto izbice (3,1–3,5 x 1,4–1,7 m) zasypane ziemią. Zbudowane były z bierwion sosnowych (śred. 0,25–0,35 m, dł. do 5 m). Bierwiona skrzyń, dla wzmocnienia konstrukcji, zachodziły także na inne skrzynie. W niektórych miejscach izbice zachowały się na wys. trzech lub czterech wieńców. W trzech przypadkach pod węglami odkryto czaszki krowy i konia. W dolnych warstwach zasypiska izbicy znaleziono ceramikę X–XI w.

Przy wale znajdowała się moszczona drewnem ulica (łącznie odsłonięto odcinek dł. 35 m).

W 1987 r. (też w 1936 r.) badano st. „Klymenščyna”, gdzie znajdował się klasztor z cerkwią św. Klimenta i cmentarz (wyeksplorowano 35 pochówków).

W 1987 r. badano również st. „Monastyrysce”, gdzie znaleziono (w warstwie kulturowej i budynku XII–XIII w.) m.in.: brązowy, pozłacany dzwonek, żelazne rylce, grzebień kościany, gliniane świeczniki i zoomorficzny uchwyt naczynia. Na cmentarzysku, badanym też w 1939 r., wyeksplorowano 55 pochówków.

W 1988 r. prowadzono badania na st. „Trijca”. Wyeksplorowano 4 pochówki.

G: Na podstawie badań archeologicznych ustalono, że proces kształtowania dawnego B. rozpoczął się w IX–X w. W 1. poł. XI w. powstał gród (st. „Zamočok”) otoczony potężnym wałem z izbicami wypełnionymi ziemią, do których przylegały zrębowe budynki mieszkalne i gospodarcze. W poł. XI w. rozpoczęło się zasiedlanie obronnego osady. Najintensywniej zespół osadniczy B. rozwijał się w XII–XIII w.

H: W okresie staroruskim intensywne osadnictwo (nieobronne osady) istniało na wzniesieniach wokół g. (st.: „Za rekoj”, „Hora”, „Ostrovec”, „Trijca”, „Klymenščyna”, „Monastyrysce”), gdzie znajdowały się nieobronne podgrodzia, cerkwie, klasztory, osady i cmentarzyska związane z grodem.

I: Materiały i dokumentacja złożone są w MAK, LMH i IU AN Ukrainy.

L: J. Pasternak 1936, s. 133; O. Ratyč 1957a, s. 19–20, 55, 86, 91–92, 94–95; A. Kirpičnikov 1966a, s. 88–89; P. Rappoport 1967b, s. 64–65; V. Petegirič (Petehyrycz) 1975, 1980, 1981, 1983, 1984, 1986, 1987, 1990a, 1995a, s. 67–70, 73; APPV 1982, s. 185; V. Petegirič, N. Picišin (Petehyryč, Picyšin) 1985, 1994.

6. **BEREZEC’**, rejon Horodok, obwód L’viv (pol. Brzeziec, ros. Березец, ukr. Березець)

C: G. (st. „Horodisko”) położone jest na prawym brzegu rz. We-reszczycy, 15 m nad lustrem wody.

D: G. jest owalne w planie (400 x 150 m). Wał g. (w miejscu przekopu szer. 25 m, wys. 7 m) zachował się na dł. 25 m od strony rzeki.

E: Badania przeprowadzone zostały w 1981 r. przez ekspedycję INS AN USRR. Dokonano cięcia wału i założono wykop (120 m²).

F: Wał składał się z gliniastego rdzenia pokrytego czarnoziemem. Umocniony był poziomymi konstrukcjami drewnianymi i warstwą (2,2 m) wypalanej gliny. W górnej części wału zaobserwowano pozostałości wypalnego częstokołu.

W części wykopu, w pobliżu wsch. odcinka wału, odkryto ceramikę z okresu „późnofeudalnego”. Na gł. 1,2 m zalegała warstwa kulturowa z ceramiką XII–XIII w. Na gł. 1,4 m w tejże warstwie odkryto pozostałości budowli naziemnej (1,8 x 1,6 m) z klepiskiem oraz półziemiankowej chaty (2,0 x 1,8 m) z rozwaliskiem pieca kamiennego w zach. narożu i podłogą pokrytą gliną. W obu budowlach znajdowała się gruba warstwa spalenizny z ceramiką XII–XIII w. W wypełniku półziemianki znaleziono ostrogę, fragment brązowej bransolety, brązowy pierścienek, dwa ułamki bransolet szklanych, wyroby żelazne i kości zwierząt. Wystąpiły dna ze znakiem garncarskim w postaci kręgu z krzyżem wewnątrz.

G: P. Gribovič (1983) określa g. jako staroruskie.

V. Petehyryč (1995b, s. 79) przypuszcza, że był to gród typu miejskiego.

L: P. Gribovič 1983; V. Petehyryč 1995b, s. 79.

7. **BEREZYNA**, rejon Żydačiv, obwód L’viv (pol. Brzezina, ukr. Березина)

st. oznaczone jako g.

L: D. Korčynsky 1998a, s. 437 (mapa).

8. **BIBRKA**, rejon Peremyšljany, obwód L’viv (pol. Bóbrka, ukr. Бібрка)

st. oznaczone jako g.

L: D. Korčynsky 1998a, s. 437 (mapa).

9. **BILA I (kol. BILA ČORTKIVS’KA)**, rejon Čortkiv, obwód Ternopil’

(pol. Biała Czortkowska, ukr. Біла, кол. Біла Чортківська)

C: St. określone jako g. położone jest na terenie zwanym Monasterzyska. Od › st. Bila II oddzielone jest jarem, w którym płynie strumień.

L: W. Przybysławski 1906, s. 22; O. Ratyč 1957a, s. 80.

10. **BILA II (kol. BILA ČORTKIVS’KA)**, rejon Čortkiv, obwód Ternopil’

(pol. Biała Czortkowska, ukr. Біла, кол. Біла Чортківська)

C: St. określone jako g. położone jest na terenie zwanym Monasterzyska. Od › st. Bila I oddzielone jest jarem, w którym płynie strumień.

L: W. Przybysławski 1906, s. 22; O. Ratyč 1957a, s. 80.

11. **BILA III (kol. BILA ČORTKIVS’KA)**, rejon Čortkiv, obwód Ternopil’

(pol. Biała Czortkowska, ukr. Біла, кол. Біла Чортківська)

C: St. określone jako g. położone jest na terenie zwanym Czarna.

L: W. Przybysławski 1906, s. 22; O. Ratyč 1957a, s. 80.

12. **BIL’ČE**, rejon Żydačiv, obwód L’viv (pol. Bilcze, ukr. Більче)

C: G. znajduje się na st. „Zapust”.

D: Zachowały się pozostałości wału g.

E: G. badał w latach 1964–1965 V. Aulich.

G: G. datowane jest na XII–XIV w.

I: Materiał zabytkowy z g. złożony jest w IU AN Ukrainy.

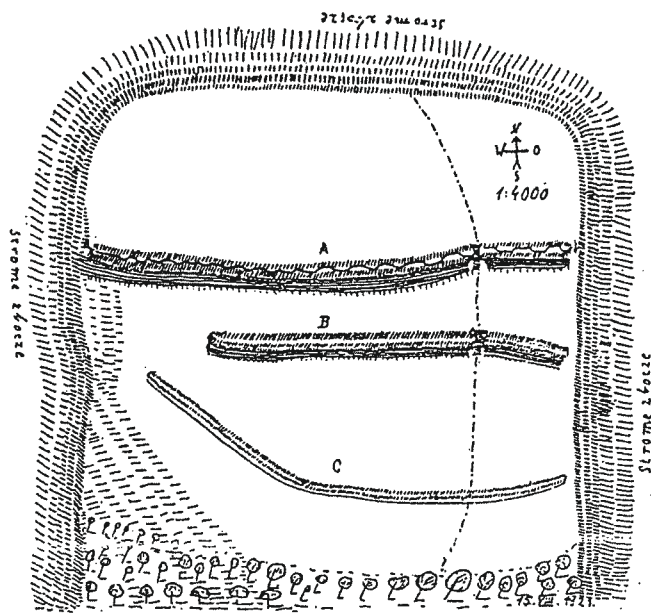
L: APPV 1982, s. 175.

13. **BIL'CZE-ZOLOTE**, rejon Borščiv, obwód Ternopil'

(pol. Bilcze Złote, ukr. Більче-Золоте)

C: G. położone jest w lesie, na wysokim cyplu prawego brzegu Seretu, na pd.-zach. od wsi B. Z. Od stron: pn., wsch. i zach. chronione jest stromymi zboczami.

D*: Od strony pd. majdan g. chroniony jest przez trzy wały i trzy fosy, biegnące na linii wsch. – zach.: wał A (wys. do 7 m, dł. 310 m, szer. 15 m) z fosą (szer. 3,60 m, gł. ok. 1 m); ok. 40 m na pd. od niego znajduje się wał B (dł. 170 m, wys. ok. 2–3 m, szer. 5,20 m) z fosą (szer. 3,60 m, gł. ok. 0,6 m); ok. 100 m na pd. od wału B znajduje się silnie rozorany wał C (dł. 308 m, wys. 1–1,3 m). G. jest częściowo zniszczone działaniami wojennymi I wojny światowej i porośnięte lasem (ryc. 3).

Ryc. 3. Bilcze Złote. Odręczny plan grodziska (wg W. Antoniewicza 1921, s. 188)

Abb. 3. Bil'če-Zolote. Burgwallplan- Handzeichnung (nach W. Antoniewicz 1921, s. 188)

Рис. 3. Більче-Золотое. Визуальный план городища (согл. W. Antoniewicz 1921, s. 188)

E: Badania g. prowadzone były przez: A. H. Kirkora (2. poł. lat 70. XIX w., kilka sondaży), W. Antoniewicza (1921 r., badania powierzchniowe), I. Svješnikov (1956 r., ekspedycja LMH, badania powierzchniowe) i I. Heretę (1975 r.).

F: Na g. znaleziono enkolpion z wyobrażeniami czterech ewangelistów, brązową bransoletę, klamrę, srebrną sprzączkę, żelazne noże, siekierki, groty strzał, dwa ułamki szklanych bransolet i liczne fragmenty ceramiki „grodziskowej” (XI–XIII w.) z ornamentem falistym i pasmowym.

G: W. Antoniewicz (1921, s. 189) datuje g. na X–XII w.

P. Rappoport (1967b, s. 12) ma wątpliwości co do staroruskiej chronologii g.

I: Materiały zabytkowe znajdują się w LMH, MAK i PMA. Dokumentacja złożona jest w Archiwum Naukowym IU AN Ukrainy.

J: *I. Svješnikov (1959, s. 13) podaje inne dane na temat g. Odległości między wałami wynoszą odpowiednio: A–B 100 m, B–C 150 m. Píše o niewielkiej fosie przy wale C oraz że wys. wału A od dna fosy ma wynosić 12 m. G. ma mieć powierzchnię prawie 2 ha.

L: B. Janusz 1918, s. 49, 56; W. Antoniewicz 1921, s. 184, 188–189; O. Ratyč 1957a, s. 60; L. Rauhut 1960, s. 235, tabl. I 13–14; I. Svješnikov 1959, s. 12–13; P. Rappoport 1967b, s. 12; APPV 1982, s. 150.

14. **BIRKY**, rejon Šums'k, obwód Ternopil'

(pol. Borki, ukr. Бірки, Борки)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 81.

15. **BODAKY**, rejon Zbaraż, obwód Ternopil'

(pol. Bodaki, ukr. Бодаки)

Patrz też > Lozy

C: G. „Zamkova hora” (A. Cynkałowski 1961, s. 174 – „Zymnyj Horod”) położone jest na skraju wsi.

D: G. otoczone jest potrójnym wałem.

F: Na terenie g. znaleziono gliniany przęslik i ułamki ceramiki z okresu staroruskiego.

I: Materiał zabytkowy znajduje się w zbiorach KKM.

J: T. Sulimirski (1937, s. 227) przypuszcza, że g. w B. jest tożsame z g. > Lozy.

L: T. Sulimirski 1937, s. 227; O. Ratyč 1957a, s. 60; A. Cynkałowski 1961, s. 174; APPV 1982, s. 158.

16. **BOHYT** (wieś **HORODNYCJA**), rejon Husjatyn, obwód Ternopil'

(pol. Bohut – wieś Horodnica, ros. Богит – с. Городница, ukr. Богит – с. Городниця)

C: G. „Bohyt” położone jest na najwyższym w paśmie Miodoborów, wapiennym, pokrytym warstwą gliniastej ziemi wzniesieniu Bohut (428 m n.p.m.), 5 km na pn.-wsch. od wsi H.

D: G. ma formę zbliżoną do owalu (ok. 300 x 100 m). Chronione jest wałem (wys. 1–2 m, szer. 9–10 m) przechodzącym po skraju szczytowej części wzgórza, a w części wsch. opadającym po zboczu. Właśnie we wsch. części znajduje się wjazd na g. Podzielone jest ono dwoma wałami wewnętrznymi (wał 2. – wys. 0,5–0,7 m; wał 3. – wys. do 0,5 m, szer. 5 m) na trzy nieregularne w planie części. Czwarta, pn. część g. (270 x 130 m) chroniona jest, choć nie całkowicie, wałem ziemnym. Na g. znajdują się zagłębienia dwóch studni (interpretowanych jako kultowe) (ryc. 4).

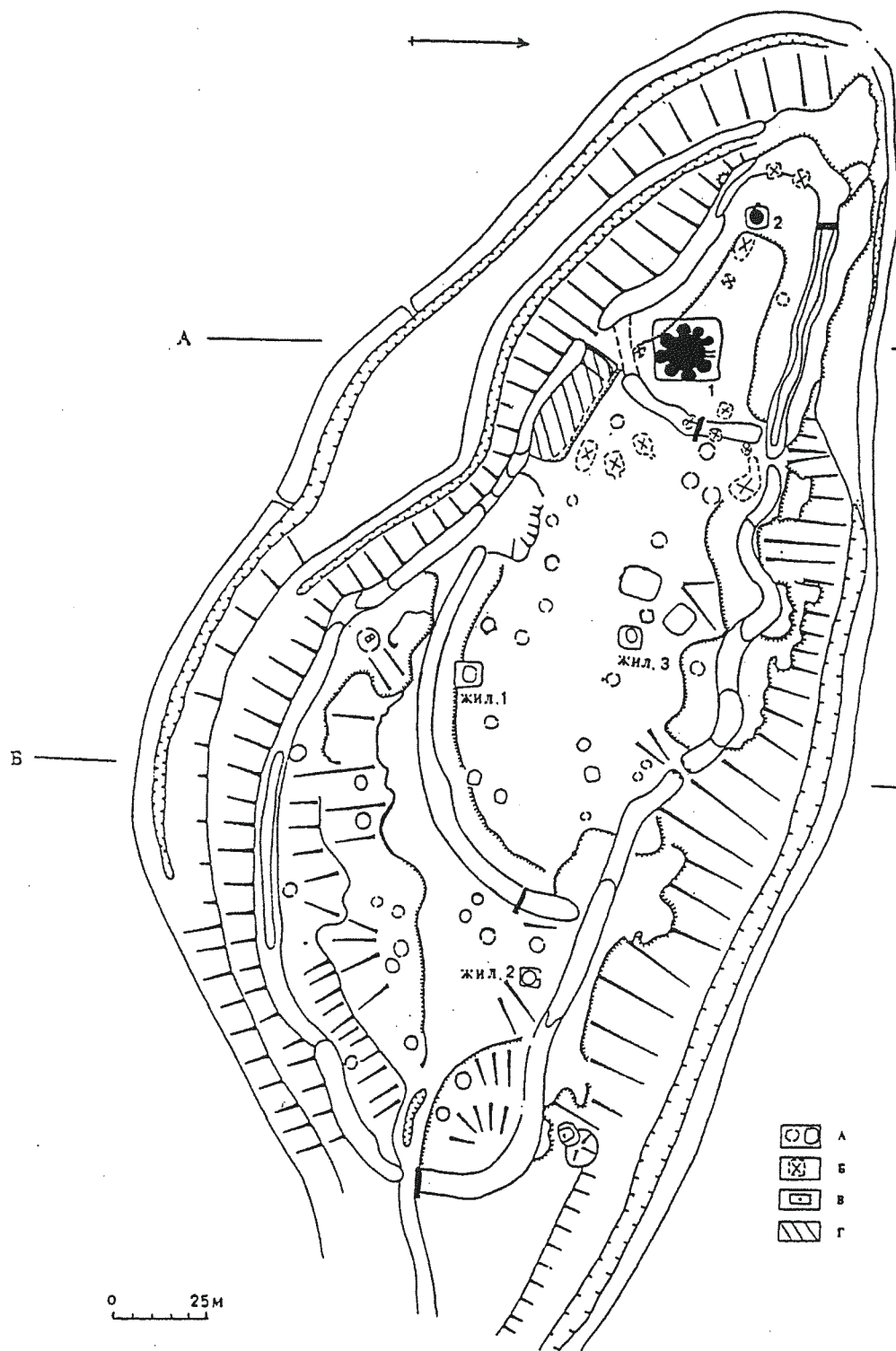
Teren g. porośnięty jest starym lasem liściastym i znajdują się na nim duże bryły kamienia. Widoczna jest także skała calcowa.

E: Badania wykopaliskowe na g. przeprowadzone zostały w 1984 r. przez ekspedycję IA AN ZSRR. Wykopami przecięto wały: wał główny przy wjeździe na g., wał drugi i trzeci w miejscu przecięcia ich przez drogę, wał pn. w trzech miejscach. Na g. badano trzy zagłębienia po budynkach, tzw. długie domy oraz obiekty z majdanu zach. określone jako: sanktuarium (kapiszcze) i platforma ofiarna (żertwiennik).

DFG: Główny wał, otaczający wierzchołek wzgórza i część zbocza, zbudowany jest z brył kamiennych (bez zaprawy wiążącej) obasypanych z wierzchu drobniejszymi kamieniami. W zach. części wału, na jego koronie znajduje się poziomy placzyk z wypaloną powierzchnią, na którym odkryto ułamki ceramiki staroruskiej. W warstwie (do 10 cm) ciemnej ziemi zalegającej u stopy wału (na calcu) znaleziono ułamki naczyń glinianych z okresu scytyjskiego (na ten okres datuje się wał).

Wał 2. (poprzeczny; wys. 0,5–0,7 m) zbudowany jest z dwóch rzędów brył kamiennych zasypanych drobniejszymi kamieniami. Na calcu pod nasypem odkryto kilka ułamków naczyń z okresu scytyjskiego (tak też datuje się wał przypuszczając, że w okresie staroruskim nie miał już żadnego znaczenia).

Wał 3. (poprzeczny; wys. 0,7 m, szer. 5 m) ograniczający zach., cypłową część g., usypany jest z drobnych kamieni. Pod jego nasy-

Ryc. 4. „Bohyt”. Grodzisko kultowe. A – zagłębienia; Б – późniejsze jamy; В – studnie; Г – długi dom; 1 – kapiszcze; 2 – żertwiennik (wg I. Rusanova, B. Timoščuk 1993, ryc. 18)
Abb. 4. „Bohyt”. Burgwall-Kultstätte. A – Vertiefungen, Б – spätere Gruben, В – Brunnen, Г – langes Haus; 1 – kapiszcze, 2 – Opferstätte (nach I. Rusanov, B. Timoščuk 1993, s. 188, Abb. 18)
Рис. 4. «Богит». Городище-святилище. А – западины; Б – позднейшие ямы; В – колодцы; Г – длинный дом; 1 – капище; 2 – жертвенник (солг. И. Русанова, Б. Тимошук 1992, рис. 18)

pem odkryto fragmenty naczyń z okresu scytyjskiego. W okresie staroruskim wał został przebudowany. Na zach., wewnętrznej stronie nasypu powstał plac (szer. 1,8–2,0 m) wysypany drobnymi kamieniami. Jego powierzchnia była silnie opalona i pokryta war-

stwą węgla, w której znaleziono ułamki ceramiki X–XI w. W okresie staroruskim wał ten dzielił miał g. na dwie części: zach. – gdzie znajdowały się budowle kultowe – i wsch. – z naziemnymi długimi domami i budynkami zagłębionymi.

Fosa g. (szer. 2,5 m, gł. 0,8 m) interpretowana jest jako symboliczna, służąca celom kultowym. Jej płaskie dno wyłożone było drobnymi, mocno opalonymi kamieniami, pokrytymi węglem z fragmentami ceramiki X–XI w. Ziemia wybrana z fosy utworzyła zewnętrzny wałek (wys. 0,5 m, szer. 3 m).

Wał 4. (tzw. ziemny; wys. do 1–2 m, szer. do 10 m) położony na pn. stoku zbudowany z gliny. Nie został dokończony i nie zamyka pn. części g. W nasypie i pod nim odkryto ułamki naczyń X w., kości zwierzęce i węgle. Czas budowy tego wału określa się na koniec X w.

Po obu stronach wału 4. przechodzą fosy (gł. 1 m, szer. 5–6 m).

W zach. części g. badano obiekt określany mianem kapiszcza, złożony z centralnego placu (średnica 9 m), pokrytego brukiem kamiennym i otoczonego ośmioma zagłębieniami (średnica kapiszcza łącznie z zagłębieniami – 17 m, wys. 50–60 cm). W pobliżu centrum obiektu (nieco ku pn.) znajdowała się jama (50 x 50 cm, gł. 50–60 cm) o ściankach wyłożonych dużymi kamieniami, interpretowana jako obsada słupa-idola. Odkryto w niej ułamek naczynia X–XI w. i trzy ptasie kości. Zagłębienie 1. (3,8 x 3,2 m, gł. w calcu 40–45 cm) wypełnione było kamieniami. Duże kamienie od strony majdanika ułożone były w półokrąg. Podobnie było w zagłębieniu 2. (4 x 2,8 m, gł. 60 cm), w którym odkryto też ułamki naczyń XII – 1. poł. XIII w. i ząb krowy. Zagłębienie 3. (5 x 4 m, gł. 60 cm) wypełnione było drobnymi kamieniami, z wyjątkiem wyłożonego dużymi kamieniami dna. Prawie w środku zagłębienia 3. znajdowała się jama (50 x 50 cm, gł. 70 cm), wykonana między kamieniami. Pośród kamieni znaleziono ułamki ceramiki XI–XII w. oraz kości bydłce i ptasie. W zagłębieniu 4. (3,6 x 3,2 m, gł. 60 cm) znajdowała się jama (2 x 0,8 m) w obstawie z dużych kamieni, w której spoczywał szkielet ok. sześćdziesięcioletniego mężczyzny. Dno jamy wysypane było węglem i drobnymi, wtórnie przepalonymi uławkami ceramiki. W wypełnisku znaleziono ułamki ceramiki XII–XIII w. i kość miedniczną bovida. Zagłębienie 5. (3,6 x 2,8 m, gł. 60 cm) wyłożone było dużymi kamieniami, pośród których znaleziono ułamki naczyń XI–XII w. Zagłębienie 6. (3,8 x 3,8 m, gł. 50 cm) od strony wschodniej wyłożone było dużymi kamieniami. Pośród kamieni, na gł. 20 cm, odkryto szczątki kostne dziecka (2–2,5 roku). Znaleziono ułamki ceramiki XI–XII w. oraz zęby bydłce i świńskie. W zagłębieniu 7. (4,6 x 3,8 m, gł. 50 cm), wypełnionym kamieniami, znaleziono zęby bovida. Zagłębienie 8. (3,5 x 3,1 m, gł. 35 cm) wypełnione było kamieniami, pomiędzy którymi znaleziono kości dziecka (ok. 1 roku). Pod zagłębieniem znajdowała się jama (1,9 x 0,7 m, gł. 35 cm w calcu), której ściany wyłożone były dużymi kamieniami i stojącymi na sztorc kamieniami płytowymi. Spoczywał w niej szkielet mężczyzny (ok. 60 lat). Znaleziono ułamki ceramiki z końca X lub z XI w., kości bydłce, świńskie i zęby końskie.

Drugim badanym obiektem z zach. części g. był tzw. żertwienik. Obiekt ten (śred. 5 m, wys. 0,8 m) miał konstrukcję zbliżoną do kurhanowej. Usypany był z drobnych kamieni. W jego środkowej części odkryto jamę na planie kwadratu (2 x 2 m, gł. 0,7 m), której pionowe ściany zbudowane były z postawionych na sztorc płyt kamiennych i dużych kamieni. Płaskie dno obiektu wyłożone było kamiennymi płytkami i drobnymi kamieniami. Wypełnisko jamy składało się z ziemi pełnej węgla („węgliściej”) i warstw kamieni. W dolnych jego warstwach znajdowała się ceramika X–XI w., zaś w wierzchnich XII i początku XIII w. Wśród kamieni odkryto gliniany przęślik, fragment szklanej bransolety i nieliczne kości bydłce.

Badano także pozostałości trzech budowli położonych na terenie oddzielnym wałem od części z kapiszczem.

Budynek 1. Dolną część budynku (2,8 x 2,8 m, gł. 1,2 m) wybrano w kamienistym calcu, z którego kamienie leżą wokół obiektu. Dno obiektu pokrywa warstwa (10 cm) węgla, na której znajdują się

cztery paleniska z obstawą z drobnych kamieni. Na dnie znaleziono ułamki ceramiki X–XI w. i kamienny przęślik. Zagłębienie budowli wypełnione jest kamieniami.

Budynek 2. Dolna część budynku (3,2 x 3,2 m, gł. 70 cm) również wykuta była w kamienistym calcu i także wypełniona jest kamieniami. Na dnie obiektu znajdowało się palenisko z kamienną obstawą, leżały kości świni, ułamki naczyń misowatego i patelni, które były lepiące ręcznie, oraz ułamki obtaczanych naczyń garnkowatych z końca X lub z XI w. Odkryto dołki posłupowe w trzech narożach budowli.

Budynek 3. Dolna część budynku (3,2 x 3,7 m, gł. 90 cm) także została wybrana w kamienistym calcu i również wypełniona jest kamieniami. Na dnie obiektu znajdowało się palenisko (śred. 50 cm, gł. – poniżej podłogi – 8 cm) w obstawie z drobnych, przepalonych kamieni oraz jeszcze trzy mniejsze paleniska (? – aut.; śred. 15–20 cm, gł. 10–15 cm), także obstawione kamieniami. Na dnie budowli znaleziono ułamki naczyń X–XI w. i kości zwierzęce.

W tej samej części g. widać obiekty określone mianem długich domów, których pozostałościami są placówki pokryte warstwą kulturową (15–20 cm).

Długi dom 1. (35 x 12 m, zbadano niezadrzewioną jego część 5,2 x 12 m) miał podłogę z bruku kamiennego. Odkryto jamy po słupach (śred. 40–70 cm, gł. 20–50 cm) ścian. W warstwie kulturowej znaleziono ceramikę XI–XIII w., kości bydłce – często rozdrobnione, brązową blaszkę z otworem i część żelaznej obręczy wiadra.

Długi dom 2. (przypuszczalne rozmiary – 60 x 6–8 m, przebadano część 5 x 5 m) znajduje się w pn.-wsch. części g. Jego podłogę stanowi bruk kamienny. Warstwa kulturowa (10–15 cm) zawiera ułamki ceramiki X–XI w., kości zwierzęce i bryłki polepy z odbitkami plecionki ścian.

W pobliżu długiego domu 2. badano jamę przedpiecową (2,4 x 2,6 m, gł. 40–80 cm), w której ścianie wydrążono piec niszowy (śred. 1,4 m). Na dnie jamy zalegała warstwa (10 cm) węgla, kamienie i ułamki obtaczanych naczyń XI w.

Eksploatowano także pozostałości położonej na pd. od g. chaty i jeden, częściowo uszkodzony przez drogę, z czterech kurhanów znajdujących się na pn. zboczu g. W założonym w pn. części g. wykopie (10 x 3 m) odkryto dwa pochówki szkieletowe.

G: I. Rusanova i B. Timoščuk (1993, s. 60; i in.) interpretują g. jako ośrodek kultu pogańskiego powstały na przełomie X i XI w., a trwający do połowy XIII w., w którym znajdować się miał pierwotnie tzw. Światowid ze Zbrucza.

W. Szymański (1995–1996, s. 237; por. też: V. Darkevič 1996, s. 200–202, 206; I. Rusanova, B. Timoščuk 1998a, s. 234–239, 242–243) przypuszcza, że okres właściwego użytkowania ośrodka kultowego na górze Bohut (ze stojącym posągami i pełnym rytuałem) zakończył się najpóźniej w początkach XI w., w związku z przyjęciem przez Ruś Kijowską chrześcijaństwa. Następnie na uroczysku ludność okoliczna odprawiała gromadne obrzędy związane z kultem zmarłych i rokiem wegetatywnym. Działalność taka zakończyła się w XIII w. w wyniku wyludnienia okolicy związanej z nagłymi, najpewniej wojennymi, wydarzeniami. Wątpi także (Szymański 1996, s. 94), by idol ze Zbrucza stał pierwotnie na górze Bohut i przypuszcza, że był ulokowany gdzieś na płaskim i niskim położonym terenie nad brzegiem rzeki, w pobliżu miejsca odkrycia.

H: W okolicy g. rozpoznano 6 osad.

L: B. Janusz 1918, s. 133; O. Ratyč 1957a, s. 62; I. Rusanova 1986; I. Rusanova, B. Timoščuk 1986; 1993, s. 32–37, 84–87, 96–98, ryc. 10, 17–26; 1998a, s. 234–239, 242–243; 1998b, s. 150–152, 154, 156, 159; W. Szymański 1995–1996, s. 219–229, 235–237, 242; 1996, s. 77–79, 93–95; 1997, s. 288–291; V. Darkevič 1996, s. 200–202, 206; B. Timoščuk 1998, s. 40.

17. **BORSČIV**, miasto rejonowe, obwód Ternopil' (pol. Borszczów, ukr. Борщів)
C: St. określone jako g. położone jest w pobliżu B., na terenie zwanym Łysą Górą.
G: O. Ratyč (1957a, s. 81) sugeruje wczesnośredniowieczną chronologię g.
L: B. Janusz 1918, s. 57–58; O. Ratyč 1957a, s. 81.
18. **BORSČIVKA**, rejon Lanivci, obwód Ternopil' (pol. Borszczówka, ukr. Борщівка)
C: G. (st. „Horodyšče”) położone jest na wysokim, lewym brzegu Horynia, 200 m na pd.-wsch. od wsi B.
D: G. ma plan zbliżony do okręgu. Wał (wys. 3–4 m) zachował się tylko nad terasą zalewową.
E: Badania na g. prowadzone były m.in. przez ekspedycję TKM.
F: Na g. znaleziono gliniany przęślik, żelazną kłódkę, dwa fragmenty szklanych bransolet, ułamki ceramiki IX–XIII w. i późniejszej.
I: Materiał zabytkowy złożony jest w zbiorach KKM.
L: G. Leńczyk 1937, s. 228; O. Ratyč 1957a, s. 60; A. Cynkałowski 1961, s. 174; APPV 1982, s. 162; O. Havryljuk 1994, s. 25.
19. **BORYSLAV**, miasto wydzielone, obwód L'viv (pol. Borysław, ukr. Борислав)
st. oznaczone jako g.
J: Czy nie tożsame ze st. „Mraźnycja”?
L: O. Korčynsky 1998a, s. 437 (mapa).
20. **BRYKIV**, rejon Šums'k, obwód Ternopil' (pol. Bryków, ukr. Бриків)
C: G. położone jest na wysokim wzniesieniu, na prawym brzegu Kumu, w pobliżu jej ujścia do Wilii.
D: G. chronione jest częściowo przez dwie, częściowo przez trzy linie wałów i fos. Ma formę nieregularnego wielokąta o znacznych rozmiarach. Przekątna wewnętrznego majdanu ma dł. 50 m, a okrąg wału zewnętrznego – 430 m.
F: Zebrano wczesnośredniowieczny materiał ceramiczny.
H: W pobliżu g. znajduje się 61 kurhanów.
L: O. Ratyč 1957a, s. 60; A. Cynkałowski 1961, s. 174–175, tabl. XXV 4, XXX 2.
21. **BRYN'**, rejon Halyč, obwód Ivano-Frankivs'k (pol. Bryń, ukr. Бринь)
C: Wały ziemne – „Halyč'ki valy” znajdują się na polach od strony wsi Bondarowa, pod lasem „Na klepkach”.
G: V. Dovženok (1955, s. 13) określa g. jako staroruskie.
J: B. Janusz (1918, s. 214) pisze o położonym w lasach g. z wałami i fosami, zwanym „Bramą Halicką”.
L: B. Janusz 1918, s. 214; V. Dovženok 1955, s. 13; APPV 1982, s. 112.
22. **BUBNYŠČE**, rejon Dolyna, obwód Ivano-Frankivs'k (pol. Bubniszcze, ros. Бубнище, ukr. Бубнище)
C: G. (st. „Horodyšče”) znajduje się w kompleksie skalnym, w pd. części Góry Sokolej (Góry Kamień), na granicy wsi B. i Polanica.
D: G. chronione jest z trzech stron skałami, a z czwartej wykutą w skale fosą wewnętrzną (dł. 86 m, szer. 11–14 m) i częściowo zachowanym wałem (dł. 96 m, szer. 14–16 m, wys. 3–4 m). Majdan g. ma średnicę 40 m. Zachowane są antropogeniczne skalne komory, pazy na konstrukcje drewniane, „studnia” oraz pozostałości murów.
Na skałach znajdować się mają symbole solarne, wgłębienie w kształcie dłoni, maski*.
EG: Badania g., których wyniki pozwalały datować st. na XII–XIII w., przeprowadził w 1969 r. V. Hončarov (M. Rožko 1986, s. 186).
G: M. Hruševs'kyj (M. Rožko 1996, s. 186) i W. Demetrykiewicz (B. Janusz 1918, s. 104) przypuszczali, że g. było skalnym klasztorem.

I. Rusanova i B. Timoščuk (1993, s. 98) interpretują g. jako pogański ośrodek kultowy.

M. Rožko (1996) datuje g. na XII–XVI w. i sądzi, że było twierdzą.

H: Obok g. znajduje się duże cmentarzysko kurhanowe*.

J: *H. Gąsiorowski i M. Rožko nie piszą o symbolach naskalnych i kurhanach.

L: B. Janusz 1918, s. 104; H. Gąsiorowski 1935, s. 138–140; I. Rusanova, B. Timoščuk 1993, s. 98, ryc. 9.2; M. Rožko 1996, s. 185–189.

23. **BUDANIV**, rejon Terebovlja, obwód Ternopil'

(pol. Budzanów, ukr. Буданів)

st. określone jako g.

L: B. Janusz 1918, s. 243; O. Ratyč 1957a, s. 81.

24. **BUKIVNA**, rejon Tłumač, obwód Ivano-Frankivs'k

(pol. Bukówna, ros. Букивна, ukr. Буківна)

C: G. położone jest na wsch. od wsi B.

E: Badania st. przeprowadzone zostały w 1986 r. przez ekspedycję INS AN USSR i IFKM. Wyeksplorowano teren o powierzchni 64 m², połączony bezpośrednio przy wale, w pn.-wsch. części g.

F: Odkryto materiały (występowały do gł. 1,4 m) kultury trypolskiej, z okresu halsztackiego i staroruskie. Dominowały ułamki naczyń staroruskich (występowały do gł. 0,5–0,6 m).

G: G. datuje się na X–XIII w.

L: V. Konopljia 1988.

25. **BUS'K I**, miasto rejonowe, obwód L'viv

(pol. Busk, ros. Буск, ukr. Буськ)

B: B. (Bużesk) wzmiankowano po raz pierwszy w 1097 r.

CD: G. „Wielkie Grodzisko” ma plan zbliżony do trapezu (majdan – 400 x 150 m). Położone jest w centralnej części miasta, na pd. od ujścia Pełtwi do Bugu. Od pn. g. ograniczone jest doliną Bugu, którego jedna z odnóg przepływa tuż przy nim, stanowiąc naturalną fosę (szer. ponad 35 m, gł. ok. 10 m). G. wznosi się nad terenem, położonym na pn.-wsch., na przeciwnym brzegu Bugu, a także nad położoną po stronie zach. doliną Pełtwi. Od pd., dostępnej strony, chronione jest głęboką fosą (dł. ok. 440 m, szer. ok. 26 m) i wałem (fragment dł. ok. 250 m), biegnącym na jej skraju. Wał w części wsch. jest całkowicie zniszczony. Wys. jego zachowanych odcinków sięga ok. 4 m (ryc. 5; ryc. 6).

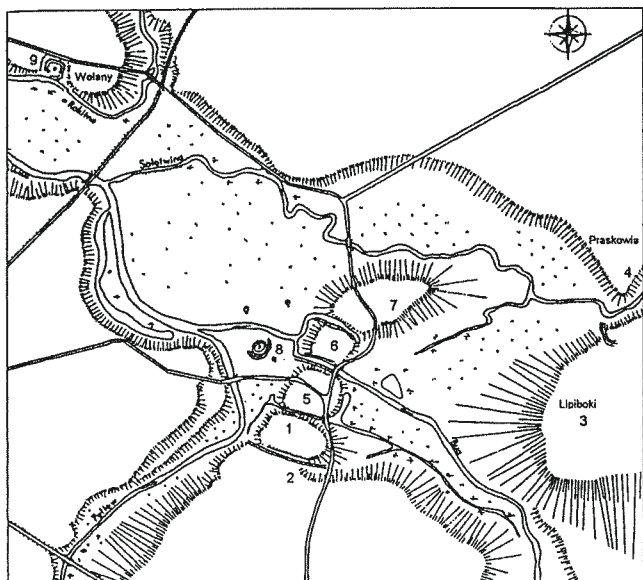
E: Badania wsch. części centralnego majdanu g. zostały przeprowadzone w latach 1984* (ekspedycja INS AN USSR i LOOOPIK) i 1986 (ekspedycja INS AN USSR). W 1984 r. przebadano obszar 100 m² na pd. skraju g., w pobliżu wału, w 1986 r. zaś 100 m² we wsch. części majdanu.

F: W 1984 r. odkryto na gł. 1,5 m pozostałości chaty (wyeksplorowano część – 2,7 x 3 m), na której fragment zachodził nasyp wału. Jej podłoga zrobiona była z ubitej gliny, w pn.-wsch. narożu znajdował się piec kamienny, ograniczony z dwu stron występami z gliny calcowej, zaś po stronie zach. znajdował się korytarz wejściowy (1,2 x 2,2 m). W chacie odkryto ceramikę z 1. poł. XI w.

Odkrycie to świadczy, że budowle mieszkalne funkcjonowały przed budową wału, który usypano prawdopodobnie w 2. poł. XI w.

Odkryto jeszcze jedną półziemiankę z piecem kamiennym i ceramiką XI w. oraz trzy piece gliniane z materiałem ceramicznym XII w. Warstwa kulturowa (1,5–1,7 m) nasyciona była ceramiką (naczynia garnkowe, pokrywki, patelnia ceramiczna) XI–XIII w. i późniejszą. Prócz tego znaleziono grot strzały, przęśliki gliniane i łupkowe oraz paciorek szklany.

W 1986 r. ustalono, że na obwodzie majdanu centralnego znajdował się wał z mocno ubitej gliny ze śladami zrębowych konstrukcji obronnych.

Ryc. 5. Busk. Struktura socjotopograficzna zespołu osadniczego w X-XIV w. 1 – „Wielkie Grodzisko” (X-XIII w.); 2-4 – osady otwarte o najstarszej tradycji (X-XI w.); 5-7 – rejon osadnictwa z XII-XIII w.; 8 – „Małe Grodzisko” (XI-XIV w.); 9 – grodzisko na uroczysku „Wolany” (XII-XV w.) (wg M. Fylypczuka z uzupełnieniami W. Petehyrycza, za Petehyrycz 1995a, s. 71)

Abb. 5. Bus'k. Soziotopographische Struktur des Siedlungskomplexes im X-XIV Jh. 1 – „Der Große Burgwall” (X-XIII Jh.) 2-4 – Offene Siedlungen mit der längsten Tradition (X-XI Jh.) 5-7 – Besiedlungsgebiet aus dem XII-XIII Jh.; „Der Kleine Burgwall” (XI-XIV Jh.); 9 – Burgwall „Wolany” (XII-XV Jh.) (nach M. Fylypuczuk mit den Ergänzungen von W. Petehyrycz, nach Petehyrycz 1995a, s. 71)

Рис. 5. Буск. Социотопографическая структура комплекса поселений в X-XIV вв. 1 – „Большое городище” (X-XIII в.); 2-4 – открытые поселения древнейшей традиции (X-XI в.); 5-7 – район, заселенный в XII-XIII в.; 8 – „Малое городище” (XI-XIV в.); 9 – городище в урочище „Воляны” (XII-XV в.) (согл. М. Филипчака с дополнениями В. Петегирича, за Петегирич 1995а, с. 71)

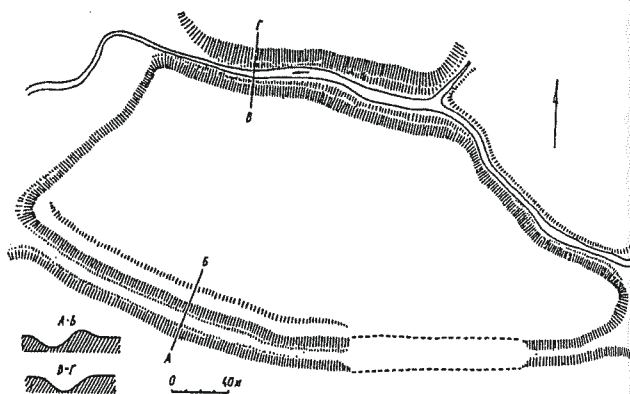
Na gł. 0,8–1,4 m odkryto pozostałości spalonego, dwupoziomowego budynku, a w nim, pod warstwą węgla drzewnego i polepy, piec gliniany (śred. 1,2–1,4 m) z ceramiką XIII – pocz. XIV w. Na gł. 1,6–1,7 m odsłonięto pozostałości spalonej, drewnianej podłogi. W wypełniku budowli znaleziono ceramikę XIII – pocz. XIV w., 30 grotów strzał i beltów, fragmenty kolczugi i in. Warstwa kulturowa (1,3–1,7 m) nasycona była ceramiką XII–XIV w. i młodszą.

G: B. uważa się (O. Korčinskij, V. Petegirič 1986, s. 251) za centrum związku plemiennego Bużan.

Za latopisowe miasto B. uważa się „Wielkie Grodzisko” (V. Petehyrycz 1995a, s. 70).

H: W okresie staroruskim zasiedlony był obszar na wsch. i pd. od g. W pn.-zach. części B. odkryto pozostałości dymarek i ceramikę XII–XIII w.

I: Materiały zabytkowe złożone są w LHM i IU AN Ukrainy. Maszynopisy sprawozdań z badań (M. Fylypczuk – *Zvit pro robotu Bus'koï hospdohovirnoï archeolohičnoï ekspedycii u 1988 r.*; V. Petehyryč – *Zvit pro robotu Bus'koï hospdohovirnoï archeolohičnoï ekspedycii u 1989 r.*) znajdują się w Archiwum IU NAN Ukrainy we Lwowie.

Ryc. 6. Busk. Grodzisko (wg P. Rappoport 1967b, s. 40)

Abb. 6. Bus'k. Burgwall (nach P. Rappoport 1967b, s. 40)

Рис. 6. Буск. Городище (согл. П. Рappoport 1967b, с. 40)

J: P. Rappoport (1967b, s. 39) datuje początki tworzenia się warstwy kulturowej na X–XI w.

*W. Petehyrycz (1995a, s. 70) pisze o badaniach archeologicznych w 1983 r. (czy nie w 1984 r.? – aut.).

L: O. Ratyč 1957a, s. 19–20; Z. Zagórski 1961; P. Rappoport 1967b, s. 39–40; APPV 1982, s. 171–172; O. Korčinskij, V. Petegirič 1986, 1988; W. Petehyrycz 1995a, s. 67, 70–73.

26. **BUS'K II**, miasto rejonowe, obwód L'viv (pol. Busk, ukr. Буськ)

B: B. (Bużesk) wzmiankowano w latopisach pod 1097 r.

C: G. „Małe Grodzisko” położone jest w parku miejskim, na cyplu u ujścia Pełtwi do Bugu (st. „Stary Bus'k”) (ryc. 5).

D: G. jest zniszczone, zachowały się tylko odcinki fosy. Było niewielkie, miało formę ściętego stożka.

E: Badania g. przeprowadził w latach 1961–1962 P. Rappoport. W 1984 r.* g. badane było przez ekspedycję INS AN USSR i LO-OOPK.

F: Warstwa kulturowa na g. zawiera ceramikę XI–XIII w. i późniejszą oraz militaria XIII–XIV w.

G: G. datuje się na XI–XIII w. (APPV 1982, s. 171).

W. Petehyrycz (1995a, s. 72) uważa, że gród pełnił rolę punktu wojskowego kontrolującego dostęp do głównej części zespołu osadniczego B.

H: Ceramikę XI–XIII w. i późniejszą znaleziono na pd.-wsch. od g., kilka zaś osad staroruskich odkryto na prawym brzegu Pełtwi, między Buskiem a Krasnem (badania w 1984 r.).

I: Materiały i dokumentacja znajdują się w LMH i IU AN Ukrainy.

J: *W. Petehyrycz (1995a, s. 70) pisze o badaniach archeologicznych w 1983 r. (czy nie w 1984 r.? – aut.).

L: O. Ratyč 1957a, s. 20; Z. Zagórski 1961; K. Żurowski 1961; APPV 1982, s. 171; O. Korčinskij, W. Petegirič 1986; W. Petehyrycz 1995a, s. 67, 70–73.

27. **BUS'K III**, miasto rejonowe, obwód L'viv (pol. Busk, ukr. Буськ)

C: G. (st. „Wolany”) położone jest 1,5 km na zach. od miasta B., na wysokim cyplu prawego brzegu Rokity (ryc. 5).

D: G. ma plan zbliżony do kwadratu (32 x 30 m). Środkową jego część zajmuje cerkiew św. Onufrego. G. obwiedzione jest wałem (wys. – do 3 m, szer. stopy – 10–12 m), a od pn., zach. i wsch. chronią je dodatkowo głębokie rowy. W pd.-zach. narożu g. przerwa w wale wyznacza wjazd na nie.

EF: W 1962 r. badania g. przeprowadził P. Rappoport, który stwierdził brak nawarstwień kulturowych z czasów Rusi Kijowskiej. W wykopach kontrolnych odkryto ślady drewnianych konstrukcji

wału oraz materiały z XII–XIII w. (militaria, żelazna cylindryczna kłódka, fragmenty amfor) i XIV–XV w.

G: Gród był siedzibą kniaziów buskich. Dawna nazwa g. – „Babiniec” oraz ślady osady z ceramiką ręcznie lepioną wskazywać mogłyby na sakralne znaczenie tego miejsca jeszcze w czasach pogańskich.

L: W. Petehyrycz 1995a, s. 70–73.

28. **BYBŁO**, rejon Staryj Sambir, obwód L'viv
(pol. Bybło, ros. Быбло, ukr. Библо)

C: G. (st. „Pagorby”) położone jest 0,5 km na wsch. od wsi B., w pobliżu chutoru Twirza, w dolinie rz. Czyżki.

D: G. ma plan elipsy (35 x 27 m) o osi wielkiej wsch.-zach. Jest w znacznej mierze zniszczone. Pozostałości wału widoczne są po stronie pd. g. Od strony pn. chronione jest przez rzeczkę.

E: Badania g. przeprowadzone były w 1986 r. przez ekspedycję UL.

F: Warstwa kulturowa na g. ma miąższość 1,5 m. Znajdują się w niej pozostałości budynków, różnobarwne płytki, a na gł. 1,5 m odkryto ułamki ceramiki staroruskiej XII–XIII w.

L: R. Čajka, N. Peleščišin 1988.

29. **CHOM'JAKIVKA**, rejon Ivano-Frankivs'k,
obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Chomiakówka, ukr. Хом'яківка)

St. określane jako g., którego wczesnośredniowieczną chronologię sugeruje O. Ratyč (1957a, s. 80) jest wg Ju. Maleeva (1988, s. 101, 106) g. kultury holihradzkiej (okres halszacki).

L: O. Ratyč 1957a, s. 80; Ju. Maleev 1988, s. 101, 106.

30. **CHOTYMYR I**, rejon Tłumač, obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Chocimierz, ukr. Хотимир)

C: G. położone jest na wzgórzu Horodyszcze (wys. 10 m), na wsch. od wsi, niedaleko wsi Żabokruki.

D: G. ma plan elipsy (dł. 240 m, szer. 145 m, powierzchnia – 2,5 ha). Chronione jest z trzech stron stromymi zboczami, a od czwartej, mniej stromej, fosą.

E: Badania powierzchniowe i wykop sondażowy na st. wykonał w 1949 r. O. Ratyč. W 1962 r. badania st. przeprowadzone zostały przez ekspedycję LO IA AN ZSRR.

F: Odkryto niewielką ilość ceramiki staroruskiej.

H: Na st. „Na valach” i na wzgórzu „Visnjačka” odkryto ślady osadnictwa z czasów staroruskich (ułamki ceramiki). Na wzgórzu na wsch. od wsi znajduje się cmentarzysko kurhanowe (ze staroruskim materiałem zabytkowym). Odkryto tam też szkieletowy pochówek podpłytowy.

I: Materiał zabytkowy znajduje się w zbiorach IU AN Ukrainy.

L: B. Janusz 1918, s. 236–237; O. Ratyč 1955, s. 162; 1957a, s. 58; P. Rappoport, M. Malevskaja 1963, s. 61; APPV 1982, s. 124.

31. **CHOTYMYR II**, rejon Tłumač, obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Chocimierz, ukr. Хотимир)

C: St. określone jako g. położone jest w pobliżu wsi.

E: Badania st. przeprowadził w 1949 r. O. Ratyč.

F: Zebrano nieliczny materiał ceramiczny z okresu staroruskiego.

I: Materiał zabytkowy znajduje się w zbiorach IU AN Ukrainy.

L: B. Janusz 1918, s. 236–237; O. Ratyč 1957a, s. 58; APPV 1982, s. 124.

32. **CHUDYKIVCI**, rejon Borščiv, obwód Ternopil'
(pol. Chudykowce, ukr. Худиківці)

C: St. określone jako g. położone jest na terenie zwanym Tondyna.

H: W pobliżu st. znajduje się kilka kurhanów.

L: B. Janusz 1918, s. 60; O. Ratyč 1957a, s. 82.

33. **ČEMERYNCI**, rejon Peremyśljany, obwód L'viv
(ukr. Чемеринці)

C: St. określone jako g. położone jest w lesistej okolicy nad rz. Żłota Lipa.

L: O. Ratyč 1957a, s. 79; APPV 1982, s. 180.

34. **ČERČE – ZALANIV**, rejon Rohatyn, obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Czercze – Żalanów, ukr. Черче – Заланів)

C: St. określone jako g. położone jest między wsiami Č. i Z.

L: V. Petehyryč 1995c, s. 75.

35. **ČERNELYCJA**, rejon Horodenka, obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Czernelica, ukr. Чернелиця)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 80.

36. **ČERVONOHRAD** (wieś Nyrkiv? – aut.), rejon Zališčyky, obwód Ternopil'

(pol. Czerwonogród – Nyrków, ukr. Червоноград – Нирків)

G: Zamek zbudowany na g. wczesnośredniowiecznym, identyfikowanym z Czerwieniem (A. Czołowski, B. Janusz 1926, s. 72).

J: W nowszej literaturze (m.in. A. Wędzki, 1990) z dawnym grodem Czerwieniem identyfikuje się zespół osadniczy, w tym g., we wsi Czermno nad Huczwą.

L: A. Czołowski, B. Janusz 1926, s. 72; A. Wędzki 1990.

37. **ČERVONOHRADY (kol. Holihrazy, Horyhljady)**, rejon Zališčyky, obwód Ternopil'

(pol. Holihrazy, ukr. Червоногради – кол. Голігради, Горигляди)

C: Obiekt określony jako g.* znajduje się na st. „Vyhoščiv”.

E: Badania na st. prowadzono w 1948 r.**

F: Na st. odkryto materiały archeologiczne, w tym ułamki naczyń staroruskich, zdobione ornamentem falistym.

J: *M. Brajčevs'kyj (1952, s. 402, rys. s. 404–405) pisze o osadzie kultury czerniachowskiej („полів поховань”), Ju. Maleev (1988, s. 94) zaś – najzupełniej słusznie – że jest to eponimiczne st. kultury holihradzkiej.

** Osadę z okresu halszackiego w H. badał w 1931 r. T. Sulimski.

L: T. Sulimski 1935, s. 23; M. Brajčevs'kyj 1952, s. 401–402, 404–405; O. Ratyč 1957a, s. 62; APPV 1982, s. 158.

38. **ČYRANKA**, rejon Šums'k, obwód Ternopil'

(pol. Czyranka, ukr. Чиранка)

st. określone jako wczesnośredniowieczne g.

J: Nie odnaleziono na mapie (1:200 000) i w spisach miejscowości Ukrainy.

L: O. Ratyč 1957a, s. 82; A. Cynkałowski 1961, s. 176.

39. **DEREVAČ – RAKOVEC'**, rejon Pustomyty, obwód L'viv
(pol. Rakowiec, przysiółek Derewacz; ukr. Деревач-Раковець)

C: G. położone jest na lewym brzegu rz. Zubry, na skraju lasu, między wsiami D. i R.

D: Zachowały się słabo widoczne pozostałości nasypów ziemnych.

E: W 1956 r. oglądu g. dokonał O. Ratyč.

L: B. Janusz 1918, s. 171; O. Ratyč 1957a, s. 79; APPV 1982, s. 180.

40. **DEŠYČI (kol. HDEŠYČI)**, rejon Staryj Sambir, obwód L'viv
(pol. Gdeszyce, ukr. Дешичі, кол. Гдешичі)

st. określone jako g.

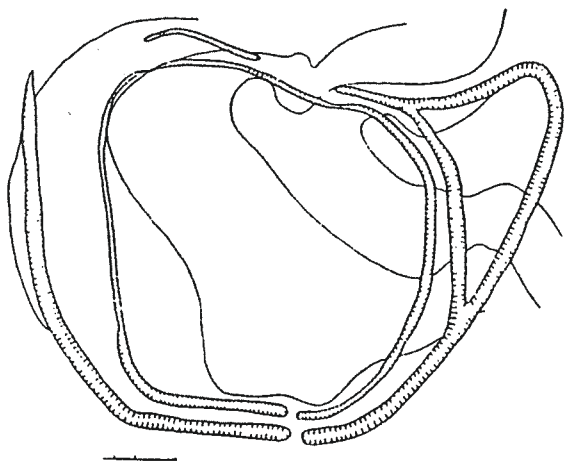
L: O. Ratyč 1957a, s. 78.

41. **DOBROHOSTIV**, rejon Drohobyč, obwód L'viv
(pol. Dobrohostów, ukr. Доброгостів)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 78.

42. **DOBROSTANY**, rejon Javoriv, obwód L'viv
(pol. Dobrostan, ukr. Добростани)

Ryc. 7. Dobrostany. Plan grodziska. (wg O. Ratyč 1966, s. 228)
Abb. 7. Dobrostany. Burgwallplan (nach O. Ratyč 1966, s. 228)
Рис. 7. Добростаны. План городища (согл. О. Ратич 1966, с. 228)

C: G. położone jest 1 km na wsch. od wsi D., na cyplu (st. „Zalapyń”), którego strome stoki – pn., pd. i zach. opływa strumień uchodzący do Wereszczycy.

D*: Centralny majdan g. ma plan zbliżony do okręgu (150 x 160–165 m), obwiedziony jest wałem ziemnym (wys. do 2 m, szer. do 5 m) i fosą. Drugi wał (wys. 2–3 m, szer. 7 m) usypano na zboczu, z ziemi wybranej z obu towarzyszących mu fos. Oddalony jest od pierwszego o ok. 10 m w części wsch., a w części zach. 30–35 m. Również ten wał położony jest na planie zbliżonym do okręgu, jednak na dwóch odcinkach od strony pn. jest przerwany. Trzeci wał (wys. 2–3 m, szer. 7 m) chroni g. od pn.-wsch. strony, tworząc z drugim niewielki trójkątny majdan. W wałach po pd. stronie g. znajduje się przerwa (szer. 2–3 m) interpretowana jako bramna (O. Ratyč 1966, s. 227). Na powierzchni g. odkryto kilka zagłębień (śred. 3,0–3,5 m, gł. 0,3–0,5 m) będących pozostałościami półziemianek (V. Šyřak 1994, s. 103) (ryc. 7).

E: W 1960–1961 r. badania na g. prowadził O. Ratyč (ekspedycja INS AN USRR). Kolejne badania przeprowadzone zostały w 1988 r. także przez ekspedycję INS AN USRR (sporządzono plan umocnień g.).

F: Dokonano cięcia przez drugi z wałów pd. części g. odkrywając na gł. 0,9 m od korony pozostałości drewnianej konstrukcji (szer. 2,0–2,2 m).

Po przeprowadzeniu badań jednego z zagłębień ustalono, że jego wgłębiona część miała wymiary – 3,2 x 3,4 m, ściany były orientowane wg stron świata, a spąg znajdował się 0,7 m od dzisiejszej powierzchni gruntu, która pokryta była cienką warstwą węgla. W narożu odkryto zniszczony piec z wapienia. Ceramika odkryta w obiekcie wykonana była z użyciem koła garncarskiego z dobrze przygotowanej gliny z domieszką średnioziarnistego piasku, miała barwę ciemnoszarą. Naczynia garnekowate miały wysoka szyjkę i brzeg płynnie wygięty na zewnątrz. Znalezione również grot strzały. Na podstawie odkrytego materiału chata datowana jest na X – pocz. XI w.

W trzech wykopach sondażowych (założonych: we wsch. części g., między wałem drugim a trzecim; w części centralnej g.; w części zach. g., między wałem pierwszym a drugim) zaobserwowano cienką warstwę kulturową z okresu staroruskiego z niewielką ilością materiału archeologicznego (m. in. ułamki naczyń).

Podczas badań powierzchniowych znaleziono tylko kilka ułamków naczyń staroruskich.

G: O. Ratyč (1966, s. 227, 229) datuje g., na podstawie odkrytego materiału, na XI–XII w. i uważa, że było strategicznym punktem chroniącym szlak między ziemią halicką a wołyńską.

H: Na stokach pd. i pn. cypla odkryto osadę (do 10 ha), a 0,1 km od g. odkryto cmentarzysko kurhanowe.

J: * V. Šyřak (1994, s. 104) podaje, że centralny majdan g. (159 x 165 m) chroniony jest od pd. trzema liniami obronnymi (wał wewnętrzny – wys. 2–3 m, szer. 5–6 m; wał drugi – wys. 1,5–2 m), a od strony wsch. czterema wałami i fosami.

L: B. Janusz 1918, s. 108; O. Ratyč 1957a, s. 78; 1966; V. Šyřak 1994.

43. DOMAŻYR, rejon Javoriv, obwód L'viv

(pol. Domażyr, ukr. Домажир)

C: St. określane jako g. położone jest nad stawem zwanym Boloto (APPV 1982, s. 121) lub / i na skraju wzgórza rozdzielanego rz. Domażyrką (N. Peleščyšin 1997, s. 21).

D: G. nie zachowało się (M. Peleščyšin 1997, s. 21).

E: W 1957 r. oglądu g. dokonał O. Ratyč (słabo widoczne ślady nasypów ziemnych – za APPV 1982, s. 188). W latach 1993–1995 badania okolic D. prowadzone były przez ekspedycję UL.

L: B. Janusz 1918, s. 108; APPV 1982, s. 188; M. Peleščyšin 1997, s. 20–21.

44. DOVHE, rejon Drohobyč, obwód L'viv

(pol. Długie, ukr. Добре)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 78.

45. DROHOBYČ, rejon Drohobyč, obwód L'viv

(pol. Drohobycz, ros. Дрогобыч, ukr. Дрогобич)

B: D. wzmiankowano w „Latopisie woskriesieńskim”. Był centrum przykarpackiego solowarstwa.

C: St. określone jako g. znajdować się miało na granicy D. i wsi Dereżyči.

D: G. nie zachowało się. W latach 30. XX w. widoczne były pozostałości wałów i fos.

F: Znalezione ceramikę (APPV 1982, s. 174; u O. Ratyča – 1957a nie ma o tym mowy).

G: Gród funkcjonować miał w XII–XIII w.

I: Materiały znajdują się w DKM.

L: O. Ratyč 1957a, s. 16–17; P. Rappoport 1967b, s. 175; V. Kozak, A. Ratič 1975; APPV 1982, s. 174.

46. DROHOVYŽ, rejon Mykolaiv, obwód L'viv

(pol. Drohowyże, ukr. Дроговиж)

st. oznaczone jako g.

L: O. Korčynsky 1998a, s. 437 (mapa).

47. DUBROVA, rejon Mykolaiv, obwód L'viv

(ukr. Діброва, Дуброва)

C: St. („Stołowyj Kamiń”) położone jest na wsch. od wsi D., na lewym brzegu Kołodnicy.

D: Majdan (75 m²), który jest w planie zbliżony do rombu zajmuje wierzchnią część skały. Od pn., pd. i zach. ograniczony jest urwiskami, zaś od wsch. graniczy z zach. stokiem góry, gdzie zachowały się pozostałości wału (wys. 40–50 cm). Na skałe znajdują się antropogeniczne zagłębienia, a pod nią kamień „rzeźbiony ręką człowieka”. Obok kamienia odkryto pozostałości trzech rowów (gł. ok. 30 cm, szer. 50 cm). W odległości 15 m na zach. od skały, na stoku góry znajdowały się trzy koliste zagłębienia.

E: Badania st. przeprowadził w latach 1992 i 1993 O. Korčynskyj.

F: Wał określa się jako ziemny.

Na majdanie pod darnią znajdowała się zwęglona warstwa z ułamkami naczyń IX–X w.

dkrytego
punktem

a 0,1 km

g. (159 x
wał we-
5-2 m),

V. Šyřak

n Boloto
o rz. Do-

ne ślady
93-1995

leńczy

Był cen-

D. i wsi

ły poz-

- 1957a

5; V. Ko-

si D., na

u zajmu-

jest urwi-

zachowa-

ją się an-

ony ręką

wów (gl.

skala, na

czyński

warstwa

W środkowym z kolistych zagłębień, na gł. ok. 1,2 m, w gliniastej, nasyczonej węglem drzewnym i popiołem warstwie odkryto fragmenty naczyń IX-X w. oraz kości zwierząt.

G: St. interpretowane jest jako ośrodek kultowy.

I: Sprawozdanie z badań znajduje się w Archiwum Naukowym VDAE IN NAN Ukrainy.

L: O. Korčyn's'kyj (Korczyński) 1998b, s. 74-76; 2000, s. 72, 78.

48. DUBYNA, rejon Skole, obwód L'viv

(ros. Дубина, ukr. Дубина)

C: Umocnienia „Tuchol's'ki vorota” (st. „Kolodka”) położone są między Skolem a D., na wys. 150-200 m nad lustrem rz. Opór.

D: Pozostałości umocnień składają się z dwóch kolistych nasypów („Bašta” i „Zabašta”) oraz dwóch wałów i fos od strony rzeki. Na zboczu góry, na wys. 20-30 m nad poziomem Oporu widocznych jest dziewięć nasypów na planie półokręgu.

E: St. badań powierzchniowo w 1973 r. O. Ratyč (ekspedycja INS AN USSR).

G: Materiały złożone są w IU AN Ukrainy.

L: A. Ratič 1974b; APPV 1982, s. 183.

49. DUDYN, rejon Brody, obwód L'viv

(pol. Dudyn, ukr. Дудин)

C: St. określone jako g. położone jest na terenie wsi D.

F: Z terenu st. brano płyty kamienne.

G: Wg tradycji ludowej znajdował się tutaj gród Butyn.

L: B. Janusz 1918, s. 84; APPV 1982, s. 169.

50. DVIREC', rejon Kremenec', obwód Ternopil'

(pol. Dworzec, ukr. Двірець)

CD: St. określane jako małe g. położone jest nad Ikwą. Zajęte jest przez cmentarz.

F: Na st. znaleziono zabytki wczesnośredniowieczne.

L: A. Cynkałowski 1961, s. 177.

51. DZVENYHOROD, rejon Borščiv, obwód Ternopil'

(pol. Dźwinogród, ukr. Дзвенигород)

C: G. położone jest nad Dniestrem.

D: Widoczne są wały g.

E: Badania powierzchniowe g. przeprowadzono 4. VII 1922 r.

F: Na g. odkryto ułamki brzuśców zdobionych naczyń XI w. (?) i siwej ceramiki średniowiecznej, fragment prątnicy oraz ułamki kości zwierzęcych.

I: Materiały złożone są w PMA.

L: B. Janusz 1918, s. 61; O. Ratyč 1957a, s. 81; L. Rauhut 1960, s. 237.

52. DZVYNJAČA, rejon Zbaraż, obwód Ternopil'

(pol. Zwiniacze, ukr. Дзвиняча)

C: St. „Horodyszcze” określone jako g. położone jest na wznie-
sieniu.

F: Na st. znaleziono materiał ceramiczny z okresu wczesnego średniowiecza.

L: A. Cynkałowski 1961, s. 200.

53. FEDORIVKA (kol. TUDORIV), rejon Husjatyn, obwód Ternopil'

(pol. Tudorów, ukr. Федорівка, кол. Тудорів)

C: G. położone jest na wysokim cyplu zwanym Horodyšče. Od strony pd., pn. i zach. chronione jest głębokimi jarami.

D: Pozostałości jednego z wałów (łukowaty, dł. 400 m, szer. 16 m, wys. ok. 1 m) g. zachowały się u podstawy cypla, a kilku innych 240 m na wsch. od niego, na zach. skraju cypla. Szer. trzech z nich wynosi 20 m, dł. 90-96 m. Trzy kolejne porośnięte są gęstymi zarosłami i częściowo zniszczone okopami I i II wojny światowej. Oddzielone są fosami szer. 3-4 m.

E: G. odkryte zostało przez V. Savyča. Niewielkie wykopaliska na g. przeprowadzone były w 1956 r. przez ekspedycję LMH (kierownik I. Svješnjikov, H. Vlasova).

F: Dokonano cięcia wału (wykop IV; dł. 16 m, szer. 2 m; na osi wsch.-zach.) znajdującego się u podstawy cypla. Ustalono, że pierwotnie był szer. na 13 m. Obecnie wał jest mocno rozorany, a jego wys. od stropu szaro-brązowego gliniastego calca, wynosi do 1,40 m. Wał składał się z trzech warstw: górnej (0,40-0,81 m) - czarna ziemia nasyczona pozostałościami kulturowymi; środkowej (0,10-0,40 m) - warstwa przepalonego wapienia (w pobliżu miał znajdować się piec do wypalania wapna), ciągnąca się na przestrzeni 5,60 m po wsch. stronie wału oraz dolnej (0,40-0,60 m) - szara ziemia ze stosunkowo nielicznymi pozostałościami kulturowymi. Z obu stron wału znajdowały się fosy wypełnione czarną ziemią. Na powierzchni wału znaleziono bardzo liczne ułamki ceramiki kultury holihradzkiej, kamienie i bryłki polepy.

Wykop I (40 m², calec na gł. ok. 0,20 m) założono w górnej części pd. stoku cypla. Odkryto pozostałości jamy gospodarczej, ułamki ceramiki, węgle, kości zwierząt.

Wykop II (40 m², calec na gł. 0,40 m) założono w pobliżu wału wsch. Odkryto ułamki ceramiki kultury holihradzkiej, bryłki polepy i kamienie (niektóre ze śladami ognia na powierzchni).

Wykop III (40 m²) założono po zewnętrznej stronie wału wsch. Nie odkryto pozostałości kulturowych.

Na st. odkryto pozostałości (ceramika, skupiska polepy) osady kultury trypolskiej (faza późna).

St. zajęte było też przez osadnictwo ludności kultury holihradzkiej (dominujący na st. materiał ceramiczny).

St. zasiedlone było także we wczesnym średniowieczu (nie-
wielka ilość ceramiki XI-XIII w., wykonanej z użyciem koła garn-
carskiego).

G: I. Svješnjikov (1959, s. 18) łączy umocnienia g. z okresem wczesnego średniowiecza.

Ju. Maleev (1988, s. 105-106) przypuszcza, że wał g. leżący u podstawy cypla łączyć się może z kulturą holihradzką.

I: Dokumentacja badań złożona jest w IU AN Ukrainy.

J: Rozważyć należy przynależność g. do kultury holihradzkiej.

L: O. Ratyč 1957a, s. 81; I. Svješnjikov 1959, s. 17-23, 25; APPV 1982, s. 155; Ju. Maleev 1988, s. 105-106.

54. FIT'KIV, rejon Nadvirna, obwód Ivano-Frankiv's'k

(pol. Fitków, ros. Фитков, ukr. Фітків)

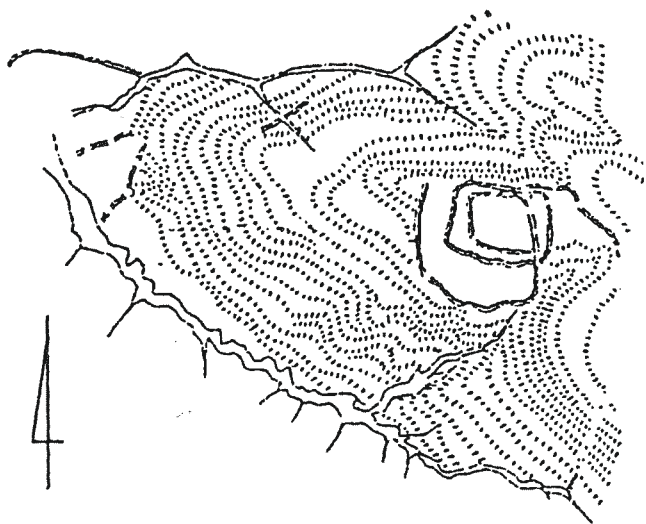
C: G. „Horodys'ko” położone jest w lesie, na wzniesieniu o wys. ok. 35 m.

Ryc. 8. Fitków. Grodzisko. (wg P. Rappoport, M. Malevskaja 1963, s. 68)

Abb. 8. Fit'kiv. Burgwall (nach Rappoport, M. Malevskaja 1963, s. 68)

Рис. 8. Фитков. Городище (согл. П. Раппопорт, М. Малевская 1963, с. 68)

Ryc. 9. Plan grodziska we wsi Hanaczówka (wg O. Korčyns'kyj 1998c, s. 79)

Abb. 9. Burgwallplan im Dorf Hanačivka (nach O. Korčyns'kyj 1998c, s. 79)

Рис. 9. План городища в селе Ганачевка (согл. О. Корчинский 1998с, с. 79)

D: Wyraźna linia wału i fosy otacza majdan o wymiarach 50 x 25 m. Prócz tego bardzo słabo wyrażna linia złożona z dwóch wałów i fos otacza teren 60 x 80 m (ryc. 8).

EF: W czasie badań rozpoznawczych (w latach 40. XX w.) na g. odkryto materiał zabytkowy z czasów staroruskich (O. Ratyč 1957a, s. 58).

W 1962 r. badania g. przeprowadzone zostały przez ekspedycję LO IA AN ZSRR. P. Rappoport (1963, s. 68; 1965b, s. 99; 1966, s. 214) pisze, że g. z braku materiału archeologicznego nie może być przyporządkowane kulturowo.

L: J. Pasternak 1935, s. 133; O. Ratyč 1957a, s. 58; P. Rappoport, M. Malevskaja 1963, s. 68; P. Rappoport 1965b, s. 99; 1966, s. 214.

55. HAĬ NYŽNI, rejon Drohobyč, obwód L'viv
(pol. Gaje Niżne, ukr. Гаї Нижні)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 78.

56. HALYČ*, miasto rejonowe, obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Halicz, ukr. Галич)

Patrz też: > Krylos

C: St. określone jako g. położone jest na Górze Zamkowej**, na terenie współczesnego miasta H.

E: Badania na st. prowadzili w ostatnich latach: Ju. Lukoms'kyj, V. Ivanovs'kyj, V. Oprysk, M. Rożko.

F: Odkryto obiekty i materiały z XI i XII–XIII w.

J: * Wczesnośredniowieczny gród Halicz znajdował się na terenie wsi Krylos (> Krylos).

** Na grodzisku zbudowano za Kazimierza III Wielkiego zamek starościński.

L: O. Ratyč 1957a, s. 80; V. Baran 1999, s. 83.

57. HANAČIVKA, rejon Peremyšljany, obwód L'viv
(pol. Hanaczówka, ukr. Ганачівка)

G: St. określone jest jako g. IX–X w. (ryc. 9)

I: W pobliżu st. znajdować się miał pogański ośrodek kultowy z antropoidalnym idolem kamiennym.

L: O. Korčyns'kyj (Korczyński) 1998b, s. 75; 1998c, s. 79; 2000, s. 72, 79.

58. HLYNS'KO I, rejon Žovkva, obwód L'viv

(pol. Glińsko, ros. Глинско, ukr. Глинсько)

C: G. (st. „Zamčisko”) położone jest na pd.-zach. od wsi H.

D: G. ma powierzchnię ok. 1 ha. Zachowała się część wału od strony wsch. Od strony dostępnej chronione było wałem i głęboka fosą.

E: Sondażowe badania g. przeprowadził w 1934 r. J. Pasternak. Kolejne badania przeprowadzone zostały w 1982 r. przez ekspedycję INS AN USRR i LOOUOOPIK.

F: Wał g. zbudowano na warstwie kulturowej zawierającej zabytki XI–XII w. (badania 1982 r.).

W 1934 r. w pn.-zach. narożu g. odsłonięto na gł. 0,3 m, wzdłuż wewnętrznej strony wału, dróżkę z drobnego kamienia. W pn. części g. odkryto pozostałości budowli naziemnej (1,9 x 2,8 m) na planie prostokąta (dolki posłupowe, ściany wyplecione z chrustu i wylepione gliną). Znalezione ułamki ceramiki, topór żelazny i fragment szklanej bransolety.

G: Wg O. Korčyns'kiego (1984) g. powstało nie wcześniej niż w końcu XII w.

H: W pobliżu g. odkryto pozostałości współczesnych mu osad (st. „Kativka”, „Mackivna”).

I: Materiały i dokumentacja złożone są w LMH.

L: T. Sulimirski 1935, s. 25; J. Pasternak 1937b, s. 22; O. Ratyč 1957a, s. 20–21; A. Kirpičnikov 1966b, s. 106–107; APPV 1982, s. 178; O. Korčinskij 1984.

59. HLYNS'KO II, rejon Žovkva, obwód L'viv

(pol. Glińsko, ros. Глинско, ukr. Глинсько)

E: Badania g. (st. „Cvyntar”) przeprowadzone zostały w 1982 r. przez ekspedycję INS AN USRR i LOOUOOPIK.

F: Wał g. zbudowano na warstwie kulturowej zawierającej zabytki XI–XII w.

G: Wg O. Korčyns'kiego (1984) g. powstało nie wcześniej niż w końcu XII w.

H: W pobliżu g. odkryto pozostałości współczesnych mu osad (st. „Kativka”, „Mackivna”).

J: O. Ratyč (1957a, s. 21) pisze, że na st. „Cvyntar” znajdują się pod płytowe groby staroruskie. Nie pisze o g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 21; O. Korčinskij 1984.

60. HOLEŠIV, rejon Žydačiv, obwód L'viv

(pol. Holeszów, ukr. Голешів)

st. oznaczone jako g.

L: O. Korčynsky 1998a, s. 437 (mapa).

61. HOLHOČA, rejon Berežany, obwód Ternopil'

(pol. Hołhocze, ukr. Голгоча)

D: Widoczne są pozostałości wałów i fos g.

G: O. Ratyč (1957a, s. 81) sugeruje wczesnośredniowieczną chronologię g.

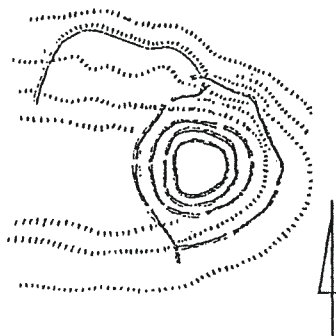
L: B. Janusz 1918, s. 178; O. Ratyč 1957a, s. 81.

62. HOLOHIRKY, rejon Zoločiv, obwód L'viv

(pol. Gologórki, ros. Гологорки, ukr. Гологірки)

C: G. położone jest w lesie, na wysokim cyplu (st. „Bośni”, „Anhel's'ka krynycja”, „Valy”).

D: G. ma kształt „konturu oka”, a jego centralny majdan ma plan zbliżony do kwadratu (przekątna – 80 m). Chronione jest trzema koncentrycznymi liniami wałów (wys. do 2 m, szer. 8 m) i fos (szer. 3,1 m, gł. 1,5 m). Wały położone są blisko siebie (odległość między koronami wynosi 8–13 m). Czwartha – zewnętrzna linia wału i fosy znajduje się w odległości 40–50 m od trzeciego wału (od stron: pd., wsch. i pn.). Otacza ona majdan, na którym znajdują się zagłębienia po półziemiankach. Wały mają wysokość 2,5–4 m. Wjazd na g. znajduje się od strony zach. (ryc. 10).

Ryc. 10. Gologórki. Plan grodziska. (wg O. Korčyns'kyj 1998c, s. 79)

Abb. 10. Holohirky. Burgwallplan. (nach O. Korčyns'kyj 1998c, s. 79)

Рис. 10. Гологórки. План городища (согл. О. Корчинский 1998c, с. 79)

E: Badania przeprowadzone były w latach 1982 i 1988 przez ekspedycję INS AN USSR.

F: Wały zbudowane są z białego piaskowca łączącego gliną, którą pokrywa warstwa ziemi (0,5–0,7 m).

Wyeksplorowano jedną z półziemianek (3,2 x 3,2 m) o konstrukcji słupowej. Odkryto ceramikę X w., kamienną płytę z kilkoma symetrycznymi otworami, a w zach. narożu kamienny piec.

G: M. Filipčuk (1994) interpretuje g. jako kultowe.

H: Od strony pn.-zach. do g. przylega osada.

J: Majdan zajęty jest przez cerkiew i cmentarz (B. Janusz 1918, s. 279).

L: B. Janusz 1918, s. 279; APPV 1982, s. 176; V. Petegirič, O. Korčinskij 1984; M. Filipčuk 1994; O. Korčyns'kyj 1998c, s. 79.

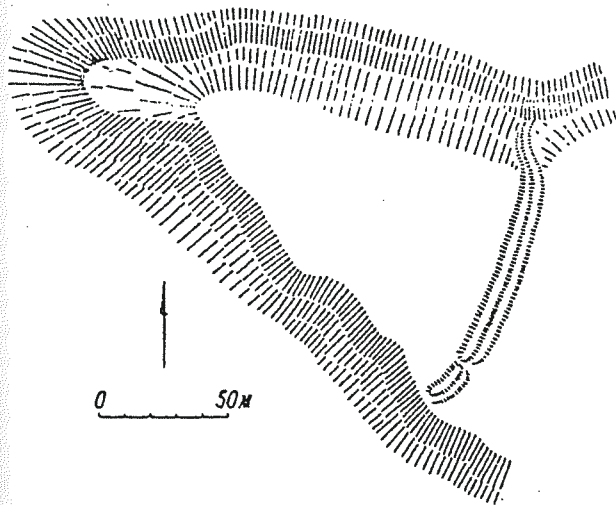
63. **HOLOHORY I**, rejon Zoločiv, obwód L'viv (pol. Gologóry, ros. Голóгоры, ukr. Голóгори)

B: Gród Gołe Góry należący do bojara Klimjaty wzmiankowany w „Latopisie hipackim” pod r. 1231.

C: G. położone jest na cyplu wzgórza (wys. ponad 50 m) na pn. od wsi H (ryc. 11).

D: G. ma plan zbliżony do trójkąta (150 x 90 m)*. Od strony łatwo dostępnej ograniczone jest wałem (wys. 3–3,5 m) i fosą (gł. 2 m). W pd.-wsch. części g. znajduje się przejazd przez wał i fosę.

E: W 1962 r. badania na g. prowadzone były przez ekspedycję IA AN ZSRR, w 1982 r. zaś przez ekspedycję AN USSR. Zbadano te-

Ryc. 11. Gologóry I. Grodzisko (wg P. Rappoport 1967b, s. 15)

Abb. 11. Holohory I. Burgwall. (nach P. Rappoport 1967b, s. 15)

Рис. 11. Голóгори I. Городище (согл. П. Раппопорт 1967b, с. 15)

ren (120 m²) w pobliżu wału i pd. skłonu cypla oraz dokonano cięcia przez wał.

F: Rdzeń wału zbudowany jest z kamienia łączącego szarą gliną.

Na badanym terenie odkryto warstwę kulturową (0,25–0,40 m), w której znajdowały się nieliczne ułamki ceramiki XII–XIII w. oraz wiele fragmentów naczyń i innych wyrobów XVII–XIX w.

G: G. identyfikuje się z gródkiem bojara Klimjaty, wzmiankowanym w „Latopisie hipackim” pod r. 1231.

I: Materiały złożone są w LMH.

J: * P. Rappoport, M. Malevskaja (1963) podają wymiary – 130 x 90 m. P. Rappoport (1967b, s. 188) pisze, że g. ma powierzchnię 0,6 ha.

L: P. Rappoport, M. Malevskaja 1963, s. 64, 66, 72–74; P. Rappoport 1967b, s. 15–16, 188; V. Petegirič, O. Korčinskij 1984.

64. **HOLOHORY II**, rejon Zoločiv, obwód L'viv (pol. Gologóry, ukr. Голóгори)

C: G. „Dukleja” położone jest w pn.-wsch. części wsi H., na prawym brzegu Złotej Lipy.

D: G. (obszar – 430 x 340 m) otoczone jest wałem (wys. do 9 m) wzmocnionym w narożach i przy wjazdach bastionami (promień – 5 m). W pn. części linia obronna przechodzi na krawędzi zbocza, a po stronie wsch. przy g. przepływa rzeka. Od dostępnej strony (zach. i pd.) chronione jest fosą (szer. 10–15 m, gł. 6–8 m). W rejonie bastionu pn.-zach. do g. przylega niewysoki wał, ciągnący się wzdłuż pn. zbocza.

E: G. odkryte zostało i badane było (badania ratownicze) przez ekspedycję INS AN USSR w 1988 r.

FG: Wał przecięto wykopem od strony zach. Na podstawie stratyfikacji i materiału ceramicznego wydzieliła się jego trzy fazy: XIII–XIV w., XIV–XV w. i XV–XVII w.

Badano również wał znajdujący się przy bastionie pn.-zach. odkrywając jego kamienny rdzeń, który położony był na warstwie kulturowej z materiałem ceramicznym XV w.

W pd.-wsch. części g. (st. „Mykolaivs'ka cerkva”) zbadano pozostałości kamiennych fundamentów apsydy cerkwi oraz cmentarzysko w jej pobliżu. Odkryto materiał ceramiczny XIV–XVII w.

Warstwa kulturowa g. jest bardzo zniszczona przez współczesne roboty budowlane.

L: M. Filipčuk 1994, s. 93–94.

HOLOSKOVYČI, rejon Brody, obwód L'viv (pol. Hołoskowice, ukr. Голóсковичі)

Patrz > Suchodoly.

L: B. Janusz 1918, s. 82; I. Svješnikov 1959, s. 13–14; APPV 1982, s. 169.

65. **HOROD**, rejon Kosiv, obwód Ivano-Frankivs'k (pol. Horod, ukr. Гóрод)

C: St. określone jako g. znajduje się w pobliżu wsi H.

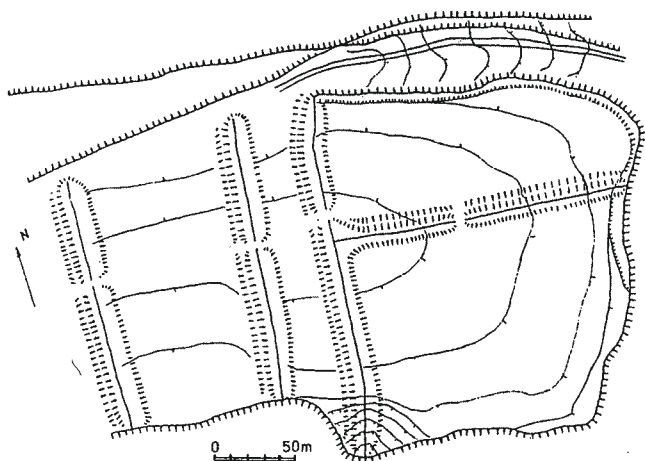
G: St. datuje się na IX–XII w. (APPV 1982, s. 120).

L: W. Ber 1936, s. 100; O. Ratyč 1957a, s. 44; APPV 1982, s. 120.

66. **HORODNYCJA**, rejon Horodenka, obwód Ivano-Frankivs'k (pol. Horodnica, ros. Горóдница, ukr. Горóдниця)

C: G. położone jest w pobliżu wsi, na wysokim cyplu, który ograniczają doliny Dniestru, Jamhorowu i Suchego Potoku.

D: Zachowane są pozostałości złożonego systemu umocnień g. (częściowo zniszczonego orką), które ma powierzchnię ponad 6 ha. Główny majdan od wsch. i pd. ograniczony jest stromymi zboczami, a od pn. i zach. dwoma wałami i fosami. Wał okalający dytyniec ma szer. 14 m, wys. 2,4 m, fosa zaś jest szeroka na 12 m, a głęboka na 2,5 m. Trzeci wał przechodzi w poprzek g., dwa mniejsze zaś znajdują się za wałem zach. (ryc. 12).

Ryc. 12. Horodnica. Plan grodziska (wg Ju. Maleev 1988, s. 103)
Abb. 12. Horodnycja. Burgwallplan (nach Ju. Maleev 1988, s. 103)
Рис. 12. Городница. План городища (согл. Ю. Малеев 1988, с. 103)

E: G. odkryte zostało w 1876 r. przez W. Przybysławskiego, który – wraz z I. Kopernickim – przeprowadził w latach 1877–1882 jego badania. W 1921 r. g. badał powierzchniowo W. Antoniewicz, w latach zaś 1938–1939 wykopaliska na g. prowadził M. Śmiszko. W 1962 r. g. badał P. Rappoport (ekspedycja LO IA AN ZSRR), a w r. 1983 badania g. przeprowadzone zostały przez ekspedycję INS AN USRR (prawdopodobnie o tych właśnie badaniach, w trakcie których cięto wały i sporządzono nowy plan g., pisze Ju. Maleev 1988, s. 102 – aut.).

F: M. Śmiszko dokonał cięcia wału okalającego dytyniec. Rdzeń tego wału usypano z czarnoziemem, a część wierzchnią z gliny. Czarnoziem i glinę wybrano z fosy.

L. Krušel'nickaja ustaliła w wyniku wykopalisk w 1983 r., że wały i fosy g. są staroruskie.

W trakcie badań Ju. Maleeva wykopami przecięto północną część wału wewnętrznego, wał poprzeczny oraz wał zewnętrzny. Wał wewnętrzny (wys. 3,6 m, szer. 17,5 m) zbudowany był z warstwy (0,7 m) czarnoziemiu u podstawy; płaszcza czarnoziemowego (1,25 m) od strony czołowej; warstw wewnętrznych złożonych z czarnoziemiu, gliny i wapienia oraz warstwy (do 1 m) wapienia na wierzchołku i zboczach.

Po stronie zewnętrznej wału wewnętrznego znajduje się fosa (szer. 10 m, gł. 1 m).

Wał poprzeczny (wys. 2,8 m, szer. ok. 15 m) złożony był z warstwy (do 2,2 m) humusu kopalnego i czarnoziemiu zalegającej u stopy oraz warstw gliny i wapienia przykrytych czarnoziemem. Wierzchni humus w znacznym stopniu spłynął do wnętrza g. Można sądzić, że wał usypano jednorazowo.

Fosa na badanym odcinku miała szer. 14 m, a gł. 1,7 m.

Wał zewnętrzny sypany był dwukrotnie. Najpierw – przy kopaniu rowu – uformowano jego podstawę z czarnoziemiu zdjętego z powierzchni, tę zaś przykryto warstwami czarnoziemiu z gliną i wapieniem. Po upływie dłuższego czasu nadsypano wał o warstwę czarnoziemowo-gliniastą i czarnoziemowo-wapienną z wypełniska fosy, jego grzbiet zaś wykonano z wapienia wydobytego przy pogłębianiu rowu.

Odkryto dwie półziemianki z wydrążonymi w ścianach piecami. W pierwszej (2,8 x 3,5 m) znaleziono szkielety mężczyzny i psa oraz siekiere, czworokątną sprzączkę brązową, ramkę kolistą sprzączki brązowej i przedmiot żelazny. W drugiej (2,2 x 2,9 m) szczątki osobnika dorosłego, pozbawionego kończyn dolnych, i pięciorga dzieci. W obu odkryto ceramikę XII–XIII w. Chaty zniszczone zostały przez pożar.

Na g. odkryto szklane i brązowe bransolety, brązowe pierścionki, kolczyki, żelazną ostrogę, kłódkę, groty, brązową ikonkę, dwie kamienne formy odlewnicze, brązową buławę, trzy rylce oraz ułamki ceramiki XII–XIII w.

G. jest st. wielokulturowym (osadnictwo kultury tryпольskiej, z epoki brązu, z okresu wczesnohalszackiego i staroruskie).

G: A. Meljukova (Ju. Maleev 1988, s. 102) odnosi wały g. do okresu słowiańskiego, nie wykluczając obecności umocnień starszych (na dnie rowu w pd. części g. znaleziono ułamki ceramiki z okresu przedscytyjskiego).

P. Rappoport (1963, s. 63; 1965, s. 102) nie uważa g. za staroruskie. Datuje je (1965, s. 102) na wczesną epokę żelaza.

L. Krušel'nickaja (1985, s. 300), po przeprowadzeniu badań wałów uważa, że gród funkcjonował w XII–XIII w.

V. Petehyryč (1983b, s. 50–51; 1990, s. 143) sądzi, że gród miał charakter miejski, a zniszczony został przez hordy Batu-chana w 1241 r.

Ju. Maleev (1988, s. 104–105) uważa, że pierwotnie gród został wzniesiony w okresie halszackim (kultura holihradzka), a wykorzystano go powtórnie w okresie staroruskim. W pierwszej fazie usypano trzy równoległe wały, we wczesnym średniowieczu zaś powiększono zewnętrzną linię umocnień, a odcięty przez nią cypel przedzielono wałem i rowem.

H: W pobliżu g. położone są staroruskie st. osadowe oraz cementarzyska kurhanowe i podpłytowe.

I: Materiał zabytkowy złożony jest w MAK i PMA.

L: W. Przybysławski 1906, s. 27; B. Janusz 1918, s. 116–122; W. Antoniewicz 1921, s. 184–185; O. Ratyč 1957a, s. 44–45, 83, 93, 95; 1959a, s. 122–125, 127; P. Rappoport, M. Malevskaja 1963, s. 63; P. Rappoport 1965b, s. 102; V. Petehyryč (Petegirič) 1983b; 1990c; L. Krušel'nickaja 1985; Ju. Maleev 1988, s. 102–106, 109.

HORODNYCJA > Bohyt

67. **HORODOK**, m. rejonowe, obwód L'viv

(pol. Gródek Jagielloński, ros. Городок, ukr. Городок)

B: H. pod nazwą „Solonyj horodok” wzmiankowano – jako główny ośrodek handlu solą – w staroruskim latopisie pod r. 1213. Był ważnym centrum gospodarczym i kulturalnym ziemi halicko-wołyńskiej.

C: G. położone jest w centralnej części miasta H., na niewysokim wzniesieniu, opasanym odnogami Wereszczycy.

D: Zachowały się pozostałości umocnień g., które składa się z dytyńca (3 ha) i przylegającego do niego od pd. i pd.-wsch. posadu (ponad 16 ha), rozdzielonych głęboką i szeroką fosą.

E: Badania ratownicze (założono dwa wykopy) na g. przeprowadzone zostały w 1985 r. przez ekspedycję INS AN USRR i LOOUOPIK.

F: W wykopie I odkryto na gł. 0,2–0,3 m pozostałości naziemnej budowli z piecem glinianym. W pobliżu zebrano znaczną ilość ceramiki XIII – 1. poł. XIV w. Na gł. 0,75–0,80 m zarysowały się kontury budowli słupowej (4 x 3,7 m) z podłogą na gł. 1,5 m I z wejściem od strony pd. W jej czarnoziemowym wypełnisku znajdowała się znaczna ilość węgla drzewnego, polepy oraz materiału ceramicznego XII–XIII w. Znaleziono ułamki amfor, przęslik z łupku, amulet z kła drapieżnika, kościaną igłę, ornamentowaną rękojeść noża, jajo kamienne, a obok pieca 40 ułamków bransolet szklanych, dwa paciorki i pierścień z niebieskiego szkła.

W wykopie II zaobserwowano warstwę (1,5 m) kulturową z pojedynczymi fragmentami ceramiki XII–XIII w., rozwalisko pieca i znaczną ilość materiału ceramicznego XII–XIV w. W wykopie tym odkryto 15 grobów XVI–XVII w.

J: O. Ratyč (1957a, s. 21) pisze, że na g. zbudowano zamek.

L: O. Ratyč 1957a, s. 21; APPV 1982, s. 173; O. Korčinskij, V. Petegirič 1987.

68. **HORODYŚKO**, rejon Staryj Sambir, obwód L'viv
(ros. Городыско, ukr. Городисько)

C: G. położone jest na wzniesieniu, na zach. od wsi H.

D: G. ma plan koła o obwodzie 52 m. Wał g. zachował się od strony dostępnej (pd.-zach.) do wys. 9 m. Majdan g. jest nierówny.

E: Badania g. przeprowadzone zostały w 1986 r. przez ekspedycję UL. Wykonano wykop o powierzchni 16 m² przy wewnętrznej stronie wału.

F: W jamie o średnicy 1,5 m i gł. 0,5 m odkryto znaczną ilość ceramiki XIII–XIV w.

L: R. Čajka, N. Peleščišin 1988.

69. **HORODYŚCE**, rejon Sambir, obwód L'viv
(pol. Horodyszcze, ukr. Городище)

C: St. określone jako g. położone jest na peryferiach wsi H.

E: Badania wykopaliskowe na st. przeprowadził w latach 30. XX w. W. Kobielnik (V. Kobil'nyk).

F: Odkryto materiał zabytkowy z okresu staroruskiego.

J: V. Aulich podczas badań weryfikacyjnych w latach 1964–1965 g. nie odnalazł. Być może st. znajduje się w sąsiedniej wsi – Ozymyna (O. Macjuk 1995, s. 63).

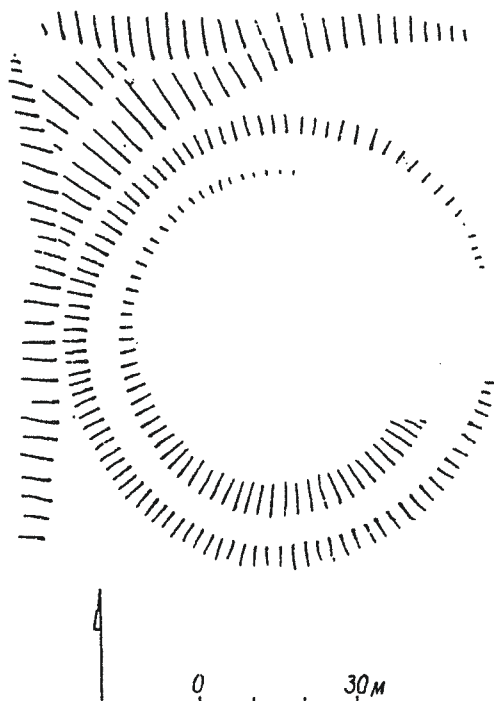
L: M. Śmiszko 1933, s. 25; O. Ratyč 1957a, s. 16; O. Macjuk 1995b, s. 63.

70. **HORODYŚCE**, rejon Żydacziv, obwód L'viv
(pol. Horodyszcze, ros. Второе Городище, ukr. Городище)

C: St. określane jako g. (?) położone jest na pagórku na pn. od wsi H., na pn.-wsch. od Chodorowa.

D: Nie ma pozostałości wałów i fos.

EF: W 1962 r. P. Rappoport zebrał na st. liczne ułamki ceramiki XIII w.

Ryc. 13. Grodzisko „Zamčys'ko” we wsi Horodyszcze (wg P. Rappoport 1967b, s. 19)

Abb. 13. Burgwall „Zamčys'ko” im Dorf Horodyšče (nach P. Rappoport 1967b, s. 19)

Рис. 13. Городище „Замчище” в селе Городище (согл. П. Раппопорт 1967b, с. 19)

L: P. Rappoport, M. Malevskaia 1963, s. 61, 66, 72–74; APPV 1982, s. 175.

71. **HORODYŚCE**, rejon Kozova, obwód Ternopil'
(pol. Horodyszcze, ros. Городище, ukr. Городище)

C: G. „Zamčys'ko” położone jest nad rz. Wysuszką, na lekkim skłonie wysokiego wypłaszczenia.

D: G. ma plan koła o średnicy ok. 55 m. Chronione jest pojedynczym wałem (ryc. 13).

E: G. badał w 1963 r. P. Rappoport.

G: G. datowane jest na XII–XIII w.

I: Materiały z g. złożone są w LMH.

L: O. Ratyč 1957a, s. 81 (?); P. Rappoport 1967b, s. 19; APPV 1982, s. 160.

72. **HORODYŚCE**, rejon Zboriv, obwód Ternopil'
(pol. Horodyszcze, ukr. Городище)

C: G. (st. „Bozok”) położone jest na pd. peryferiach wsi H., na wysokiej terasie pomiędzy Seretem a jego prawym dopływem – Łopuszanką.

D: Widoczne są pozostałości dwóch wałów, chroniących g. od pd., ciągnących się z pd.-zach. na pn.-wsch. na długości 900 m. G. jest zniszczone orką.

E: Badania na g. przeprowadzone zostały przez ekspedycję TKM.

F: Znalezione brązowy kabłączek skroniowy, nóż, klucz żelazny, łupkowe przeszliki, bursztynową zawieszkę, paciorek z pasty szklanej, liczne fragmenty szklanych bransolet, żuźle żelazne oraz ułamki ceramiki XII–XIII w. Z g. pochodzą także krzyżyki.

I: Krzyżyki znajdują się w TKM oraz w kolekcji O. Kolodija.

L: M. Jahodyn'ska 1993, s. 67; O. Havryljuk 1994, s. 23, 25.

73. **HOVDA** (wieś **POSTOLIVKA**), rejon Husjatyn, obwód Ternopil'

(pol. Gowda, Holda, Kolda, Postołówka, ros. Говда, ukr. Говда – с. Постолівка)

C: G. „Hovda” położone jest na prawym brzegu Zbrucza, w paśmie Miodoborów.

D: G. ma owalny majdan (40 x 20 m) otoczony wałem, a od dostępnej strony chroniony fosą. Majdan obniża się ku pd.-wsch. (różnica wys. – 20 m). Od pd. strony, wzdłuż wału przechodzi fosa wewnętrzna (ryc. 14).

E: Na g. prowadzono badania (wykop o powierzchni 108 m²) w latach 1988 i 1989. Pracami kierował I. Gavrituchin.

F: Wydzielono cztery fazy budowlane wału g., przy czym za każdym razem jego powierzchnię pokrywano brukiem kamiennym. Wał składał się z warstw węgla, polepy i kamieni, które przekładane były warstwami czystej gliny (20 i 80 cm).

W pd. części wał przecinała studnia (na planie zbliżonym do koła, średnica – 3,4 m), o ścianach w górnej części pochyłych (do gł. 60 cm), a niżej pionowych. Ściany studni wyłożone były kamieniami i wzmocnione bierwionami. Wyeksplorowano ją do gł. 3,6 m. Odkryto ceramikę XI w. i kości zwierząt.

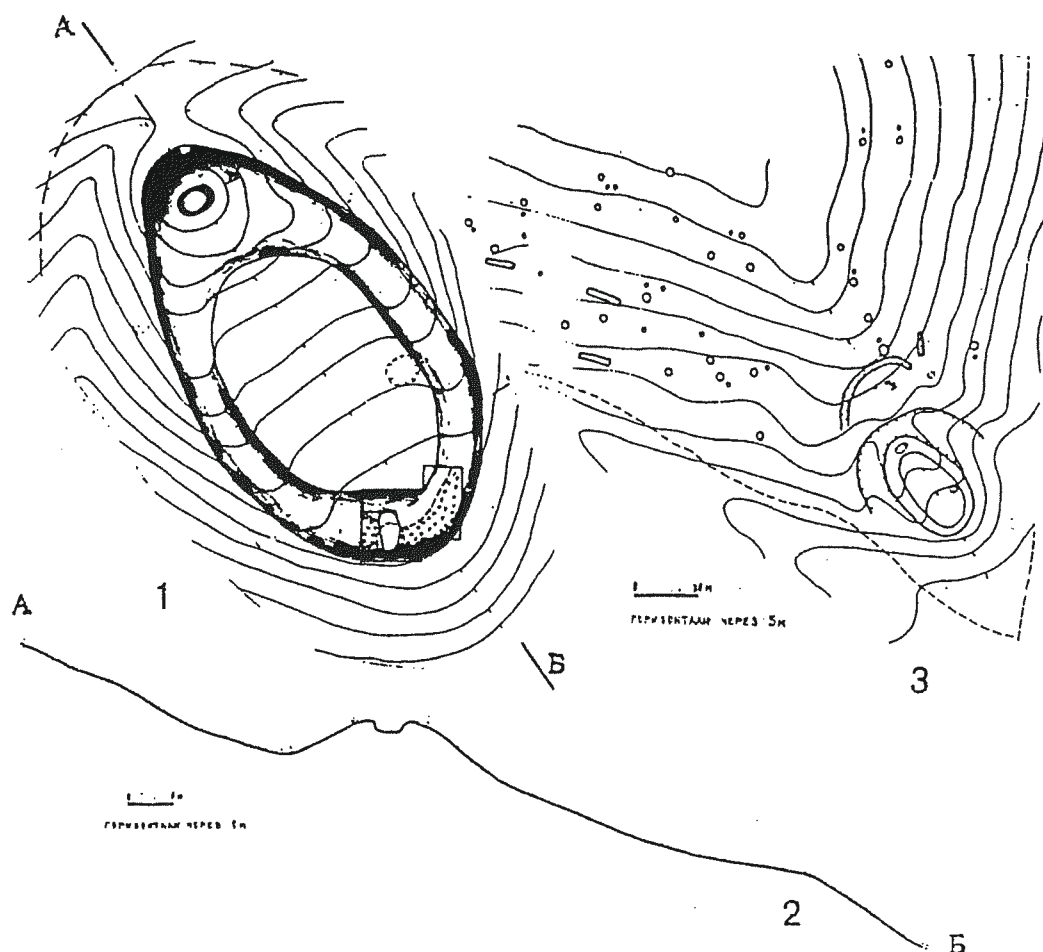
Do studni przylegał majdanik, na którym znajdowała się warstwa węgla.

W wale znajdował się niszowy piec interpretowany jako chlebowy, który zbudowany miał być po zasypaniu studni.

Znalezione (w górnej warstwie) ceramikę XII – 1. poł. XIII w., ułamek bransolety szklanej, kilka grotów strzał, krzesiwo, przeszliki z łupku i kości zwierząt.

Wypełnisko fosy wewnętrznej złożone było z licznych warstewek węgla, polepy oraz gliny, nasyczone zaś ułamkami naczyń i kośćmi zwierzęcymi. Odkryto w nim także grot strzał.

G: I. Rusanova i B. Timoščuk (1993, s. 60; i in.) interpretują g. jako służące kultowi pogańskiemu w okresie od X/XI w. do połowy

Ryc. 14. Grodzisko „Hovda”. 1 – plan grodziska; 2 – przekrój grodziska wzdłuż dłuższej osi; 3 – plan grodziska i przylegającej do niego osady z zagłębieniami po budynkach i placami po domach naziemnych (wg I. Rusanova, B. Timoščuk 1993, ryc. 11)

Abb. 14. Burgwall „Hovda”. 1 – Burgwallplan; 2 – Burgwallprofil entlang der längeren Axe; 3 – Burgwallplan samt dem Plan der sich anschliessenden Siedlung mit den Gebäudespuen und Plätzen, wo es früher Häuser gab (nach I. Rusanova, B. Timoščuk 1993, Abb. 11)

Рис. 14. Городище „Говда”. 1 – план городища; 2 – разрез городища по длинной оси; 3 – план городища и прилегающего к нему селища с западинами от углубленных построек и площадками от наземных домов (согл. И. Русанова, Б. Тимошук 1993, рис. 11)

XIII w. Celom kultu służyć miała zarówno studnia, której powstanie datuje się na XI w., jak i majdanik, który miał być miejscem ofiarnym, oraz piec.

V. Darkevič (1996, s. 206) przypuszcza, że g. było w XI–XIII w. grodem schronieniowym dla okolicznej ludności.

I: Sprawozdanie z badań (Rusanova I. P., Timoščuk B. A. – *Otčety o rabote Prikarpatsoj ěkspedicii za 1988, 1989 gg.*) złożone jest w Archiwach IA RAN i IA AN Ukrainy.

L: I. Rusanova, B. Timoščuk 1993, s. 22, 60, 99, ryc. 11,12; 1998a, s. 242; 1998b, s. 150–152; W. Szymański 1995–1996, s. 220–222, 236; B. Timoščuk 1993, s. 117–118; 1998, s. 40; V. Darkevič 1996, s. 206.

74. **HRABOVEC'**, rejon Bohorodčany, obwód Ivano-Frankivs'k (pol. Grabowiec, ukr. Грабовець)
st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 80.

75. **HRADIVKA**, rejon Horodok, obwód L'viv (ukr. Градівка)

st. oznaczone jako g.

L: O. Korčynsky 1998a, s. 437 (mapa).

76. **HREBENIV**, rejon Skole, obwód L'viv (pol. Hrebenów, ukr. Гребенів)

st. oznaczone jako g.

L: O. Korčynsky 1998a, s. 437 (mapa).

77. **HROBYS'KO**, rejon Halyč, obwód Ivano-Frankivs'k (ros. Гробыско, ukr. Гробисько)

C: G. położone jest na cyplu u ujścia Łukwy do Dniestru.

D: G. zajmuje teren ok. 0,5 ha. Zachowały się nieznaczne pozostałości wałów i fos.

E: Badania na g. przeprowadził w 1951 r. V. Dovženok.

F: Odkryto zniszczoną warstwę kulturową z materiałem XII–XIII w.

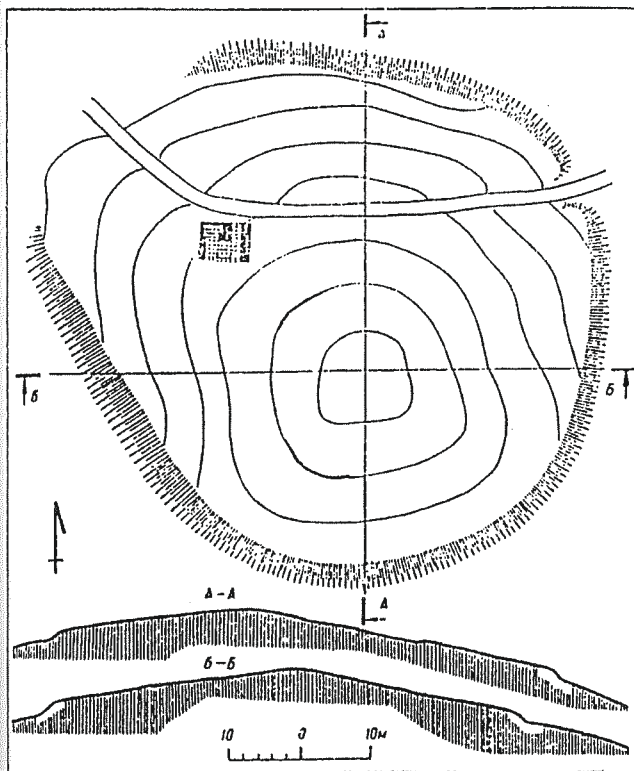
G V. Dovženok (1955, s.13) przypuszcza, że g. było siedzibą bojara Sudysława Bernatowicza, którą w 1229 r. zniszczyły wojska Daniela Romanowicza.

H: W okolicach g. znajdują się liczne ślady osadnictwa XII–XIII w.

I: Materiał zabytkowy złożony jest w IU AN Ukrainy.

L: V. Dovženok 1955, s. 13; O. Ratyč 1957a, s. 45; APPV 1982, s. 113.

78. **HROZ'OVA**, rejon Saryj Sambir, obwód L'viv (pol. Grąziowa, ukr. Грозова, Грозеве)

Ryc. 15. Plan grodziska we wsi Grąziowa (wg M. Rożko 1996, s. 180)

Abb. 15. Burgwallplan im Dorf Hroz'ova (nach M. Rożko 1966, s. 180)

Рис. 15. План городища в селе Грозова (согл. М. Рожко 1996, с. 180)

C: G. (st. „Okip”) położone jest na szczycie Magury Łomniańskiej (wys. 1022 m).

D: G. ma plan zbliżony do koła (75 x 65 m). Otacza je zniszczony wał (ryc. 15).

E: Wał g. badał w 1932 r. lekarz i archeolog-amator W. Kobyl'nyk (V. Kobil'nyk).

G: M. Rożko (1996, s. 181) interpretuje g. jako nadgraniczny punkt obronny, kontrolujący okolicę.

O. Korčyn's'kyj (1998b, s. 77) oznaczył g. jako kultowe.

L: M. Rożko 1996, s. 180–181; N. Bilas 1995, s. 11–12;

O. Korčyn's'kyj 1998b, s. 77 (mapa).

79. **HRYPHORIV**, rejon Monastyr's'ka, obwód Ternopil'

(pol. Hrehorów, ukr. Григорів)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 81.

80. **HRYNČUKY**, rejon Žovkva, obwód L'viv

(ukr. Гринчуки)

C: G. znajduje się na pd.-wsch. peryferiach wsi H.

D: Majdan g. otoczony jest wałem i fosą.

F: Wśród znalezionych na g. materiałów znajduje się ceramika XII–XIII w.

L: APPV 1982, s. 178.

81. **HUSJATYN**, miasto rejonowe, obwód Ternopil'

(pol. Husiatyn, ukr. Гусятин)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 81.

82. **ILIV**, rejon Mykolaiv, obwód L'viv

(pol. Iłów, ros. Илев, ukr. Ілів)

C: G. (st. „Pečera”) znajduje się na cyplu, ok. 40 m nad poziomem doliny.

D: Majdan g. ma kształt nieregularnego trójkąta (60 x 55 m). Od pn., wsch. i zach. ograniczony jest stromymi, skalistymi urwiskami, a od strony pd.-wsch. usytuowaną na wypłaszczeniu podwójną linią wałów i szerokich fos (ryc. 16).

E: G. zostało odkryte i badane w 1985 r. przez D. Pavliva i O. Korčyn's'kiego. W 1987 r. badania g. prowadził B. Tymošćuk.

F: Wał wewnętrzny g. usypano na zwęglonej warstwie (15 cm), w której znajdowały się ułamki obtaczanych naczyń z pocz. XI w. Na powierzchni wału odkryto ślady ognisk na brukach kamiennych, szczątki zwierząt, ułamki obtaczanych naczyń XII–XIII w. Nie zauważono pozostałości konstrukcji obronnych. Na dnie fosy stwierdzono – również na kamiennych brukach – pozostałości ognisk.

Elementem zabudowy majdanu jest konstrukcja* przylegająca do wału wewnętrznego (interpretowana jako postument idola). W górnej części tejże konstrukcji znajdowało się zagłębienie o średnicy 40 cm, gł. na 20 cm.

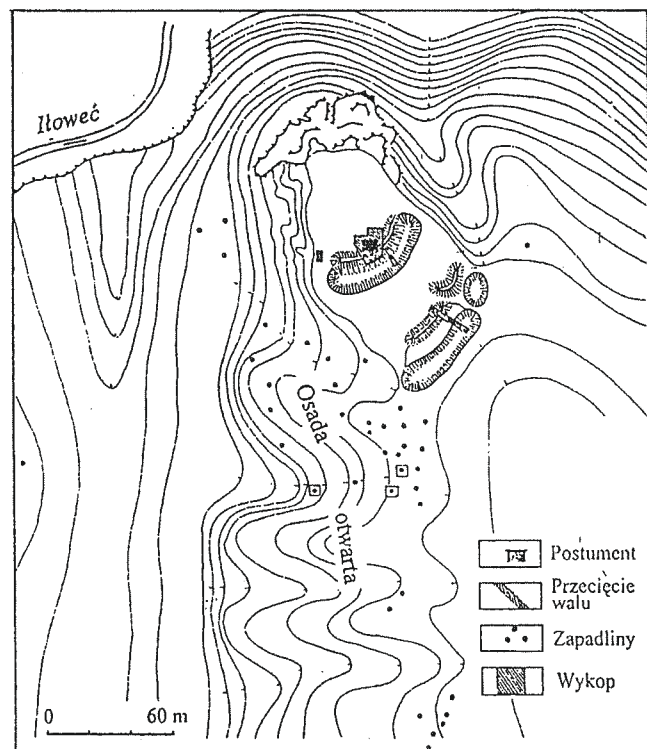
W jego otoczeniu, w warstwie popiołu i węgla odkryto ułamki naczyń XII–XIII w., brązowy pierścień z tarczką i fragment żelaznego sierpa.

Na majdanie wyeksplorowano jamy, w wypełnisku których odkryto znaczną ilość kości zwierzęcych i ptasich oraz ułamki naczyń XII–XIII w.

G: G. interpretuje się jako ośrodek kultowy, który trwał (B. Tymošćuk 1993a, s. 28; I. Rusanova, B. Timoščuk 1998b, s. 147–148) od XI do XIII w.

Wał zewnętrzny datuje się na wczesną epokę żelaza, zaś wał wewnętrzny na okres po przyjęciu przez Ruś chrześcijaństwa. Oba miały mieć (B. Tymošćuk 1993a, s. 28) charakter kultowy.

W. Szymański (1997, s. 293) sądzi, że g. jest reliktem późnego gródka z pozostałościami jakiejś budowli przywałowej (stołp?), a nie obiektem kultowym.

Ryc. 16. Iłów. Plan grodziska (wg O. Korczyński 2000, s. 74)

Abb. 16. Iiiv. Burgwallplan (nach O. Korczyński 2000, s. 74)

Рис. 16. Илев. План городища (согл. О. Корчинский 2000, с. 74)

H: W pobliżu g., na zboczu cypla, odkryto współczesną mu wcześnieśredniowieczną osadę.

I: Sprawozdanie z badań znajduje się w Archiwum Naukowym VDAE IN NAN Ukrainy.

J: *I. Rusanova i B. Timoščuk (1993, s. 23, 104, ryc. 10–4) piszą, że konstrukcja ta jest nasypem ziemnym (wymiary stropu – 5,0 x 6,0 m, łącznie ze zniwelowaną częścią wału), O. Korczyński (2000, s. 68, ryc. s. 74) zaś, że zbudowana została z bloków kamiennych i ma wymiary 3,4 x 4,5 m.

L: I. Rusanova, B. Timoščuk 1993, s. 22–23, 104–105, ryc. 10–3, 4, 5; 12–1; B. Timoščuk 1993a; 1993b, s. 114; 1998b, s. 147–148; W. Szymański 1997, s. 293; O. Korczyński (Korczyński) 1998; 2000, s. 68, 74.

83. ISAKIV, rejon Tłumač, obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Isaków, ukr. Ісаків)

C: G. położone jest we wsch. części wsi I., na cyplu, ograniczonym od pn., wsch. i pd. jarami ciągnącymi się w stronę Dniestru, od zach. zaś przechodzącym w wypłaszczenie.

D: Na terenie g. znajdują się obecnie budynki mieszkalne i gospodarcze. Pozostałości bardzo zniszczonych umocnień znajdują się w dwóch miejscach. Droga przecinająca cypl ze wsch. na zach. ma przebiegać dawną fosą. G. było elipsowate (50 x 30 m), zajmowało powierzchnię ok. 0,1 ha. Na terenie g., na zboczach cypla wydobywa się kamień.

E: Badania powierzchniowe i sondaż na g. przeprowadził w 1949 r. O. Ratyč.

F: Wał g. zbudowano z ziemi przemieszanej z drobnymi kamieniami. W wykopie sondażowym odkryto fragmenty naczyń trypol-skich, staroruskich i późniejszych oraz bryłki polepy i kamienia. Nie było wyraźnej warstwy z jakiegokolwiek okresu.

Na powierzchni g., zwłaszcza na zboczach, znaleźć można ułamki ceramiki kultury trypolskiej i – rzadsze – staroruskie.

I: Materiał zabytkowy znajduje się w zbiorach IU AN Ukrainy.

L: B. Janusz 1918, s. 124; O. Ratyč 1955a, s. 161–162; APPV 1982, s. 122–123.

84. IVANIVKA (kol. JANIV), rejon Terebovlja, obwód Ternopil'
(pol. Iwanówka, Janów, ukr. Іванівка, кол. Янів)
st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 81.

85. JASENIV PIL'NYJ, rejon Horodenka, obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Jasienów Polny, ukr. Ясенів Пільний)
st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 80.

86. JASENYCJA SIL'NA, rejon Drohobyč, obwód L'viv
(pol. Jasienica Solna, ukr. Ясениця Сільна)
st. oznaczone jako g.

L: O. Korčynsky 1998a, s. 437 (mapa).

87. JOSYPIVKA, rejon Bus'k, obwód L'viv
(pol. Juśkowice, ukr. Йосипівка)

C: G. położone jest na bagnistych łąkach u północnych zboczu Woroniaków.

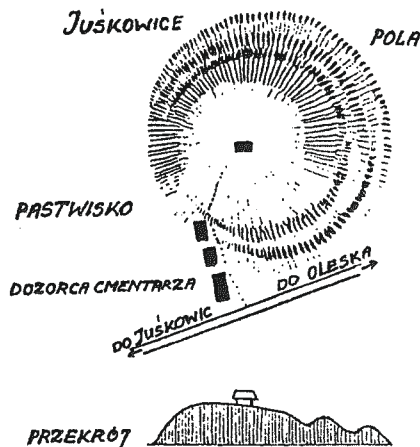
D: G. przypomina pagórek o wys. do 8 m. Jego średnica ma dł. ok. 60 m. Otoczone jest od pn., wsch. i pd. podwójnym wałem, a od strony pd.-zach. jego zbocze opada stromo ku małemu pastwisku. Na g. znajduje się kirkut (ryc. 17).

E: G. odkrył w 1930 r. G. Leńczyk. Nie wykonano badań (wyjąwszy obejrzenie kretowin).

G: G. Leńczyk (1930a, s. 96) przypuszcza, że jest to g. wczesno-historyczne.

GRODZISKO W JUŚKOWICACH p. Złoczów

Ryc. 17. Juśkowice. Grodzisko (wg G. Leńczyk 1930a, s. 96)
Abb. 17. Josypivka. Burgwall (nach G. Leńczyk 1930a, s. 96)
Рис. 17. Йосипівка. Городище (согл. G. Leńczyk 1930a, s. 96)

J: U Janusza (1918, s. 280) jest wzmianka – opatrzona znakiem zapytania – o wykopanych przypadkowo grobach kamiennych.

L: B. Janusz 1918, s. 280; G. Leńczyk 1930a, s. 95–97.

88. KAPUSTYNCL, rejon Čortkiv, obwód Ternopil'

(pol. Kapuścińce, ros. Капустинцы, ukr. Капустинці)

C: G. – st. „Horodyšče” położone jest na wsch. brzegu Seretu.

D: G. ma duże rozmiary. Chronione jest przez potężne wały.

F: Na g. znajdowane były ułamki ceramiki oraz krzyżyki, enkolpiony i ikonki.

G: P. Rappoport (1967b, s. 12) przypuszcza, że g. zostało zbudowane we wczesnej epoce żelaza, a zasiedlono je ponownie w okresie staroruskim.

H: W okolicy g. znajdowane były zabytki o różnej chronologii.

I: Dewocjonalia znajdują się w TKM i kolekcji O. Kolodija.

L: W. Przybysławski 1906, s. 14; B. Janusz 1918, s. 63–64; O. Ratyč 1957a, s. 81; P. Rappoport 1967b, s. 12; M. Jahodyn's'ka 1993, s. 67, 69–71.

89. KAVS'KE I, rejon Stryj, obwód L'viv

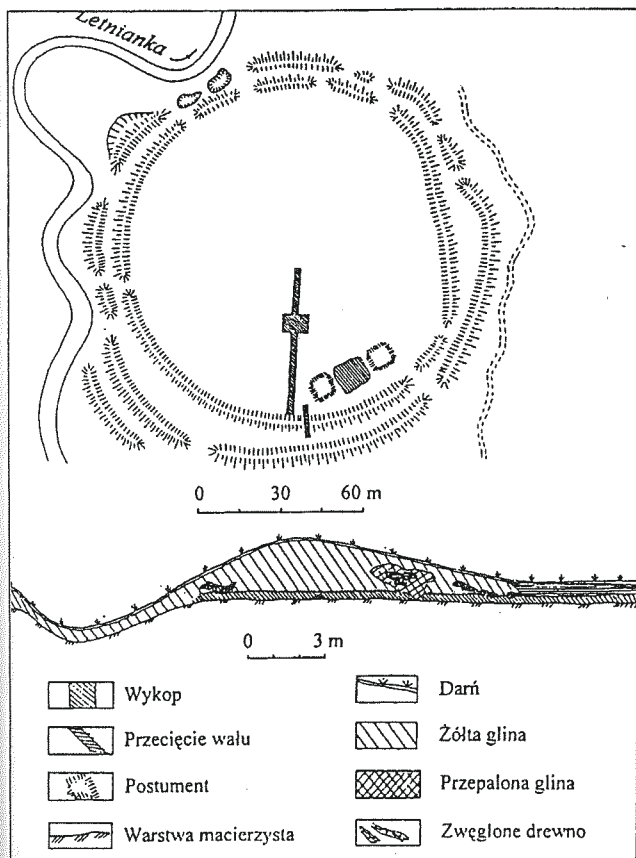
(pol. Kawsko, ros. Кавско, ukr. Кавське)

C: G. „Byč” położone jest 4,5 km na pd.-zach. od wsi K., na prawym brzegu Letnianki.

D: G. miało (wg O. Korčynsky'ego 2000, s. 70, już nie istnieje) plan bardzo zbliżony do koła. Chronione było systemem dwóch wałów i fos. W pd.-zach. części g. znajdowały się trzy podwyższenia (8 x 8 m, wys. do 0,5 m; V. Bernjakovyč 1959, s. 33) (ryc. 18).

E: G. badane było w 1956 r. przez V. Bernjakovyča (ekspedycja LMH i Stryjskiego Muzeum Krajoznawczego).

F: W pd. części g. przeprowadzono badania wału wewnętrznego (wys. 1,65 m, szer. 7,8 m). Usypany był z żółtej gliny wybranej z fosi. Nie odkryto pozostałości drewnianych konstrukcji wału. Wierzchnia strona wału jest wypalona. Wnętrze wypalone jest

Ryc. 18. Plan grodziska (st. „Być”) we wsi Kawsko (wg O. Korczyński 2000, s. 76)

Abb. 18. Burgwallplan (Fundst. „Być”) im Dorf Kavs'ke (nach O. Korczyński 2000, s. 76)

Рис. 18. План городища (уроч. «Бич») в селе Кавское (согл. О. Корчинский 2000, с. 76)

znacznie słabiej i tylko obok stopy wału. W niektórych miejscach glina nosi ślady ubijania.

Przeprowadzono badania wykopaliskowe środkowego podwyższenia odkrywając na gł. 20 cm warstwę przepalanej gliny na nieregularnym planie (3,3 x 3 m), w której pd.-zach. części znajdowały się pozostałości dranic (dł. 4–5 m, szer. 20–30 cm, grubość 4–5 cm). Nie odkryto pozostałości pieców i słupów. Znaleźiska (nóż, kowadło, żuźle żelazne i szklane) koncentrowały się w pd.-zach. części warstwy. Ceramika, której ułamki znaleziono wykonana była na kole garncarskim. Obiekt interpretuje się jako naziemny budynek gospodarczy na planie kwadratu, który spłonął.

Wyeksplorowano elipsową półziemiankę (3,8 x 1,95 m, gł. ponad 40 cm, orientowaną – pn.-zach. – pd.-wsch.) z wejściem od strony pd.-zach, która znajdowała się 16 m na pn. od pd. skraju g. Na jej dnie odkryto węgle, polepę i drobne otoczaki, a na skraju 51 dołków postępowych. Ułamki ceramiki podobne były do fragmentów z poprzedniego obiektu. Budynek interpretuje się jako gospodarczy (brak pieca, jak i w poprzednim obiekcie).

G: V. Bernjakovyč (1959, s. 34) określa czas funkcjonowania grodu na XII–XIII w.

P. Rappoport (1965b, s. 102) pisze, że nie jest wyjaśniony czas funkcjonowania grodu, ponieważ osadnictwo staroruskie zajmowało tylko pd. część g., a na części pozostałej nie ma warstwy kulturowej.

O. Korczyński (2000) sugeruje kultowy charakter grodu.

J: O. Korczyński (2000, s. 71) pisze też o naczyniach X–XI w. (?).

L: V. Bernjakovyč 1959, s. 33–34; P. Rappoport 1965b, s. 102; V. Kozak, A. Ratič 1975; O. Korczyński 2000, s. 70–71.

90. KAVS'KE II, rejon Stryj, obwód L'viv

(pol. Kawsko, ukr. Кавське)

C: G. położone jest 4 km na pn. od wsi K., w centralnej części lasu „Bučna” („Strons'kij”). Teren g. porośnięty jest lasem.

D: G. ma plan koła. Obwiedzione jest wałem (wys. 1,7–2 m, szer. 3–4 m). Jeden z boków g. przechodzi na skraju terasy nadzalewowej.

L: V. Bernjakovyč 1959, s. 32.

91. KNJAŻDVIOR, rejon Kolomyja, obwód Ivano-Frankivs'k

(pol. Książdów, ros. Княждвор, ukr. Княждвор)

C: G. położone jest na prawym brzegu Prutu, na terenie rezerwatu cisów K.

D: Majdan g. (150 x 150 m) chroniony jest od dostępnej strony fosą i wałem ziemnym (wys. do 1,5 m).

E: G. odkryte zostało w 1978 r. przez ekspedycję IFOOOPIK.

G: G. datowane jest na XII–XIV w.

L: B. Tomenčuk, M. Klapčuk, P. Arsenyč 1979.

92. KNJAŻE, rejon Zoločiv, obwód L'viv

(pol. Książce, ukr. Княже)

St. określono jako g. (APPV 1982, s. 176) błędnie cytując Janusza (1918, s. 280), który pisze o kurhanie.

L: B. Janusz 1918, s. 280; APPV 1982, s. 176.

93. KOBAKY, rejon Kosiv, obwód Ivano-Frankivs'k

(pol. Kobaki, ros. Кобаки, ukr. Кобаки)

C: G. (st. „Gorodišče”) położone jest na wysokim cyplu prawego brzegu Rybnicy.

D: Majdan g. (155 x 100 m) chroniony jest niewysokim wałem ziemnym i fosą (szer. 6 m).

E: G. zostało odkryte i było badane w 1978 r. przez ekspedycję Uniwersytetu Czerniowieckiego. Wykopaliska przeprowadzono na linii obronnej od strony dostępnej.

F: Odkryto, że g. chroniła ściana z bierwion, wzmocniona od przodu glinianą skarpą (jej pozostałością jest niewysoki wał), a od strony wewnętrznej przylegał do niej długi dom (szer. 3,5 m).

Na majdanie odkryto ponad 10 obiektów-zaciemnień (pozostałości dawnych chat), na których zebrano ułamki ceramiki późnej fazy kultury Łuka Rajkowiecka. Wyeksplorowano jeden (gł. 0,5 m), odkrywając w jego narożu piec kamienny.

Wewnątrz g. znajdowała się wybrukowana kamieniem droga (szer. 2 m).

G: G. datuje się na IX w. Interpretuje się je jako centrum wspólnoty.

L: B. Timoščuk, L. Michajlina 1979.

94. KOBYLOVOŁOKY, rejon Terebovlja, obwód Ternopil'

(pol. Kobyłowluki, ukr. Кобиловолоки)

st. określone jako g.

L: B. Janusz 1918, s. 245; O. Ratič 1957a, s. 81.

95. KOCJUBYNČYKY, rejon Čortkiv, obwód Ternopil'

(pol. Kociubińczyki, ukr. Коцюбинчики)

D: Widoczne są pozostałości umocnień g.

L: B. Janusz 1918, s. 137–138; O. Ratič 1957a, s. 81.

96. KOLINKY, rejon Horodenka, obwód Ivano-Frankivs'k

(pol. Kolanki, ukr. Колінки)

st. określone jako g.

L: O. Ratič 1957a, s. 80.

97. KOŁODNE, rejon Zbaraż, obwód Ternopil'

(pol. Kołodno, ukr. Колодне)

C: St. określone jako g. znajduje się w dolinie Gniźny.

F: Na st. znaleziono materiał ceramiczny z XI–XIII w. i późniejszy.

J: Na miejscu domniemanego g. zbudowano zamek.

L: A. Cynkałowski 1961, s. 182.

98. **KOŁOMYJA**, miasto rejonowe, obwód Ivano-Frankivs'k (pol. Kołomyja, ros. Коломия, ukr. Коломия)

B: K. wzmiankowana jest w latopisie pod r. 1240. Była miejscem składu i handlu solą.

F: Na terenie miasta K. znaleziono żelazny grot strzały.

G: Jako gród określa K. P. Rappoport (1967b, s. 176–177).

L: O. Ratyč 1957a, s. 46; P. Rappoport 1967b, s. 176–177.

99. **KOLTIV**, rejon Zoločiv, obwód L'viv

(pol. Kołtów, ros. Колтов, ukr. Колтів)

C: G. (st. „Pry horal'ni”, dawna nazwa – „Zamčys'ko”) położone jest na wzgórzu wśród błot, na lewym brzegu Bugu.

D: G. ma plan koła (śred. 40 m). Otoczone jest wałem (wys. 2,5–3,0 m).

E: Badania g. przeprowadzone zostały w 1982 r. przez ekspedycję INS AN USSR.

F: Wał składa się z kilku warstw piasku.

Od pn. strony do g. prowadzi wybudowana przez błota droga. Złożona jest z podstawy z trzciny błotnej, pokrytej warstwą (0,9 m) faszyny i piasku. Brzegi jej umocnione są konstrukcjami drewnianymi.

L: B. Janusz 1918, s. 280; APPV 1982, s. 176; V. Petegirič, O. Korčinskij 1984.

100. **KOLYNDJANY I, II** (? – aut.), rejon Čortkiv,

obwód Ternopil'

(pol. Kołędziany, ukr. Колиндяни)

C: W pd.-zach. części wsi znajdują się pozostałości umocnień znane pod nazwą „Wielkie Wały” i „Małe Wały”.

E: W kilku miejscach wału wewnętrznego przed r. 1918 przeprowadzono badania.

F: Odkryto ułamki ceramiki i skupiska kamieni.

G: O. Ratyč (1957a, s. 81) sugeruje wczesnośredniowieczną chronologię g.

L: W. Przybysławski 1906, s. 22–23; B. Janusz 1918, s. 100; O. Ratyč 1957a, s. 81.

101. **KOMARIVKA**, rejon Kremenec', obwód Tarnopil'

(pol. Komarówka, ukr. Комарівка)

C: St. „Okip” określone jako g. położone jest w lesie.

L: A. Cynkałowski 1961, s. 182.

102. **KOPAČYNCL**, rejon Horodenka, obwód Ivano-Frankivs'k (pol. Kopaczynce, ukr. Копачинці)

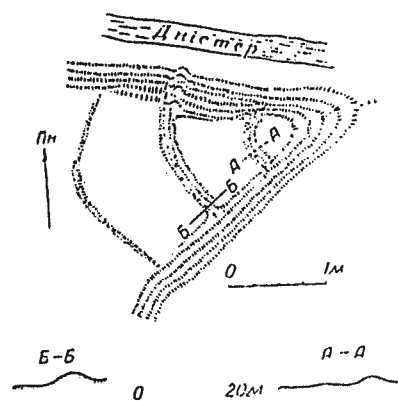
C: G. położone jest na wysokim cyplu prawego brzegu Dniestru, 1 km na pd. od wsi K. Od pn. ogranicza je stromy brzeg Dniestru, a od pd.-wsch. także zbocze jaru. Po stronie zach. cypel przechodzi w wypłaszczenie.

D: Od zach. – dostępnej strony zachowały się pozostałości trzech łukowatych wałów i fos g. Jeden wał i dwie fosy wychodzą na zbocze od strony Dniestru. Północny „dniestrowy” bok g. umocniony jest wałem. G. ma boki długie na 176 i 150 m, powierzchnię zaś ok. 1 ha. Wys. wałów dochodzi do 2,5 m, gł. fos do 1 m (ryc. 19).

E: Badania sondażowe g. przeprowadził w 1949 i 1953 r. O. Ratyč.

F: We wsch. i środkowej części g. odkryto przemieszany materiał archeologiczny (liczne ułamki ceramiki) z wczesnej epoki żelaza, kultury czerniachowskiej („poliv pochovan”), kultury Łuka Rajkowiecka, staroruski i młodszy.

W pn.-zach. części g. odkryto 33 pochówki szkieletowe wkopane w starsze warstwy kulturowe. Część grobów przykryta była dużymi kamiennymi płytami. Zmarłych ułożono głowami na zach. Niektóre z jam grobowych położone były nad innymi, a część zniszczyły jamy późniejsze. Większość pochówków była niewyposażona.

Ryc. 19. Plan i przekrój grodziska we wsi Kopaczynce (wg O. Ratyč 1955a, s. 163)

Abb. 19. Plan und Profil des Burgwalls im Dorf Kopačyncl (nach O. Ratyč 1955a, s. 163)

Рис. 19. План и разрез городища в селе Копачинцы (согл. О. Ратич 1955 а, с. 163)

na, a tylko w ok. 13 znaleziono ozdoby metalowe (srebrne i brązowe pierścienie, srebrny kolczyk, krzyżyki i in.), które pozwalają datować cmentarzysko na XI–XII w.

O. Ratyč (1957a, s. 48) zwraca uwagę na ułamki naczyń robionych ręcznie lub na ręcznym kole garncarskim z gliny z domieszką żwirku, które datuje na podstawie analogii z Łuki Rajkowieckiej i Pleśniska (> Plisnes'k) na VII–VIII w.*

Na g. zebrano także materiały górnopaleolityczne i eneolityczne. G: O. Ratyč (1955b, s. 26) przypuszcza, że g. i cmentarzysko należeć mogło do latopisowego plemienia Tywerców.

I: Materiał zabytkowy złożono w zbiorach IU AN Ukrainy.

J: * W pracach z 1955 r. (1955a, s. 163; 1955b, s. 26) O. Ratyč datuje je szerzej tj. na VII–IX w.

L: B. Janusz 1918, s. 124; O. Ratyč 1955a, s. 163; 1955b; 1957a, s. 48; APPV 1982, s. 117.

103. **KORČIVKA**, rejon Žydačiv, obwód L'viv

(pol. Korczówka, ukr. Корчівка, ros. Корчивка)

C: G. (st. „Dročov”) położone jest niedaleko od wsi K., na prawym, wysokim brzegu Świcy.

D: G. ma plan owalu (ok. 9 ha). Chronione jest od zach. i pd. wałem ziemnym (wys. 2,5–3,0 m), od wsch. i pn. zaś zboczami wzniesienia. W zach. części g. znajdują się przerwy wjazdowe w wałach i fosach.

E: G. odkryte zostało i badane było w 1984 r. przez ekspedycję INS AN USSR i LOOUOOPIK.

F: W trakcie cięcia wału odkryto pozostałości drewnianych konstrukcji (kawałek spalonego i zgnitego drewna).

Podczas badania jam odkryto kilka ułamków ceramiki X–XI w., którą wykonano z użyciem koła garncarskiego.

H: Na zach. od g. odkryto trzy kurhany.

L: Korčinskij 1986, s. 251.

104. **KORDYŠIV**, rejon Šums'k, obwód Ternopil'

(pol. Kordyszów, ukr. Кордишів)

C: St. określone jako g. położone jest nad Wilią.

F: Na st. znaleziono materiał ceramiczny i wyroby żelazne z okresu wczesnego średniowiecza.

L: A. Cynkałowski 1961, s. 182.

105. **KORNIV**, rejon Horodenka, obwód Ivano-Frankivs'k

(pol. Korniów, ukr. Корнів, Корніїв)

C: G. leży we wsi K., w części zwanej Chołm, nad brzegiem Dniestru. Położone jest na cyplu ograniczonym od pn.-wsch. ja-

rem, od pd.-zach. Dniestrem, a od strony pn. przechodzącym w wypłaszczenie.

D: G. jest bardzo zniszczone w wyniku wydobywania kamienia. Zachowały się tylko nieznaczne pozostałości wałów.

E: Oglądu st. dokonał w 1949 r. O. Ratyč.

F: Na g. nie znaleziono materiału archeologicznego*.

H: Staroruską osadę i cmentarzysko z trzema pochówkami podpiętymi (wcześniej miało być ich więcej) odkryto na st. „Pečery”, 5 km na pn. od wsi. Staroruskie zabytki odkryto także 3 km na wsch. od K. (st. „Hrejdyšče”).

J: *Ceramikę staroruską znaleziono na pn. od g.

L: O. Ratyč 1955, s. 162; APPV 1982, s. 117–118.

106. **KOROPEC' I**, rejon Monastyr's'ka, obwód Ternopil' (pol. Koropiec, ukr. Коропець)

C: G. (st. „Horodyšče”) położone jest na cyplu we wsch. części wsi K. Zajmuje stok wzgórza, nachylony ze wsch. na zach. – w kierunku rz. Koropiec.

D: G. ma formę elipsy (dł. – ze wsch. na zach. – 240 m, szer. od 45 do 95 m), zajmuje ok. 1,5 ha. Jest znacznie zniszczone przez zbudowane na nim budynki mieszkalne, gospodarcze i przez ogrody. Pozostałości wałów i fos zachowały się w kilku miejscach.

E: Badania na g. przeprowadził w 1949 r. O. Ratyč.

F: Na powierzchni g. i w dwóch wykopach sondażowych odkryto niewielką ilość ceramiki kultury trypolskiej (najliczniejsza), z wcześniejszej epoki żelaza (najmniej liczna), kultury czerniachowskiej („poliv pochovan”) i staroruskiej.

L: B. Janusz 1918, s. 93; O. Ratyč 1955a, s. 159; 1957a, s. 65.

107. **KOROPEC' II**, rejon Monastyr's'ka, obwód Ternopil' (pol. Koropiec, ukr. Коропець)

C: G. znajduje się w lesie „Zamčys'ka”, 4 km na pn. od wsi. Położone jest na cyplu wzgórza, którego stoki chronią je od wsch., pd. i zach.

D: G. po stronie pn. oddzielone jest od reszty wzniesienia czterema wałami (obok wału o wys. do 2 m i szer. 3–4 m znajdują się niewyraźne pozostałości trzech mniejszych).

Majdan g. jest bardzo zniszczony przez wydobywanie kamienia.

E: Badania g. przeprowadził w 1949 r. O. Ratyč.

F: Materiału archeologicznego nie znaleziono.

L: B. Janusz 1918, s. 93; O. Ratyč 1955a, s. 159; 1957a, s. 65.

108. **KOSTJUKYNY (kol. wsi SKALA)** rejon Zbaraż obwód Ternopil'

(ukr. Костюкини – кол. с. Скала)

st. określone jako g.

J: Nie odnaleziono na mapie (1:200 000) i w spisach miejscowości Ukrainy.

L: APPV 1982, s. 159.

109. **KOTJUŻYNY**, rejon Zbaraż, obwód Ternopil' (ukr. Котюжини)

st. określone jako g. staroruskie

L: APPV 1982, s. 241.

110. **KOTORYNY I**, rejon Żydačiv, obwód L'viv (pol. Kotoryny, ros. Которыно, ukr. Которини)

C: G. (st. „Valy”) położone jest na wsch. od wsi. Zajmuje trójkątny cypel, który od pn. ograniczony jest zboczem schodzącym ku Dniestrowi, a od wsch. i pd.-zach. wielkimi parowami.

D: Od dostępnej strony g. zachowały się dwa łukowate wały, położone 200–250 m od siebie. Wały mają wys. 4,5–6 m, dł. 500–600 m. Fosi są gł. na 2–3 m. Pierwszy (cypłowy) majdan g. ma powierzchnię ok. 2 ha.

EF: G. zostało odkryte i zbadane w 1978 r. przez ekspedycję INS AN USRR.

G: G. określa się jako staroruskie.

Przypuszcza się, że stanowiło część systemu obronnego stołecznego Halicza (> Krylos), oddalonego o 25 km.

L: V. Oprysk, I. Drogobyc'kij, M. Martynov 1979.

111. **KOTORYNY II**, rejon Żydačiv, obwód L'viv (pol. Kotoryny, ros. Которыно, ukr. Которини)

C: G. (st. „Lupana jama”) położone jest na cyplu, 2 km od > Kotoryny I.

D: G. jest trójkątne w planie, ma jednak zaokrąglone naroża. Od zach. i wsch. ograniczają je głębokie parowy. Od strony pd. zachowały się trzy łukowate wały. Odległość między pierwszym a drugim wałem wynosi 170–200 m, między drugim a trzecim zaś 450–500 m. Wały sięgają 2,5–3 m, fosi są głębokie na 1,5–2 m. G. ma powierzchnię ok. 1,5 ha.

EF: G. zostało odkryte i zbadane w 1978 r. przez ekspedycję INS AN USRR.

G: G. określa się jako staroruskie.

Przypuszcza się, że stanowiło część systemu obronnego stołecznego Halicza (> Krylos), oddalonego o 25 km.

L: V. Oprysk, I. Drogobyc'kij, M. Martynov 1979.

112. **KOTORYNY III**, rejon Żydačiv, obwód L'viv (pol. Kotoryny, ros. Которыно, ukr. Которини)

C: G. położone jest 600 m od > Kotoryny II, także na st. „Lupana jama”.

D: G. umocnione jest wałem (wys. 1,5–2 m) i fosą (gł. ponad 2 m).

EF: G. zostało odkryte i zbadane w 1978 r. przez ekspedycję INS AN USRR.

G: G. określa się jako staroruskie.

Przypuszcza się, że stanowiło część systemu obronnego stołecznego Halicza (> Krylos), oddalonego o 25 km.

L: V. Oprysk, I. Drogobyc'kij, M. Martynov 1979.

113. **KOTORYNY IV**, rejon Żydačiv, obwód L'viv (pol. Kotoryny, ros. Которыно, ukr. Которини)

C: G. położone jest na st. „Čubata gora”, 1 km od > Kotoryny III.

D: Zachowało się pięć linii wałów i fos g. Najpotężniejsze są dwa pierwsze wały (wys. 5,5 m) i fosi (gł. 4–4,5 m). Wał drugi (dł. ok. 1,5 km) znajduje się 200 m od pierwszego. 350–400 m od wału drugiego przechodzą trzy linie wałów (wys. 1,5–2,5 m) i fos (gł. 1,5–2 m). W części cypłowej g. ma powierzchnię 0,5 ha.

EF: G. zostało odkryte i zbadane w 1978 r. przez ekspedycję INS AN USRR.

G: G. określa się jako staroruskie.

Przypuszcza się, że stanowiło część systemu obronnego stołecznego Halicza (> Krylos), oddalonego o 25 km.

L: V. Oprysk, I. Drogobyc'kij, M. Martynov 1979.

114. **KOTORYNY V**, rejon Żydačiv, obwód L'viv (pol. Kotoryny, ros. Которыно, ukr. Которини)

CD: G. znajduje się 1,5 km od > Kotoryny IV, ma formę zbliżoną do formy g. > Kotoryny I.

G. ograniczają dwie linie wałów (wys. 3–4 m), które dzieli odległość 150–200 m, i fos (gł. 2–2,5 m). Majdan g. ma powierzchnię 1,5 ha.

EF: G. zostało odkryte i zbadane w 1978 r. przez ekspedycję INS AN USRR.

G: G. określa się jako staroruskie.

Przypuszcza się, że stanowiło część systemu obronnego stołecznego Halicza (> Krylos), oddalonego o 25 km.

L: V. Oprysk, I. Drogobyc'kij, M. Martynov 1979.

115. **KOZYNA-PITRYČ***, rejon Halyč, obwód Ivano-Frankivs'k (pol. Kozina, Pitrycz, ros. Питрич, ukr. Козина-Пітрич)

C: G. (st. „Hora-Monastyr”*) położone jest na wzgórzu, nad Dniestrem.

D: Zachował się podkowiasty wał uszkodzony wykopami.

E: Badania na g. przeprowadzono w latach 1988–1989.

F: Odkryto pozostałości drewnianej kaplicy (6,2 x 4,8 m) oraz, w jej wnętrzu i w pobliżu, 66 pochówków.

G: V. Dovženok (1955, s. 13) określa g. jako staroruskie.

B. Tomenčuk (1998, s. 131) interpretuje g. jako klasztor męski, powstały na początku XIII w., który ze względu na przynależność do soboru Zaśnięcia NMP nie miał cerkwi, a tylko kaplicę cmentarną.

J: *Ze st. „Hora-Monastyr” (B. Tomenčuk 1998) utożsamione zostało w tej pracy st. „Nad chatamy” (APPV 1982).

L: V. Dovženok 1955, s. 13; APPV 1982, s. 115; B. Tomenčuk 1998, s. 131.

116. **KRASNOSILCI** rejon Zoločiv obwód L'viv
(pol. Krasnosielce, ukr. Красносилці)

st. określone jako g.

L: Ratyč 1957a, s. 78.

117. **KREMENEČ** miasto rejonowe obwód Ternopil'
(pol. Krzemieniec, ros. Кременец, ukr. Кременець)

B: K. po raz pierwszy wzmiankowany był w latopisie pod r. 1226. Gród, niezdobyty podczas najazdu Batu-chana w 1240–1241 r., ani podczas walk rusko-mongolskich w 1255 r., zniszczony został przez ks. Wasyłka – na żądanie mongolskiego baskaka Burundaję – w 1261 r.

C: G. położone jest na Górze Zamkowej (góra Bona) (wys. wzgl. do 100 m).

D: Nie ma pozostałości wałów g.

E: G. badane było w 1948 r., w latach 60. XX w. (M. Ostrows'kyj i P. Rappoport) oraz w latach 1973–1975 r. (wykopaliska S. Plamenyč'kiej).

F: Na g. odkryto żelazne groty strzał, noże, podkowy, klucz, miecz, pobocznice, okucia łopat, kamienny i gliniane przęsłiki, rogowy przekłuwacz, ułamki szklanych bransolet i naczyń oraz staroruski materiał ceramiczny. Odkryto także ceramikę sprzed czasów Rusi Kijowskiej.

I: Materiały zabytkowe złożone są w KKM i Ermitażu.

J: W XIV w. na g. zbudowano zamek.

L: M. Brajčevs'kyj 1952, s. 407; O. Ratyč 1957a, s. 65; A. Cynkałowski 1961, s. 182; A. Medvedev 1966, s. 79, 86, 111–112, 149; P. Rappoport 1967b, s. 101, 106, 162–163; APPV 1982, s. 161.

KRUTYLIV > Zvenyhorod

118. **KRUŻYKY**, rejon Sambir, obwód L'viv
(pol. Krużyki, ukr. Кружники)

C: St. określane jako g. położone jest na peryferiach wsi K.

F: Na st. znaleziono ułamki naczyń z okresu staroruskiego.

I: Materiały zabytkowe i dokumentacja złożone są w DKM.

L: O. Ratyč 1957a, s. 17; APPV 1982, s. 183.

119. **KRYŁOS** (i zespół grodowo-miejski dawnego Halicza)
rejon Halyč, obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Kryłos, ros. Крылос, ukr. Крилос)

Patrz też: > Halyč, > Kozyna-Pitryč, > Ševčenkove I, II

B: G. kryłoskie jest pozostałością średniowiecznego Halicza, który wzmiankowany w latopisie po raz pierwszy pod r. 1121. Od połowy XII w. H. był grodem stołecznym ks. Halickiego, a potem Halicko-Wołyńskiego (Halicko-Włodzimierskiego) i jednym z najważniejszych ośrodków gospodarczych i kulturalnych dawnej Rusi. Wzrost jego znaczenia nastąpił za panowania ks. Iwana (zm. w 1141 r.) i ks. Wołodymyrka (zm. w 1152 r.).

H. położony był na skrzyżowaniu szlaków kupieckich (z Kijowa do Krakowa i Pragi oraz przy drodze wodnej nad M. Czarne) i w po-

bliżu miejsca wydobycia soli, na terenach urodzajnych i obfitujących w drewno (pobliskie tereny górskie). Był znacznym ośrodkiem produkcji rzemieślniczej (rozwinęta wytwórczość złotnicza, metalurgiczna i ceramiczna).

W XII w. H. stał się siedzibą biskupstwa.

Znaczenie H. zmniejszyło się na skutek zniszczeń spowodowanych najazdem mongolskim w 1241 r.

Okres dziejów dawnego H. między XIII a XVIII w. określa się jako cerkiewny. Gród był wówczas siedzibą biskupią, metropolitarną i namiestnika metropolity.

C: G. położone jest na wsch. peryferiach wsi K., 5 km na pd. od dzisiejszego H., na stromym, prawym brzegu Łukwy. Główna jego część położona jest na Górze Kryłoskiej wznoszącej się 88 m nad Łukwą, z drugiej strony wzniesienie to ogranicza Mozolów Potok.

Zespół grodowo-miejski dawnego H. rozciąga się na znacznym obszarze, ograniczonym od pn. przez Łomnicę, od pn. i wsch. Dniestr, a na pd. wychodzącym za Bystrzycę (patrz też: > Halyč, > Kozyna – Pitryč, > Ševčenkove I, II).

D: Główna część g. zajmuje teren ponad 50 ha, od strony pn., zach. i wsch. chroniony przez strome stoki G. Kryłoskiej, a od strony pd. potrójną linią wałów i fos. Ta część g. dzieli się na trzy mniejsze, które mają własne umocnienia.

Pierwsza z nich „Zolotyj tik” położona jest na cyplu góry. Od strony pd. oddzielona jest wałem i fosą, których pozostałości zachowały się. Na pd. od pierwszej znajduje się tzw. część biskupia, którą od strony pd. chroni podwójna linia wałów i fos.

Dalej na pd. znajduje się trzecia część g. – posad. Broni go od pd. potrójna linia wałów i fos.

W wałach chroniących część biskupią i posad są wielkie wyrwy interpretowane jako miejsca bram.

Po zach. stronie G. Kryłoskiej, na obu brzegach Łukwy, położony był halicki podół, zajmujący powierzchnię prawie 200 ha. Obecnie teren ten zajęty jest przez zabudowania wsi i nosi nazwę Pidhoroddja.

EFG: Dawny H. już od połowy XIX w. wzbudzał zainteresowanie starożytników i krajoznawców. W latach 50. XIX w. A. Petruševyč uważał za książęcy H. obecne miasto. W 2. połowie tego stulecia badania na terenie K. prowadzili: I. Szaraniewicz, O. Czołowski, T. Ziemięcki i ks. L. Lavrec'kyj. Ten ostatni odkrył w 1882 r. pozostałości fundamentów trzech kamiennych budowli (interpretowanych jako cerkwie: Zbawiciela, Cyryla i Metodego oraz rotundę tzw. „Poligon”), a w r. 1884 kolejne cztery (św. Eljasza, Zwiastowania, Zmartwychwstania i pod nieznany wezwaniem).

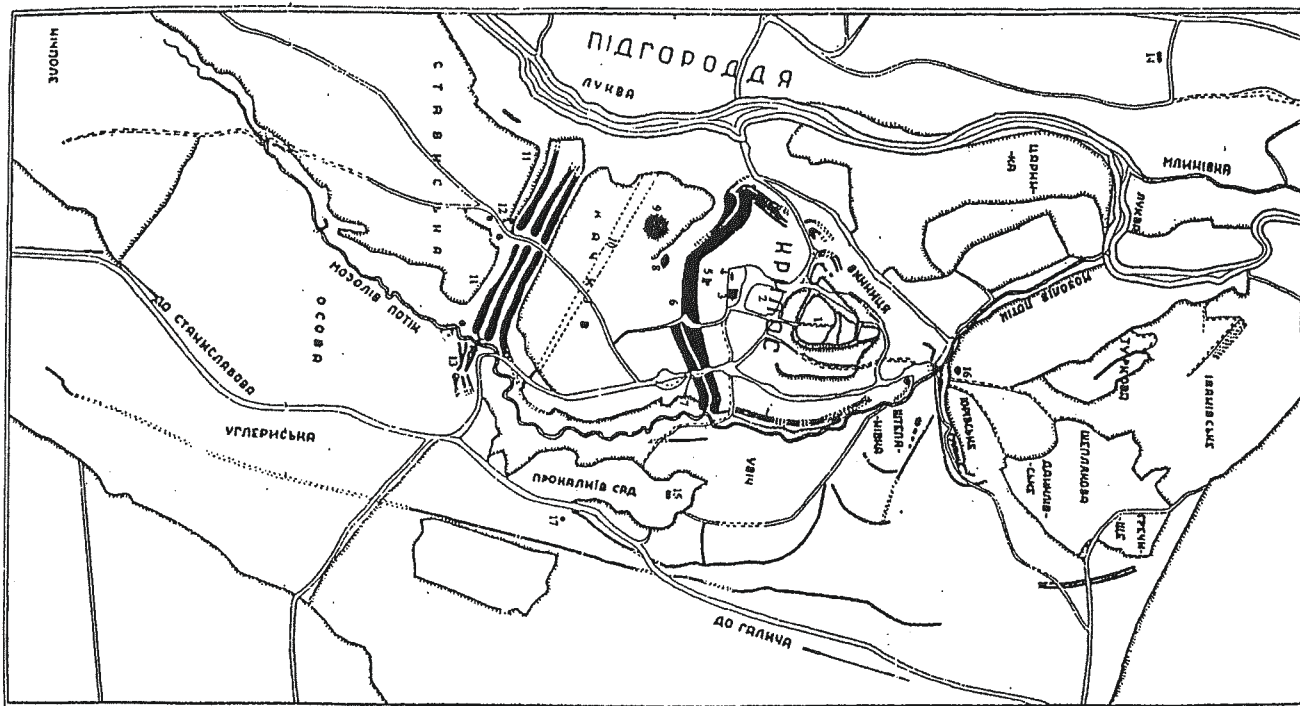
Na początku XX w. badania, m.in. nad dobrze zachowaną cerkwią św. Pantelejmona, prowadził historyk sztuki J. Peleński. Uważał on, i zostało to potwierdzone, że pozostałością dawnego H. jest g. kryłoskie.

W latach 1921–1932 badania powierzchniowe dawnego H. i jego okolic przeprowadzili L. Čačkovs'kyj i J. Chmylevs'kyj. W wydanej w 1938 r. pracy „Knjažyž Halyč” zamieścili dane o dawnej topografii H. oraz dali krótki opis cerkwi, kurhanów i umocnień.

Nowy etap w badaniach nad dawnym H. stanowiły prace archeologa J. Pasternaka, prowadzone od 1934 do 1941 r. a finansowane przez metropolitę ukraińskiej cerkwi greckokatolickiej A. Szeptyckiego. W ich wyniku powstała wydana w 1944 r. monografia „Staryj Halyč”. W pierwszym sezonie obiektem badań Pasternaka była (uszkodzona przez wcześniejsze wykopaliska i działania wojenne) „Halyčyna mohyla” (wspomniana w latopisie pod r. 1206; wiązana z założycielem – eponimem H.), która interesowała badacza jako miejsce intronizacji książąt halickich. Nie odkryto pozostałości pochówki (patrz niżej).

W 1935 r. Pasternak odkrył na st. „Dubrova”, położonym na zach. od K., dwa pochówki Węgrów z IX–X w.

W 1936 r. badacz odkrył fundamenty soboru katedralnego Zaśnięcia NMP. W trakcie badań kontynuowanych w latach 1937, 1938

Ryc. 20. Plan umocnień dawnego Halicza: 1 – „Zolotyj tik”; 2 – „Bazar”; 3 – sobór katedralny Zaśnięcia NMP; 4 – cerkiew parafialna Zaśnięcia NMP w Kryłosie; 5 – pałac metropolitalny („novi palacy”); 6 – pierwsze wały; 7 – „Vorotyścze”; 8 – wieża obronna; 9 – „Halyčyna mohyla”; 10 – zniszczony stary wał; 11 – drugie wały; 12 – trzy wieże obronne; 13 – przedłużenie drugich wałów i zapora na Mozołowym Potoku; 14 – cerkiew Zwiastowania; 15 – cerkiew proroka Eljasza; 16 – cerkiew Zmartwychwstania; 17 – wieża obronna. Czarnymi, grubymi liniami zaznaczono wały, które na części odcinków są zniszczone (wg J. Pasternak 1998, a to za L. Čačkovs’kim i Ja. Chmylevs’kim)

Abb. 20. Plan der Festigungsanlagen vom früheren Halyč: 1 – „Zolotyj tik”, 2 – „Bazar”, 3 – Domkloster des Einschlafens von Jungfrau Maria, 4 – orthodoxe Pfarrkirche des Einschlafens von Jungfrau Maria in Korytos; 5 – Metropolitanschoß („novi palacy”); 6 – erste Wälle; 7 – „Vorotyśče”; 8 – befestigter Turm; 9 – Halyčna mohyla”; 10 – zerstörter alter Wall; 11 – zweite Wälle; 12 – drei befestigte Türme; 13 – Verlängerung der zweiten Wälle und ein Staudamm auf dem Bach Mozołowy Potok; 14 – orthodoxe Kirche der Verkündigung; 15 – orthodoxe Kirche des Propheten Elias; 16 – orthodoxe Kirche der Auferstehung; 17 – befestigter Turm. Mit den dicken schwarzen Linien wurden diese Wälle markiert, die teilweise zerstört sind. (nach J. Pasternak 1998, uns das nach L. Čačkovs’ki und J. Chmylevs’kyj)

Рис. 20. План укрєплєний древнього Галича: 1 – «Золотий ток»; 2 – «Базар»; 3 – кафедральний собор Успенія ПДМ; 4 – приходська церковь Успенія ПДМ в Крылосє; 5 – митрополичьи палаты («новый дворец»); 6 – первые валы; 7 – «Воротище»; 8 – оборонная башня; 9 – «Галчина могила»; 10 – разрушенный старый вал; 11 – иные валы; 12 – три оборонные башни; 13 – продолжение других валов и заграждения на «Мозоловом Потоке»; 14 – Церковь Благовєщення; 15 – церковь Пророка Ильи; 16 – церковь Воскрєсєния; 17 – оборонная башня. Черными толстыми линиями обозначены валы, разрушенные на некоторых участках (согл. Я. Пастернак 1998, Л. Чачковський и Я. Хмилєвський)

i 1939 relikty świątyni odsłonięto w całości. W latach 1939–1941 Pasternak zbadał okolice soboru odkrywając groby późnośrednio-wieczne przykrywane pochówki z czasów książęcych oraz obiek-ty mieszkalne, w tym chatę z piecem kamiennym.

W latach 1938–1939 uczony prowadził badania na części dytynca zwanej „Zolotyj tik”. Przeciął wykopem wał i odsłonił część wy-plaszczenia, znajdując ceramikę XII-XIII w., inne zabytki, przeważ-nie o przeznaczeniu sakralnym, i pieczęcie biskupie.

Wykopiska na st. „Monastyryści jurivs’ke” (Pasternak nazwał je „kombinatem przemysłowym” dawnego H.) przyniosły odkrycie pracowni brązowniczych, złotniczych, szklarskich (znaleziono żu-żel, odpady produkcyjne, półprodukty) i dwukomorowego pieca garncarskiego.

Od lat 1950. do 80. epizodyczne wykopiska na terenie książę-cego H. prowadzili V. Dovženok i V. Hončarov (odkryli obiekty mieszkalne, pracowniane i publiczne).

Także w latach 50. – 80. XX w. wykopiska prowadzili M. Karher i O. Ioannisjan (badania monumentalnej architektury cer-kiwnej: „Kwadryfolium” we wsi Pobereżżja, cerkwi proroka Elja-

sza, cerkwi Zbawiciela na górze Karpycja, „Poligonu” na st. „Kar-piv haj” i cerkwi pod nieznanym wezwaniem na st. „Cvynta-rys’ka”).

W 1969 r. rozpoczęły się systematyczne badania prowadzone przez ekspedycję INS AN USRR i IFKM pod kierownictwem V. Aulichy. Objęły one dytynec, podół i okolice g. W skład wypra-wy wchodził oddział architektoniczny pod kierownictwem Ju. Lu-koms’kiego, który badał obiekty architektury monumentalnej (w ciągu 18 lat studiami architektoniczno-archeologicznymi objęto 15 obiektów, w tym 6 nowo odkrytych), oraz oddział kierowany przez B. Tomenčuka, badający okolice g. Odkryto liczne budowle mieszkalne, gospodarcze, kompleksy rzemieślnicze, cmentarzyska i pochówki, zebrano przy tym cenne materiały archeologiczne. W 1980–1981 r. w czasie badań w pd. części g. (posesja Ševčuków) odkryto najbogatszy w dotychczasowych badaniach zespół zabytk-ów – w komorze halickiego złotnika znaleziono 142 cale i 15 we fragmentach tygielki gliniane, 8 brązowych matryc, 3 kamienne i 2 brązowe ikonki, sprzączki, klamry, zawieszki, naczynie brązowe, fi-gurkę szachową z kości słoniowej, ułamki polikandylionu, 6 frag-

mentów enkolpionów, 2 siekiery żelazne, kłódkę, klucze, 2 kamienne oselki, ołowiany ciężarek, 31 ułamków bransolet szklanych i fragmenty glinianego naczynia (XII w.?). Tam też odkryto jedną z najbogatszych w K. półziemiankę mieszkalką z XII–XIII w. W spalonej chacie znaleziono szkielet kobiecy, krój pluźny, 2 półkoski, 2 fragmenty kolczugi, świder, ułamki ostróg, strzemion, końskie pęta, gwoździe, półprodukt naszyjnika, 7 brusów, 91 ułamków szklanych bransolet i kościany grot strzały.

Kolejne badania prowadzili: B. Tomenčuk, Ju. Lukoms'kyj i V. Baran (od 1991 r. kieruje badaniami).

Badania przeprowadzone w latach 1986–1992 na st. „Carynka” (na dawnym halickim podole) przyniosły odkrycie czterofazowej budowli sakralnej (na miejscu drewnianej świątyni grobowej z XII – pierwszych dziesięcioleci XIII w. zbudowano kamienną cerkiew o fundamentach wspartych na drewnianych palach, a po zniszczeniach mongolskich, w 2. poł. XIII w. wystawiono drewnianą kaplicę, przy której chowano mieszkańców halickiego podolu), rozpoznano też część cmentarzyska z czasów książęcych. Przeprowadzono także badania ratownicze na st. „Kačkiv”.

W latach 1991–1992 przeprowadzono zakończone pomyślnie badania „Halyčynej mohyly” (w czasie wcześniejszych badań T. Ziemięckiego, a później J. Pasternaka nie odkryto pochówku). Kurhan przykrywał bogato wyposażony, w tym w dębąkę wyściełaną brokatem wyszywanym złotem, pochówek woja. Potwierdza to koncepcję M. Hruševs'kiego, który uważał, że spoczywa tam założyciel H. Zapewne nieprzypadkowo czas usypiania „Halyčynej mohyly” (koniec X w.) pokrywa się z okresem budowy pierwszych umocnień g. Kurhan został zrekonstruowany.

W latach 1992–1994 przeprowadzono badania wszystkich zewnętrznych umocnień g. Najlepiej zachowały się wały potrójne w jego pd. części.

Wał nr 1 zachował się do wys. 1,5 m, a jego szer. wynosi 7 m. Podstawę wału stanowi warstwa żółtej gliny, która wzmocniona była od strony zewnętrznej ścianą z ułożonych poziomo bierwion. Przed wałem znajduje się fosa (gł. 2,5 m, szer. 10–11 m). Na wąskiej koronie wewnętrznego, niezbyt stromego skłonu wału stała drewniana ściana o konstrukcji słupowej.

Wał nr 2 jest bardzo podobny do poprzedniego.

Wał nr 3 jest wyższy i szerszy od dwóch poprzednich (wys. 2–2,5 m, szer. 13–14 m). Składa się on z dwóch części (wewnętrznej, szer. na 9–10 m, i zewnętrznej, o szer. 5 m, służącej jako ziemna skarpa) usypanych z obu stron potężnej ściany-częstokołu. Wał zbudowano w X w., ale wykorzystywano również w stuleciach XII–XIII (odkryto pozostałości niewielkiej, drewnianej budowli wieżowej z tego czasu). Na pn. od wału przechodziła dwufazowa fosa (szer. 10–11 m, głębokość pierwotna – 5 m).

W odległości 80–100 m na pn. od linii trzech wałów znajdował się jeszcze jeden (nr 4) wał ziemny (szer. 11 m), który jest niemal zupełnie zniszczony. Fosa przechodząca przy nim jest zasypiana. Jego rdzeń usypany został z żółtej gliny. Wewnętrzny skłon wału wyłożono otaczakami. Po stronie wewnętrznej wału odkryto pozostałości odrębnych zrębowych izbic bez tylnej ściany (szer. 4 m). Na zewnętrznej stronie wału są ślady potężnego częstokołu osadzonego we wkopie (szer. 1,7–2 m, gł. 2,1 m), przed którym znajdowała się odsadzka (szer. 1,25 m) i fosa (szer. 10 m).

Wszystkie te wały, chroniące gród od strony pd., bokami wsch. opierały się o Mozołów Potok, a od zach. dochodziły do głębokich jarów nad Łukwą.

Ziemny wał nr 6, który otaczał „Zolotyj tik”, zbudowany został z żółtej gliny, wziętej z fosy, na halsztackiej warstwie kulturowej. Po jego wewnętrznej stronie odkryto trzy horyzonty (X, XII–XIII, XIV–XVI w.) kamiennych bruków.

W latach 1993–1996 przeprowadzono badania głównego wału g. (wykop I, o wymiarach 16 x 16 m). Wał ten budowano w trzech fazach: X w., XII–XIII w., XIV–XVI w. Pierwotny teren u zachodniej części wału był znacznie obniżony, dlatego nad tą „naturalną fosą” usypano potężną glinianą podsypkę (wys. do 3 m, szer. do 14 m), na której zbudowano zrębowe umocnienia (szer. 3–3,5 m), wsparte od strony zewnętrznej glinianą skarpą (szer. 1,5 m). W odległości 1 m od tych umocnień znajdowała się wewnętrzna linia obronna złożona z odrębnych izbic zrębowych bez tylnej ściany (szer. 3–3,5 m). Obecność w jednej z nich paleniska świadczy o ich wykorzystywaniu mieszkalno-gospodarczym. Znalaziono w nich materiał ceramiczny z X w.

W połowie XII w. w miejscu wcześniejszych, spalonych umocnień zbudowano nowe, potężne konstrukcje obronne. Na glinianej podsypce o miąższości 0,35–0,45 m umieszczono w dwóch szeregach izbice. Zewnętrzny szereg izbic (dł. 5 m, szer. 1,5–2 m) łączył się z izbicami wewnętrznymi (dł. 3–3,5 m, szer. 2–2,5 m). W niektórych izbicach odkryto piece, co świadczy o tym, że prócz obronnego miały też przeznaczenie mieszkalne i gospodarcze. Odsłonięto 8 zewnętrznych i 7 wewnętrznych izbic, które na podstawie materiału ceramicznego datuje się na 2. poł. XII – 1. poł. XIII w. Były to najpotężniejsze umocnienia H., wtedy stolicy ziemi halicko-wołyńskiej.

Badania systemu obronnego g. kryłskiego świadczą, że początki potrójnej linii wałów i wału chroniącego dytyncę od dostępnej strony sięgają X w. Środkowa faza umocnień datowana jest na 2. poł. XII – 1. poł. XIII w. (umocnienia spalono na żądanie Mongołów).

Faza ostatnia obwarowań datowana jest na XV(XVI)–XVII w.

W 1998 r. odkryto pod głównym wałem dytyncą umocnienia z VII–VI w. p.n.e.

W 1995–1996 r. na zachodnim zboczu, naprzeciw soboru Zaśnięcia NMP odkryto dołki posłupowe, pozostałość budowli (26 x 15 m), którą na podstawie znalezisk (ostrogi, strzemiona, rylec, amfory) interpretuje się jako gridnicę – miejsce zebrania (uczty) drużyny książęcej.

W latach 1996–1997 odkryto budowlę mieszkalną i gospodarczą, a także, obok soboru, plac wyłożony białym kamieniem. Ekspedycja Ju. Lukoms'kiego odkryła pozostałości wielkiej drewnianej budowli, być może dworu książęcego.

Na st. „Polihon” znajduje się rotunda (średnica – 14,9 m) będąca częścią klasztoru katolickiego ufundowanego w poł. XII w. przez ks. Zofię. Przykościelny cmentarz służył katolickim mieszkańcom H.

Po poł. XII w. Jarosław Ośmiomysł zbudował w K., w miejscu wcześniejszego, nowy gród książęcy (6 ha), a w jego centralnej części katedralny sobór Zaśnięcia NMP. Była to budowla (37,5 x 32,4 m) z białego kamienia, trójnawowa i trójapsydowa, z zamkniętą galerią zewnętrzną otaczającą gmach. Ściany jej były rozczłonkowane i ozdobione smukłymi lizenami, posadzki ułożono z barwnych płytek ceramicznych, a zachowane resztki rzeźby architektonicznej mają charakter romański. Przy soborze odkryto cmentarzysko z XII–XVIII w.

Obok grodu książęcego znajdował się umocniony klasztor (st. „Zolotyj tik”, powierzchnia 1,1 ha), będący siedzibą biskupa. Znajdowała się tu niewielka, drewniana cerkiew klasztorna, a przy niej cmentarz z XII–XVI w.

Koło poł. lub w drugiej poł. XII w. zbudowano dwie drewniane cerkwie – na st. „Carynka” (cerkiew – 18,9 m x 14,6 m) i na st. „Četverky-Cerkvys'ka”. Znajdowały się przy nich niewielkie cmentarze.

W 2. poł. XII w. na posadzce (st. „Cvyntarys'ka”) zbudowano niewielką (16 x 12 m) murowaną cerkiew. Na wsch. od niej znaj-

duje się cmentarzysko, które służyło mieszkańcom podolu do poł. XIII w.

Zapewne przez ks. Wołodymyra przy końcu XII w. zbudowana została murowana cerkiew (20,2 x 15, 5 m) na st. „Kyrilivka”.

W początkach XIII w. powstały, łączone z obecnością łacinników, rotundy Zmartwychwstania i św. Eliasza oraz jednoapsydowy kościół na st. „Cerkvys’ka”.

Drewniana rotunda Zmartwychwstania (o średnicy 10 m) znajdowała się na terenie niewielkiego (0,5 ha), naturalnie obronnego kompleksu kościelnego. Odkryto pochówki pod posadzką budowli i na pn. od niej.

Rotunda proroka Eliasza (st. „Prokaliiv sad”) wchodziła w skład umocnionego kompleksu klasztornego. Była częścią trójdzielnej murowanej budowli (dł. 20,3 m, szer. 9,5 m – średnica rotundy). Nie odkryto przy niej cmentarzyska.

Murowaną budowlę (22,5 x 11 m) na st. „Cerkvys’ka” interpretuje się jako parafialny kościół katolicki. Powstał on na miejscu wcześniejszej budowli drewnianej. W jej wnętrzu odkryto kamienny sarkofag, a na pd. od niej niewielkie cmentarzysko. 17 m od apsydy odkryto pozostałości fundamentów rotundoidalnej, drewnianej plebanii.

Pozostałości osadnictwa XII–XIII w. znajdują się na wzgórzu „Štepanivka” (materiał zabytkowy XII–XIII w.; stosunkowo dobrze zachowane wały – wys. 2,5 m, szer. 10–12 m; interpretowane jako siedziba znanych z łapisów bojarów – Sztepanowiczów) i na st. „Jur’ivs’ka hora” (ułamki naczyń XII–XIII w.; wał, wys. do 1,5 m, po stronie pd. i części strony wsch., nieznaczne pozostałości wału po stronie pn.).

Na dalekich pd.-wsch. peryferiach książęcego H. na st. „Murovanka” znajduje się murowana rotunda-kwadrifolium, zbudowana w poł. XIII w. przez ks. Daniela. Była ona częścią niewielkiego (1,1 ha), umocnionego klasztoru św. św. Borysa i Gleba (?).

I: Materiały zabytkowe złożone są w MAK, LMH, IFKM oraz w kolekcji M. Fihol’a.

L: B. Janusz 1918, s. 216–218; V. Dovženok 1955, s. 22–31; V. Hončarov 1955, s. 22–31; O. Ratyč 1957a, s. 48–56, 83–95; 1959a; M. Karger 1960; G. Vagner 1963; W. Molè 1964; M. Rudnicki 1964; A. Wędzki 1964; A. Kirpičnikov 1966a, s. 84–85; 1966b, s. 92–93, 136–137; 1971, s. 84, 86; P. Rappoport 1967b, s. 115–118, 132–133; 1975 a, s. 28, 54–56, 70–71; 1986, s. 91, 93; M. Malev-skaja 1969; 1974, s. 33–38; V. Aulich 1970, 1971, 1972a, 1973, 1980, 1981, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988; V. Aulich, I. Mogitič, V. Petegirič, I. Čugajda 1974, 1975; AURSR 1976, s. 222–229; V. Aulich, V. Oprysk, V. Petegirič 1977, 1979; V. Aulich, V. Petegirič 1978; M. Malevskaja, P. Rappoport 1978; V. Petegirič, V. Aulich, P. Arsenyč 1978; O. Ioannisjan 1980, 1981, 1983, 1986, 1987, 1988; V. Pucko 1989; 1997–1998, s. 179–183, 187; V. Baran, B. Tomenčuk 1993; 1998, s. 10–17; O. Džedžora 1993a, b; M. Fihol’ 1993; 1998, s. 135–140; Ju. Lukoms’kyj 1993; V. Aulich, O. Džedžora, Ju. Lukoms’kyj 1994; O. Mel’nyčuk 1998; B. Tomenčuk 1998; V. Baran 1999.

120. **KRYVČE (VERCHNJE – NYŽNJE KRYVČE)**, rejon Borščiv, obwód Ternopil’
(pol. Krzywczę Górne-Dolne, ros. Нижнее Крывче, ukr. Верхнє-Нижнє Кривче)

Ju. Maleev (1974, s. 304; 1988, s. 99–101, 106, 108–110, 113–114) ustalił, że g. – wbrew sugestii O. Ratyča (1957a, s. 81) o jego wczesnośredniowiecznej chronologii – przynależy do kultury holihradzkiej i pochodzi z okresu halsztackiego (kimeryjskiego).

L: O. Ratyč 1957a, s. 81; Ju. Maleev 1974, s. 304; 1988, s. 99–101, 106, 108–110, 113–14.

121. **KUL’ČYCI I**, rejon Sambir, obwód L’viv
(pol. Kulczyce Szlacheckie, ukr. Кульчиці)

C: St. określone jako g. położone jest w lesie.

E: Badania sondażowe na st. przeprowadzono w 1933 r. (J. Pasternak) i 1949 r.

F: Odkryto staroruską warstwę kulturową. Znalezione ułamki naczyń, przesłiki i żelazny grot strzały.

I: Materiały znajdują się w DNM.

L: T. Sulimirski 1935, s. 25; O. Ratyč 1957a, s. 17; APPV 1982, s. 183.

122. **KUL’ČYCI II**, rejon Sambir, obwód L’viv
(pol. Kulczyce Szlacheckie, ros. Кульчицы, ukr. Кульчиці)

C: G. położone jest w pobliżu wsi K.

D: G. ma plan zbliżony do okręgu. Zajmuje obszar ok. 40–50 ha.

E: Badania na g. przeprowadził w 1962 r. P. Rappoport.

F: Odkryto staroruską warstwę kulturową oraz chaty i zabytki ruchome z wczesnej epoki żelaza.

G: P. Rappoport (1965, s. 102) uważa, że rdzeń tego g. nie jest słowiański.

O. Macjuk (1995, s. 63) określa czas funkcjonowania g. na VII–VI w. p.n.e. i XI–XIII w.

I: Materiały i dokumentacja złożone są w DNM.

L: P. Rappoport 1965, s. 102; APPV 1982, s. 183; O. Macjuk 1995, s. 63.

123. **KULYKIV**, rejon Żovkva, obwód L’viv
(pol. Kulików, ukr. Куликів)

B: K. wzmiankowano po raz pierwszy w XIV w.

C: G. „Zamok” znajduje się w historycznym centrum miasteczka K. na lewym brzegu rz. Remenówki.

D: G. ma plan prostokąta (40 x 50 m). widoczne są pozostałości wałów. Od rzeki dzieli je fosa (gł. 7–8 m, szer. 10–14 m) o stromych ścianach. Podobna fosa chroni od dostępnej strony cypel, na którym położona jest stara część miasteczka.

E: Badania powierzchniowe na g. przeprowadzone zostały w 1994 r. przez ekspedycję LMH.

F: W fosie g. zebrano ceramikę XIV w.

G: S. Ters’kyj (1994, s. 13) łączy czas powstania umocnień z pierwszą pisemną wzmianką o K., tj. z XIV w.

L: B. Janusz 1918, s. 292; APPV 1982, s. 179; S. Ter’skyj 1994.

124. **KULYKIV**, rejon Kremenec’, obwód Ternopil’
(pol. Kulików, ukr. Куликів)

C: G. położone jest na wzniesieniu.

D: Wały i fosy g. są słabo widoczne.

F: Na g. znaleziono kilka ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej.

L: A. Cynkałowski 1961, s. 183.

125. **KUNYČI**, rejon Halyč, obwód Ivano-Frankivs’k
(pol. Kunicze, ukr. Куничі)

St. określone jako g. położone jest na st. „Poljanka”.

L: APPV 1982, s. 115.

126. **KUNYSIVCI**, rejon Horodenka, obwód Ivano-Frankivs’k
(pol. Kunisowce, ukr. Кунисівці)

C: St. określone jako g. znajduje się na terenie wsi.

E: Badania st. przeprowadził w 1949 r. O. Ratyč.

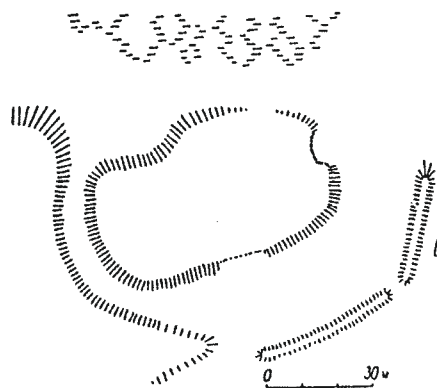
H: Na skraju wsi, na st. „Na Stavkovych” położona jest osada IX–X w. (znaleziono ceramikę – niemal w całości ręcznie lepioną).

I: Materiał zabytkowy (? – aut.) znajduje się w zbiorach ISN AN Ukrainy (APPV 1982, s. 118; Ratyč nie pisze o materiałach zabytkowych z g.).

L: O. Ratyč 1955a, s. 162; 1957a, s. 56; APPV 1982, s. 118.

127. **KUROPATNYKY**, rejon Halič, obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Kuropatniki, ukr. Куропатники)
st. określone jako g.
L: O. Ratyč 1957a, s. 80.
128. **KUTY**, rejon Kosiv, obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Kuty, ukr. Куті)
CGH: Na wzniesieniu Horodyszcze znajduje się st. określone jako g. oraz płaskie cmentarzysko szkieletowe z okresu staroruskiego.
L: W. Ber 1936, s. 100; O. Ratyč 1957a, s. 56.
129. **KUTY I**, rejon Šums'k, obwód Tarnopil'
(pol. Kąty, ukr. Куті)
C: St. określone jako g. położone jest na zach. od wsi K.
F: Na st. znaleziono bardzo nieliczny materiał ceramiczny wczesnośredniowieczny i późniejszy.
L: A. Cynkałowski 1961, s. 181.
130. **KUTY II**, rejon Šums'k, obwód Tarnopil'
(pol. Kąty, ukr. Куті)
C: G. (st. „Horodys'ko-Hutys'ko”) położone jest w centrum wsi K., na wzniesieniu.
D: G. ma powierzchnię 2 ha. Zachowały się pozostałości wału (wys. 1–2 m).
E: Badania g. przeprowadzone zostały przez ekspedycję INS AN USSR.
F: Na g. znaleziono materiał ceramiczny IX–XIII w.
L: A. Cynkałowski 1961, s. 181; M. Demydjuk, L. Mackevoj 1994.
131. **KUTYŠČE**, rejon Brody, obwód L'viv
(pol. Kutyszcze, ukr. Кутуше)
C: G. położone jest w pobliżu cerkwi.
D: Widoczne są pozostałości wałów g.
F: Na g. wykopać miano kamień w kształcie krzyża z zatartym napisem (prawdopodobnie cyrylickim).
L: B. Janusz 1918, s. 84; O. Ratyč 1957, s. 78; APPV 1982, s. 169.
132. **LANIVCI**, rejon Borščiv, obwód Ternopil'
(pol. Łanowce, ukr. Ланівці)
CD" St. określone jako wielkie g. położone jest na wzgórzu Zamczysko.
F: Na st. odkryto materiał ceramiczny z okresu staroruskiego.
H: Na st. „Monastyr” znajduje się staroruska osada.
L: B. Janusz 1918, s. 66; O. Ratyč 1957a, s. 66.
133. **LANIVCI**, miasto rejonowe, obwód Ternopil'
(pol. Łanowce, ukr. Ланівці)
st. określone jako g.
L: G. Leńczyk 1937, s. 228; O. Ratyč 1957a, s. 81.
134. **LIŠNJA**, rejon Drohobyč, obwód L'viv
(pol. Lisznia, ukr. Лішня)
st. określone jako g.
L: O. Ratyč 1957a, s. 78.
135. **LITOVYŠČE (chutor HUTYS'KO HORODEL'S'KE)**
rejon Šums'k, obwód Ternopil'
(pol. Litowiszczce – Hucisko Horodelskie,
ukr. Літовіше – хутір Гутисько Городельське)
D: St. określone mianem g. ma plan owalu.
F: Na st. odkryto materiał ceramiczny z okresu wczesnohistorycznego.
H: Po wschodniej stronie g. znajduje się podgrodzie.
J: U Ratyča (1957a, s. 81) Horodys'ke Hutys'ko.
L: O. Ratyč 1957a, s. 81; A. Cynkałowski 1961, s. 181.
136. **LJUBKIVCI**, rejon Snjatyn, obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Lubkowce, ukr. Любківці)
st. określone jako g.
L: O. Ratyč 1957a, s. 80.

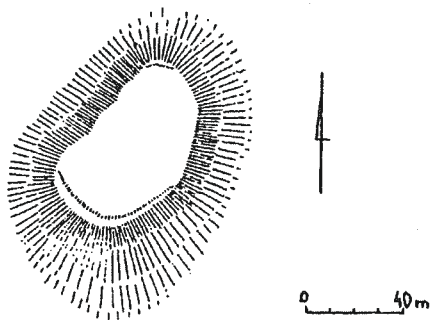
137. **LOPATYN**, rejon Brody, obwód L'viv
(pol. Łopatyn, ros. Лопатин, ukr. Лопатин)
C: G. („Zamczyszcze”, Janusz 1918, s. 84; „Zamčisko”, Rappoport 1967b) położone jest w pobliżu L. Zajmuje naturalnie wzniesiony (ok. 3 m) teren otoczony bagnami.
D: Majdan g. (40 x 65 m) ma plan nieregularny. Chroniony jest od zach. (przedłużenie wzniesienia) łukowatą fosą. Ok. 30 m na wsch. i pd.-wsch. od majdanu znajduje się niewysoki wał z przerwą w części środkowej (ryc. 21).
F: Na g. znajduje się warstwa kulturowa XIV–XVI w.
Na st. znajdowano przedmioty brązowe i krzemienne (B. Janusz 1918, s. 84).
L: B. Janusz 1918, s. 84; O. Ratyč 1957a, s. 78; P. Rappoport 1967b, s. 101–102.
138. **LOPUŠNA**, rejon Sambir, obwód L'viv
(pol. Łopuszna, ros. Лопушна, ukr. Лопушна)
C: G. położone jest na pd. od wsi L., na mającej strome zbocza górze Horodyszcze (wys. ok. 40 m). Góra porośnięta jest lasem.
D: G. jest niewielkie i ma nierówny majdan (40 x 70 m). Od strony pd. (mniej strome zbocze) chronione jest wałem (wys. 1,5 m). Krótki odcinek wału znajduje się także na pn. skraju majdanu (ryc. 22).
E: Badania na g. przeprowadził w 1962 r. P. Rappoport (ekspedycja LO IA AN ZSRR). Zdjęto darń i przeprowadzono plantowanie zarysów jam.
F: Na g. nie odkryto warstwy kulturowej i zabytków ruchomych.
G: Chronologia g. nie jest określona (P. Rappoport, M. Malevskaia 1963). P. Rappoport (1967b, s. 13) wątpi o staroruskiej przynależności g.
O. Macjuk (1995) określa czas funkcjonowania g. na XI–XIII w.
I: Materiały (? – aut.) i dokumentacja złożone są w LMH (APPV 1982, s. 183).
L: P. Rappoport, M. Malevskaia 1963, s. 67–68, 74; P. Rappoport 1967b, s. 13; APPV 1982, s. 183; O. Macjuk 1995, s. 63.
139. **LOPUŠNE**, rejon Kremenec', obwód Ternopil'
(pol. Łopuszno, ukr. Лопушне)
st. określone jako g.
L: O. Ratyč 1957a, s. 81.
140. **LOPUŠNE**, rejon Lanivci, obwód Ternopil'
(pol. Łopuszno, ukr. Лопушне)
CD: St. określone jako koliste g. położone jest na wzgórzu, w lesie.

Ryc. 21. Grodzisko „Zamčisko” koło Łopatyna (wg P. Rappoport 1967b, s. 102)

Abb. 21. Burgwall „Zamčisko” bei Lopatyn (nach P. Rappoport 1967b, s. 102)

Рис. 21. Городище «Замчище» около Лопатина (согл. П. Рappoport 1967b, с. 102)

Ryc. 22. Łopuszna. Grodzisko (wg P. Rappoport, M. Malevskaja 1963, s. 68)

Abb. 22. Лопушна. Burgwall (nach P. Rappoport, M. Malevskaja 1963, s. 68)

Рис. 22. Лопушна. Городище (согл. П. Раппопорт, М. Малевская 1963, с. 68)

E: Badania na st. przeprowadził A. Cynkałowski.

F: Na st. znaleziono wczesnośredniowieczny materiał ceramiczny.

L: G. Leńczyk 1937, s. 228; O. Ratyć 1957a, s. 81; A. Cynkałowski 1961, s. 184.

141. **LOŠNIV**, rejon Terebovlja, obwód Ternopil'

(pol. Łosznów, ukr. Лощнів)

st. określone jako g.

L: O. Ratyć 1957a, s. 81.

142. **LOZY**, rejon Zbaraż, obwód Ternopil'

(pol. Łozy, ukr. Лози)

Patrz też: » Bodaky

C: G. znajduje się na st. „Zymnyj Horod” („Horodyšče”) w zachodniej części wsi L., na wzniesieniu nad Horyniem.

D: Badania (osady ?, g. ? – aut.) przeprowadził w 1938 r. A. Cynkałowski (APPV 1982, s. 159).

F: Znaleziono kilka ułamków ceramiki staroruskiej.

H: Za wałem g. położona jest osada, na której odkryto półziemiankę na planie prostokąta, z glinianym piecem.

I: Materiały złożone są w zbiorach TKM.

J: T. Sulimirski (1937, s. 227) przypuszcza, że g. w L. jest tożsame z g. » Bodaky. A. Cynkałowski (1961) nie pisze o swoich badaniach na g. w L.

L: T. Sulimirski 1937, s. 227; A. Cynkałowski 1961; APPV 1982, s. 159.

143. **LUHOVE (kol. Čechy)**, rejon Brody, obwód L'viv

(pol. Czechy, ukr. Люгове кол. Чехи)

C: St. określane jako g. znajduje się na wzniesieniu zwanym „Stohyn”.

EF: Wykopy (przed r. 1918) w kilku miejscach nie przyniosły znalezisk archeologicznych.

L: B. Janusz 1918, s. 79–80; O. Ratyć 1957a, s. 78; APPV 1982, s. 169.

144. **LUKA**, rejon Horodenka, obwód Ivano-Frankivs'k

(pol. Łuka, ukr. Лука)

CG: St. określone jako g. staroruskie znajduje się w przysiółku „Na valach”.

L: O. Ratyć 1957a, s. 56.

LUKOVYŠČE » Pidhoroddja II

145. **L'VIV I**, miasto obwodowe

(pol. Lwów, ros. Львов, ukr. Львів)

B: L. wzmiankowany jest po raz pierwszy w „Latopisie halicko-wołyńskim” pod r. 1256, przy opisie pożaru Chelma. Założony zo-

stał w XIII w. przez księcia Daniela Romanowicza lub księcia Lwa Daniłowicza. W 1356 r. otrzymał L. od króla Kazimierza III Wielkiego przywilej lokacyjny (wcześniej, jeszcze za czasów ruskich, istniało w L. wójtostwo prawa niemieckiego i urząd radziecki dla niemieckich kupców i rzemieślników).

C: Gród położony był na kulminacji góry Wysoki Zamek (Góra Zamkowa), na terenie dzisiejszego L.

D: G. nie zachowało się.

E: W czasie sypania kopca Unii Lubelskiej (od 1869 r.) natrafiono na ślady drewnianych konstrukcji, które wiązano z zamkiem książąt ruskich. Materiał archeologiczny wydobyty wtedy został w znacznej mierze zaprzepaszczony. Pierwsze badania archeologiczne na Górze Zamkowej prowadzone były w latach 1955–1956. Badania L. kontynuowane są od 1975 r. (ekspedycja INS AN USRR, obecnie IU AN Ukrainy).

F: Odkryto (1975 r.) fundamenty kamiennej baszty narożnej z fragmentem muru (szer. 1,6 m). Kamienie łączone były wapienno-piaskową zaprawą z dodatkiem cegły i węgla drzewnego. Budowlę datuje się na XIII w.

Na wzgórku w pn. części ul. Zamkowej odkryto pozostałości budowli z białego wapienia. Budynek ma plan koła (śred. 10 m). Datuje się go na XI w., a interpretuje jako basztę obronną.

Na g. i w jego okolicy odkryto pozostałości osadnictwa wczesnośredniowiecznego. Warstwę kulturową XI–XIII w. stwierdzono na pd.-zach. i pn.-zach. terasach Góry Zamkowej i u jej podnóży, warstwę zaś X–XIII w. przy klasztorze św. Onufrego. Odkryto liczne zabytki ruchome (ceramika, wyroby żelazne, brązowe, szklane).

Prowadzono także badania archeologiczno-architektoniczne ustalając, że wczesnośredniowieczną metrykę ma kościół św. Jana Chrzciciela (XIII w. lub może nawet 2. poł. XII w.; w nim pochówki XII – 1. poł. XIII w. i nowożytnie) przy Starym Rynku oraz cerkwie* św. Mikołaja (nie później niż 2. poł. XIII w.) i św. Paraskewii Pjatinicy (2. poł. XIII w. lub 1. poł. XIV w.) na Podzamczu.

W trakcie wykopalisk prowadzonych w 1992 r. na Krakowskim Przedmieściu pobrano ponad 100 próbek do badań dendrochronologicznych.

I: Materiał zabytkowy złożony jest w LMH i MAK.

J: *A. Janeczek (1994, s. 22) przypuszcza, że o datowaniu cerkwi nie zadecydowały wyznaczniki archeologiczne.

L: B. Janusz 1918, s. 167–170; A. Ratić 1957a, s. 23; 1957b, 1959a, s. 127; 1959 b; P. Rappoport 1967b, s. 13; A. Żaki 1967; R. Bagrij, I. Mogitič, A. Ratić, I. Svešnikov 1976; M. Malevskaja, A. Kos, M. Rožko, E. Šolochova 1976, s. 361; R. Bagrij, I. Mogityč, I. Svešnikov 1977; R. Bagrij 1981, 1985, 1986, 1988, 1990a; APPV 1982, s. 168; R. Bagrij, R. Bučko 1984; V. Petehyryč, V. Ivanovs'kyj 1993; V. Ivanovs'kyj 1993; A. Janeczek 1994.

146. **L'VIV II**, miasto obwodowe

(pol. Lwów, ros. Львов, ukr. Львів)

C: G. znajduje się we wsch. części miasta, na pn. skraju ul. Černeča Hora (w pobliżu dawnego tzw. Łasku Cesarskiego).

D: Centralny majdan g. ma plan elipsy (33 x 55 m). Od wsch. i zach. chroniony jest głęboką fosą i wałem (wys. 1,5–1,7 m). W odległości 15–16 m od wewnętrznej linii umocnień przechodzi druga, złożona z wału (wys. 1,0–1,3 m) i fosi (gł. 1,0–1,3 m). 20 m na wsch. położony jest kolejny, słabo widoczny wał (wys. 0,9 m). Pd.-wsch. i pd.-zach. odcinki umocnień przecięte są przejazdami.

E: G. odkrył I. Szaraniewicz. Badania g. przeprowadzone zostały w 1986 r. przez ekspedycję INS AN USRR i LOOUOPIK.

F: Warstwa kulturowa z ceramiką X–XI w. ma miąższość 0,25–0,30 m.

G: O. Korčyns'kyj (1998a) interpretuje g. jako kultowe.

J: W XVIII w. miejsce to nazywano Światowitowym Polem.

L: B. Janusz 1918, s. 168; O. Korčinskij, V. Petegirič 1988, s. 289; O. Korčynsky 1998a, s. 438.

147. **L'VIV III** miasto obwodowe

(pol. Lwów, ros. Львов, ukr. Львів)

C: G. położone jest na niewielkim wzniesieniu przy ul. Korduby.

D: G. jest eliptyczne w planie (160 x 60 m). Na jego obwodzie częściowo zachował się wał. Na zboczach wzniesienia widoczne są terasy.

E: Badania g. przeprowadzone zostały w 1986 r. przez ekspedycję INS AN USRR i LOOUOPIK.

F: Warstwa kulturowa na g. ma miąższość 0,5–1,2 m. Znajdują się w niej ułamki ceramiki X–XIII w. i późniejszej.

H: U zach. podnóża wzniesienia znajdują się pozostałości osad współczesnych g.

L: O. Korčinskij, V. Petegirič 1988, s. 289.

148. **L'VIV IV** miasto obwodowe

(pol. Lwów, ros. Львов, ukr. Львів)

st. oznaczone jako g. (O. Korčynsky 1998a, s. 437)

J: Być może chodzi o hipotetyczny gród na Czartowskiej Skale lub inne również hipotetyczne lokalizacje (patrz: A. Janeczek 1994, s. 17–18).

L: A. Janeczek 1994, s. 17–18; O. Korčynsky 1998a, s. 437 (mapa).

149. **LYSIVCI**, rejon Zališčyky, obwód Ternopil'

(pol. Lisowce, ukr. Лисівці)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 81.

150. **LYSYČNYKY (chutor MYKOLAIVKA)**, rejon Zališčyky, obwód Ternopil'

(pol. Lesieczniki, ukr. Лисичники, хутор Миколаївка)

G. (st. „Pod valom”), którego wczesnośredniowieczną chronologię sugerował O. Ratyč (1957a, s. 66), jest st. kultury holihradzkiej z okresu halsztackiego (Ju. Maleev 1988, s. 95–99, 106–109, 111–113).

H: Na st. „Pečera Lylyčka” położona jest osada, na której znaleziono staroruską ceramikę, wyroby żelazne i in.

L: O. Ratyč 1957a, s. 66; Ju. Maleev 1988, s. 95–99, 106–109, 111–113.

151. **LYTVYNIV**, rejon Bereżany, obwód Ternopil'

(pol. Litwinów, ukr. Литвинів)

D: Widoczne są pozostałości wałów g. „Sorok-Potoki”.

F: Na g. wykopać miano miecze.

G: O. Ratyč (1957a, s. 81) sugeruje wczesnośredniowieczną chronologię g.

L: B. Janusz 1918, s. 178; O. Ratyč 1957a, s. 81.

152. **MALI HRYBOVYČI**, rejon Žovkva, obwód L'viv

(pol. Grzybowice Małe, ros. Малые Грибовичи,

ukr. Малі Грибовичі, Грибовичі)

C: G. położone jest na cyplu zach. części wzgórza Czorna Hora.

D: Majdan g. ma plan zbliżony do trójkąta (dłuższe boki są dł. na ok. 90 m), od stron: pn., pd. i zach. ograniczony jest stromymi zboczami, a od wsch. potrójną linią wałów i fos. W środkowej części założenia wydzielony jest mniejszy majdan, na planie zbliżonym do koła (śred. 35 m). Majdan mniejszy ograniczony jest od pn., pd. i zach. wałem (wys. do 80 cm), a od wsch. największym z wałów potrójnej linii. W pd.-wsch. części tegoż majdanu zachowały się pozostałości wzniesienia (wys. 1 m) na planie prostokąta (6,0 x 8,0 m), z „dość równym” wierzchem. Po jego pn. stronie czytelne było owalne w planie (3,5 x 4,3 m) zagłębienie (ryc. 23).

Teren g. porośnięty jest lasem, a przyległy obszar zajmuje wieś.

E: Badania na g. prowadzone były w latach 1933–1934 przez M. Śmiszkę*, w 1955 r. przez O. Ratyča, a w 1985 r. przez ekspedycję UL.

F: Wał wewnętrzny, którego wsch. – najpotężniejsza część sięgała 6 m, zbudowano z jednorodnej gliny (nie odkryto pozostałości drewnianych lub kamiennych elementów konstrukcyjnych). Jego górna część jest silnie wypalona (do gł. 2,5 m) i ma barwę ceglastą. Pod warstwą darni znajdował się popiół i szczątki spalonych belek.

Dwa wały usypane były z ziemi.

Prostokątne wzniesienie również usypano z jednorodnej gliny. Pokryte było warstwą (10–15 cm) wypalanej gliny, na której znajdowała się przykryta darnią warstwa (20 cm) węgla.

Owalne zagłębienie okazało się jamą (gł. 80 cm), na dnie której – w warstwie węgla i popiołu – odkryto liczne ułamki naczyń X–XI w. oraz kości zwierzęce i ptasie.

Na wewnętrznym majdanie nie odkryto warstwy kulturowej, a pojedyncze znaleziska występują bezpośrednio pod warstwą darni, na gł. 20–40 cm. (A. Ratič 1962, s. 90, pisze o staroruskiej warstwie kulturowej w jednym z wykopów, która zawierała ceramikę, gwoździe i kości zwierzęce).

Na mniejszym majdanie nie odkryto pozostałości zabudowy gospodarczej.

G: M. Śmiszko (O. Korčynsky 2000, s. 70) interpretował g. jako schronieniowe.

O. Ratyč (1962a, s. 91) określa początek g. na XI–XII w. i uważa, że chroniło strategiczne przejście między ziemią halicką a włodzimierską.

P. Rappoport (1967b, s. 13) pisze, iż nie należy być w pełni przekonanym o staroruskości g.

M. Peleščyšin (1997, s. 18) pisze, że gród był ważną twierdzą, kontrolującą szlaki na pn. od dzisiejszego Lwowa. Brak warstwy kulturowej świadczy, że nie zamieszkiwała go znaczna ilość osób zajmujących się działalnością gospodarczą.

O. Korčynsky (1998b, 2000) interpretuje g. jako ośrodek kulturowy funkcjonujący od IX do początku XI w. Prostokątne wzniesienie miało być postumentem idola.

H: W pobliżu g., na pd., łagodnym skłonie wzgórza odkryto pozostałości osad otwartych z IX–XI w. Jedną z osad znajduje się u wjazdu na g., druga koło zach. skraju góry.

I: Materiały i dokumentacja znajdują się w IU AN Ukrainy i LMH.

J: *M. Śmiszko odkryć miał pozostałości bramy w części zach. g. (O. Ratyč 1957a, s. 24).

St. było też zasiedlone przez eneolityczną ludność kultury pucharów lejkowatych.

L: T. Sulimirski 1935, 24–25; O. Ratyč 1957a, s. 23–24; 1962a, s. 89–91; P. Rappoport 1967b, s. 13; APPV 1982, s. 178; M. Peleščyšin (Peleščyšin) 1987; 1997, s. 18; O. Korčynsky (Korčynskyj) 1998b, s. 71–72; 2000, s. 69–70, 76.

153. **MARKOPIL'**, rejon Brody, obwód L'viv

(pol. Markopol, ukr. Маркопіль)

D: G. obwiedzione jest wałami z wyższymi bastionami po bokach.

L: B. Janusz 1918, s. 84; APPV 1982, s. 170.

154. **MATVIIVCI**, rejon Šums'k, obwód Ternopil'

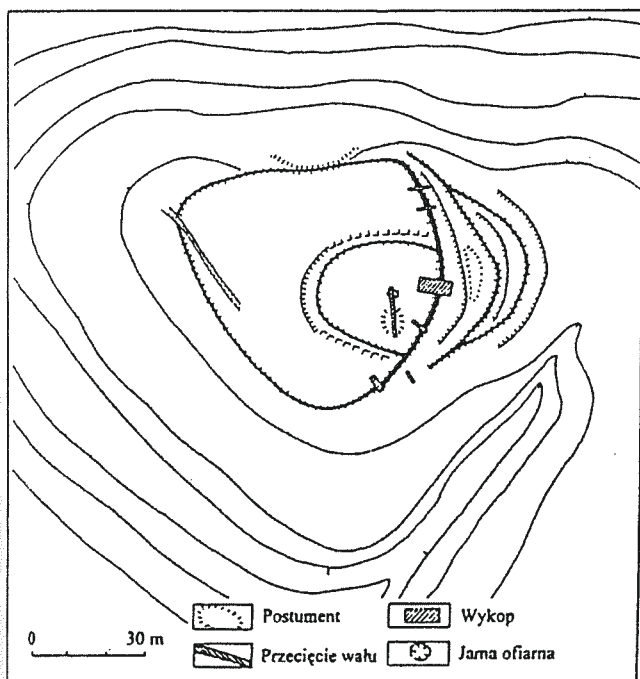
(pol. Matwiejowice, ukr. Матвіївці)

CD: St. określone jako g. na planie czworoboku położone jest w dolinie Horyńki, nad stawem.

F: Na st. znaleziono wczesnośredniowieczny materiał ceramiczny.

H: Do st. przylega osada, na której także znaleziono ceramikę wczesnośredniowieczną.

L: A. Cynkałowski 1961, s. 185.

Ryc. 23. Grzybowice Małe. Plan grodziska (wg O. Korczyński 2000, s. 75)

Abb. 23. Mali Hrybovyči. Burgwallplan (nach O. Korczyński 2000, s. 75)

Рис. 23. Малые Грибовичи. План городища (согл. О. Корчинский 2000, с. 75)

155. **MAVKOVYČI**, rejon Horodok, obwód L'viv
(pol. Małkowice, ukr. Мавковичі)
st. oznaczone jako g.

L: O. Korčynsky 1998a, s. 437 (mapa).

156. **MEŽIHIRCI**, rejon Halič, obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Międzyhorce, ukr. Межиріччя)
st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 80.

157. **MRAŽNYCJA (miasto BORYSLAV)**, miasto wydzielone,
obwód L'viv
(pol. Mraźnica, ukr. Мражниця)
st. określone jako g.

J: Czy nie tożsama ze st. > Boryslav ?

L: O. Ratyč 1957a, s. 78.

158. **MUŠKATIVKA**, rejon Borščiv, obwód Ternopil'
(pol. Muszkatówka, ukr. Мушкатівка)

C: G. znajduje się w lesie.

D: G. od pn. chronione jest jarem, a z pozostałych stron czterema (Majewski 1938, s. 96) lub pięcioma (Kučera 1973, s. 70) wałami, rozmieszczonymi półkolistie. Najpotężniejszy jest wał zewnętrzny (wys. 2–2,5 m, szer. 10–12 m) (ryc. 24, 25).

E: Badania g. przeprowadzone zostały w 1937 r. przez Zakład Archeologii Klasycznej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (kierownik E. Bulanda, uczestnicy: K. Majewski, J. Starczuk, M. Śmiszko). Założono wykopy na majdanie (dwa wydłużone sondże o łącznej powierzchni – 25 m², gł. ok. 60 cm) oraz dokonano cięcia przez pd. część wału zewnętrznego. G. badał też P. Rappoport (przed 1967 r.), a w 1973 r. badania sondażowe przeprowadzone zostały przez ekspedycję IA AN USRR.

F: W profilu wału g. widoczne były warstwy: wypalanej gliny, namuliskowa i ziemna. W kilku miejscach wystąpiły skupiska przepalonych bierwion dębowych.

W sondażach na majdanie wystąpiła (do gł. 40 cm) ceramika staroruska XII–XIII w. Warstwa kulturowa ma grubość 15–20 cm.
G: P. Rappoport (1967b, s. 12) wątpi o staroruskiej chronologii g.
L: K. Majewski 1938, s. 92–93, 96; O. Ratyč 1957a, s. 67; P. Rappoport 1967b, s. 12; M. Kučera 1979, s. 62, 64, 66, 70–71.

159. **MYCHAL'ČE**, rejon Horodenka, obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Michalcze, ukr. Михальче)

C: G. (st. „Dubnyky”) położone jest na skierowanym ku wsch. cyplu ograniczonym od pn.-zach. Dniestrem, a od pd.-zach. jarem strumienia uchodzącego do Dniestru.

D: G. ma plan zbliżony do trójkąta. Zajmuje teren prawie 4–5 ha. Dytyniec, położony na skraju cypla, chroniony jest trzema wałami i fosami. W odległości 50–60 m na zach. od dytyńca znajduje się fosa, a o 160 m dalej dwie fosy rozdzielone wałem.

Umocnienia g. zachowały się stosunkowo dobrze. Wały sięgają 3,5 m. Fosy mają gł. do 3,5 m. G. porośnięte jest lasem. Jego pd. część jest zniszczona przez zabudowę współczesną (ryc. 26).

E: Badania sondażowe i powierzchniowe na g. przeprowadzone zostały w 1949 r. przez ekspedycję IA AN USRR.

F: Warstwy kulturowej i zabytków ruchomych nie odkryto.

L: O. Ratyč 1955a, s. 163; 1957a, s. 80.

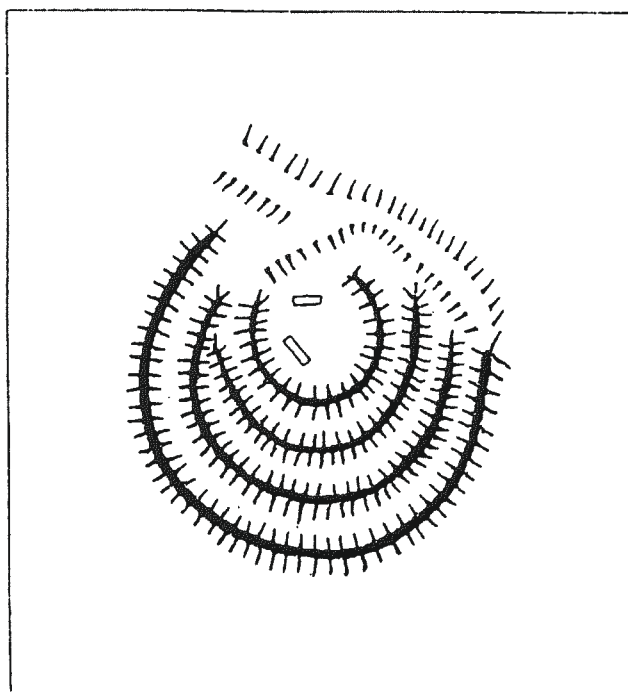
160. **MYKOLAÏV**, rejon Mykolaïv, obwód L'viv
(pol. Mikołajów, ukr. Миколаїв)

C: St. „Čorna Hora” („Łysa Góra”) znajduje się na pn. od M. Położone jest wzdłuż południowego stoku niewysokiego wzniesienia.

D: W skale piaskowcowej wykute są równoległe tunele (szer. i wys. 2,9–3 m, dł. do 37 m) z łukowatymi stropami. Przed wejściami do tuneli na każdym ze st. znajdują się wyrównane majdany na planie zbliżonym do prostokąta, które ograniczone są wałami (ryc. 27).

E: Badania st. prowadził w 1985 i 1992 r. O. Korčyns'kyj.

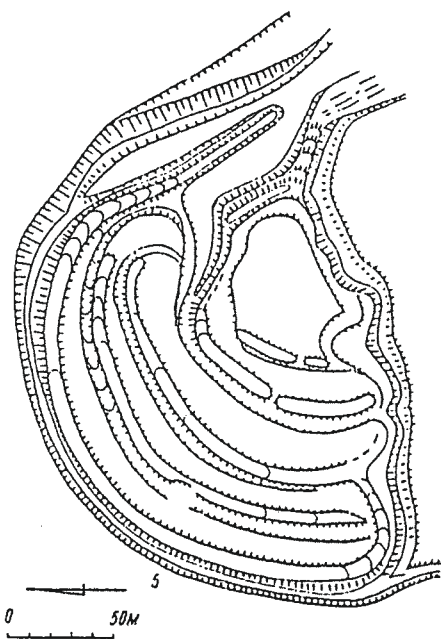
F: Wały określa się jako ziemne.

Ryc. 24. Muszkatówka. Schematyczny plan grodziska (wg K. Majewski 1938)

Abb. 24. Muškativka. Schematischer Burgwallplan. (nach K. Majewski 1938)

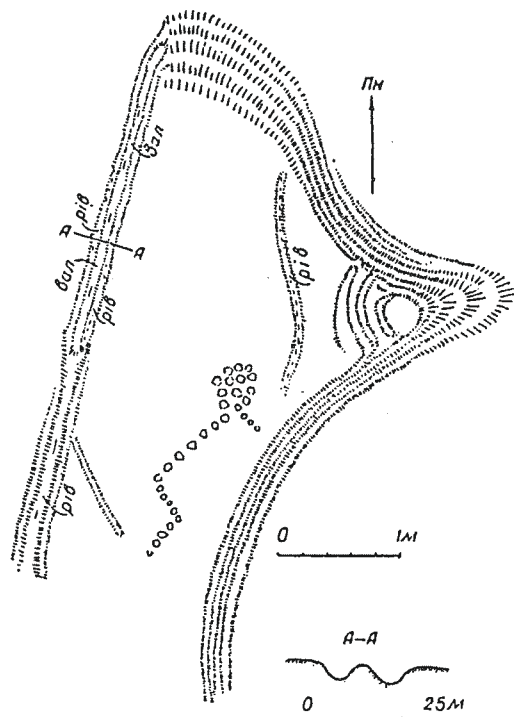
Рис. 24. Мушкатовка. Схематический план городища (согл. К. Majewski 1938)

Ryc. 25. Muszkátówka. Plan grodziska (wg M. Kučera 1979, s. 64)
Abb. 25. Muškativka. Burgwallplan. (nach M. Kučera 1979, s. 64)
Рис. 25. Мушкатовка. План городища (согл. М. Кучера 1979, с. 64)

W badanych obiektach i na terenach przyległych znaleziono materiały archeologiczne, przeważnie ułamki naczyń z IX–X i XV–XVI w.

G: St. interpretuje się jako wczesnośredniowieczny ośrodek kultowy.

Ryc. 26. Plan grodziska we wsi Michalce (wg O. Ratyč 1955a, s. 163)
Abb. 26. Plan des Burgwalls im Dorf Mychal'če (nach O. Ratyč 1955a, s. 163)
Рис. 26. План городища в селе Михалче (согл. О. Ратич 1955а, с. 163)

J: Interpretacja wydaje się nieuzasadniona.

L: O. Korčyns'kij (Korczyński) 1998b, s. 75–76; 2000, s. 73, 80.

161. MYKULYNCI, rejon Terebovlja, obwód Ternopil'

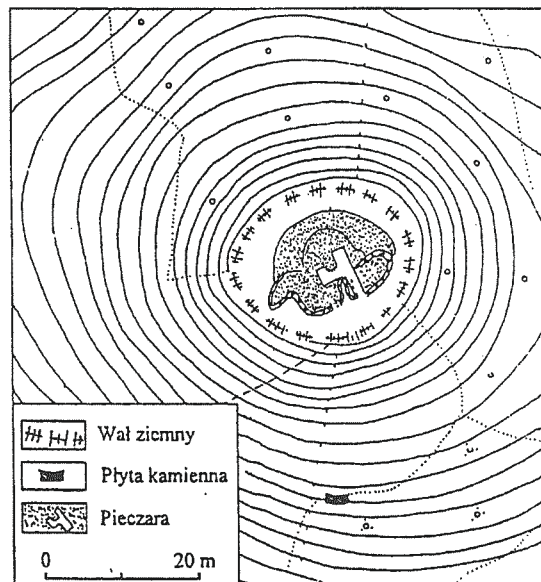
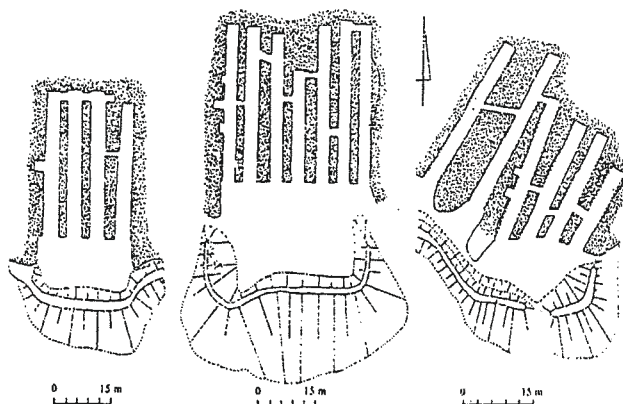
(pol. Mikulińce, ukr. Микулинці)

B: Mikulin wzmiankowany jest w „Powieści minionych lat” pod r. 1096.

C: G. położone jest na terasie nad Seretem, w pn. części M.

D: G. chronione jest od stron: pn. i pn.-zach. fosą, wsch. i pd.-wsch. rzeką, a pd. stromymi zboczami. W pd.-wsch. części g. zachowały się pozostałości wału (wys. 4,6 m), który miał je otaczać. W pn.-zach. części g. obszar między wałami miano zasypać pod zbudowany tam w końcu XVI w. zamek. Na pd.-wsch. od niego zachowały się pozostałości dwóch wałów, między którymi postawiono w latach 70. XX w. budynki znacznie niszcząc warstwę kulturową. Boki g. mająj dł.: na linii pd. wału – 180 m, pd.-wsch. – 160 m, a rekonstruowana dł. pn.-zach. wału – ok. 140 m. G. ma powierzchnię 1,1 ha.

E: Badania powierzchniowe w M. przeprowadzone zostały w 1988 r. przez ekspedycję AN URSS.

Ryc. 27. Mikołajów. St. „Čorna Hora” uznane przez O. Korčyns'kiego za zespół świątyń pogańskich IX–X w. (!? – aut.; wg O. Korczyński 2000, s. 80–81)

Abb. 27. Mykolaiv. Fundst. „Čorna Hora”; nach O. Korčyns'kij ein heidnischer Tempelkomplex IX–X Jh. (!? – Aut.; nach O. Korczyński 2000, s. 80–81)

Рис. 27. Николаев. Уроч. «Черная гора», признанное О. Корчинским как комплекс языческих святилищ IX–X вв. (!? – авт.; согл. О. Корчинский 2000, с. 80–81)

F: W ściankach wykopu technicznego (na rury) zaobserwowano słabo zaznaczoną warstwę kulturową XII–XIII w. z ułankami ceramiki, szklanej bransolety, polepą i kamieniami ze śladami ognia. Tam gdzie wykop przecinał zniszczony wał zauważono wybrukowaną kamieniami podstawę wału, a bliżej stoku znaleziono polepę.

G: G. interpretuje się jako latopisowy Mikulin (V. Čornous 1994, s. 102).

L: V. Čornous 1994, s. 101–102; „Powieść minionych lat” 1999, s. 188.

162. **NADIIV**, rejon Dolyna, obwód Ivano-Frankivs’k (pol. Nadziejów, ukr. Надіїв)
st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 80.

163. **NADVIRNA**, miasto rejonowe, obwód Ivano-Frankivs’k (pol. Nadwórna, ros. Надворная, ukr. Надвірна)

CD: St. określone jako niewielkie g. położone jest w lesie.

G: P. Rappoport (1966, s. 214) pisze, że z powodu braku inwentarza nie jest możliwe określenie przynależności kulturowej g.

L: B. Janusz 1918, s. 176; P. Rappoport 1966, s. 214; APPV 1982, s. 120.

164. **NEMYRIV**, rejon Javoriv, obwód L’viv (pol. Niemirów, ros. Немиров, ukr. Немирів)
Patrz też: > Vorobljačyn

C: G. położone jest na cyplu (st. „Voroťnja”) na pn.-wsch. od N.

D: Majdan g. ma plan owalu (30 x 50 m). Chroniony jest od pn.

i wsch. trzema liniami wałów i fos, zaś od zach. i pd. zboczami cypla.

E: G. odkryte zostało w 1984 r.

F: Na g. odkryto warstwę kulturową z ceramiką XII–XIII w.

J: G. – mimo różnic w opisie – jest prawdopodobnie tożsame z g. Vorobljačyn.

L: O. Korčynskij 1986, s. 251.

165. **NEM’JAČ**, rejon Brody, obwód L’viv (pol. Niemiacz, ukr. Нем’яч)
st. określone jako g.

L: B. Janusz 1918, s. 85; O. Ratyč 1957a, s. 78.

166. **NEZNANIV**, rejon Kam’janka Buz’ka, obwód L’viv (pol. Nieznanów, ukr. Незнанів)
st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 78.

167. **NEŽUCHIV**, rejon Stryj, obwód L’viv (pol. Nieżuchów, ukr. Нежухів)
st. oznaczone jako g.

L: O. Korčynsky 1998a, s. 437 (mapa).

168. **NOVA HUTA**, rejon Monastyr’ska, obwód Ternopil’ (pol. Huta Nowa, ukr. Нова Гута)
st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 81.

169. **NOVOSELYCJA**, rejon Dolyna, obwód Ivano-Frankivs’k (pol. Nowosielica, ukr. Новоселиця)

C: Pozostałości umocnień znajdują się na stromym wzniesieniu nad rz. Mizunką.

G: O. Ratyč (1957a, s. 80) sugeruje wczesnośredniowieczną chronologię g.

L: B. Janusz 1918, s. 105; O. Ratyč 1957a, s. 80.

170. **NOVYJ MIZUN**, rejon Dolyna, obwód Ivano-Frankivs’k (pol. Mizuń Nowy, ukr. Новий Мізунь)
st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 80.

171. **NOVYCJA**, rejon Kaluś, obwód Ivano-Frankivs’k (pol. Nowica, ukr. Новиця)
st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 80.

172. **NYVYCI**, rejon Radechiv, obwód L’viv (pol. Niwice, ukr. Нивиці)
st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 79.

173. **NYŽNIJ STRUTYN**, rejon Rożnativ, obwód Ivano-Frankivs’k (pol. Niżny Strutyń, ros. Нижний Струтин, ukr. Нижній Струтинь)

C: G. (st. „Zamčyšče”) położone jest na wzgórzu-cyplu pomiędzy Czeczwą a wpływającym do niej potokiem Dubrownik.

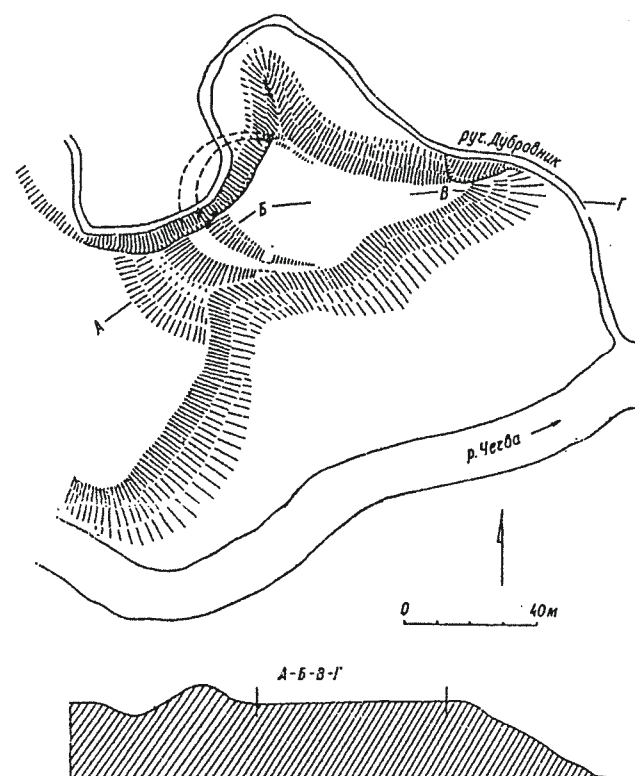
D: Majdan g. ma formę nieregularną (dł. 75 m, szer. do 40 m), dostosowaną do formy wzgórza. Część g. od strony potoku została podmyta i zniszczona przez wodę. Z dwu stron g. chronione jest stromymi zboczami, a od strony trzeciej wysokim wałem (wys. ok. 5 m), na którym znajdują się kamienie, i fosą (szer. ok. 20 m, gł. 4 m) (rys. 28).

E: Wykopaliska na g. prowadził w 1937 r. J. Pasternak. W 1962 r. badania g. przeprowadzone zostały przez ekspedycję LO IA AN ZSRR.

F: Na g. odkryto dwa obiekty – paleniska, wyłożone opalonymi kamieniami. Pierwszy, oddalony 3–4 m od wału, na gł. 15–20 cm, o planie zbliżonym do koła – 2,5 x 3 m, z ułankami ceramiki staroruskiej, a wyżej młodszymi i fragmentem strzemięcia żelaznego. Drugi, w pn. części g., o wymiarach 2 x 2 m.

Warstwa kulturowa g. ma miąższość 20–30 cm. Znajdują się w niej drobne kawałki węgla drzewnego i nieliczne ułamki ceramiki X w.

Na g. znaleziono ułamki dwóch lub trzech naczyń XVII w.

Rys. 28. Grodzisko we wsi Niżny Strutyń (wg P. Rappoport 1967b, s. 14)

Abb. 28. Burgwall im Dorf Nyžnij Strutyn' (nach P. Rappoport 1967b, s. 14)

Рис. 28. Городище в селе Нижний Струтенъ (согл. П. Раппопорт 1967b, с. 14)

G: J. Pasternak (1938, s. 4) sądzi, że g. powstało między IX a XI w. Interpretuje je jako schronieniowe.

P. Rappoport (1967b, s. 15) na podstawie materiału archeologicznego przypuszcza, że g. istnieć mogło już w X w. (w artykule z 1966 r. określa je jako zabytek X–XI w.).

P. Rappoport (1967b) sądzi, że pierwotnie wał zachodził na część pn. g., podobnie jak zachodzi nieco na część południową.

O. Korčynskij (1998, s. 72; 2000, s. 70) uważa, że g. służyło celom kultowym.

L: J. Pasternak 1938; O. Ratyč 1957a, s. 56–57; P. Rappoport, M. Malevskaja 1963, s. 63–64, 74; P. Rappoport 1966, s. 214; 1967b, s. 14–15; APPV 1982, s. 121; O. Korčynskij (Korczyński) 1998, s. 72; 2000, s. 70.

174. **NYŽNJI TURIV**, rejon Turka, obwód L'viv

(ukr. Нижній Турів)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 78.

175. **NYŽNJE SYN'OVYDNE**, rejon Skole, obwód L'viv

(pol. Synowódzko Niżne, ukr. Нижне Синьовидне)

st. oznaczone jako g.

L: O. Korčynskij 1998a, s. 437 (mapa).

176. **OBYČ**, rejon Šums'k, obwód Ternopil'

(pol. Obycz, ukr. Обич)

st. określa się jako zniwelowane g.

F: W trakcie robót ziemnych na gł. 1,0–1,5 m znaleziono ceramikę, kości i poroże jeleni.

J: W miejscu domniemanego g. znajduje się cerkiew i klasztor.

L: O. Ratyč 1957a, s. 81; A. Cynkałowski 1961, s. 188.

177. **ODERADIVKA**, rejon Šums'k, obwód Ternopil'

(pol. Oderadówka, ukr. Одерадівка)

CD: St. określone mianem g. znajduje się nad głębokim wąwozem. Jest duże i bardzo dobrze zachowane.

E: Badania wykopaliskowe i powierzchniowe na st. prowadzili A. Cynkałowski i W. Danielewicz.

F: Na st. odkryto znaczną ilość materiału ceramicznego, wyroby z brązu, żelaza (kosa z ząbkowanym ostrzem i grot włóczni wykonany ze złamanej głowni miecza, które pochodzą z XI–XIII w.), szkła, kości i rogu.

H: Do st. (g.) przylega od wsch. rozległe podgrodzie.

J: L. Rauhut (1960, s. 248) przypuszcza, że g. może być tożsame z g. > Obyč.

L: L. Rauhut 1960, s. 248, tabl. XII 7–8; A. Cynkałowski 1961, s. 188.

178. **OKOPY (kol. OKOPY TRIJCI)**, rejon Borščiv,

obwód Ternopil'

(pol. Okopy, Szaniec św. Trójcy,

ukr. Окопи, кол. Окопи Трійці)

FG: St. określone jako g. wczesnośredniowieczne (O. Ratyč 1957a, s. 81) z ceramicznym materiałem X–XI w. (APPV 1982, s. 152).

J: Twierdzą zwaną Okopy lub Szaniec św. Trójcy zbudowano w 1692 r. (A. Czołowski, B. Janusz 1926, s. 87–89).

L: A. Czołowski, B. Janusz 1926, s. 87–89; O. Ratyč 1957a, s. 81; APPV 1982, s. 152.

179. **OLES'KO**, rejon Bus'k, obwód L'viv

(pol. Olesko, ukr. Олесько)

CH: St. określone mianem g. i osada (st. „Pokrova” i „Cerkovne”) położone są pośród terenu podmokłego, 1 km na pn.-zach. od O.

E: Ogląd st. przeprowadził w 1957 r. V. Savyč.

F: Na st. odkryto pozostałości budowli mieszkalnych, materiał ceramiczny (podobny do ceramiki z > Plisnes'ka) i srebrny naszyjnik.

I: Materiały i dokumentacja znajdują się w LMH.

L: O. Ratyč 1957a, s. 24; APPV 1982, s. 172.

180. **OLEŠKIV**, rejon Snjatyń, obwód Ivano-Frankivs'k

(pol. Oleszków, ros. Олешков, ukr. Олешків)

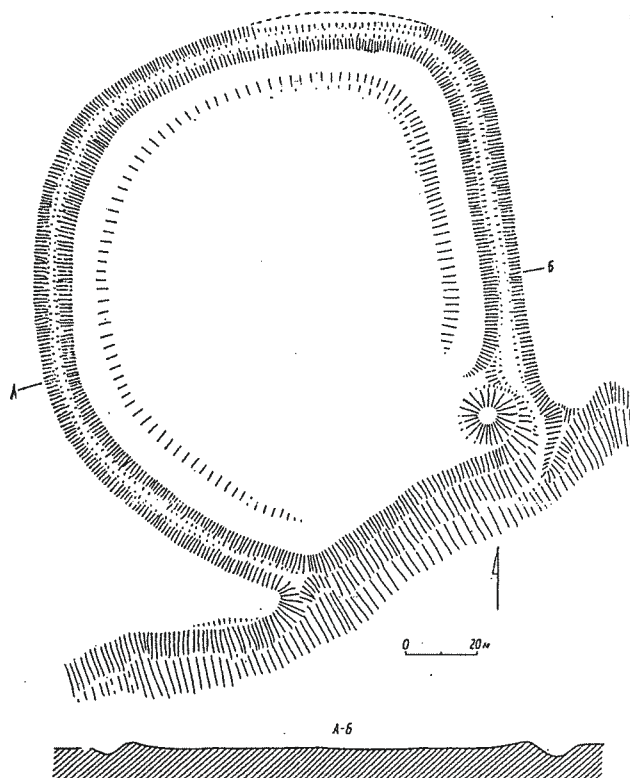
C: G. (st. Zamčyšče”) położone jest w pobliżu wsi O., na lewym brzegu Prutu.

D: G. ma plan zbliżony do koła (95 x 120 m, raczej proste boki wsch. i pd.). Od strony zach., pn. i wsch. zachowały się pozostałości fosi (szer. 8–10 m, gł. do 4 m) i rozorany wał, który w swej pn. i pn.-wsch. części dochodzi do wys. 2 m. Od strony pd. g. kończy się urwistym brzegiem. W pd.-wsch. części g. znajduje się koliste wzniesienie (3 m nad poziomem majdanu) z płaskim wierzchem o średnicy ok. 3,5 m, na którym stać mogła baszta. „Wjazd” na g. położony jest obok wzniesienia (ryc. 29).

E: W 1962 r. badania g. przeprowadziła ekspedycja LO IA AN ZSRR, w 1978 r. ekspedycja IFOOOPIK, a badania ratownicze w 1983 r. wykonane zostały przez ekspedycję IFKM i IFOOOPIK. Badania prowadzono także w latach 1980–1982 i 1984.

F: Wał g. składał się z izbic przylegających do nasypu ziemnego (szer. 3 m). Również nad urwiskiem znajdowały się umocnienia o konstrukcji zrębowej.

W centrum g. odkryto kamienne fundamenty drewnianej cerkwi. Była to budowla na planie dwunastoboku z trzyapsydowym prezbiterium w części wsch. Jej elementem była złożona z dziesięciu słupów (odległość między nimi – 1,5–2,5 m na obwodzie; 7,5 m po przekątnej) kolumnada, oddalona o 5 m od fundamentów. W świątyni odkryto 23 groby, położone grupami wzdłuż ścian. Znalaziono brązową klamrę księgi, żelazny rylec, liczne żelazne gwoź-

Ryc. 29. Grodzisko „Zamčyšče” koło wsi Oleszków (wg P. Rappoport 1967b, s. 21)

Abb. 29. Burgwall „Zamčyšče” bei Oleskiv (nach P. Rappoport 1967b, s. 21)

Рис. 29. Городище „Замчище” около села Олешков (согл. П. Рappопорт 1967б, с. 21)

dzie, wiele polewanych płytek posadzkowych, a w grobie nr 21 zło-
ty krzyżyk i paciorek.

Do apsydowej części cerkwi przylegało cmentarzysko (przebadano
ponad 100 grobów rozmieszczonych grupami).

Odkryto pozostałości drewnianego mostu oraz kilkudziesięciu
budowli mieszkalnych i gospodarczych.

Materiał archeologiczny z g. datować można na XII–XIII w.
(l. poł. XIII w.).

H: Do g. przylega osada z materiałem archeologicznym XII–XIII w.

I: Zabytki z g. znajdują się w zbiorach IFKM.

L: B. Janusz 1918, s. 204; P. Rappoport, M. Malevskaia 1963,
s. 64, 66, 72–74; P. Rappoport 1967b, s. 20–21; APPV 1982, s. 122;
B. Tomenčuk, M. Klapčuk, P. Arsenyč 1979; B. Tomenčuk 1985;
M. Pan'kiv 1998.

181. **OLIIV**, rejon Zboriv, obwód Ternopil'

(pol. Olejów, ukr. Оліїв)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 81.

182. **ONYŠKIVCI**, rejon Šums'k, obwód Ternopil'

(pol. Onyszkowce, ukr. Онішківці)

C: St. określone jako g. znajduje się w pobliżu wsi O.

E: Badania terenowe na st. przeprowadził M. Ostrovs'kyj.

F: Znalezione gliniane i marglowe przeszliki, brązowe kolczyki,
kościanny przekłuwacz, żelazne podkowy, klucze do klódek i ułam-
ki ceramiki z okresu staroruskiego (XI–XIII w.).

I: Materiały zabytkowe złożone są w zbiorach KKM i PMA.

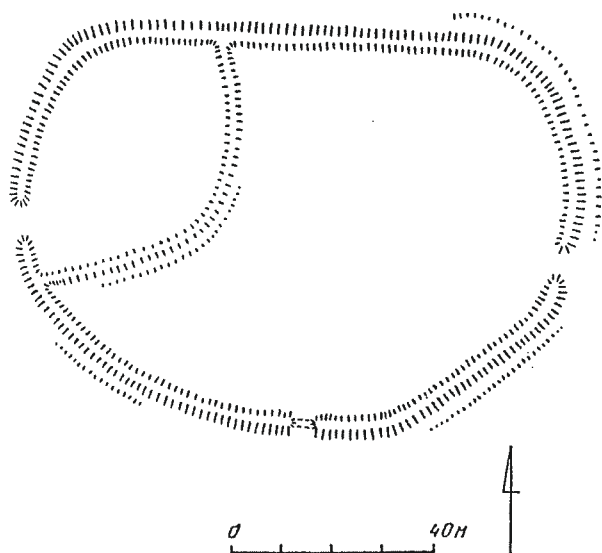
L: O. Ratyč 1957a, s. 68; L. Rauhut 1960, s. 248, tabl. XII 12;
APPV 1982, s. 167.

183. **OPLYC'KE I**, rejon Radechiv, obwód L'viv

(pol. Opłucko, ukr. Оплицьке, ros. Оплыцко)

C: G. (st. „Tatars'ki okopy”) (P. Rappoport 1965, s. 99 – „Okop”)
położone jest na płaskiej, podmokłej łące, 1–2 km na pd.-wsch. od
wsi O.

D: G. (dł. 110 m, szer. 75 m) w pn.-zach. części przedzielone jest
wałem. Wał obwodowy g. zachował się do wys. ok. 1 m, a wał od-
dzielający mniejszy majdan jest jeszcze niższy (ryc. 30).

Ryc. 30. Opłucko I. Grodzisko „Okop” (wg P. Rappoport 1967b, s. 99)

Abb. 30. Oplyc'kie I. Burgwall „Okop” (nach Rappoport 1967b, s. 99)

Рис. 30. Оплицьке I. Городище „Окоп” (согл. П. Рappoport 1967b, с. 99)

E: Oglądu g. dokonał w 1962 r. P. Rappoport.

F: Warstwy kulturowej na g. nie ma. Znalezione ułamki ceramiki
staroruskiej X–XI w.

G: P. Rappoport (1965, s. 100) łączy znaną ceramikę z sąsied-
nim g. > Oplyc'ke II.

I: Materiał zabytkowy złożony jest w LMH.

L: B. Janusz 1918, s. 157–158; P. Rappoport 1965b, s. 99–100;
APPV 1982, s. 182.

184. **OPLYC'KE II**, rejon Radechiv, obwód L'viv

(pol. Opłucko, ukr. Оплицьке, ros. Оплыцко)

CD: St. określone jako koliste g. (śred. ok. 25 m) położone jest
w odległości 400 m od g. > Oplyc'ke I.

G: G. jest prawdopodobnie staroruskie.

L: P. Rappoport 1965b, s. 100.

185. **OSTROŻEC'**, rejon Mostys'ka, obwód L'viv

(pol. Ostrożec, ukr. Острозець)

st. oznaczone jako g.

L: O. Korčynsky 1998a, s. 437 (mapa).

186. **PACHYNJA I**, rejon Lanivci, obwód Ternopil'

(pol. Pachinia, ukr. Пахиня)

C: G. (st. „Zamčys'ko”) położone jest w pn.-zach. części wsi P., na
wysokim wzgórzu.

D: G. oddzielone jest od wypłaszczenia trzema rzędami wałów
i fos, a z pozostałych stron chronione jest stromymi zboczami.

E: Badania powierzchniowe na g. przeprowadził w 1938 r.
A. Cynkałowski. G. badane było także przez ekspedycję
TKM.

F: Na g. wyorywano konstrukcje drewniane. Znalezione liczny
wczesnośredniowieczny materiał ceramiczny (XII–XIII w.) i wyro-
by z żelaza, szkła i kości.

Ekspedycja TKM zebrała ceramikę XI w.

I: Materiały z badań A. Cynkałowskiego znajdują się w PMA.

J: Nie jest całkowicie pewna tożsamość st. z publikacji O. Ratyča
(1957a, s. 81) i A. Cynkałowskiego (1961, s. 189) ze st. z publika-
cji O. Havryljuka (1994).

L: O. Ratyč 1957a, s. 81; L. Rauhut 1960, s. 249; A. Cynkałow-
ski 1961, s. 189; O. Havryljuk 1994, s. 23, 24.

187. **PACHYNJA II**, rejon Lanivci, obwód Ternopil'

(pol. Pachinia, ukr. Пахиня)

C: G. (st. „Okip”) położone jest w pn.-wsch. części wsi P., na
wzgórzu Ternowa.

D: G. ma plan zbliżony do koła o średnicy ok. 50 m. Chronione
jest od zach., pd. i wsch. wałem (wys. do 2 m) i zapłyniętą fosą. Na
powierzchni g. widoczne są trzy zagłębienia po chatach.

E: Badania na g. przeprowadzone zostały przez ekspedycję TKM.

F: Zebrano ceramikę XI w.

L: O. Havryljuk 1994, s. 23, 24.

188. **PENJAKY**, rejon Brody, obwód L'viv

(pol. Pieniaki, ukr. Пеняки)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 79.

189. **PEREDMIRKA**, rejon Lanivci, obwód Ternopil'

(ukr. Передмірка)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 81.

190. **PEREHINS'KE**, rejon Rožnjativ, obwód Ivano-Frankivs'k

(pol. Perehińsko, ukr. Перегінське)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 80.

191. **PETRIV**, rejon Tlumač, obwód Ivano-Frankivsk
(pol. Piotrow, ukr. Петрів)

C: St. określone jako g. położone jest w pobliżu wsi P.
L: APPV 1982, s. 123.

192. **PIDHIRCI**, rejon Brody, obwód L'viv
(pol. Podhorce, ukr. Підгірці)

C: G. położone jest na naturalnie obronnym, cypelowatym wzniesieniu.

D: G. jest niewielkie (70 x 70 m). W różnych miejscach zachowały się pozostałości ziemnego wału.

G: G. interpretuje się jako strażnicę kontrolującą dostęp do Pleśniszki (> Plisnes'k).

L: M. Kučera 1961, s. 145.

193. **PIDHORODDJA I**, rejon Rohatyn, obwód Ivano-Frankivsk
(pol. Podgorodzie, ros. Подгородье, ukr. Підгороддя)

C: G. „Zamčyšče” („Zamok”) położone jest na zach. peryferiach wsi P., na st. „Verchyslam” („Verchyslan”), 2 km od Rohatyna, na cyplu wznoszącym się 15 m ponad dolinę Gniłej Lipy.

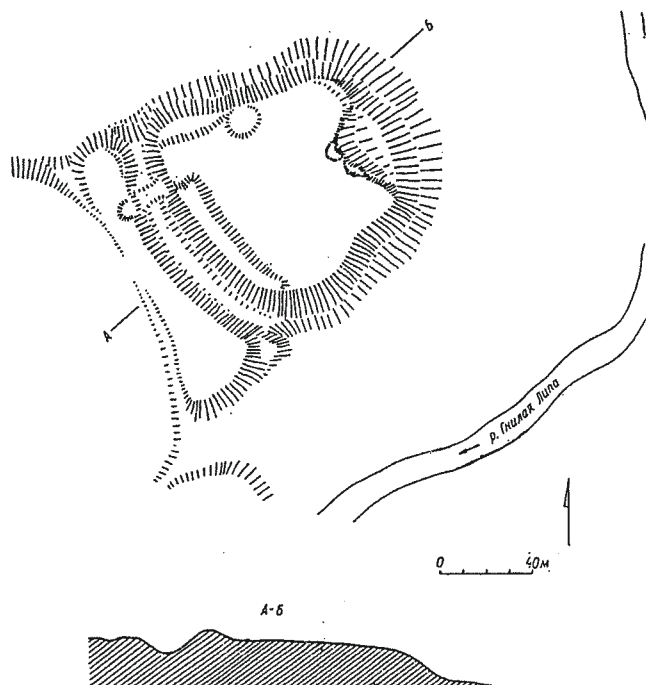
D: Majdan g. (ok. 70 x 80 m) ma nieregularną formę, jest równy, lekko pochyla się w stronę końca cypla. Od dostępnej strony g. chronione jest lekko łukowatym wałem (wys. ok. 4 m.) przed którym biegnie fosa (ryc. 31).

P. Rappoport (1967b, s. 17) przypuszcza, że wjazd na g. znajduje się w pn. części wału, lecz nie wyklucza, że jest on dużo późniejszy. Późniejsza jest też, być może, druga – narożna fosa.

E: Badania g. przeprowadził w 1962 r. P. Rappoport (ekspedycja LO IA AN ZSRR).

F: Na g. odkryto warstwę kulturową o miąższości od 0,5 do 1,0 m. Znalezione pojedyncze ułamki ceramiki XI w., liczną ceramikę XII–XIII w. oraz mniej liczną XIV–XVI w. Odkryto też wyroby z żelaza, w tym grot kuszy, oraz ludzkie kości.

Na g. znaleziono ceramikę z początków I tys. p.n.e.

Ryc. 31. Grodzisko „Zamok” we wsi Podgorodzie (wg P. Rappoport 1967b, s. 16)

Abb. 31. Burgwall „Zamok” im Dorf Pidhoroddja (nach P. Rappoport 1967b, s. 16)

Рис. 31. Городище „Замок” в селе Подгородье (согл. П. Рappопорт 1967b, с. 16)

G: P. Rappoport (1963, s. 67; 1967b, s. 17) identyfikuje g. z dawnym grodem Rohatynem, zaś B. Tomenčuk (1995, s. 73) przypuszcza, że mógł to być umocniony klasztor.

H: Do g. od strony zach. przylegało otoczone wałem i fosą osiedle o powierzchni 1 ha.

J: Rohatyn wymieniono w piśmie papieża Bonifacego IX z 15 maja 1390 r. (I. Myc'ko 1995). Wg M. Vujanki (1995) i M. Mel'nyka (1995) miał być wzmiankowany już w XII w.

V. Petehyryč (1995c, s. 76) wspomina o materiałach z X i XI w. sugerując, że gród powstać mógł na miejscu wcześniejszej osady. Píše też o pozostałościach ceglanych budowli zamku.

L: O. Ratyč 1957a, s. 57; P. Rappoport, M. Malevskaja 1963, s. 66–67, 72–74; P. Rappoport 1967b, s. 16–17; M. Mel'nyk 1995, s. 80; I. Myc'ko 1995, s. 88; V. Petehyryč 1995c, s. 76; B. Tomenčuk 1995, s. 73; M. Vujanko 1995, s. 79.

194. **PIDHORODDJA II**, rejon Rohatyn, obwód Ivano-Frankivsk
(pol. Podgorodzie, ros. Подгородье, ukr. Підгороддя)

IIa

A: G. określane jest też jako g. we wsi Lukovyšče (Holodivka)
(ukr. Луковище, Голодівка)

C: G. znajduje się na pn.-wsch. od P., na wysokim cyplu ograniczonym z dwóch stron przez niewielkie, wpływające do Gniłej Lipy strumyki.

D: G. jest dł. na prawie 600 m, szer. na bez mała 500 m. Od dostępnej strony chronione jest sześcioma rzędami wałów i fos, które tworzą sześć majdanów. Skrajny, szósty wał zamyka (obwód) g. tworząc od pn. zamknięty, ponad 4 ha teren zwany „Raj”. G. ma powierzchnię ponad 42 ha.

E: Badania na g. prowadzone były w latach 1983–1986 przez ekspedycję pod kierownictwem B. Tomenčuka.

FD: Centralny majdan g. (20 x 30 m) otoczony jest wałem ziemnym i fosą. W wyniku przecięcia wału ustalono, że jego trzon stanowiły drewniane izbice (szer. 2 m), od zewnątrz wzmocnione kamienną ścianą (szer. 140 cm) i położoną na niej glinianą skarpą (szer. 140 cm).

Na majdanie centralnym odkryto pozostałości budowli mieszkalno-gospodarczych.

Na pn.-wsch. od majdanu centralnego, na drugim majdanie (80 x 120 m) g., przy skraju wypłaszczenia, na nasypie podobnym do kurhanu, odkryto pozostałości interpretowane jako wielkie założenie kultowe*, którego podstawa wyłożona była płytami kamiennymi, podciosanymi, by lepiej się stykały. Majdan tego założenia (10 x 6 x 13 x 9 m) rozciągał się na osi pd.-zach. – pn.-wsch., wzdłuż której (pośrodku) znajdował się swoisty korytarz-chodnik (szer. do 3 m) z drobnych kamieni. W jego centralnej części odkryto niewielki (o średnicy 3 m) placyk z trzema dołkami posłupowymi na obwodzie. Znalezione tu wiele ułamków naczyń IX–X w. Do założenia tego wiodła po skraju wypłaszczenia celowo usypana z drobnych kamieni droga (zbadana na dł. 12 m), wzmocniona z boków kamiennymi płytami. Uważa się, że założenie kultowe sąsiadowało z gródkiem książęcym (na majdanie centralnym? – aut.).

Na drugim majdanie odkryto też pozostałości zabudowy mieszkalno-gospodarczej. Po przecięciu wału okazało się, że zbudowano go z drobnych kamieni i ziemi.

Trzeci majdan (150 x 120 m) chroniony był przez wał, którego rdzeń stanowiły izbice (szer. 4 m) wypełnione mocno ubitą gliną i kamieniami. Wał oddalony jest o 150 m od poprzedniego.

Na trzecim majdanie odkryto pozostałości zabudowy mieszkalno-gospodarczej i wielki „sztuczny” zbiornik na wodę.

90 m od trzeciej linii umocnień ciągnie się kolejny, zbudowany z mocno ubitej gliny i drobnych kamieni, wał o szer. 7 m i wys. 1,5 m.

Podobną konstrukcję ma wał piąty, który znajduje się w odległości 5–20 m od czwartego.

60 m od piątego wału przechodzi szósta linia obronna, składająca się z niewysokiego wału ziemnego i fosy.

Na g. zachowały się zagłębienia po dawnych chatach.

Warstwa kulturowa na wszystkich umocnionych majdanach ma miąższość 10–30 cm. Odkryto szklane bransolety, srebrny kabłączek skroniowy, miniaturowy miecz brązowy, wyroby żelazne.

G: B. Tomenčuk (1995, s. 72–73) uważa, że g. było w IX–X w. jednym z największych centrów plemiennego księstwa Chorwatów (Wielka lub Biała Chorwacja). W grodzie tym znajdować się miał – prócz nekropoli – gródek książęcy, plac wiecowo-targowy i ośrodek kultowy. Ten ośrodek wojskowy, polityczno-administracyjny i kultowy miał być spalony, a założenie kultowe zniszczone, przez zajmujących te tereny Rurykowiczów (najazd Włodzimierza Wielkiego w 992–993 r.). Porównuje g. do Halicza (> Krylos), Pleśniska (> Plisnes'k) i > Stil'ska. Przypuszcza, że już w dobie plemiennej mogło nazywać się Rohatyn.

V. Petehyryč (1995c, s. 76) również przypuszcza, że g. jest pozostałością wczesnośredniowiecznego grodu Rohatyna (> Pidhoroddja I G), powstałego na miejscu wcześniejszej osady.

H: W okolicach g. znajdują się ślady osadnictwa otwartego i obronnego. Na wsch. od g. (na wypłaszczeniu) i na pd.-wsch. skłonie wzniesienia znajdują się liczne zagłębienia po dawnych półziemiankach. Na zach. na st. „Mohylky” położone jest niewielkie, niebadane cmentarzysko kurhanowe.

J: *Petehyryč (1995c, s. 75) przypuszcza, że w skład założenia kultowego mógł wchodzić kamienny idol.

L: B. Tomenčuk 1988; 1995, s. 70–74; V. Petehyryč 1995c, s. 75–76.

IIb

C: G. znajduje się na pozostałościach wielkiego g. (> IIa).

D: Badania > IIa D.

F: Wokół centralnego majdanu (20 x 30 m) starszego g. ponownie wzniesiono umocnienia. Usypano nowy wał, na którego obwodzie postawiono drewniane konstrukcje obronne (szer. 2 m).

W miejscu wjazdu odkryto pozostałości spalonej w XIII w. budowli zrębowej 2,5 x 2,2 m, interpretowanej jako dwukondygnacyjna wieża, której niższa część opuszczona była w nasyp wału z X w. Tę część wieży wjazdowej przystosowano do celów mieszkalnych, o czym świadczy znajdujący się w prawym kącie kamienny piec i, na lewo od niego, gliniane leże (90 x 115 cm). W wypełnisku odkryto dużo ceramiki XII–XIII w., fragmenty szklanych bransolet, wyroby żelazne, część klamry zamykającej księgę i srebrny kolczyk typu kijowskiego z trzema paciorkami. Na podłodze spoczywało sześć szkieletów ludzkich (w tym dwa dziecięce).

Na powierzchni g. znaleziono liczne kości ludzkie.

G: B. Tomenčuk (1995, s. 73) interpretuje g. jako powstałą w XII w. siedzibę możnego Ks. Halickiego, którą zniszczył w połowie XIII w. najazd mongolski.

L: B. Tomenčuk 1988, 1995, s. 73.

195. **PIDHORODDJA III**, rejon Rohatyn, obwód Ivano-Frankivs'k (pol. Podgrodzie, ukr. Підгороддя)

C: G. znajduje się w niewielkiej odległości na pd. od g. > Pidhoroddja IIa, na sąsiednim wzgórzu.

D: G. jest niewielkie. Jego majdan (110 x 74 m) otoczony jest wałem i fosą.

F: Wał zbudowany jest z mocno ubitej gliny z domieszką drobnych kamieni.

Warstwa kulturowa jest nieznaczna.

L: B. Tomenčuk 1995, s. 72.

196. **PIDHORODNA (kol. PIDHOR"JA)**, rejon Terebovlja, obwód Ternopil'

(ukr. Підгородна – кол. Підгор'я)

C: St. określone jako g. znajduje się w pobliżu wsi P.

F: Znaleziono (czy na g.? – aut.) ułamki ceramiki, brązowe krzyżyki, żelazny nóż i szklane paciorki.

H: W pobliżu wsi P. znajduje się także osada.

L: O. Ratyč 1957a, s. 69.

197. **PIDHORODYŠČE**, rejon Peremyśljany, obwód L'viv (pol. Podhorodyszczce, ukr. Підгородище)

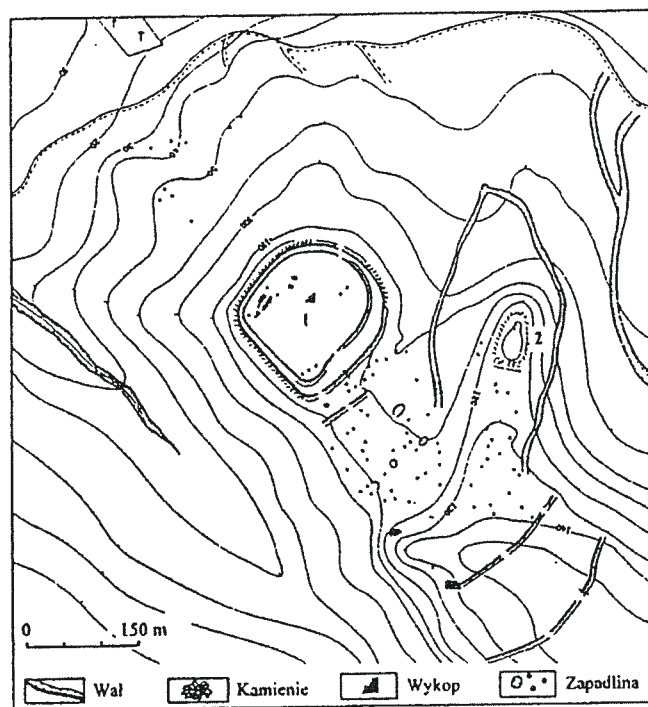
a

C: G. (st. „Horodyšče”) położone jest na pd.-wsch. od Dźwinogrodu, w lesie, na stromym i wysokim wzgórzu (450 m n.p.m.), którego całą górną płaszczyznę zajmuje.

D: G. składa się z dytynca i obronnego posadu. Dytyneć ma plan zbliżony do koła (120 x 140 m). Położony jest na niewielkim wzniesieniu w zach. części wzgórza. Od strony pn.-wsch. chroniony jest dwoma, a od wsch. trzema liniami wałów ziemnych. Wys. wałów od strony łatwo dostępnej sięga 3,0–5,0 m, od pn.-zach. zaś i zach., gdzie zbocza wzgórza są strome, wał zewnętrzny obniża się, a wewnętrzny zanika, w wyniku czego poniżej majdanu wytworzyła się terasa (szer. 3–4 m). Od wsch. i pn. na dytyneć wiodą dwie drogi. Od wsch. przylega do dytynca posad chroniony od strony łatwo dostępnej przez dwa łukowate, przylegające do zboczy wzgórza, wały (wys. 1,5–2,5 m, szer. 6,0–8,0 m) oddalone od siebie o 80–90 m. Zarys majdanu posadu jest nieregularny, odpowiada naturalnej konfiguracji terenu (ryc. 32).

E: W wykopie sondażowym (przed 1918 r.) na g. odkryto tylko skorupy naczyń. Badania g. prowadził w 1983 r. O. Korčyns'kyj (ekspedycja INS AN USRR).

F: Wykonano cięcie wału. U jego stopy odkryto kawałki opalonego drewna i polepy oraz ułamki ceramiki XI–XII w.

Ryc. 32. Podhorodyszczce. Plan grodziska. 1 – dytyneć; 2 – część interpretowana jako ośrodek pogański (wg O. Korczyński 2000, s. 77)

Abb. 32. Pidhorodyšče. Burgwallplan. 1 – der eigentliche Burgwall; 2 – der als heidnische Kultstätte interpretierter Teil (nach O. Korczyński 2000, s. 77)

Рис. 32. Підгородище. План городища. 1 – дитинець; 2 – участок, інтерпретований як язичеське капище (согл. О. Корчинський 2000, с. 77)

W zach. części g. na terenie dytynca odsłonięto ponad 200 m². Warstwa kulturowa (0,3–0,4 m) zawierała niezbyt liczną ceramikę z okresu scytyjskiego, kult. przeworskiej i staroruską (wykonaną na kole ceramikę X–XII w.). Odkryto też półkosek.

G: B. Janusz (1918) przypuszcza, że g. służyło celom „wojennym”.

L: B. Janusz 1918, s. 44–45; P. Gribovič, O. Korčinskij 1985.

b

C: G. położone jest na stożkowatym wzniesieniu, w odległości 130 m na wsch. od a (określanego jako gród właściwy).

D: Majdan na planie nieregularnego owalu (16 x 40 m)* ograniczony jest z trzech stron (pn., wsch. i zach.) stromymi urwiskami, a od strony pd. wałem* (wys. ok. 1 m, dł. ok. 8 m, szer. 3,5–4 m). Fosa znajduje się przy wale, od strony majdanu. Majdan obwiedziony jest terasą szer. 3–5 m (ryc. 32).

E: Badania g. prowadził w 1983 r. O. Korčyns'kyj (ekspedycja INS AN USSR).

F: Wał grodziska określa się jako ziemny (O. Korčyns'kyj 1998b, s. 74), czy też kamienno-ziemny (O. Korczyński 2000, s. 71).

W środkowej części majdanu odkryto wyłożoną kamieniem płaszczyznę na planie nieregularnego koła. Bruk położony był na cienkiej warstwie białego piasku z wtrętami drobnych węgielków drzewnych, znajdującej się na stropie calca. Większą część bruku tworzyły płyty – niekiedy obciosane – piaskowca (grubość 30–45 cm). Na bruku znajdowała się warstwa (5–7 cm) popiołu z nielicznymi ułamkami naczyń IX – pocz. XI w.* oraz kośćmi zwierząt i ptaków.

G: O. Korčyns'kyj (1998b, 2000) interpretuje g. (m.in. ze względu na usytuowanie fosy) jako ośrodek kultowy, stanowiący część systemu obronnego g. P.

J: *W publikacji z 1985 r. Gribovič i Korčyns'kyj piszą, że majdan (35 x 15 m) chroniony jest tylko fosą, a ceramika jest XI–XII w.

L: P. Gribovič, O. Korčinskij 1985; O. Korčyns'kyj (Korczyński) 1998b, s. 74; 2000, s. 71–72, 77.

198. PIDKAMIN', rejon Brody, obwód L'viv

(pol. Podkamień, ukr. Підкамінь)

C: St. znajduje się w masywie piaskowcowym góry Rożanyca.

D: Na skale zachowały się pazy i wręby, będące pozostałościami dawnych konstrukcji, a także dwa zagłębienia (2,05 – 1,83 x 1,55 m) interpretowane jako kostnice.

G: St. datuje się na XII–XIII w. Interpretuje się je jako obronne.

L: M. Rożko 1996, s. 192–193.

199. PIDVERBCI, rejon Tłumač, obwód Ivano-Frankivsk

(pol. Podwerbce, ukr. Підвербці, Підвербівці)

C: G. położone jest na wzgórzu. Od zach. i pn. ogranicza je głęboki jar, od wsch. wysoki brzeg Dniestru, a od pn. przechodzi w wypłaszczenie, na którym leży wieś P.

D: G. ma formę owalu (300 m x 150 m) o powierzchni prawie 4 ha. W pn.-wsch. i pd. części g. zachowały się nieznaczne pozostałości wałów.

E: Badania sondażowe na g. przeprowadził w 1949 r. O. Ratyč.

FH: W wykopach (do gł. 0,2 m; poniżej skała wapienna) odkryto cienką warstwę kulturową z niewielką ilością ceramiki staroruskiej.

Na pd. od g. znaleziono liczne ułamki ceramiki, przeważnie ręcznie lepionej, którą można w przybliżeniu datować na IX–X w. Warstwa kulturowa o miąższości 0,5 m odkryta w wykopie sondażowym nasyciona była ceramiką.

I: Materiał zabytkowy znajduje się w zbiorach IU AN Ukrainy.

L: B. Janusz 1918, s. 126; O. Ratyč 1955a, s. 160, 162; APPV 1982, s. 123.

200. P'JATNYČANY, rejon Peremyśljany, obwód L'viv

(pol. Pietniczany, ukr. Пятничани)

st. oznaczone jako g.

L: O. Korčyns'kyj 1998a, s. 437 (mapa).

201. PLISNES'K, rejon Brody, obwód L'viv

(pol. Pleśńisko, Podhorce, ros. Плеснеск, ukr. Пліснеськ, Пліснесько, Підгірці)

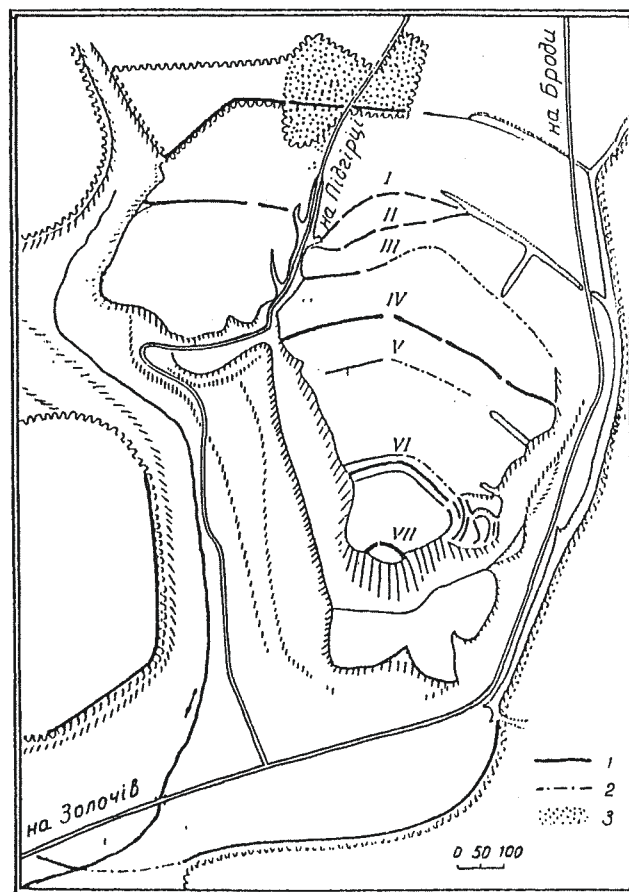
B: P. dotyczą dwie latopisowe wzmianki: pierwsza – pod r. 1188, w związku z nieudaną próbą księcia Romana Mściśławicza usunięcia z grodu jego wrogów (bojarów halickich i ich węgierskich sojuszników); druga zaś – pod r. 1233, kiedy to książę Daniel Romanowicz odebrał gród bojarom Arbuzowiczom.

P. wspomniany jest także w „Słowie o pułku Igora” *.

C: G. znajduje się w paśmie wzniesień – Woroniaków, na pd. od wsi Podhorce.

D: G. składa się z dwóch części. Część górna zajmuje cypłowe wypłaszczenie, dolna zaś, o sfalowanej powierzchni, znajdująca się 60–80 m poniżej górnej, położona jest na jego pd.-wsch., pd. i pd.-zach. zboczach oraz w okalającej je dolinie. Od zach. strony część g. zajmują zabudowania chutoru P., reszta zaś wykorzystywana jest jako pole orne i pastwisko. Przez dolną część g. przepływa strumień mający źródło u podnóża wypłaszczenia. G. ma plan zbliżony do owalu o powierzchni prawie 160 ha (dytynec zajmuje obszar 40 x 90 m).

Górną i dolną część g. opasuje zewnętrzna linia obronna, składająca się z wałów, fos i naturalnych jarów. Otacza ona system dzie-

Ryc. 33. Pleśńisko. Plan grodziska. 1 – wały; 2 – ślady wałów; 3 – cmentarzyska (wg O. Ratyč 1972, s. 8)

Abb. 33. Plisnes'k. Burgwallplan. 1 – Wälle; 2 – Wallspuren; 3 – Gräberfelder (nach O. Ratyč 1972, s. 8)

Рис. 33. Плеснеск. План городища. 1 – валы; 2 – следы валов; 3 – могильники (согл. О. Ратич 1972, с. 8)

więciu wewnętrznych linii obronnych, które przecinają z zach. na wsch. górną część g. dzieląc je na kilka części. Wały zachowały się do wys. 1,5–5 m, przy szer. 7–20 m. W różnych częściach g. zachowało się pięć nasypów ziemnych (zapewne po wieżach) (ryc. 33). EF: G. w P. wzbudzało zainteresowanie poszukiwaczy skarbów i starożytników już w początkach XIX w. Pierwsze „wykopaliska” przeprowadzone zostały w 1810 r. Najznaczniesze XIX-wieczne prowadził w latach 1881–1883 T. Ziemięcki.

W 1940 r. badania rozpoznawcze g. przeprowadzone zostały przez ekspedycję LMH, IA AN USRR i UL.

W latach 1946–1949 badania prowadził I. Starčuk (ekspedycja IA AN USRR). Na dytyncu i posadzcie odkryto ziemiankę, 18 półziemianek, 20 pieców chat naziemnych i wyeksplorowano 96 grobów płaskich. Na cmentarzysku zbadano wykopaliskowo 5 kurhanów.

W 1946 r. przeprowadzono badania wału chroniącego P. od pn. i wsch. Jego wys. w miejscu badań sięgała prawie 2,5 m. W profilu widoczna była cienka warstwa czarnej ziemi i gruba – ziemi żółtej. Ziemia tych warstw wybrana została z fosy. W nasypie znajdowały się węgle, popiół, kamienie oraz materiał zabytkowy (ułamki naczyń, groty strzał) XI–XII w. W pobliżu stopy wału odkryto bruk (15 x 2 m) z kamienia wapiennego i żwiru, który wzmacniał wewnętrzną ścianę wału.

Badano wał na st. „Poruby”, który chronił od strony pn. położony tam klasztor. Wał sięgał prawie 2,5 m. W profilu odsłonięto warstwy ziemi, bez śladów konstrukcji drewnianych i kamiennych. Pośrodku stopy wału odkryto „rów” (szer. prawie 1 m, gł. 0,5 m). W nasypie odkryto ułamki naczyń XII–XIII w.

W 1949 r. założono wykop (65 m²) badawczy na wale, w zachodniej części dytyncu. Na gł. 0,3–0,6 m odkryto w jego centrum warstwę kamienia, a niżej na gł. prawie 0,5 m warstwę prawie czarnej gliny przechodzącą w jednolitą, wypaloną na czerwono warstwę (0,3–0,4 m) gliny. W warstwie gliny pod kamieniami odkryto przepaloną ceramikę XI–XII w., łupkowe przeszliki, żelazne noże i obręcze, szklany paciorek.

W odległości 2–3 m od centralnej warstwy kamieni znajdowała się druga (zach.), pod którą zalegała warstwa gliny podobna do zalegającej pod centralną. We wsch. części wykopu pod warstwą wypalonej gliny znajdowała się warstwa węgla, polepy i pozostałości cienkich, zwęglonych belek, między którymi znaleziono liczne ułamki ceramiki i kości zwierząt. Znaleźnia dają podstawę, by określić czas budowy wału na środek lub koniec XI w. Wał wzmocniony był nie mniej niż trzema kamiennymi ścianami, między którymi znajdowały się nasypy ziemne, przeważnie z warstwy kulturowej XI w. Być może na wsch., wewnętrznym skłonie wału znajdowała się izbica, lub inne drewniane umocnienia, np. baszta.

W 1953 r. badania na g. prowadził V. Hončarov (ekspedycja IA AN USRR). Odkryto półziemianki, pozostałości budynku naziemnego, pieców i in.

W 1954 r. badaniami kierował M. Kučera (ekspedycja IA AN USRR). Prowadzono badania zarówno w wyższej, jak i w niższej części g., odkrywając pozostałości dwóch półziemianek i dwóch pieców. Przeprowadzono też badania zabytków staroruskich w okolicy P.

W 1970 r. odkryto (ekspedycja LMH i LOOOPIK) 17 grobów szkieletowych XIII–XIV w. (w tym jeden przykryty kamiennymi płytami) oraz obiekty z XII–XIII w., tj. pozostałości naziemnej chaty z glinianym piecem i pięciu usytuowanych bardzo blisko siebie pieców o nieznanym przeznaczeniu.

W 1970–1972 r. pracami badawczymi na g. kierował R. Bahrij (ekspedycja LMH). Na dytyncu zbadano 25 niewyposażonych pochówków i rozwaliska dziewięciu glinianych pieców. Na zach. zboczu wzniesienia dytyncu odkryto pozostałości fundamentu dużego

budynku. Zbadano dwa piece gliniane znajdujące się wśród kamieni i staroruski grób z wyposażeniem.

W 1980 r. badania archeologiczne na g. prowadzone były przez ekspedycję UL. W pd. części dytyncu odkryto dwie półziemianki (VIII–IX w.) z kamiennymi piecami. Na posadzcie przy drugiej linii wałów odkryto pozostałości dwóch budynków mieszkalno-gospodarczych. Badano także trzy kurhany na pn.-zach. skraju g. i budowle obronne w pd.-wsch. części g. Ustalono, że po wsch. stronie wjazdu na dytync, na wale, znajdowała się drewniana baszta. Pozostało po niej wyłożone kamieniem miejsce (3 x 2 m).

W latach 1986 i 1988 badania na g. przeprowadzone zostały przez ekspedycję INS AN USRR. Na terasie okalającej dytync odkryto (1986 r.) pozostałości budynku kamiennego. Wśród kamieni znajdował się niewyposażony pochówek. W warstwie kulturowej znaleziono liczne ułamki naczyń X–XIII w., cztery fragmenty polewanych płytek i wyroby żelazne. W 1988 r. prowadzono badania na dytyncu i terasie go otaczającej. Odkryto pozostałości chaty naziemnej (XII – pocz. XIII w.), dwóch pieców i jamy gospodarczej. Znaleziono liczne fragmenty polewanych płytek i wyroby metalowe. Wyeksplorowano 14 grobów (w tym podpłytkowy) z XI–XIII w. Interesującym znaleziskiem jest przeszliki łupkowy z napisem TEOS (?) TT.

G: Na podstawie materiału archeologicznego rekonstruuje się etapy rozwoju osadnictwa w P. W VII–VIII w. miał być osadą o powierzchni 10–12 ha, która w IX–X w. wzrosła do 160 ha. W XI w. osadnictwo skupiło się w pobliżu umocnień grodu, powstałego przy końcu X w. w centralnej części obecnego g. Zabudowa była gęsta i nieregularna. W XII–XIII w. P. stać się miał osadą typu miejskiego i wtedy też powstać miał złożony system umocnień. Zniszczenie grodu nastąpiło w 1241 r. w czasie najazdu mongolskiego.

P. Rappoport (1965b, s. 95–96) uważa, że część umocnień g. pochodzi z wczesnej epoki żelaza. Przypuszcza on (P. Rappoport 1967b, s. 189), że w okresie staroruskim gród miał powierzchnię od 3 do 5 ha.

I: Materiały zabytkowe z g. złożone są w MAK, LMH, IU AN Ukrainy oraz w IA AN Ukrainy w Kijowie.

J: *P. Rappoport (1965, s. 93–94) wątpi, by wzmianka ta odnosiła się do tego P.

L: B. Janusz 1918, s. 282–288; G. Leńczyk 1930, s. 363, 369–375, tabl. III; I. Starčuk 1952, 1955; M. Kučera 1955; 1960a, b; 1961a, b; 1962; 1999; O. Ratyč 1957a, s. 25–30, 55, 83–95; 1959a; 1964, s. 120–123; 1972; P. Rappoport 1965b; 1967b, s. 22–23; 1975a, s. 27–28, 69; A. Kirpičnikov 1966a, s. 78–79, 82–83, tabl. IX. 1; 1966b, s. 84–85, 104–105, 134–135; 1971, s. 81; A. Medvedev 1966, s. 70, 86, 112, 115, 151, 179; M. Malevskaja 1969, s. 5, 7–8, 10–14; A. Wędzki 1970; R. Bagrij, O. Ratič 1971; Archeolohija 1975, s. 246–253; N. Peleščišin, R. Čajka 1981; APPV 1982, s. 170; A. Žak, L. Mačkowiak-Kotkowska 1988, s. 340; R. Bagrij 1990b; M. Fylypčuk 1993; R. Bahrij, O. Ovčinnikov 1994; M. Peleščyšyn 1997, s. 17–18; P. Sikora 2001, s. 110 – tabl. III–44, 129.

202. POČAĬV (NOVYJ TARAŽ, kol. TARAŽ), rejon Kremenec’ obwód Ternopil’

(pol. Począjów, Taraż Nowy, ukr. Почаїв, кол. Новий Тараж)

C: G. „Desjat’ valiv” znajduje się na peryferiach miejscowości P.

D: G. ma obwód 750 m. Otoczone jest wałem i fosą.

F: Odkryto staroruskie pochówki ziemne (czy na g.?).

J: Być może g. to tożsame jest z g. w Tarażu, na którym odkryto wczesnośredniowieczny materiał ceramiczny oraz wyroby żelazne i kościane (A. Cynkałowski 1961, s. 144).

L: O. Ratyč 1957a, s. 67; A. Cynkałowski 1961, s. 144; APPV 1982, s. 161.

203. **POLJANY**, rejon Zoločiv, obwód L'viv
(pol. Polany, ukr. Поляни)
st. określone jako g.

J: U O. Ratyča (1957a, s. 79) – Poljana.

L: O. Ratyč 1957a, s. 79.

204. **POPIVCI**, rejon Brody, obwód L'viv
(pol. Popowce, ukr. Попівці)

C: St. określone jako g. położone jest w pobliżu wsi P.

D: Widoczne są na nim cegły i kamienie.

L: B. Janusz 1918, s. 86; O. Ratyč 1957a, s. 79.

205. **POSADA-NOVOMIS'KA**, rejon Staryj Sambir,
obwód L'viv

(pol. Posada Nowomiejska, ukr. Посада-Новоміська)

C: G. (st. „Spalys'ko”) położone jest 1,5 km od wsi P.-N., na górze Radycz.

D: G. jest owalne w planie (oś dłuższa przechodzi ze wsch. na zach.). Od strony pn. i pd. chronione jest przez głębokie jary. Zachowała się potrójna linia fos i wałów ziemnych (wys. 3–10 m). W środkowych częściach wałów znajduje się przejazd.

E: W latach 1964–1965 badania g. przeprowadził V. Aulich.

Badania ratownicze w 1986 r. przeprowadzone zostały przez ekspedycję UL. W kilku miejscach wykonano wykopy sondażowe o łącznej powierzchni 30 m².

F: V. Aulich odkrył ułamki naczyń X–XI w.

W 1986 r. nie odkryto warstwy kulturowej ani pojedynczych zabytków.

G: G. datuje się na X–XI w.

I: Materiały i dokumentacja złożone są w IU AN Ukrainy.

L: APPV 1982, s. 186; R. Čajka 1995b.

POSTOLIVKA > Hovda

206. **POTELYČ**, rejon Žovkva, obwód L'viv
(pol. Potylicz, ukr. Потелич)

C: St. określone jako g. położone jest na wzgórzu, we wsch. części doliny potoku przepływającego przez P.

DF: W trakcie badań powierzchniowych st. zebrano staroruską (X–XI w.) ceramikę i wyroby żelazne.

I: Materiał ceramiczny ze st. złożony jest w PMA.

L: B. Janusz 1918, s. 190; O. Ratyč 1957a, s. 30; L. Rahut 1960, s. 251; APPV 1982, s. 179.

207. **POTOČYŠČE**, rejon Horodenka, obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Potoczyska, ukr. Поточище)

C: G.* znajduje się w lesie.

D: Zachował się wał dl. 800 m.

J: *B. Janusz (1918, s. 127) pisze tylko o wale.

L: B. Janusz 1918, s. 126–127; O. Ratyč 1957a, s. 57.

208. **PUKIV**, rejon Rohatyn, obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Puków, ukr. Пуків)

st. określone jako g.

L: V. Petehyryč 1995c, s. 75.

209. **PUTJATYNCI**, rejon Rohatyn, obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Putiatyńce, ukr. Путятинці)

st. określone jako g.

L: V. Petehyryč 1995c, s. 75.

210. **PYRATYN**, rejon Radechiv, obwód L'viv
(pol. Peratyn, ukr. Пиратин)

C: G. położone jest obok folwarku. Z dwóch stron przylega do moczarów.

D: G. ma powierzchnię ok. 1,5 ha (ok. 3 mórg). Obwiedzione jest wałem (wys. do 3 m, szer. do 4 m).

L: B. Janusz 1918, s. 158; APPV 1982, s. 182.

211. **PYŠČATYNCI**, rejon Borščiv, obwód Ternopil'
(pol. Piszczatyńce, ukr. Пишатинці)

st. określone jako g.

E: St. odkrył A. H. Kirkor.

L: B. Janusz 1918, s. 72; O. Ratyč 1957a, s. 81.

212. **RADELYČI**, rejon Mykolaiv, obwód L'viv
(pol. Radelicz, ukr. Раделичі)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 78.

REMENIV, rejon Kam"janka Buz'ka, obwód L'viv
(pol. Remenów, ukr. Ременів)

Patrz > Rudanci

L: B. Janusz 1918, s. 171; O. Ratyč 1957a, s. 79.

213. **REMEZIVCI**, rejon Zoločiv, obwód L'viv
(pol. Remizowce, ukr. Ремезівці)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 79.

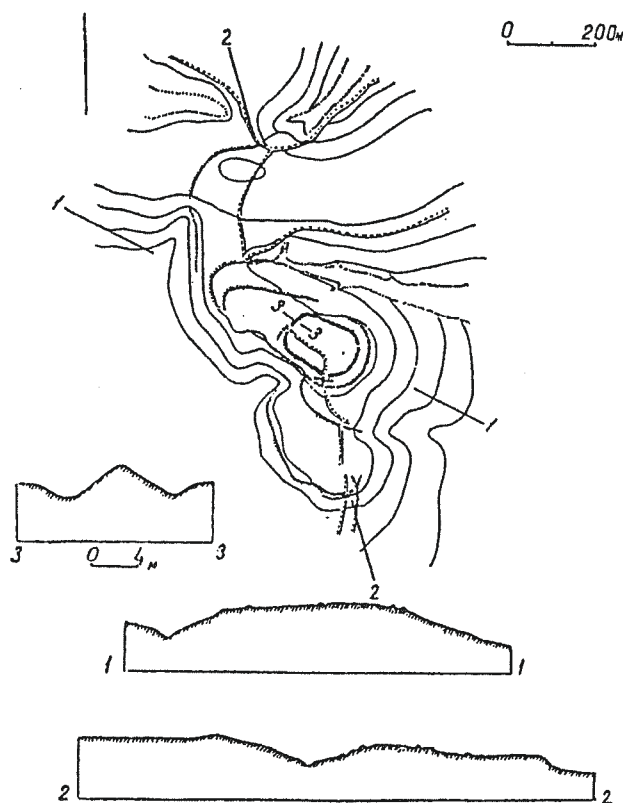
214. **ROKYTNE**, rejon Javoriv, obwód L'viv
(pol. Rokitno, ros. Рокитно, ukr. Рокитне)

C: G. (st. „Okopy”) położone w pd.-wsch. części wsi na grzbiecie wzniesienia (tereny ukraińskiej części Roztocza).

D: G. składa się z dobrze zachowanego, złożonego systemu umocnień. Centrum g. ma kształt elipsy (168 m x 127 m), obwiedzone jest wałem (wys. do 3 m, szer. 10 m). W odległości 25–30 m na wsch., pd. i zach. od pierwszego wału biegnie drugi, nieco mniejszy wał. Prócz tego od pn. i pd., w różnym oddaleniu od pierwszego, przechodzą jeszcze po trzy wały. We wszystkich wałach znajdują się przerwy interpretowane (A. Ratič 1962a, s. 88) jako bramne (ryc. 34).

E: Badania sondażowe na g. przeprowadził w 1955 r. O. Ratyč.

F: Wykonano cięcie przez wał obok południowej „bramy”, odsłaniając jego jednorodny, piaszczysty, szary profil. W różnych miej-

Ryc. 34. Rokitno. Plan grodziska (wg A. Ratič 1962a, s. 87)

Abb. 34. Rokytno. Burgwallplan. (nach A. Ratič 1962a, s. 87)

Рис. 34. Рокитное. План городища (согл. А. Ратич 1962а, с. 87)

scach g. założono wykopy sondażowe, odsłaniając w większości z nich warstwę kulturową.

Znaleziono ułamki toczonych na kole garnków z wypukłymi ściankami, dość słabo wypalonych, o powierzchni barwy żółto-brunatnej, zrobionych z gliny z domieszką piasku. Ich wylewy są nieznacznie wygięte na zewnątrz i pogrubione od strony wewnętrznej. W jednym z wykopów odkryto kawałki spalonego drewna.

G: O. Ratyč (1962a) uznaje wał za jednofazowy, warstwę kulturową określa jako staroruską, a materiał ceramiczny datuje na X–XII w. Spalone drewno może być pozostałościami jakichś budowli. Uznaje, że gród założono w X–XI w. Miał on ochraniać strategicznie ważne przejście między ziemią halicką a wołyńską.

P. Rappoport (1967b, s. 12) wątpi o staroruskiej przynależności g.

L: B. Janusz 1918, s. 110–111; A. Ratič 1962a; P. Rappoport 1967b, s. 12.

215. ROMANIV, rejon Peremyślany, obwód L'viv
(pol. Romanów, ukr. Романів)

C: St. położone jest w okolicy wzniesienia Kamuła, na terasie (ok. 2 ha) skierowanego ku pn. cypla. Znajduje się tam też ostaniec skalny (wys. ponad 8 m).

D: Po pd. stronie terasy położony jest wał (wys. 0,5 m, szer. ok. 8 m), a w jej części pn. owalne w planie zagłębienie (ok. 1,75 x 2 m). Nie ma pozostałości fosy.

E: St. odkrył i badał w 1993 r. O. Korčyns'kyj.

F: Wał usypano z jednorodnej piaszczystej ziemi (nie zauważono pozostałości elementów konstrukcji). Na stropie calca pod wałem odkryto warstwę węgla, w której znajdowały się nieliczne ułamki ceramiki IX–X w.

Wyeksplorowano znajdującą się po stronie pn. terasy jamę o średnicy prawie 2 m. Na gł. 90 cm w piaszczystej glebie barwy ciemnoszarej, z dużą ilością domieszki węgla drzewnego, popiołu i kamienia, natrafiono na przepalone szczątki zwierzęce i ptasie oraz bardzo drobne ułamki naczyń obtaczanych IX–X w.

Na przebadanej powierzchniowo części majdanu nie znaleziono materiału archeologicznego.

G: St. datuje się na IX–X w. i interpretuje jako ośrodek kultowy.

Sugeruje się, że naturalnie równa terasa była dodatkowo niwelowana, strome zbocza cypla były „podcięte oskarpowaniem”, a górna część skalnego ostańca była obciosywana*.

L: Sprawozdanie z badań znajduje się w Archiwum Naukowym VDAE IN NAN Ukrainy.

J: Zauważono niezgodności między tekstami z 1998 i 2000 r. (odległość wału od ostańca, odpowiednio – 80 i 40 m; wielkość górnej części ostańca, odpowiednio – 4 x 4 m i 3 x 3 m).

* Sądząc na podstawie zdjęcia (O. Korczyński 2000, s. 77) do powstania obecnej formy ostańca wystarczające były siły przyrody.

L: O. Korčyns'kyj (Korczyński) 1998, s. 73, 76–77; 2000, s. 71, 77.

216. ROZHIRČE, rejon Stryj, obwód L'viv
(pol. Rozhircze, ukr. Розірче)

C: St. znajduje się w niewielkim skalnym masywie na prawym brzegu Stryja, na wsch. od cerkwi w R.

D: St. jest kompleksem antropogenicznych pieczar (największa – dł. 8,42 m, szer. 7,19 m, wys. 3,34–3,42 m) i nisz. Od strony wsch. pod skałą biegnie fosa (dł. 40 m, szer. 6–7 m). Na wierzchu skał znajduje się majdanik z zagłębieniem.

E: Pierwsze badania st. prowadził w 1. poł. XIX w. I. Wagilewicz.

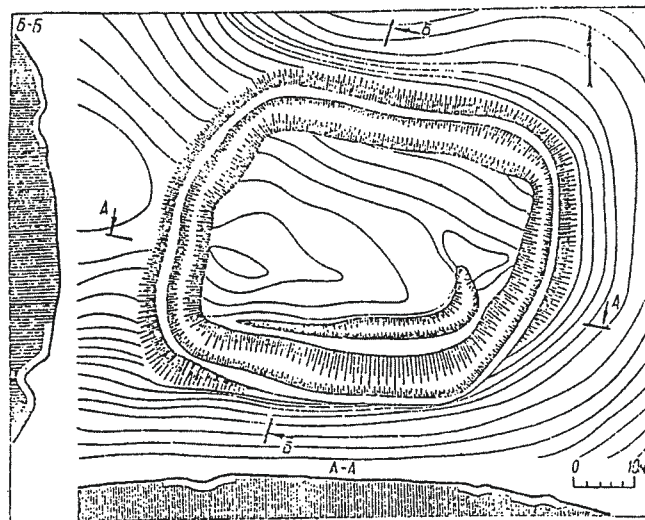
G: St. interpretuje się jako skalny klasztor XII–XIII w. Wcześniej na górnym majdaniku odbywać się miały pogańskie obrzędy (w zagłębieniu miał być osadzony idol) (M. Rožko 1996, s. 191).

L: B. Janusz 1918, s. 223–224; M. Rožko 1996, s. 189–192.

217. ROZLUČ, rejon Turka, obwód L'viv
(pol. Rozlucz, ukr. Розлуч)

C: G. (st. „Pidzamče”) położone jest na wzniesieniu otoczonym głębokimi dolinami.

D: G. ma plan zbliżony do prostokąta (45 x 35 m). Zachowały się pozostałości wału i fosy, w których nie ma śladu wjazdu (ryc. 35).

Ryc. 35. Rozlucz. Plan grodziska na st. „Pidzamče” (wg M. Rožko 1996, s. 182)

Abb. 35. Rozluch. Burgwallplan – Fundst. „Pidzamče” (nach M. Rožko 1996, s. 182)

Рис. 35. Розлуч. План городища в уроч. „Подзамче” (согл. М. Рожко 1996, с. 182)

E: Badania g. prowadzone były w 1988 r. przez ekspedycję INS AN USSR.

G: Rekonstruuje się dwie linie obronne: jedną na wale zewnętrznym, drugą na skraju szerokiej fosy.

L: M. Rožko 1996, s. 182–183.

218. ROZŽALIV, rejon Radechiv, obwód L'viv
(ukr. Розжалів)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 79.

219. RUDANCI, rejon Kam'janka Buz'ka, obwód L'viv
(pol. Rudańce, ukr. Руданці)

I. Svješnikov (1959, s. 14) stwierdził, w wyniku badań w 1953 r., że st. „Zamčyšče” we wsi R. i st. Remeniv są tożsame oraz że nie jest to g. wczesnośredniowieczne, a zamczysko XVI–XVII w. St. jest bardzo mocno zniszczone (S. Ters'kyj 1994, s. 12).

L: B. Janusz 1918, s. 172; O. Ratyč 1957a, s. 79; I. Svješnikov 1959, s. 14; S. Ters'kyj 1994, s. 12.

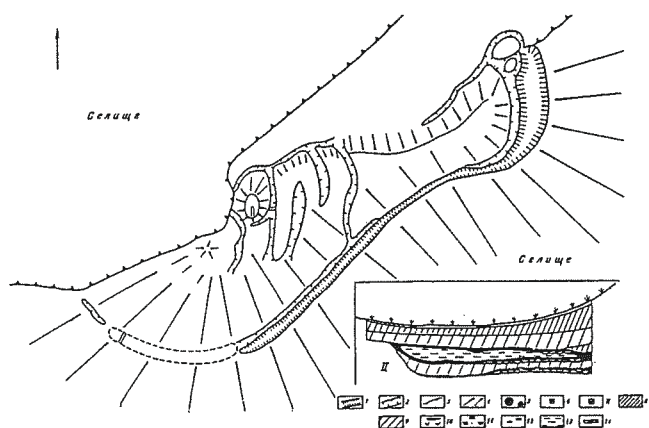
220. RUDNYKY, rejon Snjatyn, obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Rudniki, ros. Рудники, ukr. Рудники)

C: G. (st. „Kopana gora”) położone jest na wysokim wzniesieniu, na wsch. od wsi, w lesie, na prawym brzegu Rybnicy.

E: Badania g. przeprowadzone zostały przed 1983 r. przez B. Timošuka i I. Rusanovą.

DF: Na stokach wzgórza zachowały się rowy-fosy (interpretowane jako kultowe) datowane na wczesną epokę żelaza i wczesne średniowiecze oraz wał, o sugerowanej metryce wczesnożelaznej. Majdan g. był przeryty, prawdopodobnie we wczesnej epoce żelaza, rowami, co sprawiło, że jest na nim kilka stożkowatych wzniesień.

Na wypłaszczeniu (10 x 6 m) najwyższego z nich odkryto pozostałości budowli X–XII w., której drewniane ściany pokryte były

Ryc. 36. Grodzisko we wsi Rudniki. I – plan grodziska; II – profil fosy. 1 – wał; 2 – fosa; 3 – urwisko; 4 – zbocze; 8 – ziemia ciemnoszara; 9 – ziemia szara; 10 – węgiel; 11 – wypalona glina; 12 – kamienie; 13 – glina; 14 – wykopy sondażowe (wg B. Timoščuk, I. Rusanova 1983, s. 162, 171)

Abb. 36. Burgwall im Dorf Rudnyky. I – Burgwallplan; II Grabenprofil; 1 – Wall; 2 – Graben; 3 – Bergfall; 4 – Abhang; 8 – dunkelgrauer Boden; 9 – grauer Boden; 10 – Kohle; 11 – durchgebranntes Lehm; 12 – Steine; 13 – Lehm; 14 – Sondagen (nach B. Timoščuk, I. Rusanova 1983, s. 162, 171)

Рис. 36. Городище в селе Рудники. I – план городища; II – профиль рва. 1 – вал; 2 – ров; 3 – обрыв; 4 – склон; 8 – темно-серая земля; 9 – серая земля; 10 – уголь; 11 – обожженная глина; 12 – камни; 13 – глина; 14 – шурфы (согл. Б. Тимошук, И. Русанова 1983, с. 162, 171)

gliną. Zachowała się warstwa kulturowa o miąższości 40–50 cm (w niej kawałki polepy z odbitkami bierwion), poniżej której zalega warstwa z węglami i ceramiką XI w.

U podnóża tegoż wzniesienia znajduje się kolista rów X–XII w. Na jego płaskim dnie odkryto pozostałości trzech kamiennych placyków (interpretowanych jako ołtarze). Dolny bruk szer. 1, 7 m zalegał na gł. 1 m. Składał się on z niewielkich kamieni o silnie wypalanej powierzchni, na których leżały węgle, kości zwierzęce i ułamki naczyń X–XI w. Bruk przykryty był warstwą ziemi (zapewne spływ ze ścian rowu), na której znajdował się drugi kamienny placzyk, o takim samym charakterze. Ułamki naczyń na nim znalezione określa się jako XI w. Po pokryciu placzyku warstwą gliny położono trzeci bruk o szer. ok. 1 m, na którym także pozostały ślady ognia. Na górnym placyku znaleziono ceramikę XII w. (ryc. 36).

Na zach. zboczu g., na zasypianym rowie z wczesnej epoki żelaza, znajdowała się naziemna budowla (dł. ok. 70 m, szer. 3,6 m) interpretowana jako dom wspólnoty. Zachowała się warstwa kulturowa o miąższości 20–30 cm, nasyciona węglami, pozostałościami drewna, kawałkami polepy i ułankami naczyń XI w.

G: Czas funkcjonowania g. zamyka się w granicach X–XII w.

G. interpretuje się jako miejsce obrzędowe i centrum lokalnej społeczności.

Również założenie z wczesnej epoki żelaza miało służyć kultowi. H: W pn. części wzgórza, obok g., położona jest osada z X–XI w., na której odkryto dwie ziemianki. Osady współczesne g. znajdują się też na pd. od niego (st. „Gorodišče”), 300 m na zach. (st. „Poljana”) i w centrum wsi R.

L: I. Rusanova, B. Timoščuk 1983, s. 162, 168–171; 1984, s. 326; 1993, s. 107; B. Timoščuk 1990, s. 50, 173–174.

221. SASIV, rejon Zoločiv, obwód L’viv

(pol. Sasów, ukr. Сасів)

C: G. (st. „Horodys’ko”) położone jest nad Bugiem, na pn.-wsch. od Złoczowa.

D: Zachowały się pozostałości wałów g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 79; APPV 1982, s. 176.

222. SELYŠČE, rejon Halič, obwód Ivano-Frankivs’k

(ros. Селище, ukr. Селище)

C: G. położone jest na górze Horodyszcze, na pd. skraju wsi.

D: G. od dostępnej strony chronione jest półkolistym wałem i fosą.

L: V. Dovženok 1955, s. 13; APPV 1982, s. 116.

223. SEMYČIV – kol. SENEČIV, rejon Dolyna,

obwód Ivano-Frankivs’k

(pol. Seneczów, ukr. Семичів – кол. Сенечів)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 80.

224. SILEC’, rejon Halič, obwód Ivano-Frankivs’k

(pol. Sielec, ukr. Сілець, Селець)

C: G. (st. „Kam”jene”) położone jest 100 m od drogi z Iwano-Frankowska do Halicza.

D: G. od dostępnego boku umocnione jest dwiema liniami wałów.

G: G. określa się jako staroruskie.

L: APPV 1982, s. 116.

225. SMIL’NYCJA, obwód Staryj Sambir, obwód L’viv

(pol. Smolnica, ukr. Смільниця)

C: St. położone jest na wzgórzu Klasztor, przy drodze z Sambora do Starego Sambora. Wzniesienie ma formę nieregularnego prostokąta o powierzchni prawie 1200 m². Dostępne jest tylko od strony pn.-zach., od innych zaś chronione stromymi zboczami (wys. do 15 m).

D: Na st. znajdują się ruiny kamiennej budowli.

E: St. odkryte zostało przez archeologa-amatora V. Kobil’nyka. Badania na st. (wykop sondażowy od pd.-wsch. skraju wzgórza do ruin) przeprowadzone zostały w 1946 r. przez ekspedycję Lwowskiego Oddziału IA USRR.

F: Na st. znaleziono materiały XVII w., rozrzucone ludzkie kości i nieliczne ułamki ceramiki „wczesnofeudalnej”.

Na gł. 1,23 m odkryto dwa pochówki nienaruszone (męski dopłytowy i żeński szkieletowy, datowane na 1. poł. XI w.) oraz jeden zniszczony. W grobie kobiecym znaleziono dwa brązowe kolczyki i drucik trzeciego, trzy kabłączki skroniowe z drutu brązowego, brązową kulkę z uszkiem i ołowiane kółko. St. było wczesnośredniowiecznym („wczesnofeudalnym”) cmentarzyskiem, zniszczonym – być może – przez prace ziemne w XVII w.

G: St. określane jest jako g. feudalne („Litopys Bojkivščyny” 1933, II, s. 28, wg I. Svješnikov 1949, s. 86; autorem tej interpretacji jest zapewne V. Kobil’nyk), a w przekazach miejscowych jako dawny klasztor (I. Svješnikov 1949, s. 86).

M. Rožko (1995, s. 88) uważa, że st. jest wczesnośredniowiecznym klasztorem.

L: I. Svješnikov 1949; N. Bilas 1995, s. 11; M. Rožko 1995, s. 88.

226. SNJATYN, miasto rejonowe, obwód Ivano-Frankivs’k

(pol. Śniatyn, ukr. Снятин)

st. oznaczone jako badany zabytek obronny

L: M. Rožko 1996, s. 193 (mapa).

227. SOKAL’, miasto rejonowe, obwód L’viv

(pol. Sokal, ros. Сокаль, ukr. Сокаль)

C: G. położone jest na prawym, wysokim brzegu Bugu.

D: W kilku miejscach zachowały się pozostałości wałów g.

E: Badania (wykop sondażowy – 3 x 3 m, gł. 2 m) przeprowadzone zostały przez ekspedycję LMH w 1974 r. Miały związek z wcześniejszym znalezieniem, w trakcie robót ziemnych, skarbu. Wtedy też st. określono jako g.

F: W wykopie do gł. 0,5–0,6 m zalegała warstwa z ułankami naczyń XVIII–XX w., a niżej (do gł. 1,75 m) – pod cienką warstwą

wypalanej gliny – warstwa czarnoziem. Jego część (do gł. 1,3 m) nasyciona była materiałem ceramicznym XI–XIII w.

Na gł. 1,1 m miał być znaleziony – w zaginionym naczyniu – skarb, zawierający srebrną, pozłacaną bransoletę i cztery kabłączki skroniowe.

G: G. interpretuje się jako XII–XIII w. gród typu miejskiego, zniszczony przez najazd mongolski 1240 r. Wtedy też ukryć miano skarb.

H: Na terenie S. odkryto polewane płytki i srebrne kolczyki.

L: O. Ratyč 1957a, s. 30; R. Bagrij, A. Ratič 1975; R. Bahrij, V. Petehyryč 1993.

228. **SOKOLIVKA**, rejon Bus'k, obwód L'viv
(pol. Sokołówka, ukr. Соколівка)

C: St. określane jako g. położone jest na wzgórzu na pn.-zach. od Złoczowa.

L: B. Janusz 1918, s. 289; APPV 1982, s. 173.

229. **SOLONS'KE**, rejon Drohobyč, obwód L'viv
(pol. Słońsko, ukr. Солонське)

DG: St. oznaczone jako g. kultowe. Centralny majdan g. ma powierzchnię 0,75 ha.

L: O. Korčyn's'kyj 1998b, s. 77 (mapa); 1998c, s. 80.

230. **SOZAN'**, rejon Staryj Sambir, obwód L'viv
(pol. Sozań, ukr. Созань)

st. określone jako umocniony klasztor

L: M. Rožko 1995, s. 88.

231. **SPAS I**, rejon Staryj Sambir, obwód L'viv
(pol. Spas, ros. Спас, ukr. Спас)

Patrz też: > Teršiv (ryc. 46)

C: G. znajduje się na Górze Zamkowej (Knjaža hora, Zamčyšče), na pn.-zach. od wsi S. (ryc. 36).

D: G. ma plan trójkąta (dł. 75 m, szer. 55 m). Po jego pn. stronie słabo zaznacza się wał dł. prawie 15 m. Po stronie pd. – najmniej stromej – przechodzi niewielka fosa. Na majdanie znajdują się cztery różnej wielkości zagłębienia (ryc. 37).

E: W 1933 r. badania sondażowe na g. prowadził V. Kobil'nyk. W 1962 r. g. badał P. Rappoport, a w 1969 r. I. Svješnikov. W 1978 r. badania przeprowadzone zostały przez ekspedycję IA AN ZSRR. Łącznie odsłonięto teren o powierzchni prawie 200 m².

F: W wykopach sondażowych założonych na skraju terenu umocnionego (niewątpliwe istnienie umocnień późnośredniowiecznych) odkryto materiał staroruski.

G: Umocnienia na Górze Zamkowej dzieli się na trzy fazy: XII–XIII w., XIV–XV w. i XV–XVII w. (M. Malevskaja i in. 1979, s. 361; M. Rožko 1996, s. 176).

P. Rappoport (1967b, s. 13) wątpi o staroruskiej chronologii g.

J: Archeolog-amator V. Kobil'nyk datował g. na VIII–XII w. (N. Bilas 1995, s. 11).

L: B. Janusz 1918, s. 222; T. Sulimirski 1935, s. s. 25; P. Rappoport, M. Malevskaja 1963, s. 67–68; P. Rappoport 1967b, s. 13; M. Malevskaja, A. Kos, M. Rožko, E. Šolochova 1979, s. 360–361; M. Rožko 1996, s. 170, 174–179.

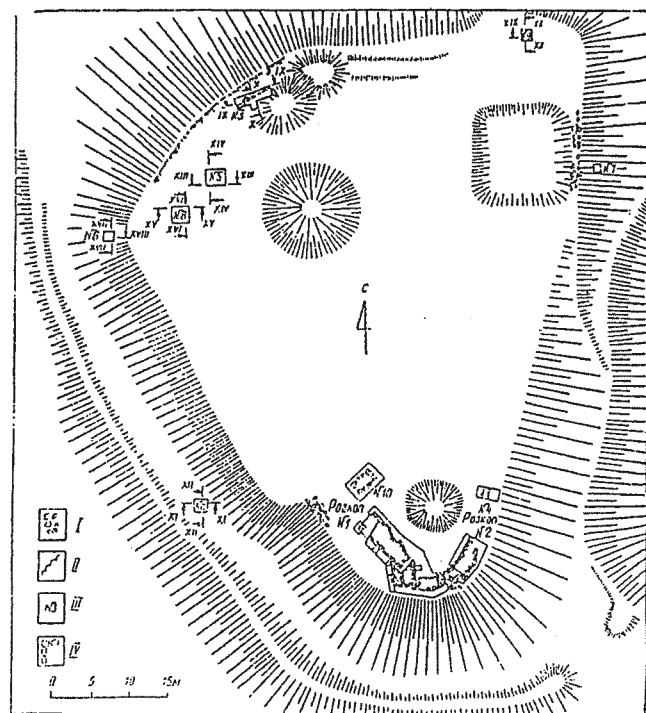
232. **SPAS II**, rejon Staryj Sambir, obwód L'viv
(pol. Spas, ros. Спас, ukr. Спас)

B: Klasztor Zbawiciela (Spasa) znany jest ze źródeł pisanych od początku XV w. Funkcjonował do końca XVIII w. (cerkiew rozebrano w 1816 r.).

C: St. znajduje na cyploatym wzniesieniu, między potokiem Wielki Dubień a uchodzącym do niego Małym Dubniem, na terenie wsi S.

D: Pozostałości umocnień nie zachowały się.

E: Pierwsze badania archeologiczne na st. przeprowadzone zostały w 1977 r. przez ekspedycję LO IA AN ZSRR pod kierownictwem M. Malevskiej. Badania kontynuowano w 1978 r.

Ryc. 37. Plan st. na Górze Zamkowej we wsi Spas. I – rozwalisko kamienne; II – odsłonięty mur kamienny; III – numeracja wykopów sondażowych; IV – fundamenty; (wg M. Rožko 1996, s. 175)

Abb. 37. Fundstellenplan auf dem Schloßberg im Dorf Spas. I – Steintrümmer; II – freigelegte Steinmauer; III – Nummerierung der Sondagen; IV – Fundamente (nach M. Rožko 1996, s. 175)

Рис. 37. План пам. на Замковій горі в селі Спас. I – развал каменей; II – каменна стіна; III – номерация шурфів; IV – фундаменти; (согл. М. Рожко 1996, с. 175)

F: W 1978 r. odkryto pozostałości wieży (8,8 x 8,7 m) interpretowanej jako obronna. Ściany (grubość 2,3–2,6 m) jej zbudowane były z miejscowego, płytkowego kamienia, łączonego zaprawą wapienną z domieszką węgla drzewnego. Stronę licową wieży (zachowana do wys. 1 m) zbudowano z dużych kamieni o płaskich powierzchniach, stronę zaś wewnętrzną z kamieni drobnych, o różnej formie. Wejście znajdowało się po stronie zach. wieży. Pomieszczenie wewnątrz wieży (3,9 x 3,9 m) było sklepione i nieco zagłębione. Fundament budowli miał gł. 0,7–0,9 m. Czas jej powstania określa się na koniec XIII – początek XIV w.

U podstawy wieży odkryto ceramikę staroruską, powyżej ceramikę XV–XVIII w.

G: St. interpretuje się jako klasztor pw. Zbawiciela. Jego początki datuje się na koniec XIII w. i łączy z księciem Lwem Daniłowiczem. Monaster miał mieć pierwotnie umocnienia drewniane.

L: M. Malevskaja, O. Ioannisjan, I. Mogitič, P. Bučko 1978, s. 353; M. Malevskaja, A. Kos, M. Rožko, E. Šolochova 1979, s. 360; M. Rožko 1996, s. 171–174.

233. **STARE SELO**, rejon Žydačiv, obwód L'viv
(pol. Stare Siolo, ukr. Старе Село)

st. oznaczone jako g.

L: O. Korčyn's'kyj 1998a, s. 437 (mapa).

234. **STARHOROD**, rejon Sokal', obwód L'viv
(pol. Starogród, ukr. Старгород)

st. określone jako g.

L: APPV 1982, s. 186.

235. **STARYJ DOBRYNIV**, rejon Rohatyn, obwód Ivano-Frankivs'k (ukr. Старий Добринів, Добринів)

C: G. położone jest 4,5 km na wsch. od wielkiego g. > Pidhorodja II, na st. „Zamčyšče”.

D: Majdan g. (średnica – 50 m) otoczony jest niewysokim wałem i fosą.

E: Na g. nie ma warstwy kulturowej. Znalezione tylko jedno naczynie (datowane na X w.). Na jego dnie znajduje się znak przypominający żuka, a na wewnętrznej powierzchni, na obwodzie – rząd rys.

G: B. Tomenčuk (1995, s. 72) interpretuje g. jako kultowe.

H: Na pn.-wsch. od g. położone jest cmentarzysko z 9 niewielkimi kurhanami. Na zach. od g. znajduje się osiedle datowane na X–XI w.

L: B. Tomenčuk 1995, s. 72.

236. **STARYJ SAMBIR**, miasto rejonowe, obwód L'viv (pol. Stary Sambor, ukr. Старий Самбір)

Przypuszcza się (M. Rożko 1996, s. 168–169), że dawny gród Sambor znajdował się w miejscu zwanym „Povalys'ka” w pd. części S. S.

L: M. Rożko 1996, s. 168–169.

237. **STARYJ ZBARAŻ I**, rejon Zbaraż, obwód Ternopil' (pol. Stary Zbaraż, ukr. Старий Збараж)

B: Zbaraż (Zbyraż) wzmiankowano w latopisach pod 1211 r.

C: G. położone jest nad rz. Gniezną.

D: G., którego pozostałościami są fosy i wały, z których czwarty opasuje je całe, zajęte jest częściowo przez ruiny zamku.

F: Na g. odkryto (podczas rekonstrukcji zamku) skarb wyrobów srebrnych złożony z trzech naszyjników, siedmiu paciorków, sześciu kabłączków, dwóch wisiorów i dwóch bransolet.

G: P. Rappoport (1967b, s. 178) przypuszcza, że Z. mógł mieć znaczenie jako gród pograniczny Ks. Halickiego.

J: Na g. zbudowano w okresie późnego średniowiecza zamek.

L: B. Janusz 1918, s. 277; I. Siwkówna 1939 (reedycja 1948), s. 357–362, tabl. LXVII; O. Ratyč 1957a, s. 69, 93; P. Rappoport 1967b, s. 178.

238. **STARYJ ZBARAŻ II**, rejon Zbaraż, obwód Ternopil' (pol. Stary Zbaraż, ukr. Старий Збараж)

C: G. położone jest na wzgórzu Babia Góra, nad rz. Gniezną, naprzeciw g. > S.Z. I.

DE: Wykopaliska na wale otaczającym g. i na cmentarzysku przeprowadził w 1883 r. A. H. Kirkor.

F: Odkryto „spalénisko”, ułamki ceramiki, gliniany przęsłik, fragment bransolety szklanej, żelazny grot i kości.

H: Na stokach wzgórza znajduje się cmentarzysko wczesnośredniowieczne.

I: Materiał złożony jest w MAK.

L: B. Janusz 1918, s. 277; APPV 1982, s. 159–160.

239. **STEBNYK**, rejon Ivano-Frankivs'k, obwód Ivano-Frankivs'k (pol. Stebnik, ukr. Стебник)

CD: St. określone jako wielkie g. położone jest na granicy wsi Niewoczyn.

L: B. Janusz 1918, s. 46; APPV 1982, s. 120.

240. **STEBNYK**, rejon Drohobyč, obwód L'viv (pol. Stebnik, ros. Стебник, ukr. Стебник)

B: G. („Byč”, „Staryj Byč”) znajduje się w pobliżu wsi S., na cyplu (st. „Metyšče”) położonym między dwoma bezimiennymi potokami.

D: G. ma plan owalu (175 x 75 m) z dłuższą osią pn.-pd. Umocnione jest wałem (w części pd., dostępnej, wys. do 3 m, szer. 10 m) i fosą.

E: W 1936 r. przeprowadzono na g. badania powierzchniowe, w 1974 r. zaś założono cztery wykopy sondażowe (ekspedycja LO-UOOPIK i DKM).

F: Odkryto warstwę kulturową o miąższości ok. 10 cm, zawierającą kawałki polepy, węgle i wtórnie przepalone, drobne ułamki naczyń staroruskich, datowanych wstępnie na X–XI w.

G: P. Rappoport (1967b, s. 12) wątpi o staroruskiej przynależności g.

V. Kozak i A. Ratič (1975) sugerują, że po nagłym pożarze, który zniszczył gród, ludność przeniosła się na teren dzisiejszego Drohobycza („Drugiego Bycza”).

I: Polepa z badań 1936 r. znajduje się w PMA.

L: B. Janusz 1918, s. 107; L. Rauhut 1960, s. 251; P. Rappoport 1967b, s. 12; V. Kozak, A. Ratič 1975.

241. **STIL'S'KO**, rejon Mykolaiv, obwód L'viv (pol. Stulsko, ros. Стилское, ukr. Стилське)

C: G. położone jest na wysokim, lewym brzegu Kłodnicy.

D: G., wg wstępnych danych, ma powierzchnię 250 ha. Od dostępnej strony ograniczone jest trzema łukowatymi wałami (wys. 1,5–3,0 m, szer. 8,0–10,0 m) i fosami (gl. 1,5–2,0 m, szer. 6,0–8,0 m).

W centrum g. położony jest dytyniec, otoczony wałem (wys. do 3 m) i fosą. W pozostałościach umocnień znajdują się drogi z przejściami. 25–30 m na prawo od jednej z nich (przechodzącej przez wszystkie wały) znajduje się głęboka fosa, a za nią wał (dł. ok. 400 m).

Druga droga ku dytyncowi wiedzie od strony rzeki dnem głębokiego „rowu”, po którego bokach znajdują się potężne wały.

E: Badania prowadzone były w latach: 1982, 1984, 1985, 1986 przez ekspedycję INS AN USRR i LOUOOPIK.

F: W 1982 r. badano m.in. miejsce wjazdu na dytyniec, gdzie na gl. 0,3–0,4 m odkryto pozostałości budynku bramnego. Były to zwęglone bierwiona (śred. 15–17 cm, dł. ok. 2 m), wielka ilość polepy, węgle i popiół.

Zbadano pozostałości zniszczonej przez pożar chaty o konstrukcji słupowej, w której wypełnisku odkryto ceramikę XI–XII w., sześć noży żelaznych i in.

Na zbadanej powierzchni (ponad 300 m²) zebrano materiały staroruskie, głównie ceramikę XI–XII w.

W 1984 r. badano posad g. (st. „Gorodišče”, odsłonięto ponad 400 m²).

Wykonano dwa cięcia wału odkrywając, że technika budowy obu jego odcinków różniła się. W odcinku na terenie płaskim wykorzystano konstrukcje drewniane i różne rodzaje gliny, a odcinek na stromym zboczu wzniesienia zbudowano z kamienia wzmocnionego gliną. U stopy odcinka kamiennego odkryto kilka ułamków ceramiki X–XI w. wykonanej z użyciem koła garncarskiego.

Odkryto pozostałości interpretowane jako zniszczona przez pożar pracownia hutnicza (3,7 x 3,0 m, zagłębiona na 0,2 m), z rozwaliskiem dymarki w narożu pn.-wsch. Obok dymarki znaleziono sześć całych, wykonanych z użyciem koła garncarskiego naczyń garmkowatych, a w pn.-zach. części pracowni ok. 80 kg żużli żelaznych. W pobliżu pracowni odkryto dwie płytkie, wypełnione węglem drzewnym i popiołem jamy interpretowane jako mielerze. Cały ten kompleks hutniczy datuje się na X–XI w.

We wsch. części wykopu odkryto rozwalisko pieca glinianego i kilka ułamków ceramiki X w.

W wyniku badań 1985 r. w wale chroniącym posad od pd. strony odsłonięto, na gl. 1 m od korony, rozwalisko glinianego pieca, a na gl. 1,1–1,2 m pozostałości pd. i zach. ścian chaty.

Na przebadanym terenie (ponad 400 m²) odsłonięto pozostałości chat – I (3,8 x 3,7 m), zagłębiona w calcu na 0,7 m, osiem jam posłupowych, rozwalisko pieca glinianego (śred. 1,2 m) w pd.-zach. narożu, nieliczny materiał ceramiczny X – 1. poł. XI w.;

–II (3,8 x 4,0 m), zagłębiona w calcu na 0,2–0,3 m, w narożnikach jamy posłupowej, w narożu pd.-zach. rozwalisko pieca kamiennego (śred. 1,2 m), ułamki trzech obtaczanych naczyń i cztery brusy;

–III (3,6 x 4,0 m), ściany o konstrukcji słupowej, w pd.-zach. narożu rozwalisko pieca kamiennego z uławkami naczyń obtaczanych X – 1. poł. XI w.;

–IV (2,8 x 2,9 m), zagłębiona w calec na 0,3 m, w pd.-zach. narożu pozostałości pieca kamiennego (śred. 0,7–0,8 m), ułamki obtaczanych naczyń X – 1. poł. XI w.

W 1986 r. badano wały (st. „Vorota”) stwierdzając, że wał miał dwie wyraźnie różniące się fazy – poł.X w. i nie późniejszą niż pocz. XI w. Przy wewnętrznej ścianie wału, na gł. 0,20–0,30 m odkryto w trzech miejscach, na odcinku 25–27 m, pozostałości 5–7 m² (polepa, spalone drewno) naziemnych budowli przylegających do wału. W jednym odkryto kilka uławków ceramiki obtaczanej X w.

We wsch. części g. (st. „Gorodišče”) odkryto pozostałości chaty VI–VII w.

W trakcie badań (r.? – aut.) na st. „Bila doroha” odkryto pozostałości dolnych, zwęglonych wieńców izbicz zbudowanych z bierwion (śred. prawie 0,4 m), których końce tworzyły – dla wzmocnienia – niewielkie „izbiczki” (1 x 1 m).

G: O. Korčyn's'kyj w publikacji z 1984 interpretuje g. jako znaczący ośrodek rzemieślniczy i obronny XI–XII w., w artykule z 1987 r. zaś pisze, że gród przestał funkcjonować na przełomie X i XI w.

H: Na pd. od wsi (st. „Greblja”), kilka km w dół rzeki, odkryto pozostałości konstrukcji interpretowanej jako grobla i włączanej w system obronny g.

I: Sprawozdanie z badań w 1985 r. znajduje się w Archiwum Naukowym VDAE IN NAN Ukrainy.

L: O. Korčinskij (Korčyn's'kyj) 1984; 1986; 1987; 1998b, s. 76; 1998c, s. 80; O. Korčinskij, V. Petegirič 1988, s. 289.

242. STINKA, rejon Bučač, obwód Ternopil'

(pol. Ścianka, ukr. Стінка)

C: G. położone jest 2 km od wsi S., na stromym wzgórzu Horodyszcz, które z trzech stron opływa rz. Barysz, a z czwartej – wsch. potok Żwaniec.

D: G. na planie zbliżonym do trójkąta (dł. boków: pn. – 480 m, wsch. – 420 m, pd.-zach. – 400 m) zajmuje prawie 4,5 ha. W zach. części wzgórza znajduje się wał i dwie fosy, we wsch. – trzy wały i fosy. Bardzo zniszczony wał widoczny jest po pn. stronie g. Wys. wałów dochodzi do 2,4 m, a gł. fos do 3,2 m. W nasypach widoczne są kamienne płytki. Wjazd na g. znajduje się w jego wsch. części.

E: Na g. w 1949 r. prowadzone były badania powierzchniowe i założono trzy wykopy sondażowe. W 1975 r. g. badał I. Hereta.

F: Na powierzchni g. i w założonych sondażach odkryto znaczną ilość materiału zabytkowego, głównie ceramiki kultury trypolskiej, z wczesnej epoki żelaza, kultury czerniachowskiej („poliv pochovan”) i liczne fragmenty naczyń staroruskich.

W dwóch wykopach sondażowych odkryto warstwę kulturową związaną z kulturą trypolską. W wykopie trzecim – bez warstwy kulturowej – odkryto materiał różnych kultur (dominowały zabytki staroruskie: ceramika, fragment bransolety szklanej, enkolpion i jedna ze stron drugiego).

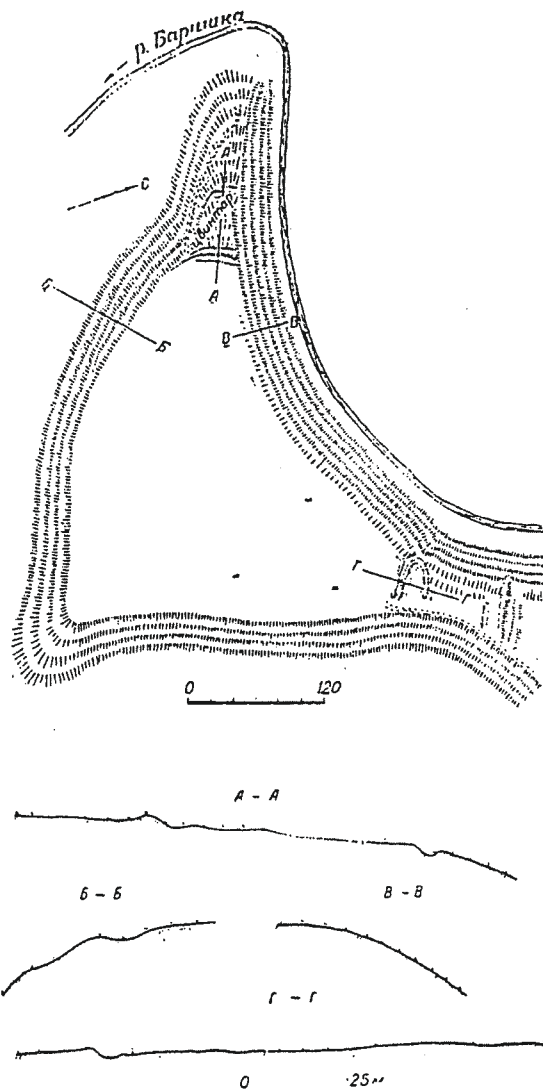
I: Dokumentacja złożona jest w IU AN Ukrainy.

L: O. Ratyč 1955a, s. 160–161; 1957a, s. 70; APPV 1982, s. 153.

243. STIŽOK I (chutor DANYLIVKA), rejon Šums'k, obwód Ternopil'

(pol. Stożek – Daniłowka, ros. Стожок, Даниловка, ukr. Стіжок – Данилівка)

B: Gród Daniłów wzmiankowany był po raz pierwszy w „Latopisie ipatiewskim”, w związku z nieudaną próbą zdobycia go przez

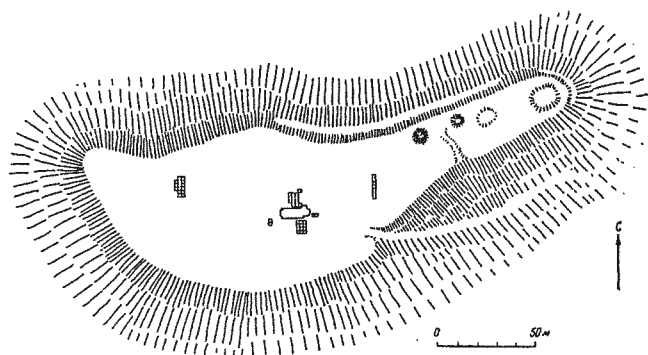
Ryc. 38. Plan grodziska we wsi Ścianka (wg O. Ratyč 1955a, s. 161)
Abb. 38. Burgwllplan im Dorf Stinka (nach O. Ratyč 1955a, s. 161)
Рис. 38. План городища в селе Стінка (согл. О. Ратич 1955а, с. 161)

Mongolów (po zniszczeniu Kijowa w końcu 1240 r.). O tym, że D. był jednym z nielicznych ocalałych po najeździe mongolskim grodów południoworuskich świadczyć może pobyt w nim w latach 40. XIII w. posła papieża Innocentego IV – Giovanniego da Pian del Carpine – do chana mongolskiego. Gród został zniszczony przez książąt ruskich na żądanie baskaka Burundaja w 1261 r. D., choć zapewne nie odbudowany, wzmiankowany jest jako ośrodek administracyjny ziemi wołyńskiej w dokumentach XIV w.

C: G. położone jest na wsch. od wsi S., w chutorze Danylivka, na górze Trójca („Danilova gora”; wys. ok. 50 m), mającej bardzo strome zbocza.

D: G. (część na wzgórzu) zajmuje obszar 1,2 ha. Jego majdan ma dł. 270 m, szer. do 80 m. Nie zachowały się wały (o „resztkach wałów obronnych” pisze A. Cynkałowski 1961, s. 193). W środkowej części majdanu znajduje się niewielka cerkiew, we wsch. zaś kilka zagłębień (w tym – prawdopodobnie – relik dawnej studni).

Do podnóża wzniesienia przylega od strony wsch. majdan (250 x 400 m) lekko wzniesiony nad otaczający go teren. Po pn. stronie majdanu znajdują się słabo zachowane pozostałości wału i fosy (M. Ostrowskij 1964, s. 224; P. Rappoport 1971, s. 86, pisze o „nieumocnionej części osady”) (ryc. 39).

Ryc. 39. Plan góry Trójca z zaznaczeniem miejsc wykopów archeologicznych (wg P. Rappoport 1971, s. 83)

Abb. 39. Plan des Berges „Trójca” mit der Markierung der Grabungsschnitte (nach P. Rappoport 1971, s. 83)

Рис. 39. План горы Троица с обозначением археологических раскопов (согл. П. Раппопорт 1971, с. 83)

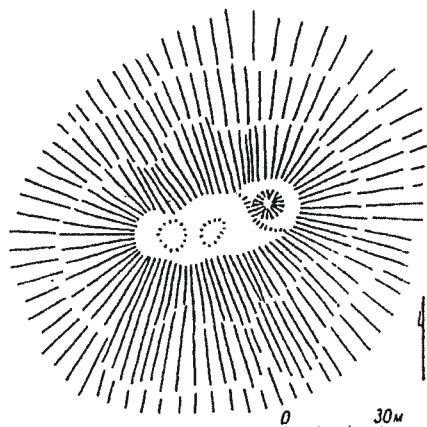
E: 15. VII 1931 r. badania powierzchniowe przeprowadził na g. J. Hoffman. W 1961 r. g. badane było sondażowo, w 1968 r. zaś przeprowadzono na nim szersze badania wykopalskowe odsłaniając łącznie obszar ponad 220 m².

Wykonano analizę spektralną fragmentów bransolet szklanych odkrytych na g. oraz polewy płytek posadzkowych. Analizie osteologicznej poddano znalezione kości zwierzęce.

F: Przy pn.-zach. skraju majdanu odkryto pozostałości półziemianki (2,78 x 4 m, podłoga na gł. 0,9 m) z rozwaliskiem glinianego pieca, którego dno ułożone było z płyt kamiennych pokrytych gliną, w narożu pd.-zach.

Odkryto także pozostałości kilku domów naziemnych (ich podłogi znajdowały się na gł. 25 cm lub płycej). Obiekty (jeden – 4,9 x 4,3 m) wyróżniały się tylko silniejszym nasyceniem bryłkami polepy, węgielkami i ułamkami ceramiki. W narożach domów znajdowały się relikty kolistych pieców glinianych, niekiedy ze śladami napraw. Domy miały konstrukcję zrębową lub szkieletową. W kilku przypadkach odkryto leżące wzdłuż linii ścian bryłki wypalanej polepy z odbitkami drewna.

Na g. odkryto ułamki ceramiki wykonanej z użyciem koła i dobrze wypalanej. Ok. 95% naczyń zrobiono z białej gliny kaolinowej z domieszką drobnego piasku. Ponad 90% stanowią naczynia garnkowe. Występują także pokryvky, korczagi, naczynia baniaste

Ryc. 40. Grodzisko we wsi Stożek (wg P. Rappoport 1967b, s. 34)

Abb. 40. Burgwall im Dorf Stizok (nach P. Rappoport 1967b, s. 34)

Рис. 40. Городище в селе Стожок (согл. П. Раппопорт 1967b, с. 34)

z wałkiem ponad brzuścem, miski i naczynia z pionową szyjką. Znalaziono kilka ułamków naczyń z zieloną polewą, a także małe fragmenty naczyń szklanych.

W pobliżu cerkwi odkryto polewane (szkliwo ołowiowo-krzemowe, o barwie żółtej, zielonej lub brązowej) płytki posadzkowe, pochodzące z niezachowanej, zapewne drewnianej cerkwi XIII w. Odkryto też pozostałości kamiennego fundamentu cerkwi poprzedzającej obecnie stojącą.

Na g. znaleziono przedmioty wykonane z żelaza (m.in. noże, kłódka, klucze, grot włóczni i dwa groty strzał), ozdoby (dwa kabłączki skroniowe i brązowa sprzączka), fragmenty bransolet ze szkła potasowo-olowiowo-krzemowego oraz dwustronną formę odlewniczą do odlewania pierścieni-pieczęci i pagwic-dzwoneczków. Warstwa kulturowa g. ma miąższość ok. 0,5 m (na gł. 0,9 m zalega skała wapienna). Materiał zabytkowy z g., wyjąwszy okolice cerkwi, pochodzi z XIII w. W pobliżu cerkwi znaleziono materiały wczesnośredniowieczne i późniejsze (głównie XVIII–XIX w.). Na g. odkryto także liczne kości zwierząt udomowionych i dzikich.

Warstwa kulturowa u podnóża wzgórza ma miąższość ok. 20 cm. W wykopie sondażowym odkryto rozorane pozostałości chaty naziemnej z piecem. Odkryto także ceramikę XIII w. i steatytową ikonkę św. Mikołaja, która pochodzić może z Morza Śródziemnego lub z Syrii.

G: G. na górze Trójca identyfikuje się (O. Ratyć 1957a, s. 70; M. Ostrovskij 1964, s. 224; P. Rappoport 1964, s. 54–55; 1971, s. 82) z latopisowym Daniłowem, którego nazwę łączy się z imieniem ks. Daniela Romanowicza, a powstanie z I. poł. XIII w.

I: Ceramika z badań J. Hoffmana złożona jest w PMA, pozostały zaś materiał zabytkowy w KKM.

J: Patrz » Antonivci I – J.

L: O. Ratyć 1957a, s. 70; L. Rauhut 1960, s. 251; A. Cynkałowski 1961, s. 193; M. Ostrovskij 1964; P. Rappoport 1964, 1967b, s. 34–35, 1971; 1975a, s. 69–70; M. Ostrovskij, K. Pavlova, P. Rappoport 1969; M. Malevskaia 1971, s. 27, 31–34; K. Pavlova 1971; APPV 1982, s. 167; V. Petegirič 1990; W. Kopaliński 1991, s. 89.

244. STIŻOK II, rejon Šumsk, obwód Ternopil'

(pol. Stożek, ros. Стожок, ukr. Стіжок)

B: Gród Istożek (Stożek) wzmiankowany był przez „Latopis ipatiewski” w związku ze zniszczeniem go w 1261 r. przez książąt ruskich wykonujących nakaz mongolski.

C: G. „Zamok” zajmuje niewielki teren na grzbiecie stożkowatego wzgórza (wys. ok. 40 m) o bardzo stromych zboczach.

D: Majdan g. (20 x 50 m) odpowiada naturalnej konfiguracji wzniesienia. Na majdanie widoczne są zagłębienia, z których jedno – lejowate, położone w jego wsch. części – jest, być może, reliktem studni (ryc. 40).

E: Badania g. przeprowadził w 1961 r. P. Rappoport.

F: Materiał archeologiczny z g. pochodzi z XII–XIII w.

G: P. Rappoport (1967b, s. 33–34) datuje g. na XII–XIII w. i identyfikuje z latopisowym grodem Stożkiem.

J: Być może o tym g. wspomina A. Cynkałowski (1961, s. 193).

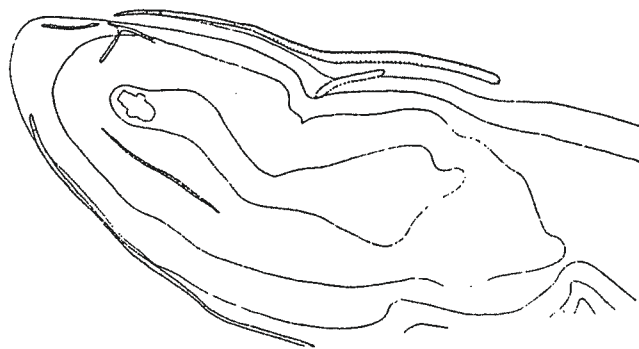
L: A. Cynkałowski 1961, s. 193 (?); P. Rappoport 1967b, s. 33–34, 173; APPV 1982, s. 167.

245. STRADČ, rejon Javoriv, obwód L'viv

(pol. Stradcz, ukr. Страдч)

B: G. identyfikuje się (M. Peleščyšin 1994, 1997) ze wzmiankowanym w „Latopisie halicko-wołyńskim” pod r. 1242 grodem Perczera Domażyra (Domamyra).

C: G. położone jest na grzbiecie cyplowatego wzniesienia Strilka, znajdującego się w zach. części wsi S. Od pd. i częściowo od zach. przepływa pod nim Wereszczycza, która tworzy tam stawy i błota.

Ryc. 41. Plan grodziska we wsi Stradcz (wg O. Ratyč 1966, s. 229)
Abb. 41. Burgwallplan im Dorf Stradč (nach O. Ratyč 1966, s. 229)
Рис. 41. План городища в селе Страдч (согл. О. Ратич 1966, с. 229)

Wzniesienie jest dostępne od wsch., od pn. zaś i pd. ograniczają je głębokie jary.

D: G. zajmuje teren 400 x 150 m. Na zboczach wzgórza znajdują się fragmenty wału, częściowo zachowane dobrze, a częściowo zniszczone okopami I i II wojny światowej. Wał ma różne rozmiary. W miejscach, gdzie jest stosunkowo dobrze zachowany jego wys. od strony wewnętrznej („po schyłach”) dochodzi 2–3 m, a szer. do 6 m. We wsch. części g. widoczne są ślady równania powierzchni. Istniejący tam wcześniej wał jest zniszczony (ryc. 41).

E: Badania na g. prowadził w latach 1960–1961 O. Ratyč (ekspedycja INS AN USRR). Założono pięć wykopów sondażowych (pojedyncze w części pn., wsch. i zach. g. oraz dwa w części pd.). W 1993–1995 prace badawcze na g. i w jego okolicach prowadzone były przez ekspedycję UL.

F: Stratyfikacja geologiczna (erozja, denudacja) i archeologiczna są bardzo złożone. We wszystkich wykopach zniszczona, staroruska warstwa kulturowa znajdowała się na gł. 0,5–0,7 m. Nasycona była materiałem archeologicznym – głównie ceramiką. Materiał ceramiczny z g. pochodzi z okresu od czasów Rusi Kijowskiej po współczesność (O. Ratyč 1966, s. 228–229).

W wyniku wykopalisk stwierdzono, że na g. nie było intensywnej działalności gospodarczej (M. Peleščyšin 1997, s. 21).

G: O. Ratyč (1966, s. 229) datuje g. na podstawie ceramiki na XI–XII w. i uważa, że było ważnym strategicznie punktem chroniącym szlak między ziemią halicką a Wołyniem.

M. Peleščyšin (1997) przypuszcza, że g. służyło głównie załodze wojskowej i identyfikuje je (1994, s. 5; 1997, s. 20–21) ze znany z źródeł grodem Peczerza Domażyra (Domamyra).

L: B. Janusz 1918, s. 111–112; O. Ratyč 1966; M. Peleščyšin 1994, s. 5; 1997, s. 20–21.

246. **STRATYN**, rejon Rohatyn, obwód Ivano-Frankivs'k (pol. Stratyn, ukr. Стратин)

st. określone jako g.

L: V. Petehyryč 1995c, s. 75.

247. **STREMIL'ČE**, rejon Radechiv, obwód L'viv (pol. Strzemilcze, ukr. Стремільче)

C: St. „Zamok” określane jako g. położone jest w pd.-zach. części wsi S.

L: B. Janusz 1918, s. 86; APPV 1982, s. 182.

248. **STRILKY**, rejon Staryj Sambir, obwód L'viv (pol. Strzałki, ros. Стрелки, ukr. Стрілки)

C: G. („st. Zamok”) położone jest na cyplu (dł. wsch.-zach. ponad 100 m, szer. prawie 40 m) o stromych zboczach, w pobliżu ujścia Jasienicy do Dniestru.

D: G. od strony dostępnej (pn.-wsch.) chronione jest fosą (szer. 15 m, gł. do 5 m).

E: Badania powierzchniowe g. zostały przeprowadzone w 1985 r. przez ekspedycję INS AN USRR.

F: Odkryto pozostałości spalonych konstrukcji obronnych, które chroniły gród od dostępnej strony.

Zebrano materiał ceramiczny XI–XIII w.

G: G. datuje się na XI–XIII w. (R. Bagrij, V. Petegirič 1987, s. 302). Interpretuje się je jako punkt chroniący przebiegającą w jego pobliżu szlaki (M. Rożko 1996, s. 181–182).

L: R. Bagrij, V. Petegirič 1987, s. 302; M. Rożko 1996, s. 181–182.

249. **STRUSIV**, rejon Terebovlja, obwód Ternopil'

(pol. Strusów, ukr. Струсів)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 81.

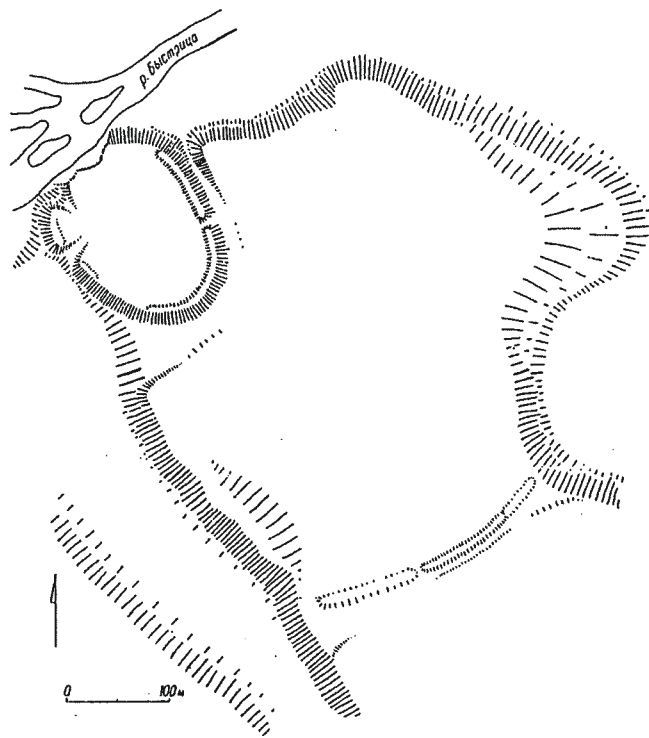
250. **STUPNYCJA**, rejon Drohobyč, obwód L'viv

(pol. Stupnica, ros. Ступница,

ukr. Ступниця, Ступниця Друга)

C: G. położone jest na skraju wsi S., na wysokim (majdan znajduje się ok. 20 m ponad rzeką), prawym brzegu Bystrzycy (st. „Monastyr”).

D: G. (powierzchnia – 14 ha) składa się z dytynca i posadu. Dytniec zajmuje cypel przy połączeniu dużego parowu z doliną rzeki. Ma plan zbliżony do owalu (150 x 120 m). Jest chroniony wałem sięgającym 6 m, z wyłączeniem skraju przyległego do doliny rzeki, gdzie wału prawdopodobnie nie było. Cyplowa, najbliższa rzece część dytynca jest podmywana i osuwa się. Fragment wału w pd.-zach. części dytynca jest zniszczony. Przed wałem biegła fosa, której ślady zachowały się na skrajach (pośrodku jest zaorana). Od pd.-wsch. do dytynca przylega posad (350 x 400 m) na planie nieregularnym,

Ryc. 42. Grodzisko we wsi Stupnica (wg P. Rappoport 1967b, s. 23)

Abb. 42. Burgwall im Dorf Stupnycja (nach P. Rappoport 1967b, s. 23)

Рис. 42. Городище в селе Ступниця (согл. П. Раппопорт 1967б, с. 23)

odpowiadającym naturalnemu układowi terenu (powierzchnia lekko podwyższa się ku środkowi). Chroniony jest dużymi parowami, a od strony dostępnej łukowatym wałem. Wał jest silnie rozorany, tylko na jednym odcinku sięga wys. 2 m (ryc. 42).

E: Badania na g. prowadził w latach 1931–1932 archeolog-amator V. Kobil'nyk, a w 1962 r. P. Rappoport (ekspedycja LO IA AN ZSRR).

F: V. Kobil'nyk odkrył w wale ślady przepalanej gliny i węgla drzewnego.

Wykonano cięcie wału dytynca ustalając, że zbudowano go na dawnym poziomie gruntu bez wtrętów kulturowych. Usypany został z jasnobrązowej, gliniastej ziemi, a także z żółtej gliny i ciemnej, humusowej, gliniastej gleby. W nasypie występują też bryłki polepy i węgla drzewnego. W warstewkach węglowo-humusowych odkryto drobne ułamki obtaczanej ceramiki staroruskiej. Dolna część wału usypana jest z szarej, piaszczystej oraz czerwonej, gliniastej ziemi.

Warstwa kulturowa na dytyncu ma miąższość 40–50 cm. Występują w niej kości zwierząt i ceramika X–XI w. Także ceramika występuje na całym g. i w jego sąsiedztwie. Na g. znaleziono bizantyjską pieczęć z XI w.

G: G. powstało w 2. poł. lub przy końcu X w., a opuszczone zostało w końcu XI w. (P. Rappoport, M. Malevskaja 1963, s. 65; P. Rappoport 1967b, s. 24).

L: T. Sulimski 1935, s. 25; O. Ratyč 1957a, s. 18, 85–89, 91; 1959a, s. 120, 122–123, 128, 130; P. Rappoport, M. Malevskaja 1963, s. 65–66, 69–71; A. Kirpičnikov 1966b, s. 124–125, 134–135, 138–139; P. Rappoport 1967b, s. 23–24, 118–120.

251. SUCHODOLY, rejon Brody, obwód L'viv (pol. Suchodoly, ukr. Суходолі)

I. Svješnikov (1959, s. 13–14) ustalił w wyniku badań 1953 r., że st. S. jest tożsame ze st. Holoskovyči. Przypuszcza, że znajdować się tu mógł niezachowany zamek XVI–XVII w. (O. Ratyč 1957a, s. 79, sugerował wczesnośredniowieczną chronologię st.).

L: B. Janusz 1918, s. 86; O. Ratyč 1957a, s. 79; I. Svješnikov 1959, s. 13–14.

252. SUDOVA VYŠNJA I, rejon Mostys'ka, obwód L'viv (pol. Sądowa Wisznia, ros. Судовая Вишня, ukr. Судова Вишня)

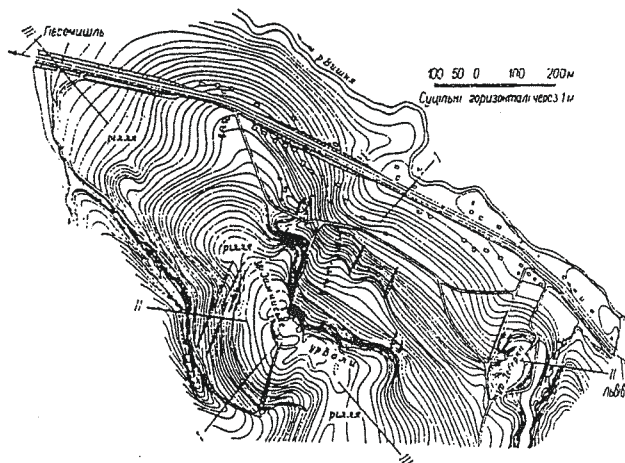
C: G. położone jest na wzniesieniach w zach. części S. V. (st. „Zamčys'ka”, „Valy” i „Deberky”). Teren g. ograniczony jest od pn. rz. Wisznią, a od wsch. i zach. głębokimi jarami, w których płyną potoki. Dytync g. zajmuje pd., wyższą część st. „Zamčys'ka”. Pn., niższą część st. „Zamčys'ka” oraz położone na pd.-wsch. od niego st. „Valy” i położone kilkaset m na wsch. st. „Deberky” zajmował posad dawnego grodu.

D: Dytync (80 x 70 m, pow. 0,5 ha) chroniony jest od wsch., zach. i pn. wałem (wys. 2–6 m). Część posadu położona na st. „Zamčys'ka” oddzielona jest od dytynca fosą (szer. 4–5 m), zaś w jego pn.-wsch. części znajdują się pozostałości bastionu zamku późnośredniowiecznego. Na st. „Valy” widoczne są dwa fragmenty rozoranego wału (ryc. 43).

E: Badania archeologiczne g. prowadził w latach 1957–1961 O. Ratyč. Na dytyncu odsłonięto teren 1260 m².

F: W wyniku badań wału w pn.-zach. części dytynca ustalono, że usypano go na niemal poziomej powierzchni (niewielkie obniżenie ku pn.). Jasnożółtą glinę z zewnętrznej części wału wybrano z fosy, ciemnożółtą zaś z wewnętrznej wzięto z centralnej części dytynca. Wał usypano – na terenie zajęty wcześniej przez najwcześniejszą zabudowę – z ziemi, w której znaleziono współczesne zabudowie ułamki ceramiki staroruskiej.

W wyniku badań wału w pn.-wsch. części dytynca ustalono, że na humusie i częściowo przejściowej, szarej warstwie gliniastej, w

Ryc. 43. Sądowa Wisznia. Plan grodziska „Zamčys'ka” (wg O. Ratyč 1962b, s. 107)

Abb. 43. Sudova Vyšnja. Burgwallplan von „Zamčys'ko” (nach O. Ratyč 1962b, s. 107)

Рис. 43. Судовая Вишня. План городища „Замчище” (согл. О. Ратич 1962б, с. 107)

których znajdowały się pozostałości najstarszych budowli, zbudowano drewniane konstrukcje, zasypane następnie jasnożółtą gliną. Gлина ta wypaliła się w trakcie pożaru, w którym spłonęły owe konstrukcje. Następnie usypano wał z gliny wybranej z terenu dytynca. Na wewnętrznej części wału posadowiono zabudowania górnego horyzontu budowlanego dytynca. Były one nieznacznie zagłębione. Znaleziono w nich materiał zabytkowy.

Zbadano archeologicznie ponad 3/4 wału otaczającego majdan dytynca. Odkryto pozostałości izbic, wież i bramy. Zrębowe izbyce zasypane gliną odsłonięto na gł. 1 m od korony wału. Były głównie kwadratowe lub prostokątne (ok. 4,5 x 3,5 m). Izbyce na planie rombu lub trapezu były rzadkie, a ich plan związany był z rzeźbą terenu lub krzywizną wału. Pozostałości ścian izbic – w postaci dwóch lub trzech zwęglonych belek – zachowały się lepiej, niekiedy z czytelną konstrukcją wieńcową, po zewnętrznej stronie wału. Izbyce ustawione były w szeregu. Wyjątkiem były niektóre wysunięte na zewnątrz, będące, być może, pozostałościami wież. Przeciw takiej interpretacji świadczy brak pozostałości fundamentów. Przy niektórych izbicach znajdowały się słupy wzmacniające. W wielu izbicach wsch. części dytynca odkryto całe kamienie żarnowe i ich fragmenty, kości zwierząt (niektóre w porządku anatomicznym) oraz liczną ceramikę (naczynia całe i fragmenty) i nieliczne wyroby metalowe. Nie odkryto pieców i palenisk, jednakże – ze względu na znajdującą się w izbicach znaczną ilość przepalanej gliny i węgla – nie jest pewne, czy palenisk nie było. Wnioskując na podstawie badań przyjąć można, że izbyce służyły celom obronnym, gospodarczym i – być może – mieszkalnym.

W pn., najwyższej części dytynca odkryto po wewnętrznej stronie wału pozostałości spalonych konstrukcji drewnianych. W warstwie wypalanej gliny i pod nią znajdowały się fragmenty spalonych belek, węgle i polepa. Odsłonięto tylko wsch. część budowli, ponieważ zach. zniszczona została przekopem wjazdu na majdan. Odkryta budowla była, być może, wieżą strażniczą.

W zach. części dytynca odkryto pozostałości bramy grodu. Przed eksploracją nic nie wskazywało na ich obecność. Na koronie wału i po jego wewnętrznej stronie (głównie na gł. 0,3–0,8 m) odkryto znaczną ilość wypalanej gliny i zawałisko spalonych belek. Na gł. 0,6 m odsłonięto pozostałości prostokątnej budowli, a w jej wypełnisku opalone kamienie. Poniżej – na gł. 0,8–2 m – zalegały spalone belki (dł. 2–3 m, grubość 0,2 m), zapewne z wieży bramnej.

Odkryto także dwa szeregi pionowych, gęsto ustawionych słupów (śred. 0,1–0,2 m), które stanowiły ściany przejścia rozszerzającego się od strony wewnętrznej (2,6–2,8 m) ku zach. (do 4 m). Na pn. od bramy odsłonięto relikty (zbutwiałe belki) izbic ją wzmacniających.

Na wsch. i pd.-wsch. od bramy, w odległości 1–2 m, odkryto prostokątne (7 x 5 m) skupienie kamieni, być może pozostałość wieży.

Na dytyncu na gł. 60–80 cm zauważono obiekt (średnica 10 m) – dawną studnię – z czarnoziemowym wypełniskiem, który do gł. 4 m zwężał się, poniżej zaś był cylindryczny (średnica – 2,6–2,7 m). Jego eksploracji zaprzestano na gł. 5 m.

W wykopie sondażowym założonym w centralnej części dytynca odkryto pod warstwą współczesnego humusu piaszczysty namul (do gł. 1 m) z niewieloma zabytkami XVIII–XIX w., poniżej zaś – pod warstwą czarnoziemiu – gliniastą warstwę (0,2–0,3 m) z pozostałościami budowli i licznym staroruskim materiałem zabytkowym. Warstwa kulturowa na dytyncu miała miąższość 0,3–1,2 m.

Na podstawie stratyfikacji wydzieliła się na dytyncu dwa horyzonty budowlane. Pierwszy – z okresu, gdy stanowisko było nieumocnioną osadą, i drugi – gdy było grodem. Odkryto 12 chat ze starszego horyzontu i 5 z horyzontu młodszego. W czterech budynkach odkryto pozostałości pieców lub palenisk. W chatach starszego horyzontu znaleziono znaczną ilość ułamków ceramiki (trzy typy naczyń garnkowatych, miski, patelnie), wyrobów metalowych (noże, obręcze wiader, okucia wiadra, część topora, klucz i część kłódki, sprzączki, dwa krzesiwa, wędzidło, sworzeń z kółkiem, fragment łańcucha, ciosło, dłuto, fragmenty dwóch sierpów), wyroby kościane (przekłuwacze, zawieszki), wyrób rogowy, kości zwierząt i kamienne osetki. W chatach horyzontu młodszego odkryto ceramikę (dwa typy naczyń garnkowatych), kości zwierząt i wyroby metalowe (noże żelazne, blaszkę, pół brązowego guzika).

W wykopach sondażowych na posadzie warstwa (0,3 m) kulturowa zalega pod humusem przemierzonym z piaskiem – na gł. 0,2–0,3 m, a poniżej znajduje się gliniasta warstwa, przechodząca na gł. 0,75 m w glinę calcową.

W warstwie kulturowej znaleziono groty strzał i beltów, jelec sztyletu oraz przesłiki gliniane, kredowe i łupkowe.

Na powierzchni stanowisk znaleziono ułamki ceramiki staroruskiej.

G: Początki grodu – powstałego na starszej osadzie otwartej – datuje się na koniec X lub początek XI w. W trakcie XI w. gród był jedno- bądź dwukrotnie remontowany. Przestał istnieć w końcu XI lub początku XII w. Interpretuje się go jako siedzibę feudała.

H: W pobliżu g. położone jest cmentarzysko X–XI w.*, na którym odkryto bogato wyposażone pochówki kobiece.

I: Materiały i dokumentacja złożone są w IU AN Ukrainy.

J: *Czy wchodzi w skład cmentarzyska pochówek Węgierki (E. Dąbrowska 1979, s. 163, 235–236)?

L: O. Ratyč 1959a, s. 122, 126–128, 130–131; 1962a; 1964, s. 123–129; P. Rappoport 1975a, s. 50; A. Wędzki 1975, s. 85; E. Dąbrowska 1979, s. 163, 235–236; APPV 1982, s. 177; M. Kučera 2000, s. 96–97.

253. SUDOVA VYŠNJA II, rejon Mostys'ka, obwód L'viv

(pol. Sądowa Wisznia, ros. Судовая Вишня, ukr. Судова Вишня)

B: Gród w S. V. wzmiankowany jest w latopisie pod r. 1230. Wtedy to osiadł w nim „bezbożny” bojar Filip planował – z poduszczenia księcia bełskiego Aleksandra – zabójstwo księcia halickiego Daniela.

C: G. (st. „Na čvorakach”) położone jest we wsch. części S.V., na cyplu między Wiszną a potokiem bez nazwy.

D: G. jest bardzo zniszczone przez zabudowę i cegielnię. Miało kształt trójkąta. Dytyneć znajdował się w jego części pd., posad zaś

w pn. Zachowały się pozostałości wału chroniącego posad od strony dostępnej (pn.). Na wale tym znajduje się obecnie brukowana kamieniem droga.

E: Badania st. prowadził (w 1962 r. ? – aut.) O. Ratyč.

F: Podczas badań wału odkryto pozostałości spalonych izbic i wypaloną glinę.

Na dytyncu i posadzie zebrano zabytki IX–XI i XII–XIII w. Na posadzie znaleziono zabytki XII–XIII w. i późnośredniowieczne. Materiał składał się głównie z fragmentów ceramiki. Znaleziono też liczne kości zwierząt, pojedyncze wyroby żelazne, przesłiki z różowego łupku XI–XII w. i ułamki szklanych bransolet XI–XIII w.

G: Czas funkcjonowania grodu określa się na XII–XIII w. Interpretuje się go jako siedzibę bojara Filipa.

L: A. Wędzki 1975, s. 85; APPV 1982, s. 178; R. Bagrij 1990c, s. 136, 139–140.

254. SURAŻ, rejon Šums'k, obwód Ternopil'

(pol. Suraż, ukr. Cypaж)

st. określone jako g.

F: Znaleziono wczesnośredniowieczny materiał ceramiczny, wyroby z żelaza i srebrne ozdoby.

J: W XVI–XVII w. na st. zbudowano zamek.

L: G. Leńczyk 1937, s. 228; A. Cynkałowski 1961, s. 193.

255. ŠČYREC', rejon Pustomyty, obwód L'viv

(pol. Szczerzec, ukr. Щирець)

st. oznaczone jako g.

L: O. Korčynsky 1998a, s. 437 (mapa).

256. ŠEVČENKOVE, rejon Dolyna, obwód Ivano-Frankivs'k

(ukr. Шевченкове)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 80.

257. ŠEVČENKOVE I, rejon Halyč, obwód Ivano-Frankivs'k

(pol. Święty Stanisław, ros. Шевченково, ukr. Шевченкове)

Patrz też: > Krylos

CD: G. (st. „Karpycja”) zajmuje powierzchnię 1,2 ha.

E: Badania świątyni Zbawiciela prowadzili w 1882 r. L. Lavrec'kyj i I. Szaraniewicz, a w latach 1980 i 1981 O. Ioannisjan (ekspedycja LO IA AN ZSRR).

F: Gródek umocniony był częstokołem (nie było fosy).

Na g. znajdowała się cerkiew Zbawiciela, którą wzmiankowano w latopisie pod r. 1152. Jej fundament zbudowano z otoczków łączonych zaprawą wapienną, a naroża pn. z grubo ciosanych bloków białego kamienia. W 1981 r. odkryto przy pd. ścianie świątyni grób, interpretowany (B. Tomenčuk 1995, s. 128) jako pochówek jej fundatora ks. Wołodomyrka Wołodarewicza. Znaleziono liczne, głównie trójkątne, płytki posadzkowe.

Cmentarz przycerkiewny służył mieszkańcom dworu i okolic – odkryto m.in. kilka pochówków mniszych.

G: B. Tomenčuk (1995, s. 128) interpretuje g. jako rezydencję ks. Wołodomyrka (1141–1153).

L: O. Ioannisjan 1981; 1983; 1988, s. 187; B. Tomenčuk 1998, s. 128.

258. ŠEVČENKOVE II, rejon Halyč, obwód Ivano-Frankivs'k

(pol. Święty Stanisław, ros. Шевченково, ukr. Шевченкове)

Patrz też: > Krylos

C: G. położone jest na cyplu (Góra Stanisławowa) u ujścia Łomnicy do Dniestru.

D: G. chronione jest od strony Dniestru (pn.) urwiskiem, od zach. zboczami doliny Łomnicy, a od wsch. jarem. Wały i fosa (dł. 800 m) biegną po skraju wypłaszczenia, otaczając powierzchnię prawie 3 ha. Całe g. zajmuje ponad 10 ha. Podzielone jest na dytyneć i posad.

E: Badania na g. prowadzone były przez V. Dovženoka (1951 r.) i B. Tomenčuka (1991 r.). Badania cerkwi prowadził na pocz. XX w. J. Peleński.

F: Wały g. zbudowane były w technice zrębowej.

Na dytyncu znajduje się murowana cerkiew (19 x 17 m) św. Pantelejmona. Przy świątyni – wyjąwszy pojedyncze groby w jej wnętrzu – nie było cmentarza.

Na wsch. od cerkwi zbadano pojedyncze budowle mieszkalno-gospodarcze z XIII w. i rotundoidalną budowlę pałacową z XIV w. Odkryto staroruską warstwę kulturową nasyoną materiałem XII–XIII w.

G: B. Tomenčuk (1998, s. 129–130) sądzi, że gród i cerkiew wybudowane zostały – jako rezydencja – przez ks. Romana Mściślawicza (1199–1205).

Wg wcześniejszych przypuszczeń Dovženoka (1955, s. 13) gród miał być siedzibą możnowładczą lub książęcą.

P. Rappoport (1965b, s. 102) pisze, że niejasny jest czas powstania g., jako że staroruska warstwa kulturowa zalega tylko na nieznacznej jego części.

H: Z g. łączy się położone 0,5 km na wsch. na st. „Hrobys’ka” cmentarzysko.

L: V. Dovženok 1955, s. 13; P. Rappoport 1965b, s. 102; 1986, s. 138; APPV 1982, s. 116; J. Pasternak 1998, s. 109; B. Tomenčuk 1998, s. 129–130.

259. **ŠUMBAR**, rejon Šums’k, obwód Ternopil’

(pol. Szumbar, ukr. Шумбар)

st. określone jako g.

L: G. Leńczyk 1937, s. 228; O. Ratyč 1957a, s. 82.

260. **ŠUMS’K**, miasto rejonowe obwód Ternopil’

(pol. Szumsk, ros. Шумск, ukr. Шумськ)

B: W źródłach pisanych Š. wzmiankowany jest od poł. XII w.

C: G. położone jest na wysokiej terasie nad rz. Kumą. Dytyniec g. zajmuje cypel (dł. ponad 180 m) wyraźnie obniżający się w stronę rzeki (majdan ma część położoną wyżej i część niższą). Posad g. zajmuje sąsiedni (od pd.) – szerszy cypel, którego bok zach. stanowi zbocze schodzące do rzeki, pd. – wielki jar, a który od wsch. i pn.-wsch. przechodzi w wypłaszczenie. G. ma powierzchnię 2,7 ha.

D: Dytyniec chroniony jest od dostępnej strony przez dwa wały i dwie fosy. Fosa wewnętrzna przechodzi wzdłuż dostępnego boku

i opada po zboczach cypla. Przed tą fosą, po bokach dytyńca, przebiegają wałowe wzniesienia, które zlewają się z wałem zewnętrznym. Posad (majdan: dł. wsch.-zach. – 180 m, pd.-pn. – 130 m) chroniony jest od dostępnego boku przez łukowatą linię obronną złożoną z dwóch wałów i dwóch fos. Dytyniec łączy się z posadem na krótkim odcinku pd., swego dostępnego boku. Zły stan zachowania umocnień nie pozwala określić dokładnie jak łączyły się wały i fosy obu części grodu (ryc. 44).

E: Badania na g. prowadził w 1961 r. P. Rappoport.

F: Miąższość warstwy kulturowej na dytyncu sięga 1,35 m, zaś na posadzie ponad 1,60 m. Warstwa nie została zakłócona przez późniejsze wkopy.

Odkryto materiał zabytkowy XI–XIII w., w tym ikonkę (XII–XIII w.) „z zielonego kamienia” przedstawiającą na jednej stronie Matkę Boską z Dzieciątkiem, a na drugiej Matkę Boską Orantę.

Ostrowskij (1964) pisze o odkryciu ceramiki XII–XIII w., srebrnego kolczyka z trzema cylindrycznymi paciorkami, strzemienia i miedzianej bizantyjskiej monety Michała IV (1034–1041) przerbionej na zawieszkę.

Na g. odkryto też materiały kultury trypolskiej oraz z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza.

G: P. Rappoport (1967b, s. 179) przypuszcza, że gród Š. miał za zadanie m.in. ochronę Wołynia przed najazdami Połowców.

L: G. Leńczyk 1937, s. 228; P. Rappoport 1963, s. 32–33; 1967b, s. 66–67, 179, 188; M. Ostrowskij 1964.

261. **TEREBOVLJA** (i zespół grodowo-miejski dawnej

Trembowli: TEREBOVLJA, SEMENIV

– kol. **ZELENČE I, II**)

miasto rejonowe obwód Ternopil’

(pol. Trembowla, Semenów, Zieleńce;

ros. Теребовля, Зеленча;

ukr. Теребовля, Семенів – кол. Зеленче)

B: T. wzmiankowany po raz pierwszy w „Latopisie ławrentiewskim” pod r. 1097, kiedy to była stolicą odrębnego księstwa pod panowaniem ks. Wasyłka (zm. 1124 r.). Potem panowali kolejno jego synowie – Jerzy (zm. 1127 r.) i Iwan (zm. 1141 r.). W 1141 r. włączono T. do Ks. Halickiego. Na początku XIII w. przez kilka lat (ok. 1210 r.) była ponownie stolicą udzielnego księstwa pod panowaniem Izjasława (zm. po 1256 r.). Po raz ostatni w latopisach staroruskich wzmiankowana jest w 1226 r. W XIV w., w związku z budową przez króla Kazimierza Wielkiego zamku, pisał o T. Janko z Czarkowa.

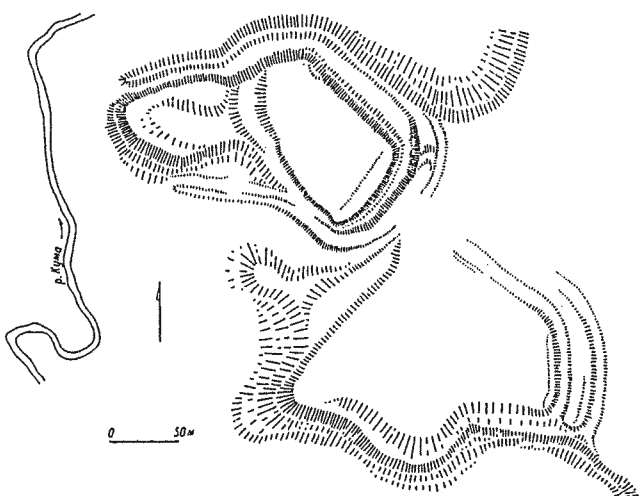
C: G. Terebovlja położone jest w centrum miasta, na cypelowatym wzniesieniu – Górze Zamkowej (Zamkova hora; wys. względna – do 60 m), u ujścia strumienia Peczynija do Gniezdy.

G. Semeniv I położone jest na cyplu między ujściem Gniezdy a Seretem, na lewym brzegu Seretu.

G. Semeniv II położone jest na prawym brzegu Seretu, naprzeciw ujścia Gniezdy.

D: Zespół grodowo-miejski dawnej T. składał się z twierdzy książęcej położonej na Górze Zamkowej, częściowo umocnionego posadu (g. Semeniv I, II) oraz przygodowych wsi i klasztorów (Ty-moščuk 1998, s. 124) (ryc. 45).

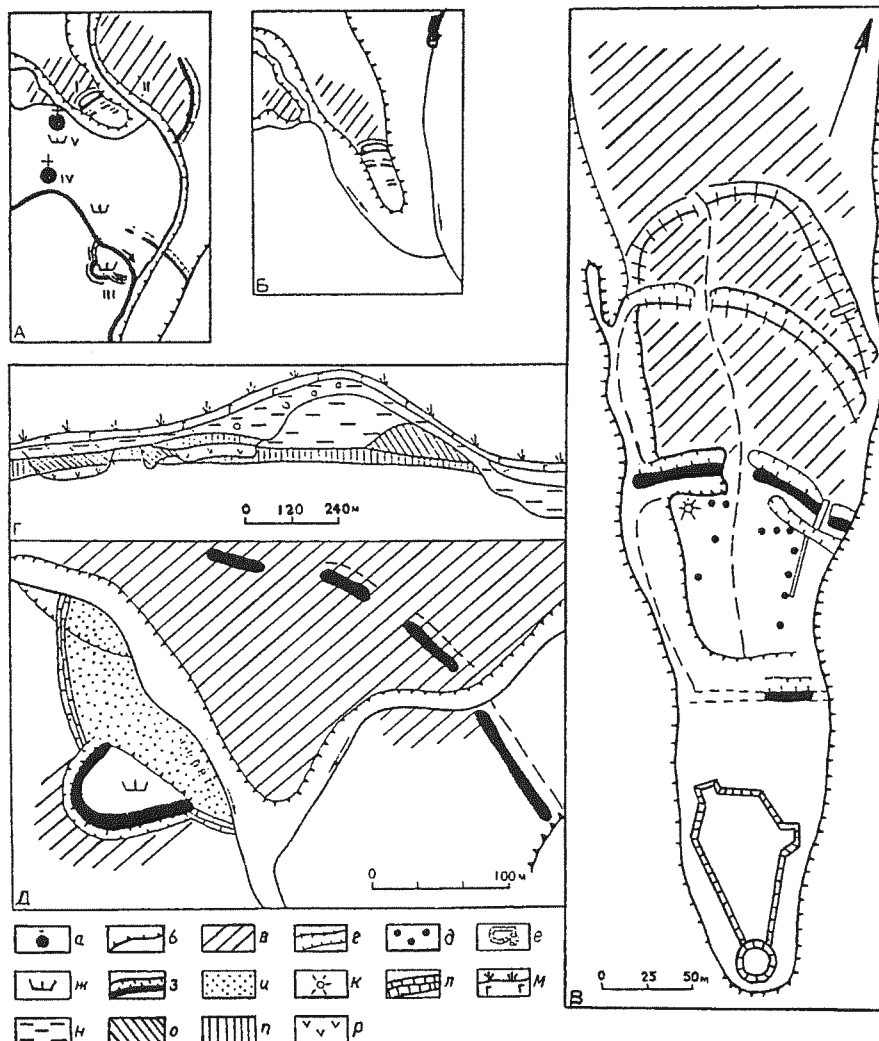
G. Na Górze Zamkowej składa się z pozostałości umocnień, w tym czterech wałów, o różnej chronologii. Wały dwóch pd. linii są szer. na 9 m, fosy zaś mają szer. 6 m. 120 m na pn. znajduje się podwójna linia umocnień (wał wewnętrzny ma szer. 12 m, fosa – 6 m) chroniąca półkieszykowaty teren (szer. do 46 m). Teren g. jest silnie przekształcony przez późniejsze osadnictwo (zamek). Główna, pd. część g. (180 x 100 m) graniczy z tzw. sakralną (180 x x 120 m), na której zachowały się 11 zagłębień po chatkach i „kurhanowate” wzniesienie.

Ryc. 44. Grodzisko w Szumsku (wg P. Rappoport 1967b, s. 66)

Abb. 44. Burgwall in Šums’k (nach P. Rappoport 1967b, s. 66)

Рис. 44. Городище в Шумске (согл. П. Рappoport 1967b, с. 66)

Ryc. 45. Dawna Trembowla. A – schematyczny plan; I – twierdza książęca; II – posad; III – przystań; IV–V – klasztory; Б – grodzisko i osada podgrodowa; Б – plan twierdzy książęcej; Г – profil głównego wału twierdzy; а – klasztor; б – strome zbocze; в – obszar zasiedlony; г – wał z wczesnej epoki żelaza; д – zagłębienia chat; е – zamek XIV–XVII w.; ж – cmentarzysko; з – wał z okresu staroruskiego; и – teren przystani; к – kurhan; л – ziemna grobla; м – humus; н – glina; о – jasna glina; п – czarnoziem; р – węgle (wg B. Timoščuk 1990, s. 56)

Abb. 45. Früheres Terebovlja. A – schematischer Plan; I – Fürstenfestung; II – am Fuße des Burgwalls angelegte Siedlung; III – Anlegeplatz; IV–V – Klöster; Б – Burgwall und die am Burgwall angelegte Siedlung; Б – Plan der Fürstenfestung; Г – Profil des Hauptwalls der Festung; а – Kloster; б – steiler Abhang; в – besiedeltes Gebiet; г – Wall aus der frühen Eisenzeit; д – Hüttenspur; е – Schloß XIV–XVII Jh.; ж – Gräberfeld; з – Wall aus der altrussischen Zeit; и – Gebiet des Anlegeplatzes; к – Kurgan; л – Schutzdeich aus Erde; м – Humus; н – Lehm; о – helles Lehm; п – schwarzer Boden; р – Kohle (nach B. Timoščuk 1990, s. 56)

Рис. 45. Древний Теребовль. А – схематический план; I – княжеская крепость; II – посад; III – пристань; IV–V – монастыри; Б – городище и пригородное селище; Б – план княжеской крепости; Г – профиль основного вала крепости; а – монастырь; б – крутой склон; в – заселенный участок; г – вал эпохи раннего железа; д – западины от жилищ; е – замок XIV–XVII вв.; ж – могильник; з – вал древнерусского времени; и – территория пристани; к – курган; л – земляная плотина; м – гумус; н – глина; о – светлая глина; п – чернозем; р – угли (согл. Б. Тимошук 1990, с. 56)

G. Semeniv I chronione jest od zach. i wsch. stromymi brzegami rzek, a od strony dostępnej fosą i wałem (szer. 20 m, wys. 2,5 m), który zachowany jest fragmentarycznie. Od pn.-zach. do g. przylega podgrodzie, ciągnące się wzdłuż Seretu, chronione wałem i fosą

(wg nowszej interpretacji B. Timoščuka 1990, s. 56; 1998b, s. 124, jest to miejski targowo-rzemieślniczy posad).

G. Semeniv II („Zamčyšče”; wg nowszej interpretacji B. Timoščuka 1990, s. 56; 1998b, s. 124, st. jest dawną przystanią rzecz-

na), położone naprzeciwko g. Semeniv I, otoczone jest wałem (wys. do 3 m).

E: Badania na terenie zamku w T. przeprowadzone były w 1931 r. przez miejscowe muzeum, jednak nie odkryto zabytków starszych niż XV w. (B. Tymośczuk 1998b, s. 125; O. Ratyč 1957a, s. 71, pisze, że wykopalisk nie prowadzono). W 1937 r. st. „Popivščyna” badał Ja. Pasternak, a w latach 40. XX w. T. badał archeolog-amator L. Čačkovs'kyj. W 1956 r. badania powierzchniowe prowadzone były przez ekspedycję archeologiczną LMH na terenie wsi Zelenče (gdzie odkryto zabytki wczesnośredniowieczne) oraz na Górze Zamkowej i w jej okolicach (na terenie dzisiejszego miasta nie odkryto zabytków staroruskich). Badań powierzchniowych obu g. w Semenowie dokonał w 1962 r. P. Rappoport. W latach 1984 i 1986 badania w T. prowadzone były przez ekspedycję IA AN ZSRR (kierownik – I. Rusanova) i TKM (kierownik – M. Jadows'ka). W 1988 r. badania na Górze Zamkowej prowadziła ekspedycja INS AN USRR pod kierownictwem I. Rusanovej i B. Timośczuka.

FG:Badano (1986 r.) główny wał (w najlepiej zachowanej części; chroniący od pn. część sakralną) g. na Górze Zamkowej. Ustalono, że powstał w wyniku trójfazowych prac budowlanych.

W pierwszej fazie wybudowano niewielki wał (interpretowany jako kultowy, datowany na IX–X w.), na koronie którego znajdował się bruk kamienny (szer. 1,7 m) interpretowany jako ołtarz (B. Timośczuk 1988, s. 341). Na wybrukowanej powierzchni odkryto ułamki ceramiki, rozdrobnione kości zwierzęce, zwapniałe kości, węgle i popiół.

Do wału przylegały zagłębione na 0,5 m w całość budynki.

Budynek 1. (3 x 10 m) miał konstrukcję słupową, której pozostałościami są dolki posłupowe (śred. 8–10 cm). Odkryto w nim trzy paleńskie ze sfosylizowanymi, nieopalonymi kośćmi zwierzęcymi, uławkami ręcznie lepianej ceramiki, węglami i opalonymi kamieniami. Budynek 2. również zbudowano w technice słupowej. W jego pn. ścianie odkryto niszę, w której znajdował się szkielet dorosłego człowieka. Obok szkieletu znaleziono ułamki naczyń X w.

W końcu X lub początku XI w. usypano wał-platformę, na koronie którego zachowały się ślady izbicz obronnych. Do tego wału przylegały mieszkalno-gospodarskie budynki zrębowe (szer. 3 m), których pozostałością jest warstwa (10–15 cm) kulturowa i odbitki zrębowe na dawnej powierzchni.

Być może w XII–XIII w. nadsypano wspomniany wał ziemią wybraną z wewnętrznej fosy. Pozostałości konstrukcji drewnianych tej fazy nie odkryto.

W zagłębieniach znajdujących się na części sakralnej odkryto m.in. ułamki szklanych bransolet i cienkościennych naczyń oraz łupkowy przęślik.

Główną część g. od strony części sakralnej chroniły konstrukcje zrębowe. Zachował się wał (szer. 3 m, wys. 0,7 m) będący pozostałością skarpy wzmacniającej drewniane izbice (szer. 3 m) służące obronie. Odkryto zwęglone bierwiona będące ich pozostałościami oraz gliniany piec, co świadczy i o mieszkalnym ich przeznaczeniu. W połowie XIII w., po spaleniu starych, wybudowano nowe izbice, które przestały istnieć w połowie XIV w.

Przy g., na wypłaszczeniu, położona jest wielka osada. Wyeksplorowano zagrodę z chatą-ziemianką (3,2 x 3,2 m), zagłębiony budynek-spiczlerz (pod nim znajdowała się dawniejsza chata-ziemianka) i dwa naziemne budynki gospodarsze.

Dwa wały (przeprowadzono ich badania) znajdujące się na terenie osady podgrodowej usypano we wczesnej epoce żelaza, jednakże ponownie przystosowano je do obrony w okresie staroruskim.

W trakcie badań powierzchniowych na terenie dawnej T. odkryto bardzo liczne zabytki XI–XIII w. (ceramika, przęślik z łupku

owruckiego, zawieszkę z brązowej monety cesarza bizantyjskiego Jana I Cymiskesa [969–976], paciorek z pasty szklanej, formy odlownicze, żuźle żelazne, enkolpiony i in.) oraz kości zwierzęce.

Na prawym brzegu Seretu odkryto mocno zniszczone cmentarzysko szkieletowe (pod koniec XIX w. znaleziono na tym terenie liczne zabytki wczesnośredniowieczne, złożone obecnie w LMH).

Warstwa kulturowa przystani (g. Semeniv II) ma miąższość 40 cm. Zawiera ułamki naczyń XI–XIII w., kości zwierząt, przedmioty żelazne i (w części stropowej) opalone drewno. Może to sugerować zniszczenie przystani w wyniku pożaru.

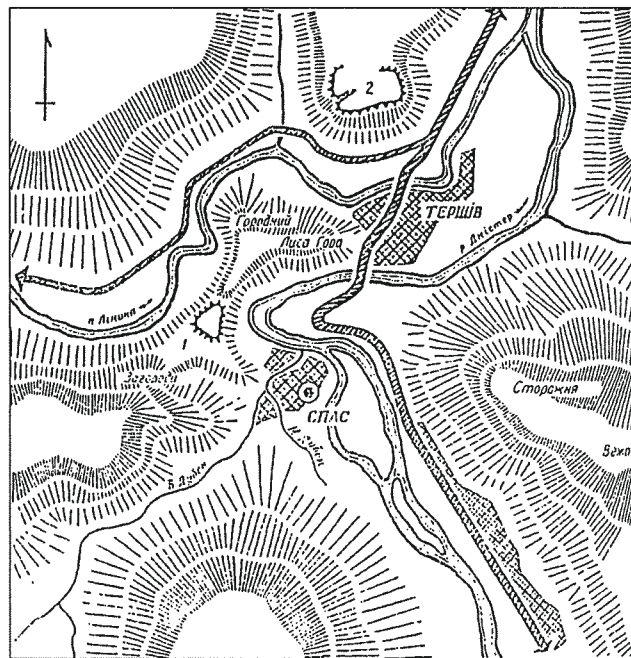
Na terenie przystani odkryto pozostałości dwóch kamiennych sarkofagów, w których znajdowały się kości ludzkie (męskie) i ułamki ceramiki XII w.

W zniszczonych częściach wału chroniącego przystań zalega warstwa spalenizny zawierająca wypaloną glinę i ziemię, węgiel, opalone kamienie, kości zwierząt i ułamki ceramiki XI – 1. poł. XIII w. **G:** B. Timośczuk (1988, s. 341; 1998b, s. 125) uważa, że dawny gród T., położony na Górze Zamkowej, składał się z głównej części – twierdzy książęcej i przylegającej do niej od pn. części sakralnej, gdzie w X w. znajdował się pogański ośrodek kultowy, a później – zapewne – siedziba biskupa.

I: Materiały z badań w Semenowie złożone są w LMH i MAK.

J: Na Górze Zamkowej znajdują się ruiny zamku XIV–XVII w. **L:** B. Janusz 1918, s. 248–249, 253–255; O. Ratyč 1957a, s. 64, 69–71, 94–95; 1959a, s. 122–126; I. Svejšnikov (Svešnikov) 1959, s. 12; 1990a, s. 105–107; L. Rauhut 1960, s. 257, tabl. XXVII 1; A. Kirpičnikov 1966b, s. 132–133, 136–137; P. Rappoport 1967b, s. 24–25; T. Skulina 1977; A. Wędzki 1977; APPV 1982, s. 163–164; B. Timośczuk 1988; 1990, s. 56; 1995, s. 89–91, 232–233; 1998b; V. Čornous 1994b, s. 101.

262. **TERŠIV**, rejon Staryj Sambir, obwód L'viv
(pol. Terszów, ukr. Тершів)

Ryc. 46. Schematyczny plan rozmieszczenia obiektów obronnych we wsiach Spas i Terszów (wg M. Rożko 1996, s. 170)

Abb. 46. Schematischer Verteilungsplan der Festigungsanlagen in den Dörfern Spas und Teršiv (nach M. Rożko 1996, s. 170)

Рис. 46. Схематический план расположения оборонных объектов в селах Спас и Тершів (согл. О. Рожко 1996, с. 170)

yskiego
rmy od-
ęce.
tarzysko
e liczne
40 cm.
nioty że-
gerować

ń zalega
węgiew,
t. XIII w.
e dawny
ej części
akralnej,
a później

MAK.
XVII w.
7a, s. 64,
ov) 1959,
XXVII 1;
rt 1967b,
2, s. 163-
232-233;

obronnych
, s. 170)
anlagen in
o 1996, s.
ных объек-
1996, c. 170)

C: G. położone jest na cyploatym wzniesieniu (wys. wzgl. prawie 40 m) nad rz. Lininą, na pn. od wsi T. (ryc. 46)

D: G. chronione jest od zach., pd. i wsch. stromymi zboczami. Wałem (rekonstruowana dł. 200 m) chronione jest tylko od strony pn. Wał zachował się w części pn.-wsch. (dł. 27 m) i niewielkim fragmencie pn.-zach. Droga wjazdowa na g. (szer. 2,25 m) przecho- dzi po jego pd.-zach. stronie.

E: Badania na g. przeprowadzone były w 1982 r. (ekspedycja INS AN USRR).

G: Gród miał kontrolować przebiegające w jego pobliżu szlaki.

L: M. Rożko 1996, s. 169-171.

263. **TROSTJANEC'**, rejon Zoločiv, obwód L'viv
(pol. Trościaniec Mały, ukr. Тростянець)

C: G. położone jest na pd.-wsch. od wsi.

D: G. otoczone jest trzema kolistymi wałami (dł. 60 kroków, wys. do 2 m).

H: W pobliżu g. znajduje się cmentarzysko kurhanowe.

L: B. Janusz 1918, s. 289; APPV 1982, s. 176-177.

264. **TROSTJANEC'**, rejon Zboriv, obwód Ternopil'
(pol. Trościaniec, ukr. Тростянець)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 81.

265. **TRUSKAVEC'**, rejon Drohobyč, obwód L'viv
(pol. Truskawiec, ukr. Трускавець)

st. oznaczone jako g.

L: O. Korčynsky 1998a, s. 437 (mapa).

266. **TUHLJA (chutor POHAR)**, rejon Skole, obwód L'viv
(pol. Tuchla - Pohar, ros. Тухля, ukr. Тухля - Порар)

C: Pozostałości umocnień znajdują się na st. „Verch” i „Horodyšče”.

D: Zachowały się nieznaczne pozostałości nasypów ziemnych, otaczające obszar ok. 1,5 ha.

E: Badania powierzchniowe st. przeprowadził w 1973 r. O. Ratyč (ekspedycja INS AN USRR).

F: Zebrano ułamki naczyń X-XI w.

I: Materiał zabytkowy i dokumentacja złożone są w Oddziale Archeologicznym IU AN Ukrainy.

L: A. Ratič 1974b; APPV 1982, s. 184.

267. **TURADY**, rejon Žydačiv, obwód L'viv
(pol. Turady, ukr. Туради)

C: St. określane mianem g. położone jest w pobliżu wsi T.

E: St. odkryte zostało i badane w „ostatnich latach” (przed 1995 r.).

G: G. datuje się na XII-XIV w. i uważa za satelitę Żydaczowa (Żydačiv I).

L: O. Osaul'čuk 1995, s. 71; 1997, s. 294.

268. **TUR''JE**, rejon Staryj Sambir, obwód L'viv
(pol. Turze, ros. Турье, ukr. Тур'є)

st. określone jako g. (ryc. 47)

E: Badania powierzchniowe st. przeprowadzone zostały w 1985 r. przez ekspedycję INS AN USRR.

F: Na st. zebrano materiał ceramiczny XI-XIII w.

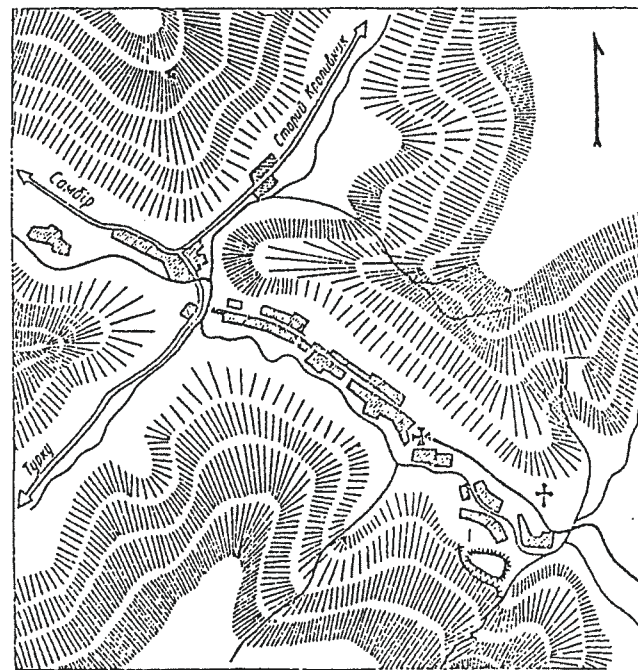
G: St. datuje się na XI-XIII w.

L: B. Janusz 1918, s. 222; R. Bagrij, V. Petegirič 1987, s. 302; M. Rożko 1996, s. 175.

269. **TURKA**, miasto rejonowe, obwód L'viv
(pol. Turka, ukr. Турка)

C: St. „Turka 3” określone jako g. znajduje się na cyplu, w miejscu zwanym „Kruh”, na pn.-wsch. od miasta.

D: Pozostałości g. nie są widoczne.

Ryc. 47. Lokalizacja grodziska we wsi Turze (wg M. Rożko 1996, s. 175)

Abb. 47. Lokalisierung der Fundstelle im Dorf Tur'je (nach M. Rożko 1996, s. 175)

Рис. 47. Местонахождение городища в селе Турье (согл. О. Рожко 1996, с. 175)

E: Prace badawcze przeprowadzone zostały w 1995 r. przez ekspedycję LMH i Muzeum Bojkowszczyzny.

F: Odkryto ceramikę XII-XIV w.

L: V. Bončuk, V. Komarnyč'kyj, V. Konopljia 1995.

270. **TYLJAVKA**, rejon Šums'k, obwód Ternopil'
(pol. Tylawka, ukr. Тилявка)

D: G. ma plan okręgu. Chronione jest trzema koncentrycznymi wałami. Zachowane jest w ok. trzeciej części.

F: Na g. zebrano materiał z okresu wczesnego średniowiecza.

L: A. Cynkałowski 1961, s. 195.

271. **TYS'MENYCJA**, rejon i obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Tyśmienica, ukr. Тисьмениця)

B: T. jest wzmiankowana w latopisie pod r. 1143.

C: St. określone jako g. położone jest na wzgórzu nad rz. Strymbą (st. „Horodyšče”).

D: Nie ma śladów umocnień.

E: Badania st. przeprowadzone zostały w 1962 r. przez ekspedycję LO IA AN ZSRR.

F: Odkryto liczne ułamki ceramiki kultury trypolskiej.

L: B. Janusz 1918, s. 242-243; P. Rappoport, M. Malevskaja 1963, s. 62; APPV 1982, s. 120.

272. **UHORS'K**, rejon Šums'k, obwód Ternopil'
(pol. Uhorsk, ukr. Угорськ)

CD: St. określone jako g. o formie pierścieniowatej położone jest na wysokim, stożkowatym wzgórzu.

FH: Na st. i w jego okolicy znaleziono materiały zabytkowe z okresu wczesnego średniowiecza.

L: A. Cynkałowski 1961, s. 195, tabl. XXX 3.

273. **URMAN'**, rejon Bereżany, obwód Ternopil'
(pol. Urmań, ukr. Урмань)

C: St. określone jako g. położone jest nad brzegiem stawu.

F: Na st. odkryto pochówki podpłytkowe.

H: W pobliżu g., na st. „Cerkvys'ka”, znaleziono ułamki ceramiki staroruskiej.

L: O. Ratyč 1957a, s. 72.

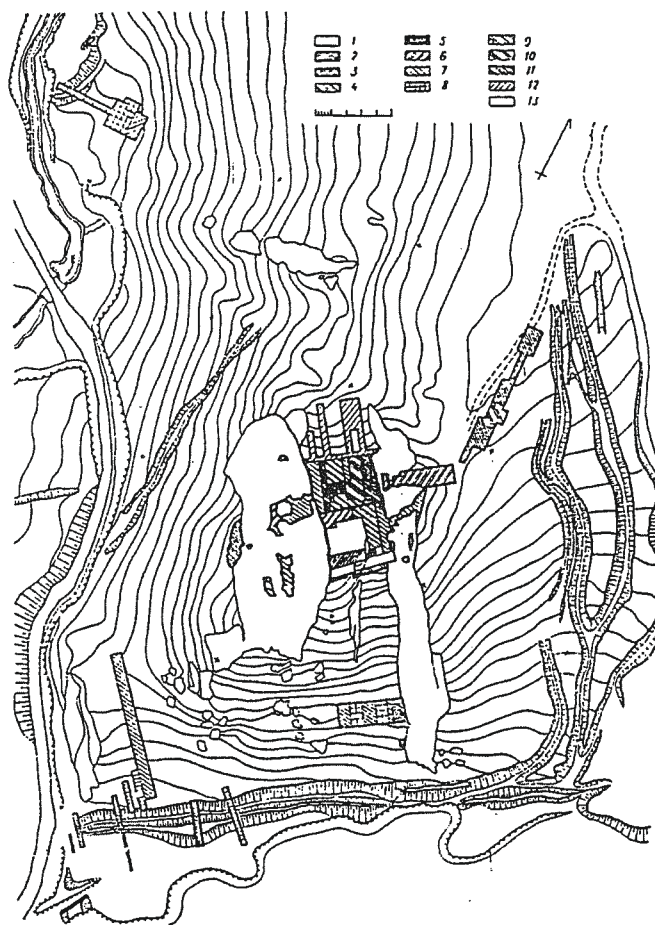
274. **URYČ – TUSTAN'**, rejon Skole, obwód L'viv

(pol. Urycz – Tustań, ros. Урыч – Тустань,
ukr. Урич – Тустань, Уричъ)

B: Tustań po raz pierwszy wzmiankował w swej „Kronice” Janko z Czarnkowa, w związku z budową tam zamku przez króla Kazimierza Wielkiego. Tustań był twierdzą i ośrodkiem administracyjnym. Wzmianki z XVI w. świadczą, że zamek popadł w ruinę.

C: Pozostałości zespołu twierdzy Tustań położone są na trzech grupach skalnych: Kamień, Ostry Kamień i Mała Skała, znajdujących się na pn.-wsch. od wsi U.

D: G. zajmuje teren ok. 3 ha. Główna jego część znajduje się na skałach Kamienia. Niewielki, chroniony skałami dytync (rekonstruowany dwór) znajdował się na wys. 51 m nad doliną. Zachowało się ponad 4000 pazów wykutych w skale oraz fragmenty murów kamiennych (ryc. 48).

Ryc. 48. Urycz – Tustań. Plan Kamienia i zasięg wykopalisk w latach: 1 – 1973; 2 – 1978; 3 – 1979; 4 – 1980; 5 – 1981; 6 – 1982; 7 – 1983; 8 – 1984; 9, 10 – 1988; 11, 12 – 1989 (wg M. Rożko 1996, s. 47)

Abb. 48. Uryč – Tustan'. Plan von Kamień und Reichweite der Ausgrabungen in den Jahren: 1 – 1973; 2 – 1978; 3 – 1979; 4 – 1980; 5 – 1981; 6 – 1982; 7 – 1983; 8 – 1984; 9, 10 – 1988; 11, 12 – 1989 (nach M. Rożko 1996, s. 47)

Рис. 48. Урич – Тустань. План скалы и границы раскопов в годах: 1 – 1973; 2 – 1978; 3 – 1979; 4 – 1980; 5 – 1981; 6 – 1982; 7 – 1983; 8 – 1984; 9, 10 – 1988; 11, 12 – 1989 (согл. М. Рожко 1996, с. 47)

EF: Badania sondażowe na Kamieniu prowadził w 1962 r. P. Rapoport, w 1973 r. zaś R. Bahrij. Od 1978 r. (w latach: 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1988, 1989) badaniami T. kierował M. Rożko. Odsłonięto teren o powierzchni ponad 2000 m². Ze względu na różnice wysokości w trakcie badań używano sprzętu tańszego. W monografii T. są wzmianki o badaniach radiowęglowych i dendrochronologicznych przeprowadzonych na materiale drewnianym (określonym na IX–X w.) z cysterny znajdującej się na Oстрым Камieniu (M. Rożko 1996, s. 141, 197).

Badano cysterny: na pn. zboczu Kamienia (gł. 14 m), na Oстрым Камieniu (gł. 8 m), cysternę (XII–XIII w.) zbudowaną z bloków kamiennych oraz studnię (gł. 30,4 m).

Na jednym ze stoków odkryto warstwę (szer. 18 m, grubość ok. 20 cm) wypalanej gliny z odbitkami kłód, co świadczy o tym, że drewniane ściany dla ochrony przed ogniem pokrywano grubą warstwą gliny.

Odkryty w trakcie badań st. materiał zabytkowy (IX–XVI w.) składa się z ceramiki, wyrobów metalowych (sprzączki, krzesiwa, groty strzał, groty beltów XII–XV w., brązowa buława XIII w., enkolpion i in.), wyrobów skórzaných i drewnianých.

G: M. Rożko (1996, s. 210, 223) powstanie pierwszych urządzeń obronnych w Tustaniu datuje na IX w. Fazę końcową zabudowy drewnianej na XIII w., kiedy to zbudować miano mury kamienne. W okresie ruskim w grodzie miała stacjonować drużyna (bez rodzin), a twierdza miała być komorą celną i ośrodkiem administracyjnym. Na posadzce znajdować się miały pracownie rzemieślnicze.

Na podstawie źródeł pisanych i znalezisk archeologicznych wyznacza się koniec funkcjonowania T. na XVI w.

I: Materiały i dokumentacja złożone są w LMH i IU AN Ukrainy.

L: P. Rapoport, M. Małevskaja 1993, s. 65–66, 69; P. Rapoport 1967b, s. 13; APPV 1982, s. 184; K. Przyboś 1992; Janko z Czarnkowa 1996, s. 17; M. Rożko 1996.

275. **USTJA (kol. USTJA BISKUP''JE)**, rejon Borščiv, obwód Ternopil'

(pol. Uście Biskupie,

ukr. Устя – кол. Устя Бискуп''є / Єпископське, Устя)

C: G. położone jest 1 km na pd. od wsi U., na skalistym brzegu Dniestru (wys. 50 m) u ujścia Nieclawy (na zach. od rzeki). Brzeg opada stromo w dolinę Nieclawy.

D: G. ma plan zbliżony do prostokąta. Majdan (dł. 105 m, szer. do 65 m) umocniony jest (wyjawszy stronę brzegową) wałem (wys. do 1,5 m, szer. 3 m). Od zach. i pd. g. chroni fosa (szer. 10–15 m, gł. 5–8 m), do której od pn. przylega jar (gł. do 30 m), na dnie którego płynie strumień. Na pn., stromym zboczu jaru, na wys. 15 m znajduje się sztuczna terasa (szer. 4 m), określana jako majdanik bojowy. Od pn. i pd.-zach. do g. przylega posad (nieobronny? – aut.).

F: Na posadzce zebrano ułamki ceramiki staroruskiej i żużle żelazne.

E: Badania środkowego Podniestrza (w tym U.) prowadzone były w latach 1968–1969 przez ekspedycję IA AN USRR i Kamienieckiego Instytutu Pedagogicznego.

G: B. Janusz (1918, s. 74) określa g. jako pochodzące z późnych czasów historycznych.

V. Petehyryč (1995b, s. 79) przypuszcza, że g. mogło być niegdyś grodem typu miejskiego.

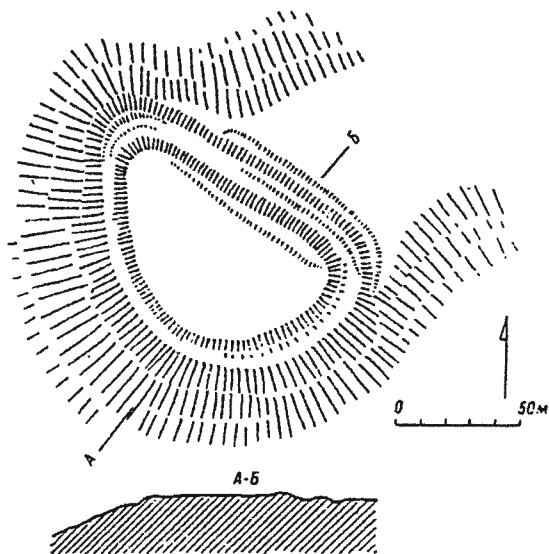
H: Na pn. od g. położone jest cmentarzysko, być może związane z g.
L: B. Janusz 1918, s. 74; O. Ratyč 1957a, s. 81; O. Prychodnjuk 1977, s. 100–103; APPV 1982, s. 152; V. Petehyryč 1995b, s. 79.

276. **UŠNJA**, rejon Zoločiv, obwód L'viv

(pol. Usznia, ukr. Ушня)

C: St. „Svjata Hora” określana jako g. położone jest w zach. części wsi, na prawym brzegu Bugu.

L: B. Janusz 1918, s. 290; APPV 1982, s. 177.

Rys. 49. Grodzisko we wsi Waszkowce (wg P. Rappoport 1967b, s. 59)

Abb. 49. Burgwall im Dorf Vas'kivici (nach P. Rappoport 1967b, s. 59)

Рис. 49. Городище в селе Васьковцы (согл. П. Раппопорт 1967b, с. 59)

277. **VAS'KIVCI**, rejon Šums'k, obwód Ternopil'

(pol. Waszkowce, ros. Васьковцы, ukr. Васьківці)

C: G. zajmuje cypel wysokiego wypłaszczenia (rys. 49).

D: Majdan g. ma formę nieregularnego owalu (95 x 50 m). Od dostępnej strony chroniony jest przechodzącymi na prostej dwoma wałami i fosami (zewnętrzna – szer. 8 m, gł. 1,5 m). Fosa wewnętrzna, płytsza od zewnętrznej, otacza majdan, jednak na części bez wału ma charakter terasy (szer. 4–6 m) (P. Rappoport 1967b, s. 57). E: G. badał w 1961 r. P. Rappoport, ale badania powierzchniowe na g. przeprowadzone były także wcześniej.

F: Na g. znaleziono materiał archeologiczny – liczne ułamki ceramiki, gliniany przesłik, kościany przekłuwacz – X–XI w. (P. Rappoport 1967b, s. 57). Ułamki całkowicie obtaczanych naczyń z wcześniejszych badań datuje się na XI–XIII w. (L. Rauhut 1960, s. 253). G: G. datuje się na X–XI w.

I: Materiały złożone są w PMA i KKM.

J: A. Cynkałowski (1961, s. 196) pisze o g. pierścieniowatym z trzema koncentrycznymi wałami i fosami, które jest częściowo rozorane. O. Ratyč (1957a, s. 61) pisze o owalnym g. (50 x 40 m) z dwoma koncentrycznymi wałami.

L: O. Ratyč 1957a, s. 61; L. Rauhut 1960, s. 253; A. Cynkałowski 1961, s. 196, tabl. XXX 2; P. Rappoport 1967b, s. 57, 59; APPV 1982, s. 167.

278. **VELYKYJ LJUBYN'**, rejon Horodok, obwód L'viv

(pol. Lubień Wielki, ukr. Великий Любінь)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 78.

279. **VERBOVEC'**, rejon Lanivci, obwód Ternopil'

(pol. Wierzbowiec, ukr. Вербо́вець)

st. określone jako g.

E: Badania powierzchniowe st. przeprowadził w 1938 r. A. Cynkałowski.

F: Na st. odkryto średniowieczny materiał ceramiczny.

I: Zabytki znajdują się w PMA.

L: O. Ratyč 1957a, s. 81; L. Rauhut 1960, s. 253.

280. **VERCHNJA-NYŽNJA LYPYCJA**, rejon Rohatyn,

obwód Ivano-Frankivs'k

(pol. Lipica Górna – Dolna, ukr. Верхня-Нижня Липиця)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 80.

281. **VERCHNJE SYN'OVYDNE I**, rejon Skole, obwód L'viv

(pol. Synowódzko Wyżne, ros. Верхнее Синевидное,

ukr. Верхне Синьовидне)

C: Wał – st. „Horodyšče” położony jest na wzgórzu, na prawym brzegu rz. Opór, u jej ujścia do Stryja.

D: Zachowały się pozostałości pierścieniowatego wału (śred. 300 m).

E: St. odkrył i badał w 1973 r. O. Ratyč (ekspedycja INS AN USRR).

F: Na st. nie ma warstwy kulturowej.

I: Materiały (? – aut.) złożone są w IU AN Ukrainy (APPV 1982, s. 183).

L: A. Ratič 1974b; APPV 1982, s. 183.

282. **VERCHNJE SYN'OVYDNE II**, rejon Skole, obwód L'viv

(pol. Synowódzko Wyżne, ros. Верхнее Синевидное,

ukr. Верхне Синьовидне)

C: G. znajduje się na wzgórzu – st. „Zolota Hora”.

D: G. jest owalne w planie (oś dł. ok. 300 m). Na obwodzie zachowały się pozostałości wału ziemnego o wys. do 1 m. W części pn.-zach znajdują się bastionowe umocnienia „późnofeudalne”.

E: Odkrycia i badań g. dokonała w 1972 r. ekspedycja LOOOPIK. W pd.-wsch. części założono cztery wykopy (5 x 5 m). W 1973 r. g. badał O. Ratyč (ekspedycja INS AN USRR, założono trzy wykopy).

F: W 1972 r. odkryto owalną budowlę półziemiankową (4,1 x 2,1 m) z pozostałościami gliniano-kamiennej pieca na planie koła (śred. ok. 1 m). W jego pobliżu znaleziono ułamki zdobionego naczynia (IX–X w.) z lekko obtaczanym wylewem.

W 1973 r. odkryto naziemną chatę (4 x 2,5 m) o konstrukcji słupowej, z rozwaliskiem glinianego pieca na kamiennej podstawie w pd.-zach. narożu. Ułamki staroruskiej ceramiki pozwalają datować ją na XI w.

Warstwa kulturowa miała miąższość ok. 0,1 m. Materiał archeologiczny odkryty na g. pochodzi głównie z XVII–XVIII w., są jednakże znaleziska z XI–XIII w.

I: Zabytki i dokumentacja badań złożone są w IU AN Ukrainy.

L: APPV 1982, s. 183; I. Mogitič, A. Ratič 1973; A. Ratič 1974b.

283. **VESELIVKA (kol. TATARYNCI)**, rejon Kremenec',

obwód Ternopil'

(pol. Wesołówka, ukr. Веселівка, kol. Татаринці)

C: G. znajduje się w lesie, na pn. od wsi.

D: G. jest niewielkie i ma plan kwadratu. Wały i fosy g. są dobrze zachowane.

F: Na g. znaleziono ceramikę z okresu wczesnego średniowiecza.

L: O. Ratyč 1957a, s. 81; A. Cynkałowski 1961, s. 196, tabl. XXX 1.

284. **VIKTORIV**, rejon Halič, obwód Ivano-Frankivs'k

(pol. Wiktorów, ros. Викторов, ukr. Вікторів)

C: St. określone jako g. znajduje się na st. „Nad stinkoju”.

EF: W 1935 r. J. Pasternak przeprowadził na st. badania terenowe. Znalazł bransoletę srebrną, mankietową z XIV w.

W 1951 r. badania posadu przeprowadził V. Dovženok. Odkrył fragmenty polewanych płytek ceramicznych i ułamki ceramiki XII–XIII w.

G: Dovženok (1955, s. 12) przypuszcza, że znajdować się tu mógł bojarstwo dwór.

J: Materiał zabytkowy znajduje się w IA AN Ukrainy.

H: Po wsch. stronie V. odkryto w dwóch miejscach pozostałości działalności szklarskiej dat. na XII–XIII w.

L: J. Pasternak 1936, s. 133; V. Dovženok 1955, s. 12–13; O. Ratyć 1957a, s. 44, 93; APPV 1982, s. 113.

285. **VOŁOŠYNOVE**, rejon Staryj Sambir, obwód L'viv
(pol. Wołoszynowa, ukr. Волошинове)

CD: G. (st. „Okip”) jest cypłowe. Zachowały się pozostałości wałów i fos.

Na st. znajduje się niemal zupełnie zniszczone cmentarzysko i pozostałości cerkwi.

G: G. interpretuje się jako dawny klasztor.

L: M. Rożko 1996, s. 181.

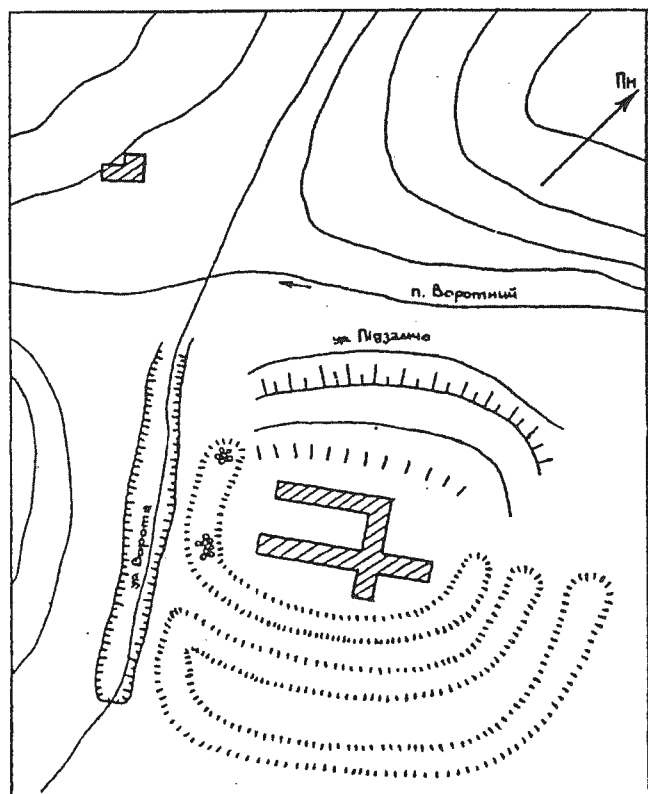
286. **VOROBLJAČYN**, rejon Javoriv, obwód L'viv
(pol. Parypsy, ukr. Вороблячин)

Patrz też: > Nemyriv

B: Uroczysko „Vorota” identyfikuje się z miejscem wzmiankowanym w „Latopisie halicko-wołyńskim” pod r. 1266 (czerwiec), w związku z klęską księcia Szwarna Daniłowicza w walce z oddziałem wojsk polskich.

C: G. (st. „Zamčys'ko”, „Zamok”, „Vorota”) położone jest 5 km na pd.-wsch. od wsi V. na zalesionym wzgórzu nad potokiem Worotnym. Zach. i pn. skłony wzniesienia są strome.

D: G. ma plan zbliżony do koła, spłaszczonego od strony jaru „Vorota”. Od dostępnej strony pd.-wsch. ograniczają je trzy wały. Najpotężniejszy jest wał wewnętrzny (dł. 184 m) otaczający dytyńec, którego wys. od pd. i wsch. sięga prawie 5 m, a szer. dochodzi do 10 m. Na zach. części wału zachowały się pozostałości fundamentów dwóch „baszt”, z których pn. jest mocno zniszczony, zaś pd. zachował się lepiej (4 x 2 m, zagłębiony jest w nasyp wału na 0,8 m). Do wału głównego od pd.-wsch. przylega fosa (dł. 68 m, szer. 6 m).

Ryc. 50. Plan grodziska we wsi Parypsy (Vorobijačyn) (wg M. Peleščyšin, V. Kasjuchnyč, V. Rudyj 1993, s. 72)

Abb. 50. Burgwallplan im Dorf Vrobljačyn (nach M. Peleščysyn, V. Kasjuchnuc, V. Rudyj 1993, s. 72)

Рис. 50. План городища в селе Вороблячин (согл. М. Пелешин, В. Касюхнич, В. Рудий 1993, с. 72)

Do fosy przylega drugi wał (wys. od dna fosy – 2,5 m, od strony zewnętrznej – 1,5 m). Trzeci wał (dł. 146 m, wys. do 2 m, szer. 4 m) oddalony jest od poprzedniego o 24 m od strony pd., a o 8 m od strony pn.-wsch. Wjazd na g. miał znajdować się od strony łatwo dostępnej przy pn. stoku wzgórza.

Majdan g. ma przekątną dł. prawie 60 m. Jego powierzchnia jest nierówna, z wyższą częścią środkową i obniżoną częścią przy wale. Pokryta jest kamieniami różnej wielkości. Przy „wjeździe” znajduje się obniżenie (ryc. 50).

E: Przed r. 1918 prowadzono wykopaliska na jednym z wałów. Badania wykopaliskowe majdanu zostały przeprowadzone w latach 1991–1992 przez ekspedycję UL.

F: W wale na niewielkiej gł. odkryto warstwę węgla drzewnego i luźno rozrzucone bryły kamienia.

Na majdanie zdjęto darń zalegającą na kamiennym podłożu, nie odkrywając warstwy kulturowej, jedynie w wykopie (20 x 4 m) przy wale pn. między warstwą czarnoziemiu (0,4 m) a gliniastym calcem odkryto, prócz brył kamiennych i drobnego kamienia, niewielkie (0,3 x 0,3 m) skupienie polepy z odblaskami drewna oraz rozproszone węgle i polepę.

Odkryto pojedyncze ułamki naczyń (koniec XII–XIV w.) wykonanych z użyciem koła garncarskiego. Były to głównie naczynia gamkowate z silnie wychylonym, niemal poziomym, wylewem. Część naczyń miała w górnej partii, pod brzegiem, wałek.

G: G. datuje się na X–XII w. (B. Janusz 1918, s. 190) lub koniec XII–XIV w. (M. Peleščyšin, V. Kasjuchnyč, V. Rudyj 1993, s. 73), M. Peleščyšin (1997, s. 20) zaś pisze, iż zostało zbudowane w X w.

G. interpretuje się (M. Peleščyšin i in. 1993, s. 73; M. Peleščyšin 1997, s. 20) jako gród strzegący strategicznego przejścia „Vorota” wzmiankowanego w „Latopisie halicko-wołyńskim” pod r. 1266.

H: Na wsch. od g. odkryto pozostałości chaty z ceramiką X–XI w. L: B. Janusz 1918, s. 190; M. Peleščyšin, V. Kasjuchnyč, V. Rudyj 1993; M. Peleščyšin 1997, s. 20.

287. **VOVKIVCI**, rejon Borščiv, obwód Ternopil'
(pol. Wołkowce, ukr. Вовківці)

C: G. (st. „Serednij Horb”) położone jest w lesie.

D: G. od pn. chronione jest wałami i fosami, z pozostałych stron jarami.

H: W V. odkryto też pochówki podpłytowe.

L: B. Janusz 1918, s. 75–76; O. Ratyć 1957a, s. 62.

288. **VYHODA**, rejon Dolyna, obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Wygoda, ukr. Вигода)

St. określone jest jako punkt obronno-kontrolny z okresu przedmongolskiego.

L: M. Rożko 1995, s. 86.

289. **VYNNYKY I**, rejon L'viv, obwód L'viv
(pol. Winniki, ukr. Винники)

st. oznaczone jako g.

L: O. Korčynsky 1998a, s. 437 (mapa)

290. **VYNNYKY II**, rejon L'viv, obwód L'viv
(pol. Winniki, ukr. Винники)

st. oznaczone jako g.

L: O. Korčynsky 1998a, s. 437 (mapa).

291. **VYSIČKA**, rejon Borščiv, obwód Ternopil'
(pol. Wysuczka, ukr. Висічка)

St. określone jako g., na którym zbudowano zamek.

L: B. Janusz 1918, s. 76; O. Ratyć 1957a, s. 81.

292. **VYSOC'KE**, rejon Brody, obwód L'viv
(pol. Wysocko, ukr. Висоцьке)

I. Svieščnikov (1959, s. 13) ustalił, w wyniku badań w 1953 r., że st. nie jest g. wczesnośredniowiecznym (jak pisze O. Ratyć

1957a, s. 78), a mocno zniszczonym robotami ziemnymi zamczyskiem XVI–XVII w.

L: B. Janusz 1918, s. 87–88; O. Ratyč 1957a, s. 78; I. Svyješnikov 1959, s. 13.

293. **VYSPA**, rejon Rohatyn, obwód Ivano-Frankivs'k
(pol. Wyspa, ros. Выспа, ukr. Виспа)

W wyniku badań w 1962 r. (ekspedycja LO IA AN ZSRR) ustalono, że st. we wsi V. jest reliktem fortalicji XVII–XVIII w. (P. Rappoport, M. Malevskaja 1963, s. 67, 74; P. Rappoport 1966, s. 213), a nie g. wczesnośredniowiecznym (APPV 1982, s. 121).

L: P. Rappoport, M. Malevskaja 1963, s. 67, 74; P. Rappoport 1966, s. 213; APPV 1982, s. 121.

294. **VYŠHORODOK**, rejon Lanivci, obwód Ternopil'

(pol. Wyszogródek, ukr. Вишгородок, Вижгородок)

D: St. określone jako duże i dobrze zachowane g.

F: Na st. znaleziono materiał ceramiczny z okresu wczesnego średniowiecza i młodszy.

J: Na g. zbudowano w XV–XVI w. zamek.

U O. Ratyča (1957a, s. 81) i A. Cynkałowskiego (1961, s. 258)

– Vyžhorodok.

L: G. Leńczyk 1937, s. 228; O. Ratyč 1957a, s. 81; A. Cynkałowski 1961, s. 198, 258.

295. **VYŠKIV**, rejon Dolyna, obwód Ivano-Frankivs'k

(pol. Wyszków, ukr. Вишків)

st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 80.

296. **ZALIS'CI**, rejon Šums'k, obwód Ternopil'

(pol. Zalesce, ukr. Залісці)

C: St. określone jako g. położone jest nad urwistym zboczem wąwozu.

F: Na st. znaleziono materiał ceramiczny z okresu wczesnego średniowiecza.

L: A. Cynkałowski 1961, s. 199.

297. **ZALISSJA**, rejon Monastyrys'ka, obwód Ternopil'

(pol. Zalesie, ukr. Залісся)

C: G. położone jest 2 km na pd. od wsi, na wysokim wzniesieniu o stromych zboczach, w lesie zwanym „Spas”. Od wsch. i pd. g. opływa rz. Koropiec.

D: Po pn.-zach. i wsch. stronie g. znajdują się trzy wysokie wały i głębokie fosy, zaś od pd. jeden wał i fosa. Wały zachowały się na wys. do 6 m, przy szerokości u stopy do 15 m. Gł. fos sięga 3 m od stopy wału. Każdy z trzech zachowanych boków g. ma dł. 220 m, a średnica majdanu w granicach wewnętrznego wału ma dł. od 180 do 220 m. G. ma powierzchnię ok. 2 ha (ryc. 51).

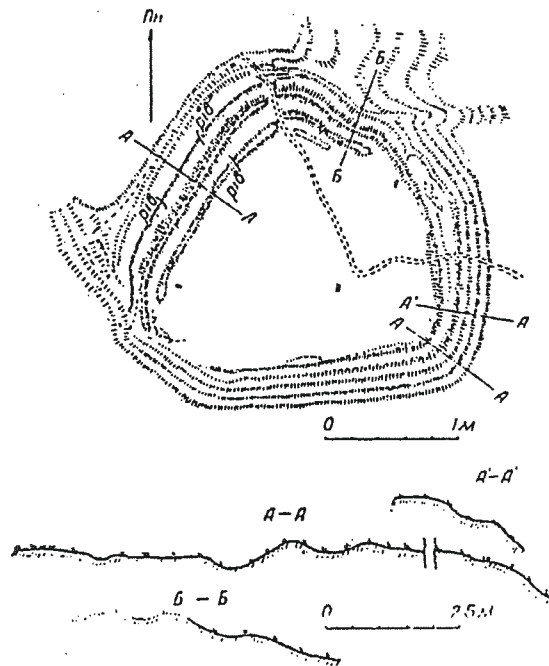
E: G. badał w 1949 r. O. Ratyč, a w latach 1967 i 1975 I. Hereta.

F: W nasypach wałów znajdują się grupy kamieni ze śladami ognia.

O. Ratyč założył trzy niewielkie wykopy sondażowe. W dwu odkryto warstwę kulturową z wczesnej epoki żelaza (miąższość do 0,5 m, niewielkie ilości drobnych ułamków ceramiki), a w trzecim warstwę miąższości do 0,5 m, ze znaleziskami wczesnożelaznymi i staroruskimi (więcej materiału staroruskiego; ułamki naczyń toczonych, polepa, płytki kamienne i nóż). Znaleziono także ułamki ceramiki kultury czerniachowskiej („poliv pochovan”).

G: O. Ratyč (1955, s. 159) uważa, że od strony pd.-zach. widoczny jest do dziś wjazd na g. Przypuszcza też, że w epoce wczesnego żelaza zasiedlone było całe g., zaś w czasach Rusi Kijowskiej jego część.

L: B. Janusz 1918, s. 96; O. Ratyč 1955a, s. 158–159; 1957a, s. 63; APPV 1982, s. 162.

Ryc. 51. Plan i przekrój grodziska we wsi Zalesie (wg O. Ratyč 1955a, s. 159)

Abb. 51. Plan und Grundriss des Burgwalls im Dorf Zalissja (nach O. Ratyč 1955a, s. 159)

Рис. 51. План и профиль городища в селе Залесье (согл. О. Ратич 1955а, с. 159)

298. **ZARUDCI**, rejon Žovkva, obwód L'viv

(pol. Zarudce, ukr. Зарудці)

C: St. określone jako g. położone jest na terenie zabudowań kołchozu.

L: O. Ratyč 1957a, s. 78; APPV 1982, s. 179.

299. **ZARUDDJA**, rejon Zboriv, obwód Ternopil'

(pol. Zarudzie, ukr. Заруддя)

C: G. położone jest wśród pól na zach. od wsi.

D: Zachowały się ślady umocnień.

H: W pobliżu g. znajduje się kurhan.

J: W APPV (1982, s. 160) jest mowa o jeszcze jednym g. i kurhanie, ale sądzić można, że to pomyłka.

L: B. Janusz 1918, s. 290; APPV 1982, s. 160.

300. **ZAVADIV**, rejon Žovkva, obwód L'viv

(pol. Zawadów, ros. Завадов, ukr. Завадів)

C: G. położone jest na wzniesieniu (st. „Bodelynka”) 2–3 km na pd. od wsi Z.

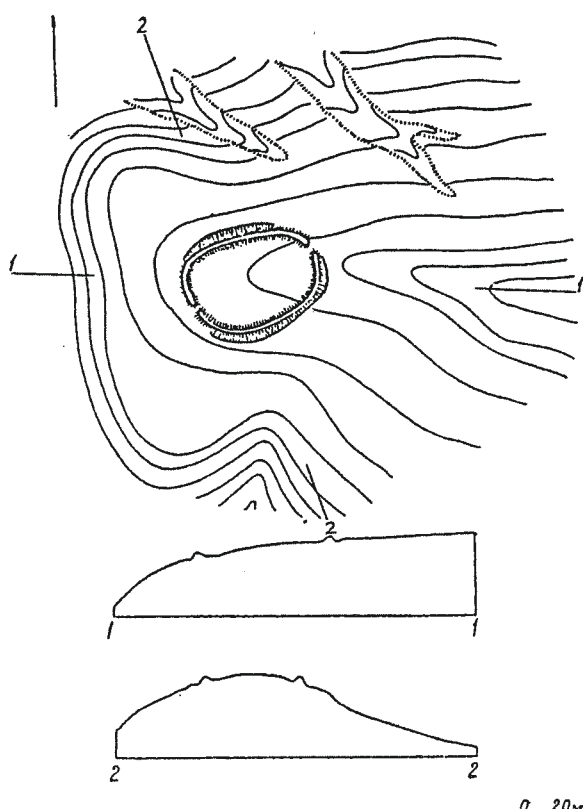
D: G. ma plan owalu (65 x 45 m). Z trzech stron chronione jest stromymi zboczami, a tylko od wsch. teren wypłaszcza się stopniowo. Obwiedzione jest wałem (wys. ok. 3 m), w którym od wsch. i pd.-zach. znajdują się przerwy interpretowane jako bramne (O. Ratič 1962a, s. 89). W niektórych miejscach widoczne są pozostałości fosy (ryc. 52).

E: Badania (dwa wykopy sondażowe) na g. prowadził w 1955 r. O. Ratyč.

F: Odkryto cieką staroruską warstwę kulturową. Znaleziono noże żelazne i ułamki naczyń X–XII w.

G: O. Ratyč (1962a, s. 91) określa czas powstania g. na X–XI w. Píše, że ochraniało strategiczne przejście między ziemiami halicką a wołyńską.

L: B. Janusz 1918, s. 173; A. Ratič 1962a.

Ryc. 52. Plan i przekrój grodziska koło wsi Zawadów (wg A. Ratič 1962a, s. 88)

Abb. 52. Plan und Grundriss des Burgwalls bei Zavadiw (nach O. Ratič 1962a, s. 88)

Рис. 52. План и профиль городища около села Завадов (согл. О. Ратич 1962а, с. 88)

301. ZVENYHOROD, rejon Pustomyty, obwód L'viv

(pol. Dźwinogród, ros. Звенигород, ukr. Звенигород)

B: Z. wzmiankowany po raz pierwszy w kronikach ruskich pod r. 1087. Do r. 1235 wspomniano go jeszcze 13 razy.

W 1124 r. Włodzimierko, syn ks. przemyskiego Wołodara, otrzymał Z. w spadku po ojcu i uczynił stolicą udzielnego księstwa. W następnych latach przyłączył do swoich włości Przemyśl, Bełz, Trembowłę i Halicz, do którego przeniósł stolicę w 1144 r. Z. był wielokrotnie oblegany przez sąsiednich książąt (w tym kijowskiego Wsiewołoda), ale zdobyty i zniszczony został dopiero w 1241 r. w trakcie mongolskiego najazdu Batu-chana. Zniszczenia spowodowały jego degradację do roli wsi.

C: G. usytuowane jest na terenie wsi Z., w dolinie Bielki, która uchodzi do Peltwi. Dolinę zamyka od zach. Wzgórze Plichowskie, rozpoczynające pasmo wzniesień Pobuża Grzędowego, od wsch. i pd. – Gologóry, będące częścią pasma Gologórsko-Krzemienieckiego, które jest działem wodnym zlewisk Morza Bałtyckiego i Czarnego. Dytyniec g. zajmuje rozległy garb ponad błotnistą równiną.

D: Dytyniec zajmuje pd.-zach część zespołu grodowego, którego powierzchnia wynosi 12 ha (w tym dytyniec – 1 ha) (ryc. 53).

EF: Zainteresowanie naukowe g. w Z. pojawiło się w 2. poł. XIX w., kiedy to badania prowadzili: M. Hruševs'kij i I. Szaraniewicz.

Badania wykopaliskowe Z. prowadzone były: w latach 1953–1959 – ekspedycja LMH pod kierownictwem I. Sviešnikova, a w 1960–1964 G. Vlasovej i V. Terskiego; w latach 1965–1973 – ekspedycja INS AN Ukrainy pod kierownictwem O. Ratiča, a w 1977–1994 I. Sviešnikova.

Wykopalka objęły dytyniec, posad, trzy przedmieścia, cztery cmentarzyska oraz wczesnośredniowieczny klasztor w pobliżu dzisiejszej wsi.

W 1953 r. (ekspedycja LMH) założono niewielki wykop sondazowy w pn.-zach. części g. Warstwa kulturowa sięgała gł. 0,55 m, a dno częściowo odsłoniętej półziemianki 1,05 m. Koło chaty odkryto pozostałości pieca – być może dymarki. W latach 1954–1955 odsłonięto 223,6 m², odkrywając trzy ziemianki i fosę.

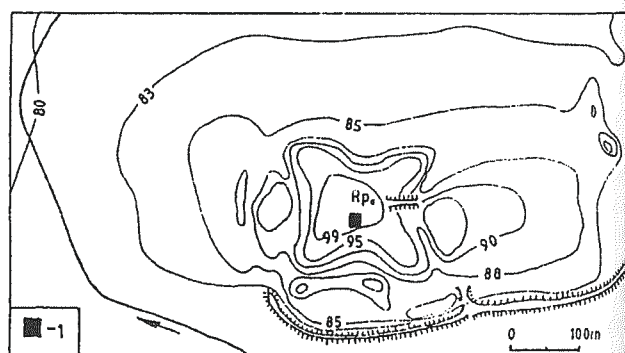
W trakcie badań w 1963 r. (ekspedycja LMH pod kierownictwem O. Ratiča) odkryto m.in. trzy pieczęcie ołowiane, które datować można na XII w.

W 1965, 1966 i 1968 r. (ekspedycja UL pod kierownictwem O. Ratiča) prowadzono badania w centralnej części g., m.in. zabytków architektury kamiennej. Badano pozostałości trójnawowej, trójapsydowej świątyni XII w., ze stanowiącą z nią całość konstrukcyjną przybudówką od strony pd. Badano też prostokątną budowlę (7 x 3,6 m) orientowaną, z zaokrąglonymi wsch. narożami (zapewne kultową) oraz stołp (2 x 1,8 m) z białego kamienia, stanowiący pd.-zach. część większej budowli. W 1969 r. kontynuowano badania (ekspedycja INS AN USSR) na pn. od świątyni XII w. (odsłonięto ok. 300 m²). Badania prowadzono też w 1970 r.

W 1971 r. prowadzono badania (ekspedycja LMH) w zach. części g., pomiędzy bastionami zamku a wałem. Odkryto pozostałości 44 staroruskich pieców usytuowanych w szeregu na linii pn.-pd., których pozostałości znajdowały się na gł. ok. 1 m. Piece zbudowane były z gliny, na planie koła (śred. 1,2–1,5 m). Zachowały się ich dna i ścianki (grubość do 15 cm, wys. do 40 cm). Piece służyły prawdopodobnie do przygotowywania pożywienia (w tym wypieku chleba) dla, być może, drużynykowników.

W latach 1971 i 1972 badano (ekspedycja LOOOPIK) teren na pn.-wsch. od świątyni XII w., odkrywając kamienne rozwalisko (kamienie łączone zaprawą piaskowo-wapienną, niekiedy z dodatkiem tłuczonej cegły) i wykopy fundamentowe budowli na planie litery L (dł. 24,5 m; szer. w części wsch. 13,6 m, w zach. 20,3 m), którą interpretuje się jako palatium książęce powstałe w poł. XII w., a zniszczone w czasie najazdu mongolskiego.

W 1973 r. prowadzono badania (ekspedycja LOUOOPIK) na dytyncu, gdzie odsłonięto 220 m², i na zach. posadzie (st. „Zagoro-

Ryc. 53. Dźwinogród. Plan dytyńca z naniesionymi bastionami z XVIII w. (między poziomą 90 a 95 m n.p.m.) oraz wykopami z lat 1985, 1989, 1993–1994 (1) (wg I. Sviešnikowa, W. Hupało 1996, s. 178)

Abb. 53. Zvenyhorod. Plan des eigentlichen Burgwalls mit den markierten Bastionen aus dem XVIII Jh. (Zwischen der Libelle 90 und 95 m über dem Meeresspiegel) und den Grabungsschnitten aus den Jahren 1985, 1989, 1993–1994(1) (nach I. Sviešnikow, W. Hupało 1996, s. 178)

Рис. 53. Звенигород. План дитинця с бастіонами XVIII в. (міжду горизонталіями 90 и 95 м над у.м.) и раскопками 1985, 1989, 1993–1994 гг. (1) (согл. I. Свієшніков, В. Хупало 1996, с. 178)

diŝce”), gdzie odsłonięto 25 m², odkrywając półziemiankę (3,2 x 2,7 m, gł. 1,1–1,2 m) z wejściem od pn.-wsch. i piecem gliniano-kamien-
nym (śred. 0,9 m) w narożu zach. Chatę na podstawie materiału za-
bytkowego datuje się na X–XI w.

Na st. „Ostrovo” (3 km na pd.-wsch. od g.) badano cmentarzysko
XII–XIII w.

W latach 1977 i 1978 (ekspedycja INS AN USRR i LO-
OOPIK) prowadzono badania na st. „Pjatnickoe”, gdzie odkryto
pozostałości, m.in. cerkwi św. Praskewii-Pjatnicy, która zniszczona
została w 1241 r. Była to budowla na planie prostokąta (6,5 x 12 m)
z prostokątnym prezbiterium. Znalazienie zaokrąglonych płytek do
wyłożenia ozdobnego koła – omfalosa świadczyć może, że budow-
la miała kopułę. Na podstawie ceramiki i fragmentu ikonki z łupku
owruckiego datuje się świątynię na XII w.

W latach 1982–1984 badano pn. część dawnego miasta (ekspe-
dycja INS AN USRR i LOUOOPIK), odkrywając pozostałości bu-
downictwa XII w. (ulica, budowle mieszkalne i gospodarcze). Usta-
lono, że ulica (szer. do 5,1 m, badana na dł. 68 m) miała trzy hory-
zonty budowlane (wg wstępnych wyników badań radiowęglowych
i dendrochronologicznych drewno horyzontu środkowego ścięto
w 1110 r., górnego zaś w 1137 r.). Zalegające na gł. 0,15–0,70 m po-
zostałości górnego horyzontu budowlanego drogi zachowały się
fragmentarycznie. Z obu stron ulicy, w odległości do 1 m, znajdo-
wały się chaty o konstrukcji zrębowej, słupowej lub mieszanej, a za
nimi budynki gospodarcze. Chaty rozdzielone były moszczonymi
deskami przejściami – przejazdami. Odkryto, że po jednym z po-
żarów teren wysypano ziemią z wieloma pozostałościami kulturowy-
mi, a następnie postawiono większe niż poprzednio budynki. Na
miejscu graniczących ze sobą budynków nr 12 i 13 znaleziono
– oprócz ceramiki – także ozdoby z brązu, srebra, bursztynu i szkła,
ułamki amfor i naczyń szklanych, wyrób kościany z wyobrażeniem
gryfona oraz ołowianą pieczęć książęcą z XII w.

W 1985 r. kontynuowano badania przedmieścia pn.-zach. Od-
słonięto 442 m², odkrywając m.in. zrębową budowlę (dom 11, gór-
ny horyzont budowlany; 5,4 x 5,8 m) z glinianym piecem w narożu
pd.-zach. Zachowały się dwa dębowe wieńce chaty, podłoga z desek
spoczywała na sosnowych legarach, przed ścianą zach. stały trzy
słupy konstrukcji podcieni, wejście zaś znajdowało się w ścianie pd.
W wypełnisku odkryto ułamki ceramiki (w tym amfor z Południa),
wyroby żelazne: nóż, gwoździe, podkowę; łupkowe przeszliki, ka-
mienny krzyżyk, kabłączki skroniowe – ze srebra i z brązu, zapinkę
w typie skandynawskim oraz kości dzika i jelenia.

W latach: 1985, 1989, 1993 i 1994 prowadzono badania cmen-
tarzyska XII–XIV w. znajdującego się na dytyncu, a w zach. części
wzniesienia stwierdzono obecność pozostałości wału o konstrukcji
skrzyniowej z zabudową przywałową.

W 1986 r. na przedmieściu pn.-wsch. odkryto trzy budynki zrę-
bowe z piecami typu rzemieślniczego. W 1994 r. kontynuowano ba-
dania (wykop – 8 x 14 m) na pd. od wykopu z 1986 r., gdzie odno-
towano trzy horyzonty budowlane, zapewne w obrębie tego same-
go podwórza. Odkryty w obu sezonach badawczych kompleks
interpretuje się jako pracownię jubilerską, której szczytowy okres
działalności przypadł na XII w. Znalaziono m.in.: narzędzia (pęse-
ty, nożyczki, kleszcze, dłuta, pilnik, łyżka odlewnicza), odważniki,
półprodukty ozdób, wyroby szklane i ceramiczne. Na szczególną
uwagę zasługuje bursztynowy medalion z malowanym temperą na
metalowej płytce wyobrażeniem głowy Chrystusa.

W 1986 r. odkryto w zach. części podgrodzia pozostałości umoc-
nień zbudowanych z dwóch plecionkowych ścian, między którymi
znajdowało się wypełnisko ziemne.

W 1988 r. na pd.-wsch. przedmieściu odkryto (badania pod kie-
rownictwem I. Svejśnikova) trzy fragmenty pierwszego na terenie
Rusi pd. listu na korze brzożowej. Warstwa, w której je znaleziono,

datowana jest dendrochronologicznie i radiowęglowo na lata 1110–
–1137. Kolejną gramotę odkryto na tymże przedmieściu i również
w warstwie datowanej na lata 1110–1137 w 1989 r. Jest to cienki
zwój kory brzożowej (6,5 x 30 cm) zapisany cyrylicznymi literami
wys. 0,7–1,0 cm.

W 1994 r. (ekspedycja LMH) odkryto ślady dużej cerkwi drew-
nianej w postaci wkopanych w calej rowów (szer. 40 cm, gł. 40–50
cm) wypełnionych gliną, na których pierwotnie spoczywały podwa-
liny budowli. Cerkiew rekonstruuje się jako budowlę (10,65 x 19,66
m) złożoną z prostokątnego wejścia – babińca (3 x 6,47 m), prost-
okątnej nawy (10,6 x 11,6 m) oraz prezbiterium (5,09 x 6,47). Pod-
łoga świątyni pokryta była ułożonymi na warstewce gliny, trójkąt-
nymi i kwadratowymi płytkami ceramicznymi z żółtą, zieloną i bru-
natną polewą (częściowo zachowane in situ). W centrum nawy
znaleziono płytki półokrągłe, co świadczy o istnieniu pod kopułą
omfalosa. Cerkiew spłonęła prawdopodobnie podczas najazdu
w 1241 r. Na jej miejscu odkryto kilkanaście grobów, z których je-
den należy do kultury lipickiej, pozostałe zaś odnieść można do
końca XIII – początku XIV w.

W 1995 r. badano (pod kierownictwem I. Svejśnikova) studnie:
1. – położoną 11,5 m na pn. od cerkwi (gł. w calcu – 3 m, śred. 2 m),
która funkcjonowała w 1. poł. XII w. oraz 2. – położoną 7,3 m na
pn. od cerkwi (gł. 3,2 m, śred. 2 m).

Przeprowadzono analizę rentgenowsko-strukturalną fragmen-
tów ceramiki z jamy 1. (12 próbek), studni 1. (12 próbek) i studni
2. (12 próbek) wyróżniając osiem typów surowca (we wszystkich
występuje znaczny udział piasku kwarcowego).

G: Wyniki wykopalisk pozwalają na stwierdzenie, że Z. był jed-
nym z największych administracyjnych, kulturalnych, rzemieślni-
czych i targowych centrów Rusi pd.-zach.

I: Materiał zabytkowy złożony jest w MAK, LMH, IU AN Ukra-
iny i Muzeum Staroukraińskiego Miasta Z.

J: W wyniku badań w 1985 r. ustalono, że w XVIII w. powierzch-
nia dytyncza została zniwelowana prawie o 1 m. Zdjętą warstwę zie-
mi wykorzystano do usypiania czterech narożnych bastionów zam-
ku A. Sieniawskiego, do zbudowania którego nie doszło.

L: B. Janusz 1918, s. 41–43; I. Svejśnikov (Svešnikov, Swieszni-
kow) 1955, 1959, s. 3, 14–17; 1984, 1985, 1986, 1987a, b, c, 1988,
1990b, s. 107–110; 1993, 1994, 1995; O. Ratič (Ratič) 1957a,
s. 22–23, 83, 91–94; 1959a; 1967; 1969; 1970; 1971; 1973; 1974;
A. Kirpičnikov 1966b, s. 90–93, 132–133; 1976, s. 28, tabl. XI 4;
V. Šelomencev-Terskoj (Ters’kyj-Šelom’jancev, Terskij-Šelomen-
cev) 1968, 1978a, b; I. Mogitič, A. Ratič 1972, 1973; A. Ratič,
V. Šelomencev-Terskij 1972, 1974; P. Rappoport 1975a, s. 68–69,
114; I. Svešnikov, L. Mackevoj, L. Krušel’nickaja, I. Mogitič,
O. Ioannisjan, V. Kozak 1978; O. Ioannisjan, I. Svešnikov, I. Mogi-
tič 1979; APPV 1982, s. 180–181; T. Skulina 1982; A. Wędzki
1982, s. 192–194; I. Mohytyč, V. Čornous 1986; I. Svejśnikov,
O. Brajčevs’ka 1990; V. Čornous 1994; I. Swiesznikow, W. Hupało
1995, 1996; W. Hupało, M. Łosyk, S. Melnyk 1996; M. Łosyk,
S. Melnyk 1996; W. Hupało 2001; P. Sikora 2001, s. 111 – tabl. IV–
–51, 130.

302. ZVENYHOROD (wieś KRUTYLIV), rejon Husjatyn,
obwód Ternopil’
(pol. Dźwinogród – wieś Kałaharówka, przysiółek Kręcińów,
ros. Звенигород – Крутилов,
ukr. Звенигород – Крутилів, Калагарівка, присілок Крутилів)

C: G. „Zvenyhorod” położone jest w lesie, na stoku wysokiego
(ok. 100 m nad poziomem rzeki) wzgórza pasma Miodoborów, na
prawym brzegu Zbrucza, w pobliżu wsi Krutyliw. G. ograniczone
jest doliną Zbrucza i głębokim Ślepym Jarem, w którym płynie po-
tok. U stóp g. znajduje się kilka źródeł.

D: Złożony system fos i wałów g. ochrania teren o maksymalnej rozciągłości do ok. 500 m (pn.-pd.) i do ok. 450 m (wsch.-zach.), podzielony umocnieniami na kilka części. Na płaskim grzbiecie wzgórza znajduje się część g. zwana „Zamčyšče” (180 x 250 m) otoczona i przedzielona niewysokimi, ziemnymi wałami (datowanymi na wczesną epokę żelaza), na której znajduje się ponad 160 zagłębień po chatach i budynkach gospodarczych i pozostałości wałów określanych jako staroruskie. Główna część g. nosi nazwę „Zvenyhorod” i jest oddzielona od „Zamčyšča” wysokim, łukowatym wałem i fosą. Przedzielona jest – w odległości 100–150 m od zewnętrznego – kolejnym łukowatym wałem (ryc. 54).

E: Badania wykopaliskowe na g. przeprowadzone zostały w latach: 1985, 1987 i 1988 przez ekspedycję IA AN ZSRR i TKM. Odkryto trzy obiekty interpretowane jako sanktuaria (kapiszcza; stać na nich miały idole), 15 budowli interpretowanych jako kultowe i 10 naziemnych długich domów. Dokonano cięć wałów i fos. Badano także osady w okolicach g.

DFG: Wał 1. (szer. 8 m, wys. 1,8 m) przecięty wykopem w pn.-wsch. części – obok współczesnej drogi. U jego podstawy zalegała warstwa (20 cm) popiołu i węgla zawierająca ceramikę z okresu scytyjskiego. Warstwa ta przykryta była nasypem kamiennym (wys. 70 cm), na którego wyrównanej powierzchni zalegała warstwa węgla, zawierająca ułamki ceramiki kultury praskiej VI–VII w. Kolejną była warstwa (40 cm) ziemi i kamieni, której płaski strop pokrywała warstwa (do 30 cm) węgla i popiołu, zawierająca ułamki ceramiki XII w.

W wykopie założonym w wewnętrznej fosie wału 1 odkryto poziomy placzyk z brukiem kamiennym i fragmentami ceramiki XII w.

Wał 2. (szer. 9 m, wys. 1,8 m) badano wykopaliskowo koło miejsca przebiegu współczesnej drogi. U jego podstawy zalegały (do wys. 50 cm) kamienie przykryte płytami kamiennymi (dł. do 80 cm, szer. 30–40 cm) i poziomą warstwą (30–50 cm) wypalanej gliny, w której znaleziono ułamek ceramiki z okresu scytyjskiego. Górna część wału usypana była z ziemi i kamieni.

W wewnętrznej fosie wału 2 odkryto poziomy placzyk brukowany kamieniem.

„Wał ziemny” (szer. 10 m, wys. 2 m) i fosę wewnętrzną (szer. 2,5 m, szer. na dnie 80 cm, gł. w calcu 1,2 m) przecięty wykopem (dł. 28 m, szer. 2 m). Dno fosy w niektórych miejscach było wypalone i pokryte węglem. Dolną część wału stanowiła usypana z gliny warstwa o poziomej powierzchni górnej, wzmocniona od zewnątrz szeregiem słupów. Główną część wału usypano z szarej gliny z przymieszką kamieni. Na stopniu (szer. 3,6 m), którego powierzchnia dolna i boczna były wypalone do gł. 40 cm, wykonanym po zewnętrznej stronie części głównej wału, zalegały rzędem spalone bierwiona, ułożone poprzecznie do nasypu i pokryte bryłkami wypalanej gliny i polepy z odtłakami plecionki. Wyróżnić można trzy warstewki węglowe rozdzielone warstwami gliny. W warstwie spaleniskowej znaleziono dwa ułamki ceramiki. Na koronie wału leżały duże, częściowo opalone kamienie i znajdowało się niewielkie palenisko (śred. 30 cm).

Na pn. części g. znajdowały się na naturalnych podwyższeniach trzy (a może i czwarte) tzw. kapiszcza.

Kapiszcze 1. położone było w pn.-wsch. części majdanu pn., w pobliżu wału 2. Wykonano wykop sondażowy szer. 1 m na linii pn.-pd. Obiekt (śred. 20 m) wyłożony był kamieniami i otoczony le dwie widocznym walikiem. Po stronie pd. i pn. w bruku znajdowały się jamy (gł. 20–40 cm). W jamach i na bruku odkryto węgle, ułamki naczyń XII w., cztery noże, cylindryczną kłódkę, żelazne groty strzał, srebrny i kilka szklanych paciorków, kabłączki skroniowe oraz enkolpion.

Obok kapiszcza 1. położony był – na koronie łukowatego wału – obiekt w formie placzyku z brukiem kamiennym, pokryty węglem

(interpretowany jako miejsce składania ofiar). Odkryto na nim: kłódkę, klucz, grot oszczepu, groty strzał, sprzączkę, przęślik, wędzidła, fragmenty szklanych bransolet i brązowego kotła, brązowe naczynie („czasza”) i ceramikę.

Również w pobliżu kapiszcza 1. położony był długi dom 8. Jego pozostałością jest obiekt (dł. 25 m, szer. 5 m), którego część środkową eksplorowano. Odkryto bryłki polepy z odtłakami drewnianych ścian, ułamki naczyń XII – 1. poł. XIII w., topór, kabłączki skroniowe. W jamie wykopanej już po zniszczeniu domu spoczywały szczątki ludzkie (kilku osobników). W jamie tej znaleziono też ułamki naczyń XIII w., gwiazdzistą zawieszkę, kabłączek, pierścień, dwie ostrogi, fragmenty wędzideł, kłódkę oraz kościany i trzy żelazne groty strzał. Jama zasypana była kamieniami.

W pobliżu kapiszcza 1. położone było kapiszcze 3., które zostało wyeksplorowane w całości. Jego centralnym elementem był kolisty placzyk (śred. 9 m), pośrodku którego znajdowała się jama (interpretowana jako obsada idola). Na zach. skraju kapiszcza – w jamie odkryto szczątki ludzkie (kości mężczyzny, kobiety i dziecka). Badano także obiekty sąsiadujące z kapiszczem 3. Odkryto szczątki ludzkie, kości zwierzęce oraz topór, lunulę, monetę salonicką z lat 1224–1230 (zrobiono w niej otwór, by służyła jako zawieszka) i in.

Wokół kapiszcza 3. przebadano różnorodne obiekty, określane jako kultowe. Jeden z nich – obiekt 10. miał formę owalnego zagłębienia z równym dnem i pochylonymi ściankami, na których leżały duże kamienie. Na podłodze, której centralna część była mocno wypalona, zalegała warstwa (5–7 cm) węgla. W obiekcie odkryto okucie pochwy miecza, nóż, sprzączkę, fragmenty szklanych bransolet, kości ludzkie i zwierzęce.

Całkowicie wyeksplorowano także kapiszcze 2. Obiekt ten miał postać kolistego, poziomego placzyku (śred. 10 m) wyłożonego drobnymi kamieniami i otoczonego niewysokim walikiem. W centralnej jego części znajdował się ociosany występ skały, na którym leżał fragment czaszki ludzkiej. Bruk kapiszcza był w wielu miejscach mocno opalony i pokryty węglem. W pn. części obiektu (bez bruku) była silnie wypalona glina calcowa. Na kapiszczu 2. odkryto liczne ułamki szklanych bransolet, kabłączki skroniowe, topór, groty strzał, srebrną ikonkę Matki Boskiej Oranty i in.

W pobliżu kapiszcza 2. znajdowały się obiekty (określane jako kultowe), w których odkryto bogaty materiał zabytkowy.

Przeprowadzono również badania obiektów-budynków oznaczonych numerami: 5, 6, 12, 13, 14 oraz 15 (tzw. placzki ofiarne).

Obiekty z wyżej położonej (pn.) części g. – określanej jako sakralna – interpretuje się jako służące kultowi (I. Rusanova, B. Timoščuk 1993, s. 39, 47).

Na dolnej, pd. części g. nie było warstwy kulturowej, wyjąwszy obszar trzech długich domów (obiekty: 1, 9 i znacznie zniszczony 10). W ich warstwie kulturowej (15–30 cm) znajdowały się ułamki naczyń i kości zwierzęce. Odkryto także klucze, noże, ostrogi i fragment kosy. W części dolnej g. widoczne jest także kilka zagłębień po dawnych budynkach. W narożu jednego z nich odkryto piec kamienny skonstruowany z wykorzystaniem fragmentu zostawionej w tym celu skały calcowej. Chata miała drewniane ściany i podłogę. Na jej dnie znaleziono ułamki naczyń 1. poł. XIII w., szklaną bransoletę i klucz. Eksplorowano też zagłębienie w pobliżu długiego domu 1.

Część g. położoną niżej (pd.) określa się jako publiczną („общественная”) i przypuszcza, że mogli ją zamieszkiwać „słudzy kultu” (I. Rusanova, B. Timoščuk 1993, s. 39, 48).

Badano także obiekty położone na dwóch terasach, tj. dwa długie domy (5. i 6.) z ceramiką XII – pocz. XIII w.; budynek 1.; długi dom 3. z ceramiką XI–XII w.; budynek 2.; długi dom 4. oraz budynek 8. z ceramiką XI–XII w. i piecem mającym rurowate ujęcie dymu wyrzute w glinie calcowej.

Na g. odkryto bardzo liczne szczątki ludzkie oraz kości zwierzęce.

na nim:
lik, wę-
razowe
dom 8.
o część
i dREW-
błączki
oczywa-
ono też
erścień,
zy żela-

e zosta-
był ko-
ama (in-
- w ja-
ziecka).
szczątki
cką z lat
ka) i in.
kreslane
o zagłę-
h leżały
cno wy-
yto oku-
ransolet,

ten miał
żonego
W cen-
a którym
lu miej-
ktu (bez
2. odkry-
e, topór,

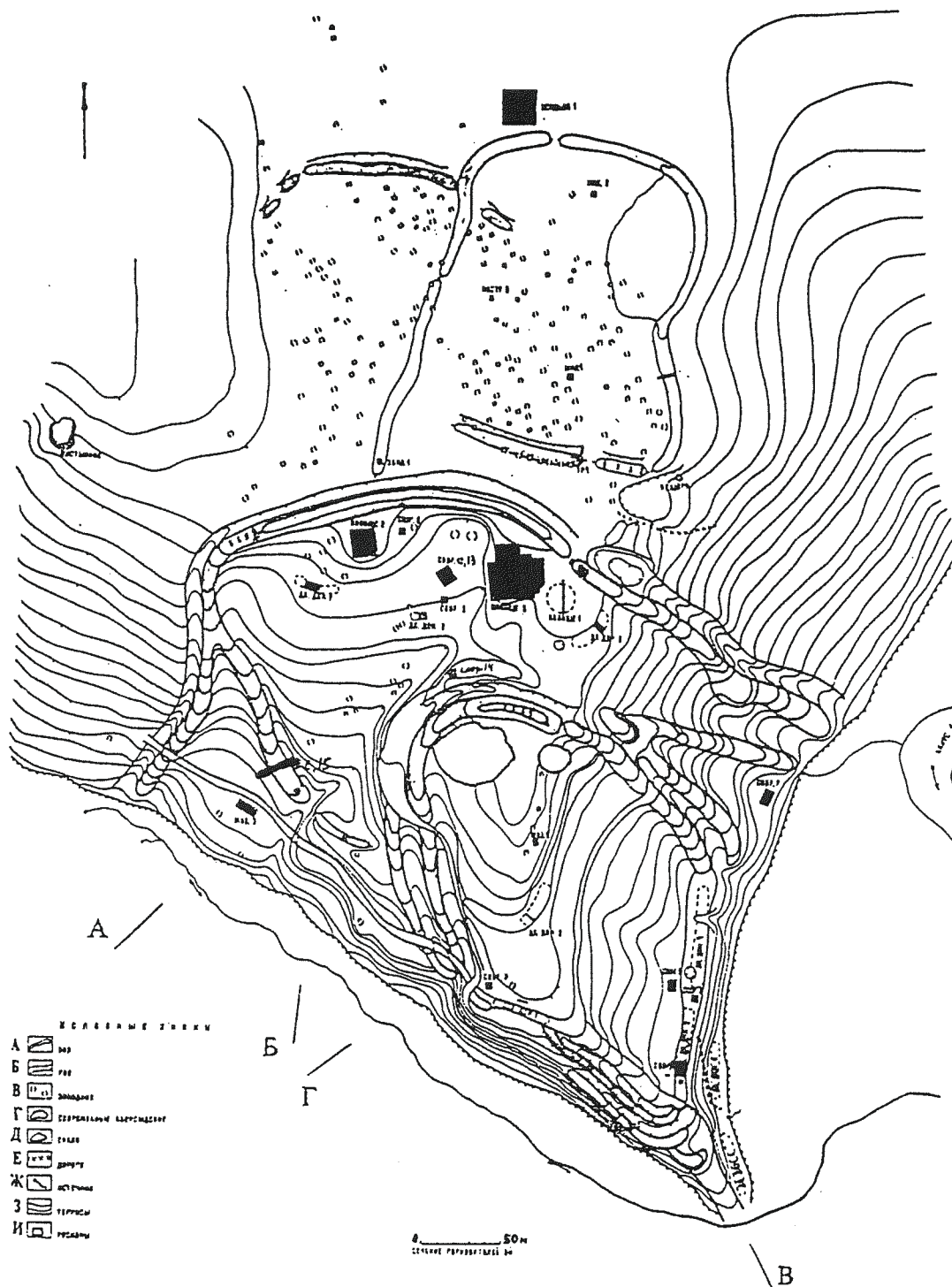
ane jako

ow ozna-
fiarne).
jako sa-
a, B. Ti-

wyjawszy
zony 10).
ki naczyń
ent kosy.
nych bu-
skonstru-
skały cal-
należono
splorowa-

publiczną
ć „śludzy

dwa dłu-
1.; długi
raz budy-
ate ujście
wierzące.

Rys. 54. Plan grodziska „Zvenyhorod”. a – wał; b – fosa; v – zagłębienie; r – współczesne zniszczenia; d – skała; e – droga; ж – źródło; z – terasy na zboczach; и – wykopy (wg I. Rusanova, B. Timoščuk 1993, rys. 27)

Abb. 54. Plan des Burgwalls „Zvenyhorod”. a – Wall; б – Graben; в – Vertiefung; r – gegenwärtige Zerstörungen; d – Fels; e – Weg; ж – Quelle; з – Abhangterrassen; и – Einschnittsgräben (nach I. Rusanova, B. Timoščuk 1993, Abb. 27)

Рис. 54. План городища „Звенигород”. а – вал; б – ров; в – западина; г – современные повреждения; д – скала; е – дорога; ж – источник воды; з – террасы на склонах; и – раскопы (согл. И. Русанова, Б. Тимошук 1993, рис. 27)

Zabytki ruchome odkryte na g. to: ozdoby (kabłączki skronio-
we, kołtki, plakietki, zawieszki, lunule, dzwonki (pągvice? – aut.),
paciorki szklane, bransolety metalowe i ułamki szklanych, pierście-

nie), broń i oporządzenie jeździeckie (groty strzał, grot włóczni,
miecz, ostrogi, kółka kolczug, wędzidła, strzemiona, zgrzebło), na-
rzędzia (noże, nożyce, igły, dłuta, pęseta złotnicza, sierpy, siekiery /

/topory, krzesiwa), kłódki, klucze, przedmioty związane z chrześcijaństwem (element kadzielnicy lub lampki, enkolpiony, ikonki) i in. oraz ceramika. Materiały te pochodzą z X–XIII w.

G: I. Rusanova i B. Timoščuk (1993, s. 59; i in.) interpretują g. jako pogański ośrodek kultowy powstały na przełomie X i XI w., a trwający do 2. poł. XIII w.

W. Szymański (1995–1996, s. 242; 1996, s. 95–96; por. też: V. Darkevič 1996, s. 200, 202–206; I. Rusanova, B. Timoščuk 1998a; 1998b, s. 150–162) przypuszcza, że w związku z ekspansją Rusi Kijowskiej i szerzeniem się chrześcijaństwa upadły ośrodki kultu pogańskiego nad Zbruczem, w tym ośrodek w Z. W wyniku wzrostu aktywności osadniczej wytworzyła się tam dość gęsta sieć osiedli, z centrum w Z., gdzie zapewne w XII w. powstał lokalny ośrodek kultu chrześcijańskiego. Ten kompleks osadniczy i kultowy nie przetrwał wydarzeń – najpewniej najazdu mongolskiego – XIII w.

H: G. otoczone jest przez osady: „U Dwóch Źródeł”, „Zamčyšče”, „Chašča”, „Stadna 1”, „Stadna 2”, „Babina Dolina”.

I: Materiał zabytkowy złożony jest w TKM.

L: B. Janusz 1918, s. 61, 200; O. Ratyč 1957a, s. 65; I. Rusanova, B. Timoščuk 1987; 1988; 1993, s. 37–61, 100–104, ryc. 2, 27–64, 69, 71–72; 1998a; 1998b, s. 150–162; M. Jahodyn'ska 1993; W. Szymański 1995–1996, 220–222, 229–243; 1996, s. 78–79, 95–96; 1997, s. 288–291, 295; V. Darkevič 1996, s. 200, 202–206; B. Timoščuk (Tymoščuk) 1996, 1998; Ju. Duba 1998.

303. **ŽABYNJA**, rejon Zboriv, obwód Ternopil' (pol. Żabiń, ukr. Жабиня, Жаб'є) st. określone jako g.

L: B. Janusz 1918, s. 290; O. Ratyč 1957a, s. 81.

304. **ŽOLOBY**, rejon Kremenec', obwód Ternopil' (pol. Żołoby, ukr. Жолоби) st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 81.

305. **ŽOVTEN'**, rejon Hałyč, obwód Ivano-Frankivs'k (pol. Jezupol, ukr. Жовтень, Єзупіль) st. określone jako g.

L: O. Ratyč 1957a, s. 80.

306. **ŽYDAČIV I**, miasto rejonowe, obwód L'viv (pol. Żydaczów, ros. Жидачов, ukr. Жидачів)

B: Ż. – latopisowy Zudecz (Udecz) wzmiankowany jest pod r. 1164 w „Latopisie ipatiwskim”, w związku z powodzią na Dniestrze, w której zginęło ponad 300 kupców wiozących sól z Zudecza. W 1393 r. nadano Ż. prawo magdeburskie.

C: G. (st. „Bazyivka”) zajmuje cyplowate wzgórze (20 do 40–45 m nad poziomem rzeki) na prawym brzegu Stryja, na pn.-zach. od Ż. (ryc. 55).

D: G. ma powierzchnię 34 ha. Na jego obwodzie widoczne są pozostałości umocnień ziemnych (wały, terasy). Najpotężniejszy wał (dł. prawie 150 m, wys. 5–7 m, szer. 25–30 m) znajduje się po pd.-wsch. (dostępnej) stronie g. – w najwęższej części cypla. Korona wału jest płaska (szer. 3 m). Służyć ona mogła za podstawę drewnianych konstrukcji obronnych. Przed wałem znajdują się pozostałości fosy (gł. 1 m, szer. 6–7 m). Wg mieszkańców okolicy w latach 50.–60. XX w. 600 m od opisanego wyżej wału miał znajdować się wał, który został całkowicie zniszczony. Wał, który chronił gród od strony pn.-wsch., nie zachował się. Wał pd. i pd.-zach. rozorano – widoczne jest jedynie nieznaczne wzniesienie (do 0,3 m). Pozostałości wału (wys. do 6–7 m, szer. 10–12 m; częściowo zniszczone okopami) zachowały się od strony pn.-zach. Przy zewnętrznym boku wału znajduje się nieco zniwelowana terasa (szer. 6–10 m). W zach. i pn. części g. znajdują się wjazdy na nie (przerwy szer. 4–6 m w wałach). Na terenie g. odnotowano ślady jeszcze kilku

hipotetycznych linii obrony. W odległości 250 m od wału chroniącego g. od strony dostępnej są ślady zupełnie zniszczonego wału (dł. prawie 270 m) biegnącego z pd.-zach. na pn.-wsch. Na kulminacji wzniesienia określono (w wyniku badań lotniczych i powierzchniowych) granice majdanu – zapewne dytynca – w planie zbliżonego do owalu (60 x 80 m). Na większej części g. prowadzono orkę.

E: Badania na odkrytym w 1982 r. g. prowadzone były pod kierownictwem O. Korčyn'skiego w latach 1990 i 1993. Wykonano zdjęcia lotnicze g.

FG: Dokonano – po odczyszczeniu – oglądu profilu (profilu? – aut.) najpotężniejszego wału w miejscu przecięcia go przez współczesną polną drogę. Na tej podstawie wydzielono trzy fazy budowlane tegoż wału. Pierwszą datuje się na koniec IX – początek X w. i rekonstruuje jako wał z częstokołem na koronie i fosą. W drugiej (koniec X – początek XI w.) i trzeciej (XII / XIII w.) nasyp wału miał być wzmocniony konstrukcjami drewnianymi, a na koronie stać miały umocnienia drewniane. Równocześnie poszerzano i pogłębiało fosę.

W wyniku odczyszczenia (? – aut.) wału pn.-zach. ustalono, że usypany został z „plamistożółtej”, gliniastej ziemi. Miał być skarpią wzmacniającą wybudowane wcześniej drewniane konstrukcje obronne. Czas budowy umocnień określa się – na podstawie ułamków ceramiki odkrytych w budynku przylegającym do wału – na nie późniejszy niż koniec X w.

Na obwodzie majdanu – być może dytynca – położonego w najwyższej części wzgórza odkryto skupiska węgla drzewnego i bryłki wypalanej gliny, będące – prawdopodobnie – pozostałościami umocnień zniszczonych orką. Na majdanie tym zebrano materiał z końca X – początków XI w.

Na terenie między wałem, który miał niegdyś istnieć, a wałem na najwęższej części cypla, odkrywano przypadkowo (w trakcie prac budowlanych) warstwy popiołu i węgla, ułamki ceramiki, kości zwierzęce i ludzkie. Być może na terenie tym istniał wczesnośredniowieczny cmentarz.

Miażdżość warstwy kulturowej na g. sięga 0,7 m.

Na g. zebrano odpady krzemieniarskie, żużel żelazny, ułamki ceramiki z okresu halsztackiego oraz wczesnośredniowiecznej (IX–XIV w.). Z IX w. pochodzą fragmenty ręcznie lepionych naczyń garnkowatych i patelni, wykonane z dobrze szlamowanej gliny z domieszką drobnego piasku. Naczynia X–XI w. – szare i buroszare, o szorstkiej powierzchni, słabo zdobione liniami lub odciskami stempelka – wykonano z użyciem koła garncarskiego.

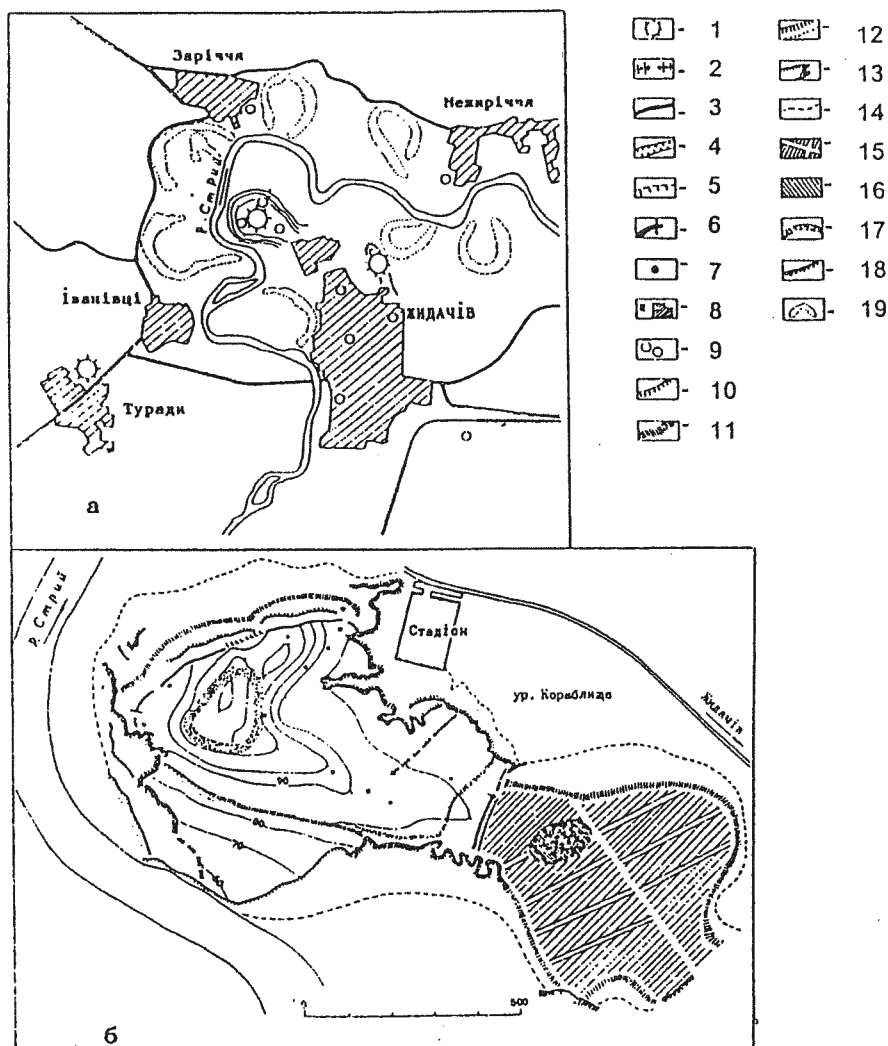
G: O. Osaul'čuk (1997, s. 293–294) interpretuje g. (st. „Bazyivka”) (podobnie O. Korčyn'skiy – Osaul'čuk 1995, s. 71) jako główną część zespołu miejskiego dawnego Ż. W skład kompleksu wchodzić też miały sąsiednie osady, cmentarzysko na st. „Bazyivka” i g. > Žydačiv II. Gród miał powstać na miejscu wcześniejszych osad VIII–IX w. Najpierw (koniec IX – początek X w.) powstała linia obronna od strony dostępnej, a w połowie lub końcu X w. umocnienia wokół cypla i fortyfikacje dytynca. Już w końcu X – na początku XI w. gród miał mieć socjalno-topograficzną strukturę wschodniosłowiańskiego miasta tj.: dytynec, targowo – rzemieślniczy posad, podgrodzia i stosunkowo gęsto zasiedloną wiejską okolicę. System obronny grodu funkcjonować miał od końca IX do końca XIV w.

H: W skład zespołu miejskiego dawnego Ż. wchodzić miało także 7 osad: st. „Korablyšče”, st. „Červin'”, stanowiska na ulicach Jarosława Mądrego, I. Franki, M. Šaškevyča.

L: O. Osaul'čuk 1995; 1997, s. 286–287, 291–294.

307. **ŽYDAČIV II**, miasto rejonowe, obwód L'viv (pol. Żydaczów, ros. Жидачов, ukr. Жидачів)

CD: G. (st. „Zamok”) ma powierzchnię 3,7 ha (O. Osaul'čuk 1997, s. 286; O. Korčinskij 1984 – 6 ha). Położone jest na wznoszącym się 20–25 m nad dolinę cyplu prawego brzegu Stryja. Wokół

Ryc. 55. Latopisowy Zudecz (a, b). Plan grodziska na st. „Bazyivka”. 1 – grodzisko; 2 – pozostałości wału; 3 – wał; 4 – fosa; 5 – skarpa; 6 – przecięcie wału; 7 – zagłębienie; 8 – wykopy; 9 – osady; 10 – osuwisko; 11 – zbocze; 12 – terasa; 13 – jar; 14 – podnóże grodziska; 15 – zabudowa współczesna; 16 – cmentarzysko płaskie; 17 – hipotetyczne konstrukcje obronne; 18 – pozostałości zniszczonych budowli ziemnych; 19 – starorzecza (wg O. Osaul’čuk 1997, s. 287)

Abb. 55. Latopis = das Jahrbuch Zudecz (a, b) Plan des Burgwalls auf der Fundstelle „Bazyivka” 1 – Burgwall; 2 – Wallüberbleibsel; 3 – Wall; 4 – Graben; 5 – Böschung; 6 – Walldurchschnitt; 7 – Vertiefung; 8 – Einschnittsgräben; 9 – Siedlungen; 10 – Bergrutsch; 11 – Abhang; 12 – Terasse; 13 – Talschlucht; 14 – Burgwallfuß; 15 – gegenwärtige Bebauung; 16 – Flachgräberfeld; 17 – hypotetische Festungsanlagen; 18 – Überbleibsel der zerstörten Bauwerke; 19 – Altwasser (nach O. Osaul’čuk 1997, s. 287)

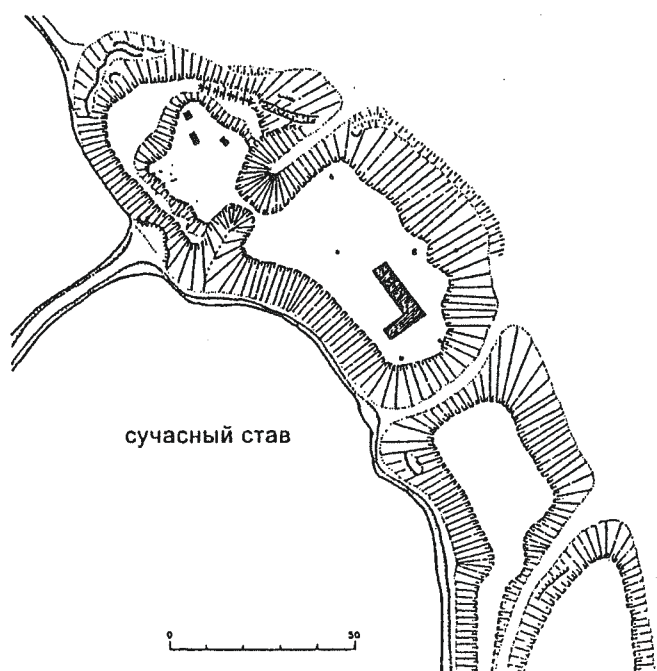
Рис. 55. Летописный Зудеч (а, б). План городища в уроч. „Базиевка”. 1 – городище; 2 – остатки вала; 3 – вал; 4 – ров; 5 – эскарп; 6 – разрез вала; 7 – западина; 8 – раскопы; 9 – селища; 10 – обрыв; 11 – склон; 12 – терраса; 13 – овраг; 14 – подножье городища; 15 – современная застройка; 16 – грунтовой могильник; 17 – предположительная конструкция укреплений; 18 – остатки уничтоженных землянных строений; 19 – старица (согл. О. Осаул’чук 1997, с. 287)

cypla widoczne są ślady dawnych odnóg rzeki i starorzecze. Po pd. stronie g. znajduje się staw. Cypel podzielony jest głębokimi (ok. 20 m) fosami. Część pn.-zach. g. chroniona jest stromymi zboczami. Na pn.-wsch. stoku cypla widoczne są pozostałości wału (wys. 0,5 m, szer. 3 m) i droga (szer. 2–2,5 m), zaczynająca się u podnóża, a przechodząca na wierzchołku wzniesienia w sztuczną terasę. Majdan centralny g. ma plan zbliżony do prostokąta (45 x 100 m). Otoczony jest skarpami. Z majdanem pn.-zach. połączony jest przejściem

szer. prawie 2 m. Od strony dostępnej majdan centralny chroniony jest szeroką i głęboką fosą (ryc. 56).

E: G. odkryte zostało* w 1982 r. Badania (ekspedycja INS AN USRR i LOOUOPIK) pod kierownictwem O. Korčyns’kiego kontynuowano w latach 1983 i 1986. Na majdanie centralnym odsonięto teren o powierzchni 440 m².

F: Warstwa darni i humusu zalegała na g. do gł. 0,25–0,30 m. Na sycona była materiałem późnośredniowiecznym z pojedynczymi

Ryc. 56. Latopisowy Zudecz. Plan grodziska na st. „Zamok” (wg O. Osaul’čuk 1997, s. 288)

Abb. 56. Latopis ≈ das Jahrbuch Zudecz. Burgwallplan auf der Fundstelle „Zamok” (nach O. Osaul’čuk 1997, s. 288)

Рис. 56. Летописный Зудеч. План городища в уроч. „Замок” (согл. О. Осаульчук 1997, с. 288)

fragmentami ceramiki XII–XIV w. (trafiły do warstwy górnej w trakcie budowy zamku). Na gł. 0,25–0,45 m. odkryto – na niemal całej powierzchni wykopów – warstwę bruku z otoczek i, w niektórych miejscach, z wapienia. Poniżej bruku zalegała warstwa z materiałem XII–XIV w., na niektórych odcinkach zniszczona przez późniejsze roboty ziemne. Warstwa kulturowa sięgała gł. 2–2,5 m, a w swej dolnej części zawierała pojedyncze ułamki ceramiki IX–XI w.

Na g. odkryto reliktów budowli naziemnych (jedna z nich miała rozmiary – 3,6 x 4 m) w postaci pieców glinianych, cztery jamy gospodarcze oraz dymarkę XIV–XV w. zbudowaną w czarnoziemie z brył kamiennych.

Odkryto kilka tysięcy ułamków ceramiki XI–XIV w. (głównie XII–XIII w., mniej fragmentów X–XI i XIV w.). Na materiał cera-

miczny składają się głównie fragmenty naczyń garnkowych wykonanych z użyciem koła garncarskiego (w tym 17 den ze znakami garncarskimi) oraz miski – również obtaczane. Znalezione także ceramiczną pisanek z brązową polewą i żółtym ornamentem, datowaną na XII w. i uważaną za wyrób kijowski, oraz kilka glinianych przeszlików.

Odkryto również liczne żelazne narzędzia i przedmioty codziennego użytku (noże, świdry, dłuta, szczypce, podkówek butów, okucia łopat, haczyki wędek, gwoździe, skoble, ułamki kłódek, klucze, ryłec), broń (groty strzał i bełtów, fragmenty groty włóczni i kolczugi, kilka płytek z wyposażenia ochronnego) oraz wyposażenie jeździeckie z XIII – pocz. XIV w. (wędzidla, fragmenty uprzęży, podkówek, strzemion, ostróg i liczne sprzączki).

Znalezione około dziesięciu wyrobów z metali kolorowych (brązową kłamek księgi z XII–XIII w., fragment brązowej bransolety, brązowy kabłączek, skrawki blachy miedzianej i brązowej oraz drobne odpadki miedziane).

Wyroby szklane z g. reprezentowane są przez liczne fragmenty szklanych bransolet i paciorków.

Odkryto także zabytki kamienne (brusy, przeszliki), 3 groty strzał z rogu jelenia, szczątki kościanych rękojeści noży, pochewki noży (? – aut.), przedmiot (ryłec?) z jeleniego rogu.

Na g. wystąpił także materiał zabytkowy (ułamki naczyń i kafała) XV–XVI w.

G**: O. Osaul’čuk (1997, s. 293–294) interpretuje g. jako powstały, na miejscu wcześniejszej osady, w końcu XI lub na początku XII w. gród feudała, związany z pobliskim miastem – Zudeczem. Teren grodu miał być gęsto zabudowany.

H: Po pd. stronie g., w miejscu istniejącego dziś stawu, położone było st. „Korablyšče”, który to toponim sugerować może istnienie tam przystani rzecznej.

J: Na g. zbudowano w okresie późnośredniowiecznym zamek.

W 1982 r. odkryto w okolicy g. miecz z 2. poł. XII – 1. poł. XIII w.

*O. Ratyč (1957a, s. 17) pisze o odkrytej na st. (nie określonym jako g.) ceramice staroruskiej i młodszej.

**O. Korčyns’kyj (1984, 1985b, s. 295) identyfikował g. z dawnym Zudečem, jednakże wg jego nowej opinii (O. Osaul’čuk 1995, s. 71) g. jest częścią dawnego miasta (Żydačiv I).

L: O. Ratyč 1957a, s. 17; O. Korčinskij 1984; 1985a, b; O. Korčinskij, V. Petegirič 1988; O. Osaul’čuk 1995, 1997, s. 286–291, 293–294.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

„AO...”	Archeologičeskie otkrytija (Археологические открытия)
„APam.”	Archeolohični pam’jatky URSR (Археологічні пам’ятки УРСР)
„ASSSR SAI”	Archeologija SSSR. Svod archeologičeskich istočnikov (Археология СССР. Свод археологических источников)
„KSIA AN SSSR”	Kratkie soobščeniija Instituta archeologii Akademija nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академия наук СССР)
„MDAPV”	Materialy i doslidžennja z archeolohii Prykarpattja i Volyni (Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині)
„SSS”	Słownik Starożytności Słowiańskich

Antoniewicz W.	1921 VI. sprawozdanie z delegacji na Podole i do Wilna, „WA” t. 6, s. 184–193.
APPV	1982 Archeolohični pam’jatky Prykarpattja i Volyni rann’oslov’jans’koho i davn’orus’koho periodov, Kyjiv.
APVZ	1990 Archeologija Prikarpat’ja, Volyni i Zakarpat’ja (rannėslovjanskij i drevnerusskij periody), red. A. Černyš, V. Lagodzka, Kiev.
Archeolohični doslidžennja ...	1994 Archeolohični doslidžennja na L’vivščyni v 1994 roci, L’viv. Archeolohija...
1975 Archeolohija Ukraїns’koї RSR, t. III, red.: V. Dovženok, M. Kučera, A. Smilenko, Kyjiv.	

- Aulich V.
1970 *Raboty Galičskoj ekspedicii*, „AO 1969 g.”, s.289.
1971 *Raskopki drevnego Galiča*, „AO 1970 g.”, s. 297–299.
1972a *Archeologičeskie issledovanija drevnego Galiča*, „AO 1971 g.”, s. 379–380.
1972b *Zymnivs'ke horodyšče – slov'jans'ka pam''jotka VI–VII st. n.e. v Zachidnij Volyni*, Kyiv.
1973 *Raskopki v drevnem Galiče*, „AO 1972 g.”, s. 254–255.
1980 *Raskopki Galičskogo gorodišča*, „AO 1979 g.”, s. 249.
1981 *Issledovanie Galičskogo gorodišča*, „AO 1980 g.”, s. 226.
1983 *Raskopki drevnerusskogo Galiča*, „AO 1981 g.”, s. 239–240.
1984 *Raskopki v Galiče*, „AO 1982 g.”, s. 240.
1985 *Issledovanija v Galiče*, „AO 1983 g.”, s. 257–258.
1986 *Raskopki v Galiče*, „AO 1984 g.”, s. 211.
1987 *Raskopki drevnerusskogo Galiča*, „AO 1985 g.”, s. 301.
1988 *Raskopki v letopisnom Galiče*, „AO 1986 g.”, s. 253.
Aulich V., Džedžora O., Lukoms'kyj Ju.
1994 *Doslidžennja Halyc'koho podolu (1987 r.)* [w:] *Novi materialy...*, s. 4–7.
Aulich V., Mogitič I., Petegirič V., Čugajda I.
1974 *Galičskaja ekspedycja*, „AO 1973 g.”, s. 240–241.
1975 *Raskopki u sten Uspenskogo sobora drevnego Galiča*, „AO 1974 g.”, s. 254.
Aulich V., Oprysk V., Petigirič V.
1977 *Issledovanija letopisnogo Galiča*, „AO 1976 g.”, s. 263–264.
1979 *Issledovanija Galičskogo otrjada Prikarpatsoj ekspedicii*, „AO 1978 g.”, s. 292.
Aulich V., Petegirič V.
1978 *Raboty Galičskogo otrjada Karpato-Volynskoj ekspedicii*, „AO 1977 g.”, s. 292.
Bagrij R.
1974 *Raskopki u s. Uryč L'vovskoj oblasti*, „AO 1973 g.”, s. 241.
1981 *Raskopki vo L'vove*, „AO 1980 g.”, s. 226–227.
1985 *Issledovanija vo L'vove i u s. Koropuž*, „AO 1983 g.”, s. 258.
1986 *Issledovanija vo L'vove*, „AO 1984 g.”, s. 212.
1988 *Issledovanija na terytorii Onufrievskogo monastyra vo L'vove*, „AO 1986 g.”, s. 254–255.
1990a *L'vov* [w:] *APVZ*, s. 116–119.
1990b *Plesnesk* [w:] *APVZ*, s. 111–114.
1990c *Višnja* [w:] *APVZ*, s. 136–140.
Bagrij R., Bučko R.
1984 *Raskopki vo L'vove*, „AO 1982 g.”, s. 241.
Bagrij R., Mogitič I., Ratič A., Svešnikov I.
1976 *Raskopki vo L'vove*, „AO 1975 g.”, s. 297–299.
Bagrij R., Mogityč I., Svešnikov I.
1977 *Raboty drevnerusskogo otrjada L'vovskoj ekspedicii*, „AO 1976 g.”, s. 264–265.
Bagrij R., Petegirič V. (Bahrij R., Petehyryč V.)
1987 *Issledovanija drevnerusskich pamjatnikov v verchov'jach Dnestra*, „AO 1985 g.”, s. 302–303.
1993 *Skarb sribnych vyrobiv knjažo? doby iz Sokalja na L'vivščyni*, „Studia archaeologica” 1, s. 42–44.
Bagrij R., Ratič A.
1971 *Issledovanija drevnego Plesneska*, „AO 1970 g.”, s. 300–301.
1975 *Sokal'skij klad*, „AO 1974 g.”, s. 255.
Bahrij R., Ovčinnikov O.
1994 *Novi materialy do vyvčennja litopysnoho Plisnes'ka* [w:] *Novi materialy...*, s. 11–13.
Baran V.
1998 *Davni slov''jany*, Kyiv.
1999 *Davnij Halyc' v svitli archeolohičnych doslidžen'*, „Archeolohija” 2, s. 78–84.
Baran V., Tomenčuk B.
1993 *Halycyna mohyla* [w:] *Halyc'ko-Volyns'ka...*, s. 30–31.
1998 *Pidsumky doslidžen' Halyc'koj archeolohičnoji ekspedycji v 1991–1996 rr.* [w:] *Halyc' i ...*, s.10–17.
Ber W.
1936 *Poszukiwania archeologiczne w pow. kosowskim wojew. stanisławowskim*, „ZOW” XI, 7–8, s. 97–100.
Bernjakovyč K.
1959 *Roboty Prykarpats'koj archeolohičnoji ekspedycji v 1956–1957 rr.* [w:] *L'vivskij deržavnyj istoryčnyj muzej: Archeolohični roboty muzeju v 1952–1957 rr.*, L'viv, s. 29–42.
Bilas N.
1995 *Volodymyr Kobil'nyk – doslidnyk davn'oukraińs'kych horodyšč Bojkivščyny* [w:] *Naseleńnja...*, s. 10–12.
Bončuk V., Komarnyc'kyj V., Konoplja V.
1995 *Starožymosti Turky* [w:] *Naseleńnja...*, s. 12–13.
Boroń P.
1997 *Problem dużych budynków halowych na terenie Słowiańszczyzny Zachodniej w IX–X wieku* [w:] *Śląsk i Czechy a kultura wielkomorawska*, red. K. Wachowski, Wrocław, s. 31–49.
Brajčevskij M. (Brajčevs'kyj M.)
1951 *K proischoždeniju drevnerusskich gorodov*, „Kratkie sobščeniia Instituta istorii material'noj kul'tury” XLI, s. 32–33.
1952 *Rozvidka slov''jans'kich pam''jatok na Volyno-Podil's'komu prykordonni (Materialy Dubno-Kremenec'koji ekspedycji 1948 r.)*, „APam.” III, s. 401–408.
Cynkałowski A.
1961 *Materialy do pradziejów Wołynia i Polesia Wołyńskiego*, Warszawa.
Czołowski A., Janusz B.
1926 *Przeszłość i zabytki województwa tarnopolskiego*, Tarnopol.
Čajka R.
1995a *Archeolohični pam''jatky kyjivs'koj deržavy na Rohatynščyni* [w:] *Rohatyns'ka...*, s. 76–77.
1995b *Horodyšča i zamčys'ka v Peredhir''i Karpat* [w:] *Naseleńnja...*, s. 104–105.
Čajka R., Peleščišin N.
1988 *Raboty L'vovskogo universiteta*, „AO 1986 g.”, s. 345–346.
Čornous V.
1994a *Doslidžennja v okolicach s. Zvenyhoroda Pustomytivs'koho rajonu L'vivs'koj oblasti* [w:] *Novi materialy...*, s. 98–101.
1994b *Rozvidkovi roboty u Terebovli ta Mykulyncjach Ternopil's'koj oblasti* [w:] *Novi materialy...*, s. 101–102.
Darkevič V.
1996 *Recenzja – I. P. Rusanova, B. A. Timoščuk „Jazyčeskie svjatišča drevnich slavian”*, „Ros. Arch.” 4, s. 200–206.
Dąbrowska E.
1973 *Wielkie grody dorzecza górnej Wisły*, Wrocław.
1979 *Węgrzy* [w:] *Szymański W., Dąbrowska E. Awarzy, Węgrzy*, Wrocław, s. 133–259.
Demydjuk M., Mackevoj L.
1994 *Rozvidky v Berežans'komu ta Šums'komu rajonach na Ternopil'sčyni* [w:] *Novi materialy...*, s. 35–36.
Dovhan' P.
2001 *Do pytannja pro peršopocatky litopysnoho Bužs'ka* [w:] *Etnohenez...*, s. 239–242.
Dovženok V.
1955 *Selišča i gorodišča v okresnostjach drevnego Galiča*, „KSIA AN USSR” 4, s. 12–13.
1961 *Drevn'orus'ki horodyšča – zamky*, „Archeolohija” XIII, s. 95–104.
1975 *Pro typy horodyšč kyjivs'koj Rusi*, „Archeolohija” 16, s. 3–14.

- Duba Ju.
1998 *Hrafična rekonstrukcija hramu z idolom (sporuda 14) kin. XII – 1. pol. XIII st. horodyšča-svjatylyšča „Zvenyhorod na Zbruči”* [w:] *Medobory...*, s. 51–56.
- Džedžora O.
1993a *Formuvannja topohrafičnoj struktury knjažoho Halyča (istorija doslidžen’)* [w:] *Halyč’ko-Volyns’ka...*, s. 84–85.
1993b *Rjativni doslidžennja Halyč’koho Pidhoroddja*, „*Studia archaeologica*” 1, s. 62–66.
- Etnohenez...
2001 *Etnohenez ta rannja istorija slov’jan: novi naukovy koncepty na zlami tysjacolit’*, red. V. Baran i in., L’viv.
- Fihol’ M.
1993 *Mystectvo starodavn’oho Halyča* [w:] *Halyč’ko-Volyns’ka...*, s. 82–84.
1998 *Halyč’ki rotundy* [w:] *Halyč’...*, s. 135–140.
- Fylypčuk M. (Filipčuk M.)
1993 *Slov’jans’kyj period v istorii Plisnes’ka* [w:] *Halyč’ko-Volyns’ka...*, s. 21–23.
1994 *Roboty Holohirs’koj hospodohovirnoj ekspedycji* [w:] *Novi materialy...*, s. 93–95.
2001 *Pro hospodarstvo ta social’ni mikrostruktury naselennja ukraїнs’koho Prykarpattja v ostannij čverti I tys. n. e.* [w:] *Etnohenez...*, s. 220–238.
- Gąsiorowski H.
1935 *Przewodnik po Beskidach Wschodnich*, t. I, Lwów – Warszawa.
- Gribovič P.
1983 *Novoe drevnerusskoje gorodišče na L’vovščine*, „*AO* 1981 g.”, s. 254.
- Gribovič P., Korčinskij O.
1985 *Issledovanija u s. Podgorodišče*, „*AO* 1983 g.”, s. 269.
- Gupalo V. (Hupalo V.)
1994 *Transformacija drevnerusskich tradicij modelirovanija keramiki vo II pol. XIII–XV v.v.* [w:] *Garncarstvo i kaflarstvo na ziemiach polskich od późnego średniowiecza do czasów współczesnych*, red. A. Gruszczyńska, A. Targońska, Rzeszów, s. 185–190.
2001 *Zvenyhorods’ki sakralii* [w:] *Dzieje Podkarpacia*, t. 5, *Początki chrześcijaństwa w Małopolsce*, red. J. Gancarski, Krosno, s. 407–421.
- Halyč’ko-Volyns’ka...
1993 *Halyč’ko-Volyns’ka deržava: peredumovy vynyknennja, istorija, kul’tura, tradycij*, L’viv.
- Halyč’...
1998 *Halyč i Halyč’ka zemlja. Zbirnyk naukovych prac’*, Kyiv – Halyč.
- Havryljuk O.
1993 *Pidsumky doslidžen’ davn’orus’koho archeolohičnogo kompleksu poblizu s. Antonivci na Ternopil’ščyni* [w:] *Halyč’ko-Volyns’ka deržava...*, s. 45–48.
1994 *Vyvčennja davn’orus’kych pam’jatok na pivnoči Ternopil’s’koj oblasti* [w:] *Novi materialy...*, s. 23–25.
- Hensel W.
1987 *Słowiańszczyzna wczesnośredniowieczna*, Warszawa.
- Hončarov V.
1955 *Archeolohični doslidžennja drevn’oho Halyča u 1951 r.*, „*APam.*”, t. 5, s. 22–31.
- Hupało W., Łosnyk M., Melnyk Ś.
1996 *Wyniki badań wczesnośredniowiecznej studni z Dźwinogrodu*, „*MSROA*” XVII, s. 291–296.
- Ioannisjan O.
1980 *Raskopki drevnerusskoj rotundy-kvadrifolija v okrestnostjach Galiča*, „*AO* 1979 g.”, s. 273.
- 1981 *Raskopki cerkvi Spasa v okrestnostjach Galiča*, „*AO* 1980 g.”, s. 252–253.
- 1983 *Raskopki cerkvi Spasa bliz Galiča*, „*AO* 1981 g.”, s. 263–264.
- 1986 *Raskopki v okrestnostjach drevnego Galiča*, „*AO* 1984 g.”, s. 238–239.
- 1987 *Raskopki v okrestnostjach drevnego Galiča*, „*AO* 1985 g.”, s. 334–335.
- 1988 *Zodčestvo drevnego Galiča i architektura Malopol’ši*, „*AAC*”, t. 27, s. 185–218.
- Ioannisjan O., Svešnikov I., Mogitič I.
1979 *Raboty Zvenigorodskogo otrjada*, „*AO* 1978 g.”, s. 333.
- Ivanovs’kyj V.
1993 *Archeolohični doslidžennja L’vova u 1992 roci*, „*Studia archaeologica*” 1, s. 74–75.
- Jahodyns’ka M.
1993 *Chresty ta ikonky knjažoi doby iz Zachidnoho Podillja*, „*Studia archaeologica*” 1, s. 67–71.
- 2001 *Horodyšča-svjatylyšča na Zbruči (Z istorii doslidžen’)* [w:] *Z archeologii...*, s. 247–263.
- Janeczek A.
1994 *Studia nad początkami Lwowa. Bilans osiągnięć i potrzeb badawczych*, „*Rocznik Lwowski 1993–1994*”, s. 7–36.
- Janko z Czarnkowa (źródło pisane)
1996 *Kronika*, Kraków.
- Janusz B.
1913 *Z pradžiejów ziemi lwowskiej*, Lwów.
1918 *Zabytki przedhistoryczne Galicyi wschodniej*, Lwów.
- Kajzer L.
1996 *„Grodziska sarmackie”. Wstęp do problematyki badawczej* [w:] *Słowiańszczyzna w Europie średniowiecznej 2*, red. Z. Kurnatowska, Wrocław, s. 181–189.
- Karger M.
1960 *Osnovnye itogi raskopok drevnego Galiča v 1955 godu*, „*KSIA AN SSSR*” 81, s. 61–71.
- 1976 *K istorii galickogo zodčestva XII–XIII w.*, „*KSIA AN SSSR*” 146, s. 53–59.
- Kirpičnikov A.
1966a *Drevnerusskoe oružie*, Vyp. I, *Meči i sabli IX–XIII vv.*, „*ASSSR SAI*” E1-36, Moskva-Leningrad.
1966b *Drevnerusskoe oružie*, Vyp. II, *Kop’ja, sulicy, boevye topory, bulavy, kisteni IX–XIII vv.*, „*ASSSR SAI*” E1-36, Moskva-Leningrad.
- 1971 *Drevnerusskoe oružie*, Vyp. III, *Dospech, kompleks boevych sredstv IX–XIII vv.*, „*ASSSR SAI*” E1-36, Leningrad.
- 1973 *Snaržaženie vsadnika i verchovogo konja na Rusi IX–XIII vv.*, „*ASSSR SAI*” E1-36, Leningrad.
- 1976 *Voennoe delo na Rusi v XIII–XV w.*, Leningrad.
- Konoplja V.
1988 *Issledovanija v Ivano-Frankovskoj oblasti*, „*AO* 1986 g.”, s. 287–289.
- Kopaliński W.
1991 *Słownik mitów i tradycji kultury*.
- Korčinskij O. (Korčynsky O., Korčyns’kyj O., Korczyński O.)
1984 *Issledovanija na L’vovščine*, „*AO* 1982 g.”, s. 279.
1985a *Meč iz letopisnogo Udeča*, „*Sov. Arch.*” 1, s. 268–269.
1985b *Raskopki v g. Židačove*, „*AO* 1983 g.”, s. 295–296.
- 1986 *Issledovanija drevnerusskich gorodišč na L’vovščine*, „*AO* 1984 g.”, s. 250–251.
- 1987 *Issledovanija Stol’skogo gorodišča*, „*AO* 1985 g.”, s. 347.
- 1995 *Horodyšča Verchn’oho Podnistrov’ja IX – počatku XIV st. (novi dani do istorii ta kul’tury)* [w:] *Naselennja...*, s. 40–41.

- 1998a *Einige Untersuchungsergebnisse zu den slawischen Burgwällen des 9. bis zum Beginn des 14. Jahrhunderts im Raum der ukrainischen Vorkarpaten* [w:] *Frühemittalterlicher Burgenbau in Mittel- und Osteuropa*, Tagung Nitra vom 7. bis 10. Oktober 1996, red. J. Henning, A.T. Ruttkay, Bonn, s. 435–440.
- 1998b *Novi dani pro pohans'ki kul'tovi centry schidnych slov'jan u Verchn'omu Podnistrov'i* [w:] *Medobory...*, s. 69–77.
- 1998c *Novi dani pro velyki horodyšča u Verchn'omu Podnistrov'i* [w:] *Halyč...*, s. 78–82.
- 2000 *Ośrodku kultu pogańskiego dawnych Słowian w dorzeczu górnego Dniestru (element do studium na pograniczu)*, „RPrzemyski”, t. 36, 1, s. 67–82.
- Korčinskij O., Petegirič V.
- 1986 *Issledovanija letopisnogo Bužska*, „AO 1984 g.”, s. 251–252.
- 1987 *Issledovanija letopisnogo Gorodka*, „AO 1985 g.”, s. 348.
- 1988 *Izučenie drevnerusskich gorodišč v Prikarpat'e*, „AO 1986 g.”, s. 289–290.
- Kozak V., Ratič A.
- 1975 *Razvedka v rajone Drohobyča*, „AO 1974 g.”, s. 294.
- Krušel'nickaja L.
- 1985 *Issledovanija v Ivano-Frankovskom Podnestrov'e*, „AO 1983 g.”, s. 299–300.
- Kubica E.
- 1996 *Katalog zabytków wczesnośredniowiecznej architektury monumentalnej Małopolski, Rusi Halickiej i Wołynia*, „MSROA”, t. 17, s. 131–189.
- Kučera M.
- 1955 *Raskopki gorodišča Plisnesk*, „KSIA AN USSR” 4, s. 16–17.
- 1959 *Osnovni etapy rozvytku starodavn'oho Plisnes'ka*, „MDAPV”, t. 2, s. 132–145.
- 1960a *„Plesnesk” „Slovo o polku Igoreve” i drevnerusskij gorod Plesnesk*, „KSIA AN USSR”, t. 9, s. 113–116.
- 1960b *Gončarnye klejma iz raskopok drevnego Plesneska*, „KSIA AN USSR”, t. 10, s. 118–123.
- 1961 *Keramika drevn'oho Plisnes'ka*, „Archeolohija” XII, s. 143–154.
- 1962a *Drevnij Plisnes'k*, „APam.” XII, s. 3–56.
- 1962b *Gončarnaja keramika dofeodal'nogo vremeni iz raskopok drevnego Plesneska*, „Sov. Arch.”, t. 1, s. 292–294.
- 1978 *Vyvčennja pam'jatok davn'orus'koho času na terytorii URSR*, „Archeolohija”, t. 26, s. 77–83.
- 1979 *Doslidžennja horodyšč na Volyni j Podilli*, „Archeolohija”, t. 39, s. 62–72.
- 1987 *Zmievj valy Srednego Podneprov'ja*, Kiev.
- 1992 *„Trajanovi” valy Sredn'oho Podnistrov'ja*, „Archeolohija”, t. 4, s. 43–55.
- 1999 *Podvirno-rjadova zabudova na davn'orus'kyh horodyščach*, „Archeolohija”, t. 2, s. 105–110.
- 2000 *Zalyšky vodozbirnych sporud na slov'jano-rus'kyh horodyščach X–XIII st.*, „Archeolohija”, t. 2, s. 94–100.
- Kučinko M.
- 1975 *Pro pleminnu naležnist' rann'oseredn'ovičnogo naselennja Pobužžja i Posannja*, „Archeolohija”, t. 16, s. 77–82.
- Kuza A.
- 1978 *Archeologičeskoe izučenie drevnerusskich gorodov v 1962–1976 gg.*, „KSIA AN SSSR”, t. 155, s. 10–19.
- 1980 *Russkie rannesrednevekoveje goroda* [w:] *Rapports du IIIe Congrès International d'Archeologie Slave*, t. 2, Bratislava, s. 255–258.
- 1983 *Goroda v social'no-ekonomiceskoj sisteme drevnerusskogo feodal'nogo gosudarstva X–XIII vv.*, „KSIA AN SSSR”, t. 179, s. 3–11.
- 1989 *Malye goroda Drevnej Rusi*, Moskva.
- Leńczyk G.
- 1930a *Grodzisko w Juśkowicach w pow. złoczowskim, woj. tarnopolskie*, „ZOW”, t. 5, 6, s. 95–97.
- 1930b *Trzy miecze wikińskie w zbiorach Muzeum archeologii przedhistorycznej Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie* [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu siedemdziesiątej rocznicy urodzin prof. dr. Włodzimierza Demetrykiewicza*, red. J. Kostrzewski, Poznań, s. 363–375.
- 1937 *Dwa sprawozdania z wakacyjnych wycieczek na Wołyni i w powiat sieradzki*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń PAU”, s. 227–231.
- 1983 *Katalog grodzisk i zamczysk z terenu Małopolski*, Kraków.
- Losyk M., Melnyk S.
- 1996 *Analiza rentgenowsko-strukturalna ceramiki z Dźwinogrodu (Zvenygorod) koło Lwowa*, „Spr. Arch.”, t. 48, s. 217–221.
- Lukoms'kyj Ju.
- 1993 *Monumental'na architektura davn'oho Halyča: novi vidkrytja* [w:] *Halyč'ko-Volyn'ska...*, s. 64–66.
- Maciuk O. (Macjuk O.)
- 1995a *Miejsce zamku w socjotopografii miast ruskich*, „Kwartalnik HKM”, t. 43, 1, s. 75–76.
- 1995b *Pam'jatky oboronnogo budivnytva Sambirščyny* [w:] *Naselennja...*, s. 62–63.
- Majewski K.
- 1938 *Badania terenowe Zakładu Arch. Klas. U. J. K. w powiecie borszczowskim*, „Eos Kwartalnik Klasyczny”, t. 39, s. 92–96 + ryc.
- Maleev Ju.
- 1974 *Obsledovanie pamjatnikov na levom beregu Dnestra*, „AO 1973 g.”, s. 304–305.
- 1988 *Trackie grodziska okresu halsztackiego na północno-wschodnim Podkarpaciu*, „AAC”, t. 27, s. 95–116.
- Malevskaja M.
- 1969 *K voprosu o keramike Halyckoj zemli XII–XIII v.*, „KSIA AN SSSR”, t. 120, s. 3–14.
- 1971 *K voprosu o lokal'nych variantach keramiki zapadno-russkich zemel' XII–XIII vv.*, „KSIA AN SSSR”, t. 125, s. 27–34.
- 1974 *Gončarnaja masterskaja pervoj poloviny XI v. v drevnem Galič* [w:] *Kul'tura srednevekovej Rusi*, red. A. Kirpičnikov, P. Rapoport, Leningrad, s. 33–38.
- Malevskaja M., Ioannisjan O., Mogitič I., Bučko P.
- 1978 *Issledovanija pamjatnikov architektury v L'vove i L'vovskoj oblasti*, „AO 1977 g.”, s. 352–353.
- Malevskaja M., Kos A., Rožko M., Šolochova E.
- 1979 *Architekturno-arheologičeskije issledovanija vo L'vove i L'vovskoj oblasti*, „AO 1978 g.”, s. 360–362.
- Malevskaja M., Rapoport P.
- 1978 *Dekorativnye keramičeskije plitki drevnego Galiča*, „Slovenská Archeológia”, t. 26, 1, s. 87–98.
- Medobory...
- 1998 *Medobory i duchovna kul'tura davnich, seredn'ovičnych slov'jan. 1848–1998 150-riččja vyjavlennja Zbruc'koho „Svjatovyta”*, L'viv.
- Medvedev A.
- 1966 *Ručnoe metatel'noe oružie (luk i strely, samostrel) VIII–XIV vv.*, „ASSSR SAI”, E1-36, Moskva.
- Mel'nyčuk O.
- 1998 *Pizn'oseredn'ovična archeolohija Krylosa* [w:] *Halyč...*, s. 144–147.
- Mel'nyk M.
- 1995 *Do problemy perenosu mista Rohatyna* [w:] *Rohatyn'ska...*, s. 80–83.

- Mogitič I., Ratič A.
1972 *Issledovanija v drevnem Zvenigorode na Belke*, „AO 1971 g.”, s. 389.
- 1973 *Raboty v letopisnom Zvenigorode na Belke i v Karpatach*, „AO 1972 g.”, s. 313–314.
- Mohytyč I., Mohytyč R.
1990 *Osoblyvosti techniky murovannja i architekturnych form Halyc'ko-Volyns'koho zodčestva (X–XIV st.)*, „Archeolohija”, t. 4, s. 56–68.
- 1998 *Zachysni rubeži Velykoho Halyča* [w:] *Halyč...*, s. 90–94.
- Mohytyč R., Čornous V.
1986 *Litopysnyj Zvenyhorod*, „Pam''jatnyky Ukraïny”, t. 3, s. 42–44.
- Mokry W.
1996 *Od Itariona do Skoworody. Antologia poezji ukraińskiej XI–XVIII w.*, Kraków.
- Molè W.
1964 *Halicz*, „SSS”, t. 2, s. 183–184.
- Myc'ko I.
1995 *Rid zasnovnykiv Rohatyna* [w:] *Rohatyns'ka...*, s. 88–99.
- Naselennja...
1995 *Naselennja Bojkivščyny u konteksti zahal'nokarpats'koho etnokul'turnoho rozvytku. Materialy Mižnarodnoho istoryko-narodoznavčoho seminaru, L'viv – Sambir*.
- Novi materialy ...
1994 *Novi materialy z archeolohii Prykarpattja i Volyni*, red. N. Stepula, L'viv.
- Oprysk V.
2001 *Do pytannja pro počatky mista L'vova (stan ta perspektyvy archeolohičnoho vyvčennja)* [w:] *Etnohenez...*, s. 243–246.
- Oprysk V., Drogobuckij I., Martynov M.
1979 *Gorodišča u s. Kotoryno*, „AO 1978 g.”, s. 379–380.
- Osaul'čuk O.
1995 *Rozvidky v okolycjach litopysnoho Zudeča* [w:] *Naselennja...*, s. 70–71.
- 1997 *Litopysnyj Zudeč XII–XIV st. v svitli novych archeologičnych vidkryttiv* [w:] *Trudy VI meždunarodnogo kongressa slavjanskoj archeologii*, t. II, red. V. Sedov, Moskva, s. 286–295.
- 2001 *Systema zaselennja basejnyj Verchn'oho Dnistra ta pravoberežžja Verchn'oho Sjanu v kinci X–XIII st. (do postanovky problemy)* [w:] *Etnohenez...*, s. 247–255.
- Ostrovskij M.
1964 *Razvedki v Ternopol'skoj i Rovenskoj oblastjach*, „Sov. Arch.” 4, s. 224–225.
- Ostrovskij M., Pavlova K., Rappoport P.
1969 *Raskopki v Danilove*, „AO 1968 g.”, s. 337.
- Pan'kiv M.
1998 *Archeolohični doslidžennja (1941–1994)* [w:] *Halyč...*, s. 104–106.
- Parczewski M.
1986 *Stań badań nad grodziskami wczesnośredniowiecznymi we wschodniej części polskich Karpat*, „AAC”, t. 25, s. 179–205.
- 1991 *Początki kształtowania się polsko-ruskiej rubieży etnicznej w Karpatach*, Kraków.
- 1999 *Uwagi o stanie badań nad grodziskami średniowiecznymi na górnym Naddniestrzu*, „Prz. Arch.”, t. 47, s. 181–184.
- Pasternak J.
1936 *Moje badania terenowe w 1935 r.*, „ZOW”, t. 11, 10–11, s. 131–133.
- 1937a *Moje badania terenowe w 1936 roku*, „ZOW”, t. 12, 7–8, s. 109.
- 1937b *Novi archeolohični nabytky Muzeju Naukovoho Tovarystva im. Ševčenko u L'vovi za čas vid 1933–1936.*, (nadbitka).
- 1938a *Moje badania terenowe w 1937 roku*, „ZOW”, t. 13, 7–8, s. 105–106.
- 1938b *Strutyns'ke gorodyšče*, „Litopys Bojkivščyny”, t. 8, 10, s. 23–26.
- 1998 *Staryj Halyč*, Ivano-Frankivs'k.
- Pavlova K.
1971 *Litejnaja formočka iz goroda Danilova*, „KSIA IA SSSR”, t. 125, s. 98–99.
- Peleščišin N. (Peleščyšyn M.)
1980 *Razvedki i raskopki v L'vovskoj oblasti*, „AO 1979 g.”, s. 321–322.
- 1987 *Issledovanija v verchov'jach Zapadnogo Buga*, „AO 1985 g.”, s. 389–390.
- 1994 *Archeolohični doslidžennja na Roztočči* [w:] *Archeolohični doslidžennja...*, s. 5–6.
- 1997 *Archeolohični doslidžennja L'vivs'koho universytetu*, „Vi-snyk L'vivs'koho universytetu. Serija istoryčna”, t. 32, s. 14–22.
- Peleščišin N., Čajka R.
1981 *Raskopki letopisnogo Plesneska*, „AO 1980 g.”, s. 299–300.
- Peleščyšyn M., Kasjuchnyč V., Rudyj V.
1993 *Rozkopy litopysnoho uročyšča „Vorota” na Javorivščyni*, „Studia archaeologica” 1, s. 72–73.
- Petegirič V. (Petehyryč V., Petehyrycz W.)
1975 *Raskopki v drevnem Belze*, „AO 1974 g.”, s. 337–338.
- 1980 *Raskopki letopisnogo Belza*, „AO 1979 g.”, s. 324.
- 1981 *Raskopki letopisnogo Belza*, „AO 1980 g.”, s. 301.
- 1983a *Issledovanija drevnego Belza i u s. Tjagliv*, „AO 1981 g.”, s. 306–307.
- 1983b *Pam''jatky času navaly zolotoordynciv na Halyc'ku zemlju*, „Archeolohija”, t. 42, s. 47–51.
- 1984 *Raskopki na detince drevnego Belza*, „AO 1982 g.”, s. 316.
- 1986 *Sooruzennja drevnerusskogo Belza*, „AO 1984 g.”, s. 291–292.
- 1987 *Raboty v drevnem Belze*, „AO 1985 g.”, s. 392.
- 1990a *Belz* [w:] *APVZ*, s. 127–129.
- 1990b *Danilov* [w:] *APVZ*, s. 144–145.
- 1990c *Gorodnica* [w:] *APVZ*, s. 142–143.
- 1995a *Belz i Busk: próba rekonstrukcji struktury socjotopograficznej w X–XIV wieku*, „Kwartalnik HKM”, t. 43, 1, s. 67–73.
- 1995b *Do istoryčnoj ocinky dejakych horodyšč Ukraïns'koho Prykarpattja* [w:] *Naselennja...*, s. 78–79.
- 1995c *Pam''jatky slov'jans'koï ta knjažoï doby Rohatynščyny* [w:] *Rohatyns'ka...*, s. 74–76.
- Petegirič V., Aulich V., Arsenyč P.
1978 *Raskopki na posade drevnego Galiča*, „AO 1977 g.”, s. 372–373.
- Petegirič V., Korčinskij O.
1984 *Issledovanija gorodišč na L'vivščine*, „AO 1982 g.”, s. 317.
- Petegirič V. (Petehyryč V.), Picišin M. (Picyšin M.)
1985 *Issledovanie detinca drevnego Belza*, „AO 1983 g.”, s. 342.
- 1994 *Rozvytok funkcjonal'no-prostorovoï struktury davn'orus'koho Belza v IX–XIV st.* [w:] *Novi materialy...*, s. 77–80.
- Petehyryč V., Ivanovs'kyj V.
1993 *Seredn'ovična archeolohija L'vova: pidsumky i perspektyvy* [w:] *Halyč'ko-Volyns'ka...*, s. 41–43.
- Petehyryč V., Pavliv D., Fylypčuk M.
1993 *Jaroslav Pasternak i Ukraïns'ka archeolohija*, „Studia archaeologica”, t. 1, s. 7–9.
- Poleski J.
1992 *Podstawy i metody datowania okresu wczesnośredniowiecznego w Małopolsce*, Kraków.

- 1996 *Grody plemienne i wczesnopaństwowe w Małopolsce [w:] Początki sąsiedztwa. Pogranicze polsko-rusko-słowackie w średniowieczu*, red. S. Czopek, M. Parczewski, Rzeszów, s. 109–119.
- Poppe A.
1962 *Materiały do słownika terminów budownictwa staroruskiego X–XV w.*, Wrocław.
- Powieść minionych lat (źródło pisane)
1999 przełożył i opracował F. Sielicki, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Prychodnjuk O.
1977 *Davn'orus'ki pam'jatky Seredn'oho Podnistrov'ja* (rozvidky 1968–1969 rr.), „Archeolohija”, t. 22, s. 99–106.
- Przyboś K.
1992 *Zagadkowy gród Tustan w Karpatach*, „Wierchy”, t. 56, s. 113–120.
- Przybysławski W.
1906 *Repertoryum zabytków przedhistorycznych na obszarze szesnastu powiatów Galicyi wschodniej*, Lwów.
- Pucko V.
1989 *Drevnerusskoe chudožestvennoe lit'e iz starogo Galiča*, „AAC”, t. 28, s. 165–173.
1997–1998 *Galicko-volynskaja belokamennaja rez'ba XII–XIII vekov*, „AAC”, t. 34, s. 179–187.
- Puzderko V.
1995 *Topohrafiya i charakter oboronnych ukriplen' horodyšč IX–XIV st. na Prykarpatti ta v Karpatach [w:] Naseleennja...*, s. 80–81.
- Rappoport P.
1963 *Archeologičeskie i architekturnye zametki (iz rabot otrjada po izučeniju krepostej 1959–1961 gg.)*, „KSIA AN SSSR”, t. 96, s. 32–36.
1964 *Novye dannye po istoričeskoj geografii Volyni*, „KSIA AN SSSR”, t. 99, s. 54–58.
1965a *Drevnie russkie kreposti*, Moskva.
1965b *K voprosu o Plesneske*, „Sov. Arch.”, t. 4, s. 92–103.
1966a *Osnovnye etapy razvitiya drevnerusskogo voennogo zodčestva [w:] VII Meždunarodnyj kongress doistorikov i protoistorikov. Doklady i soobščeniya archeologov SSSR*, Moskva, s. 225–234.
1966b *O tipologii gorodišč Galickoj Rusi*, „AAC”, 4, s. 213–217.
1967a *Die altrussischen Burgwälle*, „Zeitschrift für Archäologie”, 1, s. 61–87.
1967b *Voennoe zodčestvo zapadnorusskich zemel' X–XIV vv.*, „Materialy i Issledovanija po Archeologii SSSR”, t. 140, Leningrad.
1971 *Danilov*, „KSIA AN SSSR”, 125, s. 82–86.
1975a *Drevnerusskoe žilišče*, „ASSSR SAI”, E1-32, Leningrad.
1975b *Drevnerusskoe žilišče [w:] Drevnee žilišče narodov Vostočnoj Evropy*, red. Rabinovič M., Moskva, s. 104–155.
1986 *Zodčestvo Drevnej Rusi*, Leningrad.
- Rappoport P., Malevskaja M.
1963 *Obsledovanie gorodišč Prikarpat'ja i Zakarpat'ja na territorii Sovetskogo Sojuza (itogi rabot 1962 goda)*, „AAC”, t. 5, s. 61–76.
- Ratyč O. (Ratič A.)
1955a *Archeolohična rozvidka na Verchn'omu Dnistri v 1949 r.*, „APam.”, t. 5, s. 158–164.
1955b *Drevnerusskij mogil'nik v s. Kopačincy, Stanislavskoj oblasti*, „KSIA AN USSR”, t. 4, s. 25–26.
1957a *Davn'orus'ki archeolohični pam'jatky na terytorii zachidnych oblastej URSR*, Kyiv.
1957b *Raskopki na Zamkovej gore vo L'vove v 1955 g.*, „KSIA AN USSR”, t. 7, s. 109–110.
- 1959a *Davn'orus'ki vyroby z kosti i rohu, znajdeni na terytorii Halyckoï i Volyns'koï zemel'*, „MDAPV”, t. 2, s. 119–131.
1959b *Davn'orus'ki materialy z rozkopok 1955–1956 rr. na Zamkovij hori u L'vovi*, „MDAPV”, t. 3, s. 115–127.
- 1962a *Gorodišča Rostoč'ja*, „KSIA AN USSR”, t. 12, s. 87–91.
1962b *Rezul'taty doslidžen' davn'orus'koho horodyšča v m. Sudova Vyšnja, L'vivs'koï oblasti, v 1957–1959 rr.*, „MDAPV”, t. 4, s. 106–119.
- 1964 *Do pytannja pro roztašuvannja i oboronni sporudy davn'orus'kich horodiv Pivdenno-Zachidnoï Rusi*, „MDAPV”, t. 5, s. 115–129.
- 1966 *Horodyšča v selach Dobrostanja i Stradč na L'vivščyni*, „Archeolohija”, t. 20, s. 227–229.
- 1967 *Raskopki v Zvenigorode na Bielke*, „AO 1966 g.”, s. 247–249.
- 1969 *Raskopki v Zvenigorode na Bielke*, „AO 1968 g.”, s. 334–335.
- 1970a *Les anciens ensembles fortifiés russes de Sudovaja Višnja (Rèpublique Socialiste Soviétique de l'Ukraine, région de Lvov [w:] I Międzynarodowy Kongres Archeologii Słowiańskiej*, t. 3, Wrocław-Warszawa-Kraków, s. 41–51.
1970b *Novye dannye o Zvenigorode na Belke*, „AO 1969 g.”, s. 290–291.
- 1971 *Nadpis' na amfore iz Zvenigoroda na Belke*, „AO 1970 g.”, s. 295.
- 1972 *Starodavnij Plisnes'k, L'viv*.
- 1973 *Litopysnyj Zvenyhorod*, „Archeolohija” 12, s. 87–94.
- 1974a *K voprosu o knjažeskich dvorach v stol'nych gorodach Galickoj Rusi XI–XIV vv. [w:] Kul'tura srednevekovoj Rusi*, red. A. Kirpičnikov, P. Rappoport, Leningrad, s. 188–191.
1974b *Razvedka po r. Opor*, „AO 1973 g.”, s. 333.
- Ratič A., Šelomencev-Terskij V.
1972 *Osobyje peč'i v drevnem Zvenigorode na Belke*, „AO 1971 g.”, s. 388–389.
- 1974 *O rabotach Zvenigorodskoj èkspedycji*, „AO 1973 g.”, s. 333–334.
- Rauhut L.
1960 *Wczesnośredniowieczne materiały z terenów Ukrainy w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie*, „Mat. Wcz.”, t. 5, s. 231–260.
- Rohatyns'ka...
1995 *„Rohatyns'ka zemlja” istorija ta sučasnist'*, L'viv.
- Rožko M.
1980 *Issledovanija naskal'nych sooruzenij drevnerusskoj kreposti Tustan'*, „AO 1979 g.”, s. 328–329.
- 1981a *Krepost' Tustan'*, „KSIA AN SSSR”, t. 164, s. 99–106.
1981b *Raskopki terytorii drevnerusskoj kreposti Tustan'*, „AO 1980 g.”, s. 306.
- 1984 *Raskopki naskal'noj kreposti Tustan'*, „AO 1982 g.”, s. 323.
- 1995 *Oboronne budivnyctvo Bojkivščyny v knjaži časy [w:] Naseleennja...*, s. 86–88.
- 1996 *Tustan' davn'orus'ka naskel'na fortycja*, Kyiv.
- 2001 *Naskel'ni oboronni komplekсы Karpat na terytorii Ukrainy i Pol'sci (Problemy doslidžennja ta interpretacij) [w:] Etnohenez...*, s. 268–276.
- Rudnicki M.
1964 *Halicz*, „SSS”, t. 2, s. 183–184.
- Rusanova I.
1986 *Issledovanije gorodišča-svjatilišča na r. Zbruč*, „AO 1984 g.”, s. 298–299.
- 1992 *Kul'tovyje mesta i jazyčeskie svjatilišča slavjan VI–XIII vv.*, „Ros. Arch.” 4, s. 50–67.

- Rusanova I., Timoščuk B.
- 1984 *Slavjanskije gorodišča-svjatilišča i jazyčeskij chram*, „AO 1982 g.”, s. 325–326.
- 1986 *Zbručskoje svjatišče (predvaritel'noe soobščenie)*, „Sov. Arch.”, t. 4, s. 90–99.
- 1987 *Issledovanija vtorogo Zbručskogo (Krutilovskogo) svjatišča*, „AO 1985 g.”, s. 401–402.
- 1993 *Jazyčeskije svjatišča drevnich slavjan*, Moskva.
- 1998a *Ešče raz o slavjanskom jazyčeskom centre na reke Zbruč*, „Ros. Arch.”, t. 2, s. 234–243.
- 1998b *Religioznoe „dvoeverie” na Rusi v XI–XIII vv. (po materialam gorodišč-svjatilišč)* [w:] *Kul'tura slavjan i Rus'*, red. Ju. Kukuškin, Moskva, s. 144–163.
- Rybakow B.
- 1983 *Pierwsze wieki historii Rusi*, Warszawa.
- Serczyk W.
- 1990 *Historia Ukrainy*, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Sikora P.
- 2001 *Dolne okucia pochew mieczy (tzw. trzewiki) z terenu północnej Słowiańszczyzny we wczesnym średniowieczu – katalog źródeł*, „MSROA”, t. 22, s. 107–134.
- Siwkówna I.
- 1939/1948 *Wczesnohistoryczny srebrny skarb ze Zbaraża Staroego w pow. zbaraskim*, „WA”, t. 16, s. 357–362, tablica LXVII.
- Skulina T.
- 1977 *Trembowla*, „SSS”, t. 6, s. 152.
- 1982 *Zwienigród*, „SSS”, t. 7, s. 192.
- Starčuk I.
- 1952 *Rozkopki horodyšča Plisnes'ka v 1947–1948 rr.*, „APam.”, t. 3, s. 379–394.
- 1955 *Rozkopki na horodyšči Plisnes'ko v 1949 r.*, „APam.”, t. 5, s. 32–35.
- Storožuk S.
- 2001 *Pam'jatki kul'tury drevnich slov'jan na terytorii zapovidnyka „Medobory”* [w:] *Z archeologii...*, s. 239–246.
- Sulimirski T.
- 1935 *Sprawozdanie z działalności lwowskiego ośrodka archeologicznego*, „ZOW”, t. 10, 2, s. 20–28.
- 1937 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w Małopolsce Wschodniej i na Wołyniu*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń PAU”, s. 226–227.
- Svešnikov I. (Svešnikov I., Swiesznikow I.)
- 1949 *Pochovannja XI st. n.e. v Smil'nyci kolo Staroho Sambora*, „APam.”, t. 1, s. 86–90.
- 1955 *Issledovanija v s. Zvenigorod L'vovskoj oblasti*, „KSIA AN USSR”, t. 4, s. 116–118.
- 1959 *Archeolohični roboty L'vivs'koho istoryčnogo muzeju v 1952–1957 rr.* [w:] *L'vivs'kyj deržavnyj istoryčnyj muzej: Archeolohični roboty muzeju v 1952–1957*, s. 3–28, L'viv.
- 1984 *Raskopki v Zvenigorode na Belke*, „AO 1982 g.”, s. 328.
- 1985 *Raboty v Zvenigorode*, „AO 1983 g.”, s. 352–354.
- 1986 *Raskopki prigoroda letopisnogo Zvenigoroda*, „AO 1984 g.”, s. 306–307.
- 1987a *Doslidžennja davn'oho Zvenyhoroda u 1982–1983 rr.*, „Archeolohija”, t. 57, s. 94–101.
- 1987b *Raskopki v Zvenigorode pod L'vovom*, „AO 1985 g.”, s. 408–409.
- 1987c *Zvenyhorod. Krajeznavčyj narys*, L'viv.
- 1988 *Issledovanija drevnerusskogo Zvenigoroda pod L'vovom*, „AO 1986 g.”, s. 335.
- 1990a *Terebovl'* [w:] *APVZ*, s. 105–107.
- 1990b *Zvenigorod* [w:] *APVZ*, s. 107–110.
- 1993 *Istorija Zvenyhoroda v svitli litopysiv XI–XIII st.* [w:] *Halyc'ko-volyns'ka deržava...*, s. 101–103.
- 1994 *Doslidžennja Zvenyhoroda u 1994 r.* [w:] *Archeolohični doslidžennja...*, s. 3–4.
- 1995 *List z Przemysla z początków XII wieku*, „RPrzemyski”, t. 31, s. 47–53.
- Svešnikov I., Brajčevs'ka O.
- 1990 *Škirjane vzuttja iz Zvenyhoroda Halyc'koho*, „Archeolohija”, t. 3, s. 122–129.
- Svešnikov I., Mackevoj L., Krušel'nickaja L., Mogitič I., Ioannisjan O., Kozak V.
- 1978 *Issledovanija na L'vovščine*, „AO 1977 g.”, s. 384–385.
- Swiesznikow I., Hupało W.
- 1995 *Wyniki badań archeologicznych w Dźwinogrodzie w 1994 roku*, „MSROA”, t. 16, s. 175–182.
- 1996 *Uwagi na temat chronologii obiektów na grodzie właściwym w Dźwinogrodzie (Zvenygorod) koło Lwowa*, „Spr. Arch.”, t. 48, s. 177–197.
- Szymański W.
- 1995–1996 *Wyzynne sanktuaria nad Zbruczem – fakty a interpretacje*, „AAC”, t. 33, s. 219–248.
- 1996 *Posąg ze Zbrucza i jego otoczenie. Lata badań, lata wątpliwości*, „Prz. Arch.”, t. 44, s. 75–116.
- 1997 *Recenzja – I. P. Rusanova, B. A. Timoščuk „Jazyčeskije svjatišča drevnich slavjan”*, „APolski”, t. 42, 1–2, s. 286–301.
- 2001 *Aktualny stan wiedzy o posągu ze Zbrucza i rejonie jego odkrycia* [w:] *Z archeologii...*, s. 265–300.
- Šmiszko M.
- 1933 *Nowe wykopaliska*, „ZOW”, t. 8, 1–2, s. 21–25.
- Šelomencev-Terskoj V.
- 1968 *Novye nachodki pečatej iz letopisnogo Zvenigoroda*, „Numizmatika i sfragistika”, t. 3, s. 163–167.
- Šyšak V.
- 1994 *Doslidžennja u s. Dobrostany na L'vivščyni* [w:] *Novi materialy...*, s. 103–104.
- Ters'kyj S.
- 1994 *Rozvidky u Verchn'omu Pobužži* [w:] *Archeolohični doslidžennja...*, s. 12–13.
- Ters'kyj-Šelom'jancev V. (Terskij-Šelomencev V.)
- 1978a *Doslidžennja posadu litopysnogo Zvenyhoroda*, „Archeolohija” 27, s. 86–93.
- 1978b *Issledovanija detinca Zvenigoroda Galickogo*, „Sov. Arch.”, t. 1, s. 206–215.
- Tichomirov M.
- 1956 *Drevnerusskie goroda*, Moskva.
- Timoščuk B. (Tymoščuk B.)
- 1988 *Issledovanija v Terebovle*, „AO 1986 g.”, s. 341–342.
- 1993a *Ilivs'ke gorodyšče-svjatylyšče* [w:] *Halyc'ko-Volyns'ka...*, s. 28–29.
- 1993b *Jazyčeskoe žrečestvo drevnej Rusi (po materialam gorodišč-svjatilišč)*, „Ros. Arch.”, t. 4, s. 110–121.
- 1995 *Vostočnye slavjane: ot obščiny k gorodam*, Moskva.
- 1996 *Otdel'nyj kompleks kul'tovych sooruzenij svjatišča Zvenigorod*, „Ros. Arch.”, t. 1, s. 133–144.
- 1998a *Jazyčnyč'ki svjatylyšča Halyc'koj Rusi* [w:] *Medobory...*, s. 39–50.
- 1998b *Terebovl' – misto Halyc'koj Rusi* [w:] *Halyč...*, s. 124–127.
- Timoščuk B., Michajlina L.
- 1979 *Novye slavjanskije pamjatniki v bassejne Pruta*, „AO 1978 g.”, s. 411.
- Timoščuk B., Rusanova I.
- 1983 *Slavjanskije svjatišča na Srednem Dnestre i v bassejne Pruta*, „Sov. Arch.” 4, s. 161–173.

- 1988 *Vtoroe Zbručskoe (Krutilovskoe) svjatišče* [w:] *Drevnosti slavjan i Rusi*, Moskva, s. 78–91.
- Tomenčuk B.
- 1985 *Issledovanie drevnerusskogo gorodišča v s. Oleškov*, „AO 1983 g.“, s. 366.
- 1988 *Ochrannye raskopki v Prikarpat'e*, „AO 1986 g.“, s. 342–343.
- 1995 *Dolitopysnyj Rohatyn* [w:] *Rohatyns'ka...*, s. 70–74.
- 1998 *Prycerkovni kladovyšča knjažoho Halyča* [w:] *Halyč...*, s. 127–132.
- Tomenčuk B., Klapčuk M., Arsenyč P.
- 1979 *Razvedki na jugo-zapadnom pogranič'e Rusi*, „AO 1978 g.“, s. 413–414.
- Vagner G.
- 1963 *Bronzovyj vodolej iz drevnego Galiča*, „Sov. Arch.“ 2, s. 254–258.
- Vujanko M.
- 1995 *Zaselennja Rohatyns'koj zemli* [w:] *Rohatyns'ka...*, s. 78–80.
- Wędzki A.
- 1964 *Halicz*, „SSS“, II, s. 184.
- 1970 *Plisnešk*, „SSS“, IV, s. 147–149.
- 1975 *Sądowa Wisznia*, „SSS“, V, s. 85.
- 1977 *Trembowla*, „SSS“, VI, s. 152–153.
- 1982 *Zwienigród*, „SSS“, VII, s. 192–194.
- 1990 *Czerwień* [w:] *Mały słownik kultury dawnych Słowian*, red. L. Leciejewicz, s. 79, Warszawa.
- Wyrozumski J.
- 1999 *Dzieje Polski piastowskiej (VIII wiek – 1370)*, Kraków.
- Zagórski Z.
- 1961 *Bużsk*, „SSS“, I, s. 212.
- Zastavnyj F.
- 1990 *Heohrafijska Ukraïny*, L'viv.
- Z archeologii...
- 2001 *Z archeologii Ukraïny i Jury Ojcowskiej*, red. J. Lech, J. Par-tyka, Ojców.
- Żaki J., Maćkowiak-Kotkowska L.
- 1988 *Studia nad uzbrojeniem środkowoeuropejskim VI–X wieku. Zachodniobałtyjskie i słowiańskie ostrogi o zaczepach ha-czykowato zagiętych do wnętrza*, Poznań.
- Żaki A.
- 1967 *Lwów*, „SSS“, III, s. 106–107.
- 1974 *Archeologia Małopolski wczesnośredniowiecznej*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Żurowski K.
- 1961 *Bużsk*, „SSS“, I, s. 212–213.

Radostaw Liwoch

Burgwälle aus dem Frühmittelalter und Anfang des Spätmittelalters in der westlichen Ukraine – Forschungsstand

Zusammenfassung

Die Aufgabe des vorliegenden Beitrags ist die Präsentation des aktuellen Wissensstandes von den westukrainischen Burgwällen aus dem Frühmittelalter und Anfang des Spätmittelalters. Er besteht aus drei Teilen: I – Einführungsfragen, Übersicht und Beurteilung des Forschungsstandes, Veröffentlichungen und ihre Ergebnisse, sowie auch die Zusammenfassung; II – Katalog, der die Informationen über die einzelnen Fundstellen enthält mit der sich anschliessenden Fundstellenkarte; III – Bibliographie. Man soll es vermerken, dass dieser Beitrag keine Monographie darstellt und nur eine allgemeine Einsicht in dieses Thema ist.

In diesem Artikel wurden drei westukrainische Bezirke besprochen – Iwano-Frankowsk (13,9 tausend qkm), Lwów (21, 8 tausend qkm), Tarnopol (13,8 tausend qkm) von der Gesamtfläche 49, 5 tausend qkm. Die in dem Beitrag besprochene Zeitspanne umfaßt die Zeit zwischen dem IX Jh und der Hälfte des XIV Jhs. Die untere chronologische Grenze bildet das IX Jh, denn es wurden eben in dieser Zeit die ersten frühmittelalterlichen Burgwälle angelegt. Die obere Zeitgrenze ist mit den politischen Änderungen sowie auch mit den Änderungen in der Form der Befestigungsanlagen verbunden.

Die westukrainischen Burgwälle können eine wichtige Informationsquelle bei der Rekonstruktion der im Frühmittelalter und am Anfang des Spätmittelalters auf diesen Gebieten verlaufenden geschichtlichen Prozesse darstellen. Damit sie

aber glaubwürdig sein könnten, müssten sie entsprechend untersucht werden, und die Forschungsergebnisse sollten wissenschaftlich verifiziert werden. Eine richtige Information über eine archäologische Fundstelle soll folgend eingeordnete Daten enthalten:

FORMULAR FÜR EINE BURGWALLBEARBEITUNG

- A. (ORDNUMSZAHLE) ADMINISTRATIVE ANGABEN
- B. SCHRIFTLICHE QUELLEN, HISTORISCHES BILD
- C. PFISIOGRAPHIE DES AREALS, LAGE DES OBJEKTS
- D. OBJEKTBE SCHREIBUNG
- E. GESCHICHTE UND UMFANG DER FORSCHUNGEN
- F. STAND DER ARCHÄOLOGISCHEN FORSCHUNGSARBEITEN
 - F.1. BEFESTIGUNGEN
 - a. RÄUMLICHE ANORDNUNG
 - b. STRATYGRAPHIE
 - c. BEWEGLICHE FUNDE (BEHILFLICH BEI DER DATIERUNG)
 - F.2. INNENBEBAUUNG
 - MONUMENTALE ARCHITEKTUR
 - WOHNOBJEKTE
 - WIRTSCHAFTSOBJEKTE
 - ANDERE

F.3. BEWEGLICHE FUNDE

- ANZAHL
- ART
- BEI DER DATIERUNG BEHILFLICHE FUNDE

G. INTERPRETATION

G.1. CHRONOLOGIE

G.2. FUNKTION

G.3. REKONSTRUIERUNG

H. SIEDLUNGEN UND GRÄBERFELDER IN DER NÄHE VOM BURGWALL

I. ORT DER BEHERBERGUNG DER FUNDE UND DER DOKUMENTATION

J. BEMERKUNGEN

K. KARTEN, PLÄNE, ABBILDUNGEN

L. BIBLIOGRAPHIE

Von besonderer Wichtigkeit wäre die entsprechende Darstellung der Informationen über den Erhaltungszustand und aktuelles Aussehen der Objekte (D) sowie auch über den archäologischen Forschungsstand (F) samt dem illustratorischen Teil d.h. Plänen, Fotos, Abbildungen (K). Punkt F soll die Ergebnisse der dendrochronologischen, petrographischen u.a. Analysen umfassen. Die Glaubwürdigkeit des Objekts als eines frühmittelalterlichen und in den Anfang des Spätmittelalters datierten Burgwalls kann gefestigt oder geschwächt werden, wenn es Zweifel bei der Identifizierung gibt – keine urkundliche Nennung in den damaligen schriftlichen Quellen (B). Erst nachdem solche Informationen dargestellt worden sind, kann die Interpretation erfolgen, denn nur dann ist es möglich, ihre Richtigkeit zu verifizieren.

Die Informationen über viele westukrainische Fundstellen (es bestehen Zweifel, ob alle in der Literatur erwähnten Fundstellen als archäologische Fundstellen bezeichnet werden können), die als frühmittelalterliche oder aus dem Anfang des Spätmittelalters stammende Burgwälle bezeichnet werden, sind nicht nur unvollständig sondern enthalten sogar grundsätzliche Mängel, die es verursachen, dass die Fundstellen als Festigungsobjekte aus dem IX und der ersten Hälfte des XIV Jhs nicht gesehen werden können. Die Lücken in den Veröffentlichungen entscheiden natürlich nicht endgültig über die Art oder die Chronologie der Fundstelle, sondern sollen Ansporn für weitere archäologische Forschungen und richtige wissenschaftliche Datenbearbeitung sein (Bei den meisten Forschungsarbeiten fehlt leider die richtige Veröffentlichung der Forschungsergebnisse.). Auch die Verifikation ist wegen der elementaren Mängel in der Dokumentation nicht möglich – fast 2/3 der Siedlungen, die im Katalog enthalten sind. Die Fundstellen, in deren Beschreibung die Informationen über die Festigungsanlagen und bewegliche Funde enthalten sind, machen ca. 1/3 der gesamten im Katalog enthaltenen Siedlungen aus. Es bedeutet jedoch nicht dass diese Informationen zufriedenstellend sind, weil sie meistens in Form kurzer Berichte oder Artikel, die höchst unvollkommen sind auftreten, und dazu fehlt es noch an dem illustratorischen Teil (und wenn er schon vorhanden ist, dann ist er sehr gering.).

Aufgrund der Publikationen kann man feststellen, dass die archäologischen Forschungen auf verhältnismässig vielen

Fundplätzen durchgeführt wurden, die als frühmittelalterliche oder dem Anfang des Spätmittelalters angehörende Burgwälle bezeichnet werden. Es ist leider nicht immer möglich den Forschungscharakter richtig zu präzisieren. Es scheint jedoch, dass die Ausgrabungsarbeiten – sowohl diese großangelegten als auch Sondierungsgrabungen (es ist schwer eine Grenze zwischen ihnen zu setzen) auf ca. 15% der Fundplätze geführt wurden, und die Sondagen umfaßten ca. 14% der Fundplätze. Die Festigungsanlagen wurden, in verschiedenem Ausmaß, infolge der Ausgrabungsarbeiten bestätigt. Die Geländebegehungen und auch Forschungen vom unbestimmten Charakter – möglich auch Geländebegehungen – hat man auf ca. 24% der Fundplätze aufgenommen. Man kann es vermuten, dass die Geländebegehungen auch andere Fundstellen umfaßten, wir finden jedoch in der Fachliteratur keine direkten Informationen darüber.

In diesem Bericht wurden ein paar mit den Burgwällen verbundene Fragen besprochen, d.h. Typologie, Konstruktion der Festigungsanlagen, Relikte der Bebauung, bewegliche Funde, und auch das Vorhandensein der älteren und jüngeren Funde (jünger als IX – erste Hälfte des XIV Jhs) und Chronologie.

Die Glaubwürdigkeit der frühmittelalterlichen und spätmittelalterlichen (Anfang) Chronologie und der Burgwallzugehörigkeit der in dieser Arbeit berücksichtigten Fundplätze ist verschieden. Man versucht sie einzuteilen, wobei man es zugeben soll, dass diese Klassifizierung sehr oberflächlich ist – in Hinsicht auf den Glaubwürdigkeitsgrad. Die Klassifizierung kann fehlerhaft sein, und dies resultiert aus dem mangelhaften Zugang zu den Ergebnissen der archäologischen Forschungen. Deshalb kann die unten vorgestellte Klassifizierung der Fundplätze in Kategorien nur symbolisch gesehen werden und kann infolge der weiteren archäologischen Studien verifiziert werden. Als das Klassifizierungskriterium hat man die Glaubwürdigkeit der Fundstelle als eines aus dem IX bis zur ersten Hälfte des XIV Jhs stammenden Burgwalls vorgeschlagen.

Die oben genannten Fundstellen wurden, hinsichtlich ihrer Glaubwürdigkeit im Lichte der zugänglichen Informationen, in drei Gruppen unterteilt:

- Gruppe I – wenig glaubwürdige Fundstellen
- Gruppe II – Fundstellen gewissermassen glaubwürdig
- Gruppe III – Fundstellen von großer Glaubwürdigkeit (Burgwälle aus dem Frühmittelalter oder Anfang des Spätmittelalters);

Man muss jedoch daran denken, dass diese Klassifizierung nicht immer mit dem wirklichen Stand der Dinge übereinstimmt.

Zusammenfassend soll man feststellen, dass das zugängliche Wissen von den erwähnten Burgwällen drei westukrainischen Bezirke (Iwano-Frankowsk, Lwów, Tarnopol) nicht zufriedenstellend ist. Der Erkennungsgrad und vor allem die Veröffentlichung der Forschungsergebnisse ist ungenügend. Aufgrund der zugänglichen Publikationen ist es unmöglich, eine objektive Beurteilung der methodischen Richtigkeit der Forschungen und ihrer Interpretation zu verfassen. (Es ist nur aufgrund der Forschungsdokumentation oder vollständiger Quellenpublikation möglich) Es scheint jedoch, dass man

den Erkennungswert der potentiell wertvollen Fundstellen, die eben Burgwälle sind, nicht vollständig ausgenutzt hat. Den Wissensstand von diesen Fundstellen kann nur professionelle Bearbeitung und Veröffentlichung der Forschungsdocumentation und der Funde verbessern.

Man kann die Vermutung ziehen, dass das Burgwallnetz auf dem besprochenen Gebiet sich wenig von diesem auf den benachbarten Grenzgebieten in Polen – in Kleinpolen und vor allem im Zuflussgebiet des oberen und mittleren San und Wisłoka – unterscheidet, und dass die Situation in diesen drei westukrainischen Bezirken gewisse Parallelen zu der Situation in Kleinpolen aufweist, wo die grosse Sammlung 311 ver-

schieden glaubwürdigen Objekte auf 88 sichere eingeschränkt wurde (die grabungsmässig untersucht wurden). Man soll es hinzufügen, dass ein grosser Teil der im Katalog enthaltenen Objekte, nur Überbleibsel spätmittelalterlicher und neuzeitlicher befestigter Adelshöfe sind, die als Vorwerk – Burgwälle bezeichnet werden.

Diese Überlegungen könnte man mit einer Bemerkung zusammenfassen – nur ein professioneller und genauer Umgang mit den Quelleninformationen kann zur Identifikation (in der gegenwärtigen Westukraine) eines Teils des wahren historischen Bildes der Ukraine im IX – XIV Jh. führen.

Радослав Ливох

Состояние изучения городищ эпохи раннего и начала позднего средневековья в Западной Украине (Ивано-Франковская, Львовская и Тернопольская область)

Резюме

Задачей предлагаемой работы является отображение состояния доступных в научном обращении сведений о западноукраинских городищах эпохи раннего и начала позднего средневековья. Она состоит из трех частей: I – содержащей вступительные замечания, обзор и оценку развития изучения городищ и публикации их результатов, а также итоги; II – каталога, содержащего информацию об отдельных памятниках, к которому приобщена карта памятников; III – библиографии. Следует отметить, что работа не имеет монографического характера, а является всего лишь вступительным очерком о знаниях на эту тему.

В настоящей статье рассмотрены три западноукраинские области – Ивано-Франковская (13,9 тыс. км²), Львовская (21,8 тыс. км²) и Тернопольская (13,8 км²) – общей площадью 49,5 тыс. км². Она охватывает период от IX до I пол. XIV века. Нижняя хронологическая граница отнесена к IX в. потому, что именно тогда на рассматриваемой территории возникли первые раннесредневековые грады, верхняя граница связывается с изменениями в политике и военном зодчестве.

Городища Западной Украины могут быть важным источником, используемым при попытках реконструкции исторического процесса, происходящего на этой территории в эпоху раннего и в начале позднего средневековья. Однако, для того, что бы быть достоверным источником, городища должны быть надлежащим образом распознаны, а результаты исследований представлены таким образом, чтобы имелась возможность верифицировать их в научном обращении.

Достоверная информация об археологическом памятнике – городище должна содержать данные, упорядоченные согласно следующей анкеты:

АНКЕТА-ОПИСАНИЕ ГОРОДИЩ

- A. (№ ПОРЯДКОВЫЙ) АДМИНИСТРАТИВНЫЕ ДАННЫЕ
- B. ПИСЬМЕННЫЕ ИСТОЧНИКИ, ИСТОРИЧЕСКИЙ ОЧЕРК
- C. ФИЗИОГРАФИЯ ТЕРРИТОРИИ, МЕСТОНАХОЖДЕНИЕ ОБЪЕКТА
- D. ОПИСАНИЕ ОБЪЕКТА
- E. ИСТОРИЯ И ОБЪЕМ ИССЛЕДОВАНИЙ
- F. СОСТОЯНИЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКОГО ОПРЕДЕЛЕНИЯ
 - F.1. УКРЕПЛЕНИЯ
 - планировка
 - стратиграфия
 - вещевой материал (датирующие предметы)
 - F.2. ВНУТРЕННЯЯ ЗАСТРОЙКА
 - монументальная архитектура
 - жилищные постройки
 - хозяйственные постройки
 - другие
 - F.3. ВЕЩЕВОЙ МАТЕРИАЛ
 - количество
 - разновидность
 - датирующие предметы
- G. ИНТЕРПРЕТАЦИЯ
 - G.1. ХРОНОЛОГИЯ
 - G.2. НАЗНАЧЕНИЕ
 - G.3. РЕКОНСТРУКЦИЯ
- H. ПОСЕЛЕНИЯ И ПРИГОРОДИЩЕНСКИЕ МОГИЛЬНИКИ
- I. МЕСТО ХРАНЕНИЯ НАХОДОК И ДОКУМЕНТАЦИИ
- J. ПРИМЕЧАНИЯ
- K. КАРТЫ, ПЛАНЫ, РИСУНКИ
- L. ЛИТЕРАТУРА

Особенно существенным является представление подлинных данных о состоянии сохранности и настоящем виде объекта (D), а также о состоянии археологического определения (F) вместе с иллюстративной частью, т.е. планами, фотографиями и рисунками (K). В пределах пункта F должны содержаться результаты анализов: дендрохронологического, радиоуглеродного, петрографического и др. Конечно, достоверность объекта как городища раннесредневекового или начала позднего средневековья подтверждает – или повышает, если существуют сомнения, связанные с его идентификацией – упоминание в письменных источниках (B). Только после надлежащего представления таких данных, возможна интерпретация (G) с последующей перепроверкой.

Объем информации о многих западноукраинских памятниках (могут быть сомнения, все ли из упомянутых в литературе являются археологическими памятниками), определяемых как городища раннесредневековые или начала позднего средневековья, является не только не полным, но содержит в основе неверные данные, из-за которых памятник не должен рассматриваться как укрепленный объект IX – I пол. XIV в. Очевидно, что ошибки в публикациях не являются окончательно решающими в определении категории или хронологии памятника, а должны побуждать к препровождению археологических исследований и правильной подаче их результатов в научное обращение (большинство проведенных исследовательских работ, к сожалению, не дождалось надлежащей публикации). Верификация невозможна – в виду отсутствия элементарных данных – почти для 2/3 памятников, представленных в „Каталоге”. Памятники, в информации о которых поданы известия об укреплениях и вещевом материале, составляют около 1/3 всех взятых во внимание, однако, это не значит, что информация о них удовлетворительна, поскольку зачастую им посвящены лишь краткие сообщения или небольшие статьи, несущие информацию далеко не совершенную, часто лишенную иллюстративной части (если же она и есть, то ограниченная).

На основании публикаций можно подтвердить, что археологические исследования проводились на многочисленных памятниках, определенных как раннесредневековые городища и городища начала позднего средневековья. К сожалению, не всегда возможно правильное определение характера исследований, однако, кажется, что раскопки – в равной мере масштабные как и шурфовочные работы, из-за чего между ними трудно провести границу – проводились на около 15% памятников, а небольшие шурфовочные работы на ок. 14%. В разной степени распознаны укрепления ок. 12%. Разведки и работы неопределенного характера – предположительно разведки – проведены на ок. 24% памятников. Можно допустить, что в результате разведки были исследованы еще и другие памятники, однако об этом в литературе нет никаких данных.

В настоящей работе вкратце рассмотрены несколько аспектов, связанных с городищами, а именно: величина

и типология, конструкция укреплений, следы застройки, вещевой инвентарь, наличие материала, более раннего и более позднего чем IX – I пол. XIV в., и хронология.

Степень достоверности хронологии раннесредневековой и начала позднего средневековья, а также признаков, относящихся рассматриваемые в настоящей работе памятники к категории городищ, является весьма разной. В статье сделана попытка их разделения – следует признать, что довольно, механического – согласно степени достоверности. Эта попытка, однако, обременена большой вероятностью ошибок, которые обусловлены недостаточным уровнем публикаций результатов археологических исследований. В виду этого, представленное ниже разделение на категории вероятности памятников как городищ IX – I пол. XIV в. имеет скорее символическое значение, и его следует расценивать как вступительные усилия, которые могут быть доказаны или опровергнуты в ходе дальнейших археологических исследований в области средневековья.

Памятники, определяемые как городища раннесредневековые и начала позднего средневековья, разделены на три группы – в зависимости от степени их достоверности в свете опубликованных данных:

- группа I – памятники с самой низкой степенью достоверности;

- группа II – памятники с надежной степенью достоверности;

- группа III памятники с высокой степенью достоверности (городища раннесредневековые или начала позднего средневековья).

Возможно разделение и на большее количество групп, однако, это исказило бы облик, доступной в научном обращении, информации о городищах – или т.н. городищах – раннесредневековых и начала позднего средневековья. Следует помнить, что предоставленная оценка не всегда соответствует действительному состоянию вещей.

Подводя итоги, необходимо отметить, что состояние доступных сведений о городищах раннесредневековых и начала позднего средневековья трех западных областей (Ивано-Франковской, Львовской, Тернопольской) Украины является неудовлетворительным. Объем распознавания городищ и, особенно, объем публикации результатов исследований – незначителен. На основании доступных публикаций невозможно составить объективную оценку о том, насколько была правильной методика исследований и интерпретация их результатов (поскольку судить об этом можем лишь на основании наличной документации исследований и неполной публикации источников). В то же время, представляется, что в полной мере не использована потенциальность познавательных качеств очень ценных памятников, каковыми являются городища. Исправить состояние доступных в научном обращении данных может только профессиональная обработка и публикация документации исследований и находок.

Можно предположить, что сеть городов на рассматриваемой территории не отличалась основательно от известной на прилегающих районах современной Поль-

ши – в Малопольше, особенно, в бассейне верхнего и среднего Сана и Вислоки, т.е. ситуация на территории трех рассматриваемых западноукраинских областей аналогична малопольской, где большой свод 311 объектов разной достоверности, в последнее время ограничен до 88 надежно достоверных, на которых проведены раскопки. Следует отметить, что значительное количество оборонных объектов, внесенных в „Каталог” – это достоверные остатки позднесредневековых и фортифициро-

ванных шляхетских дворов нового времени, называемых „фольварочными городищами” или – не совсем удачно – „сарматскими городищами”.

Эти размышления можно закончить примечанием, что только профессиональная и тщательная интерпретация источниковой информации позволит осуществить правдивую идентификацию исторической действительности IX–XIV вв. на территории современной Западной Украины.